

Thomas Mann

SADRŽAJ:

[TOMAS MAN](#)
[PRIPOVETKE I](#)
[RAZOČARENJE](#)
[MALI GOSPODIN FRIDEMAN](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)
[4.](#)
[5.](#)
[6.](#)
[7.](#)
[8.](#)
[9.](#)
[10.](#)
[11.](#)
[12.](#)
[13.](#)
[14.](#)
[15.](#)

[BAJACO](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)
[4.](#)
[5.](#)
[6.](#)
[7.](#)
[8.](#)
[9.](#)
[10.](#)
[11.](#)
[12.](#)
[13.](#)
[14.](#)

[TOVIJA MINDERNIKEL](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)

[ORMAN](#)
[LUISHEN](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)
[4.](#)
[5.](#)

[PUT GROBLJA](#)
[GLADIUS DEI](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)
[4.](#)

[TRISTAN](#)

[1.](#)
[2.](#)
[3.](#)
[4.](#)
[5.](#)
[6.](#)
[7.](#)
[8.](#)
[9.](#)
[10.](#)
[11.](#)
[12.](#)

[GLADNI LJUDI](#)
[TONIO KREGER](#)
[GENIJALNO DETE](#)

[SREĆA](#)

[KOD PROROKA](#)

[TEŽAK ČAS](#)

[SOJ VELZUNGA](#)

[ŽELEZNIČKA NESREĆA](#)

TOMAS MAN

PRIPOVETKE I

RAZOČARENJE

Priznajem da su me reči toga čudnovatog gospodina potpuno zbudile, pa me je strah da ni sad još neću biti u stanju da ih ponovim takvim načinom da one i druge ganu onoliko koliko mene one večeri. Možda se njihovo delovanje zasniva samo na onoj donekle čudnoj otvorenosti kojom mi ih je izgovorio jedan potpuno nepoznat čovek...

Ima jedno dva meseca od onog jesenjeg prepodneva, kad mi je taj neznamac prvi put pao u oči na Trgu sv. Marka. Na prostranome trgu bilo je samo nekoliko ljudi, ali su se na šarenoj divnoj građevini, čiji su se obrisi, raskošni i kao iz bajke, i zlatni ukrasi u zanosnoj jasnoći odvajali od nežnog svetloplavoga neba, lepršale zastave pod povetarcem s mora; pred samim glavnim portalom okupilo se ogromno jato golubova oko jedne mlade devojke koja je prospala kukuruz, a sa svih strana slegalo ih se u munjevitem letu sve više i više... Pozorie neuporedivo vedre i svečane lepote.

Tada se streoh s njime, pa i sad još, dok ovo pišem, imam ga pred očima u neobičnoj jasnoći. Bio je jedva srednje visine i koračao brzo i pogureno, držeći štap obema rukama za leđima. Imao je crn polucilindar, svetao letnji gornji kaput i zagasite prugaste pantalone. Moglo mu je biti trideset godina, možda i pedeset. Lice, sa nešto malo debelim nosom i zamorenim sivim očima, bilo mu je glatko izbrijano, a oko usta stalno je titrao nekakav neobjašnjiv i pomalo prigrlup osmeh. S vremena na vreme, i pošto bi prethodno digao obrve, pogledao bi ispitivački oko sebe, da opet obori pogled preda se u zemlju, progovori nekoliko reči sa samim sobom, zavrti glavom i osmehne se. Tako je hodao po trgu, uporno gore i dole.

Od toga doba posmatrao sam ga posvednevno, jer taj kao da se ničim drugim nije ni bavio nego da i po lepom i po rđavom vremenu, i pre i posle podne, trideset do pedeset puta prođe Pjacom gore i dole, uvek sam i vazda ponašajući se na onaj isti čudni način.

One večeri koju imam na umu, koncertirala je vojna kapela. Ja sam sedeo za jednim od onih malih stolova koje kafana „Florian” postavlja daleko na trg, i kada se po svršetku koncerta gomila, koja se dotle talasala u gustim valima, počela rasturati, seo je nepoznat, osmehujući se kao i uvek, za jedan ispražnjeni sto pored mene.

Vreme je prolazilo, unaokolo je bivalo sve tiše i tiše, a stolovi su već nadaleko i naširoko bili prazni. Jedva ako bi s vremena na vreme još poneko prošao lenim korakom; veličanstveni mir polegao je po trgu, nebo se osulo zvezdama, a iznad sjajne teatralne fasade Sv. Marka stajao je polumeseć.

Ja sam, okrenuvši leđa susedu, čitao novine, i upravo sam nameravao da ga ostavim samoga, kad se odjednom nađoh prinudeno da mu se napola okrenem; jer dokle dosad nisam čuo čak ni jedan jedini šum pokreta s njegove strane, on sad odjednom počeo govoriti.

„Vi ste, gospodine, prvi put u Veneciji?” zapita on na lošem francuskom jeziku; a kada se ja potrudih da mu odgovorim engleski, on nastavi da govori na najčistijem nemačkom jeziku tihim i promuklim glasom, koji bi često pokušavao osvežiti kašljanjem.

„Vi sve ovo gledate prvi put? Dostizite li vaša očekivanja? — Možda ih čak i prevazilazi? — O, niste ni zamišljali lepše? — I to je istina? — Ne kažete samo zato da biste izgledali srećni i kao čovek kome treba zavideći? — A, tako!” — On se zavalio na stolici i posmatraše me, trepćući brzo i sa jednim sasvim neobjašnjivim izrazom lica.

Počivka koja je nastala trajala je dugo, te ja, ne znajući kako bih da nastavim taj čudni razgovor, htedoh ponovo da se dignem, kad se on žurno nađe prema meni.

„Znate li vi, gospodine, šta je to: razočarenje?” zapita on tiho i živo, poduprevši se obema rukama na štap. — „Nije reč o sitnom neuspehu, o nekoj pojedinosti, o promašaju, već o velikom, opštem razočarenju, razočarenju koje čoveku donosi sve, ceo život? Svakako, vi ga ne znate. A ja se od mladosti nosim s njime, i ono me je načinilo usamljenim, nesrećnim i pomalo nastranim, ne poričem.

Kako biste me dosad i mogli razumeti, gospodine? Ali ćete možda moći, ako vas budem smeo zamoliti da me samo dva minuta slušate. Jer, ako se to uopšte može izreći, kazaću se brzo ...

Dozvolite mi da napomenem da sam odrastao u sasvim malom gradu, u svešteničkoj kući, u čijim je preterano čistim odajama vladao staromodan patetični naučnički optimizam i u kojoj se udisala čudnovata atmosfera retorike crkvenih predikaonica — o svim onim krupnim rečima o dobru i zlu, lepom i ružnom, koje ja tako očajno mrzim, jer možda one, samo one, i nose svu krivicu mojega života.

Život se za mene sastojao samo iz krupnih reči, jer sve što sam od njega znao to su ogromna i nesuštastvena naslućivanja koja su one reči u meni budile. Ja sam od ljudi očekivao stvari božanski dobre i strahotno davolje; od života sam iščekivao zanosnu lepotu i užas, i za svim tim ispunjavala me je žudnja, duboka i puna plašnje čežnja za dalekom stvarnošću, za doživljajem svejedno kakvim, za opojno divnom srećom i za neiskazano, neslućeno strahotnim patnjama.

Sećam se, gospodine moj, s tužnom jasnoćom, prvoga razočarenja u životu, i molim vas da imate u vidu da se ono nikako nije sastojalo u izjalovljenju neke lepe nade već u nastupanju nesreće. Bio sam još gotovo dete kada je jedne noći u mom roditeljskom domu izbio požar. Vatra se potajno i podmuklo raširila, ceo mali sprat goreo je sve do samih mojih vrata, a malo je trebalo da i stepenište zahvati plamen. Ja sam bio prvi koji je opazio, i znam da sam glavačke pojurio kroz kuću, vičući jedno za drugim: „Vatra! Vatra!” S velikom tačnošću se i dandani sećam te reči, a znam takođe kakvo je osećanje imala kao podlogu, iako, tada, mučno da sam toga mogao biti svestan. Ovo je, osećao sam, požar; sad ga doživljujem! Zar to nije gore? Zar samo to?...

Bog mi je svedok da ono nije bila malenkost. Izgorela je cela kuća do tla, svi koliko nas je bilo s mukom smo se spasili krajnje opasnosti, i ja sam izneo sam prilično znatne povrede. A bilo bi tačno reći da je moja mašta preduhitrla događaje i izživopisala mi strašnije taj požar u roditeljskome domu. Ali je u meni živelo neko nejasno naslućivanje, bezoblična predstava o nečem još daleko užasnijem, pa mi se u upoređenju s tim stvarnost činila bezbojnom. Taj požar bio je moj prvi veliki doživljaj; time sam bio razočaran u strašnoj jednoj nađi.

Nemojte se plašiti da ću produžiti u pojedinostima pričati vam o svojim razočarenjima. Zadovoljiću se time što ću reći da sam zlokobnom revnošću potranjivao svoja veličanstvena iščekivanja od života golemim brojem knjiga: delima pesnika. O, naučio sam ja da na njih mrzim, na te pesnike, koji svoje krupne reči ispisuju po svima zidovima, a najradije bi da ih kedrom zamočenim u Vezuv naslikaju na nebeskome svodu — dok opet ne mogu na ino a da svaku krupnu reč ne osećam kao laž ili kao rujanje!

Ushićeni pesnici pevali su mi da je jezik siromašan, avaj siromašan, — o nije, gospodine moj! Jezik je, sve mi se čini, bogat, preko svake mere bogat u poređenju s oskudnošću i skućenošću života. Bol ima svoje granice: telesni u nesvestici, duševni u otupelosti, — ni sa srećom nije ništa drukčije! Ljudska potreba za saopštavanjem, pak, izmislila je zvuke koji lažu i preko tih granica.

Stoji li to do mene? Da li to samo meni delovanje izvesnih reči hoće da na jedan naročiti način prostruji kroz kičmenu moždinu, tako da u meni probudi naslućivanje doživljaja kakvih stvarno nema?

Izšao sam u taj slavni život, pun žudnje za jednim, jednim doživljajem koji bi odgovarao mojim velikim slutnjama. Neka mi sam Bog oprost, nije mi bilo suđeno! Lutaoo sam unaokolo da pohodim najproslavljenije predele zemlje, da stanem pred remek-dela umetnosti, oko kojih čovečanstvo igra krupnim rečima; stajao sam pred njima i govorio sebi: Lepo! Pa ipak: Zar to nije lepše? Zar samo to?

Ja nemam nikakva smisla za stvarnost; time je, može biti, kazano sve. Tamo negde u svetu, svejedno gde, stajao sam jednom u planini na rubu neke duboke, tesne provalije. Litice su bile gole i okomite, a dole je preko kamenja hućala voda. Pogledao sam dole i pomislio: A šta kad bih se -sunovratio? Ali sam imao dovoljno iskustva da sebi odgovorim: Kad bi se to desilo, ja bih za vreme pada sam sebi govorio: Sad padaš, sad je to, eto, činjenica! Pa šta je to u stvari? —

Hoćete li mi verovati da sam dovoljno doživio da bih i ja mogao reći koju? Pre mnogo godina voleo sam devojkicu, nežno i ljupko stvorenje, koje bih tako rado bio izveo ruku pod ruku i pod mojom zaštitom; ali ona me nije volela, nije to nikakvo čudo, a drugome je bilo dato da je štiti... Postoji li doživljaj koji bi bio tužniji? Ima li većeg mučenja, nego ta ljuta patnja koja je surovo izmešana sa sladostrašćem? Mnogo noć sam probdeo u postelji otvorenih očiju, i tužnije, mučnije nego sve ostalo bila je uvek misao: Ovo je onaj veliki bol! Sad ga doživljujem! — *Pa šta je on u stvari?*

Ima li potrebe da vam pričam i o svojoj sreći? Jer i sreću sam doživio, i sreća me je razočarala ... Nema potrebe; jer sve su to nezgrapni primeri koji vam neće moći jasno pokazati da je život, kao celina i uopšte uzevši, život u svom prosečnom, nezanimljivom i bezbojnom toku, bio ono što me je razočaralo, razočaralo, razočaralo.

„Šta je,” piše mladi Verter na jednome mestu, „čovek, taj hvaljeni polubog? Zar mu snage ne ponestane baš onda kad mu je najpotrebnija? I kada se u radosti vine u visine ili potone u patnju, zar ne bude u obema baš onda zaustavljen i vraćen tupoj, hladnoj svesti, upravo onda kad je najviše čeznuo da se izgubi u bogatstvu beskonačnosti?”

Često se sećam dana kad sam prvi put ugledao more. More je veliko, more je prostrano, moj pogled je odlutao sa obale u daljinu u nađi da će naći slobodu; ali tamo daleko, bio je u pozadini horizont. Šta će meni horizont? Ja sam od života iščekivao beskonačno.

Možda je uži, taj moj horizont, nego vidici drugih ljudi? Rekao sam već da mi nedostaje smisao za stvarnost, — da, može biti, nemam za nju i suviše mnogo smisla? Zar i suviše brzo dođe trenutak da nisam u stanju više? Ili sam zar i suviše brzo gotov? Poznajem li sreću i bol samo u njihovim najnižim stupnjevima, jedino u razvodnjenome stanju?

Ne verujem; a ne verujem ni ljudima, najmanje verujem onoj manjini koja, u pogledu na život, prihvata krupne reči pesnika — sve je to kukavičluk i laž! Uostalom, jeste li приметili, gospodine, da ima ljudi koji su tako sjetni i tako pohlepni za poštovanjem i potajnom zavisti ostaloga sveta, da se grade kako su doživeli samo krupne reči sreće, nikako pak i one bola.

Mrak je, i vi jedva da me još slušate; zato ću danas sebi još jedanput priznati da sam i ja, ja glavom, jedanput pokušao da lažem zajedno s tim ljudima, da se napravim srećan pred sobom i pred drugima. Ali ina već poviše godina kako se ta sretaja slomila, i ja se osećam usamljen, nesrećan i postao sam pomalo nastran, ne poričem.

Najmilije mi je zanimanje da u noći posmatram zvezdano nebo; jer nije li to najbolji način odvojiti se od zemlje i od života? I možda je izvinjavno što pri tome gledam da sačuvam bar svoje slutnje? Da sanjam o oslobođenom životu, u kome stvarnost rastvara i uvire u moja velika naslućivanja bez mučilačkog ostatka razočarenja? O životu u kome više nema horizonata?

Sanjam o tome i iščekujem smrt. O, poznajem ja nju tačno, smrt, to poslednje razočarenje! Ovo je smrt, reći ću ja sebi u poslednjem trenutku; sad je doživljujvam. — Pa šta je to zapravo?

Nego, hladno je već na trgu, gospodine; da to osetim, ja sam u stanju, hehe! Najbolje vam se preporučujem. Adieu ...

MALI GOSPODIN FRIDEMAN

1.

Kriva je bila dojkinja. — Zar je, kada se rodila prva sumnja, moglo nešto da pomogne što ju je gospođa konzula Fridemana ozbiljno savetovala da uguši taj porok? Zar je moglo pomoći što joj je osim hranljivoga piva svakoga dana davala po čašu crnoga vina? Odjednom se pokazalo da je ta devojka toliko nisko pala da je pila i špiritus iz mašine za kuvanje i, pre nego je na njeno mesto došla druga, i pre nego su je mogli otpustiti, nesreća se dogodila. Kad su se mati i njene još tri nedorasle kćeri jednoga dana vratile kući iz grada, ležao je mali Johanes, kome je tada bilo oko mesec dana, paviši sa stola za povijanje, na podu i jezivo tiho cvileo, dok je dojkinja pored njega tupo blenula preda se.

Lekar, koji je snažno ali oprezno pregledao udove zgrčenog i uzdrhtalog malog stvorenja, načinio je vrlo, vrlo ozbiljno lice, tri kćeri su stojale u uglu i jecale, a gospođa Frideman, u strahu srca svoga, glasno se molila Bogu.

Ovoj jednoj ženi bilo je još pre rođenja toga deteta suđeno da joj muž, holandski konzul, umre naprasno, odnesen nekom žestokom bolešću, pa je bila još i suviše slomljena da bi uopšte mogla biti sposobna za nadu da će joj mali Johanes ostati u životu. Međutim posle dva dana rekao joj je lekar, uz stisak ruke koji uliva hrabrost, da neke neposredne opasnosti ni u kome slučaju nema, da je, pre svega ostalog, lako oboljenje mozga sasvim otklonjeno, što se može videti već i po pogledu, u kome nema više nimalo od onog tupog izraza kao u početku... Svakako, valja sačekati kako će se stvar inače razviti — i nadati se najboljem, jest, najboljem...

2.

Siva kuća sa visokim zabatima, u kojoj je Johanes Frideman odrastao, ležala je kod severne kapije starog, jedva osrednje velikog trgovačkog grada. Kroz glavna vrata ulazilo se u prostrani trem popločan kamenom, iz kojega su stepenice sa belo obojenom drvenom ogradom vodile na gornje spratove. Tapete u sobi za dnevni boravak na prvome spratu pokazivale su nekakve izbledele predele, a oko teškog stola od crvenog drveta sa stolnjakom od zagasio crvene kadive stojale su naslonjače krutih naslona.

Tu je on u svom detinjstvu često sedeo kod prozora na kome se vazda šarenelo lepo cveće, na šamlici kraj nogu materinih, i slušao možda kakvu čudesnu priču, posmatrajući njenu glatko začesljanu kosu i sivi razdeljak i dobro blago lice, i udišući vazdušasti miris koji se od nje širio. Ili bi, može biti, kad bi mu bila pokazana, gledao sliku očevu, ljubaznog jednog gospodina sa sedim zaliscima. Na nebu je on, govorila je mati, i čeka ih sve tamo.

Iza kuće je mali mali vrt, gde se leti obično provodio dobar deo dana, i pored sladunjavih isparenja iz obližnje šećerane, koja je vetar gotovo uvek donosio. Nalazio se tamo jedan stari, čvornovat orah, pa je mali Johanes često sedeo pod njim u hladu, na niskoj drvenoj stoličici i krckao orahe, dok bi gospođa Frideman i njene tri sada već odrasle kćeri zajedno bile pod nastrešnicom od suroga šatorskog platna. Pa bi se materin pogled često dizao sa ručnoga rada da sa setnom milinom sklizne na drugu stranu, na dete.

Nije bio nimalo lep mali Johanes, i sedeći tako na šamlici, sa svojim ušiljenim i visokim grudima, daleko isturenih leđa i predugih mršavih ruku, dok je hitro i žustro krckao orahe, gradio je veoma čudan prizor. Međutim, ruke i noge bile su mu nežno skrojene i male, a oči je imao krupne, crne kao u srne, usta meko srezana i finu otvoreno smeđu kosu. I mada mu je lice bilo kukavno uvaljeno među ramena, ipak se moglo reći da je gotovo lep.

3.

Kad je napunio sedam godina, poslali su ga u školu, i od tada su godine prolazile jednolično i brzo. Iz dana u dan koračao je onim smešnim značajnim hodom koji je ponekad svojstven grbonjama, između kuća s visokim zabatima i dućana, do stare školske zgrade u gotskim svodovima; a kad bi kod kuće svršio posao, čitao bi svoje knjige s lepim šarenim naslovnim slikama ili se zanimao u bašti, dok su sestre bolešljivoj materi vodile kuću. Odlazile bi i u društva, jer Fridemanovi su pripadali prvim krugovima u gradu; ali, na žalost, nikako da se uadaju, jer nisu bile bogzna kako bogate, a bile su prilično ružne.

I Johanesa bi takođe vršnjaci pozivali svojim kućama s vremena na vreme, ali on od opštenja s njima nije imao neke velike radosti. U njihovim igrama da učestvuje mogao nije, a budući su oni u odnosu na njega vazda pokazivali izvesno zbuđenje uzdržavanje, ni do kakvog drugarstva među njima nije moglo ni doći.

Došlo je vreme kada je on u školskome dvorištu često imao prilike slušati njihove razgovore o izvesnim doživljajima; s puno pažnje i razrogačenih očiju osluškivao je kako oni govore o svojim ludovanjima za ovom ili onom devojčicom, i ćutaše. Te stvari, govorio je on sebi, kojih su drugi očigledno puni, spadaju u one za koje on nije, kao što su gimnastika i loptanje. To bi ga ponekad moglo malo i da rastuži; ali, najzad, on je oduvek bio naviknut da bude upućen na sebe i da ne deli interese drugih.

Pa ipak dogodilo se da — šesnaest godina brojao je tada — odjednom oseti naklonost prema jednoj svojoj vršnjakinji. Ona je bila sestra jednog njegovog školskog druga, neko plavokoso, razuzdano veselo stvorenje, a upoznao se s njome kod njenoga brata. U njenoj blizini osećao je nekakvu čudnovatu smetenost, a zbuñeni i izveštačeno ljubazni način kojim se ona njemu obraćala ispunjavaše ga dubokom setom.

Kad je jedne nedelje popodne u leto bio sam u šetnji na kraju varoši, na bedemu, čuo je iza jednog žbuna jasmina šaputanje i počeo pažljivo osluškivati kroz granje. Na klupi koja je onde stajala sedela je ona devojčica pored drugog crvenokosog mladića, koga je on vrlo dobro poznavao; ovaj ju je zagrlio i pritisnuo joj na usne poljubac, koji je ona prigušeno se smejući vratila. Kada je Johanes Frideman to video, okrete se nalevo krug i ode sa onog mesta.

Glava mu se dublje no ikad uvukla u ramena, ruke drhtale, a nekakav oštar težak bol iz prsiju peo mu se u podgrlac. Ali on ga silom proguta i uspravi se odlučno, koliko mu je to bilo moguće.

„Tako”, reče on u sebi, „i to je prekuženo. Nikad više neću ni da znam za sve te stvari. Drugina donosi sreću i radost, meni ništa drugo osim tuge i patnje. Za mene je to svršena stvar. Ne postoji više za mene. Nikada više. —”

Ta odluka činila mu je dobro. Odreкао se, odreкао zauvek. Otišao je kući i uzeo knjigu, ili svirao u violinu, što je naučio i pored svojih bogaljastih grudi.

4.

U sedamnaestoj godini napustio je školu da bi postao trgovac, kao što je u njegovim krugovima ceo svet bio, pa je stupio u veliku drvarsku radnju gospodina Šlifogta, dole na reci, kao učenik.

Prema njemu su bili blagonakloni, sam on bio je ljubazan i predusretljiv, i vreme je proticalo mirno i ujednačeno. A u dvadeset i prvoj godini njegova života umre mu, posle dugoga bolovanja, mati.

Bio je to veliki bol za Johanesa Fridemana, koji je on dugo negovao, Uživao ga je, taj bol, predavao mu se, kao što se čovek predaje nekoj velikoj sreći, pothranjivao ga s hiljadu uspomena iz detinjstva i tumačio kao svoj prvi snažan doživljaj.

Zar nije život sam po sebi nešto dobro, bez obzira na to da li će u pogledu na nas dobiti takav oblik da se može nazvati „srećan”? Johanes Frideman je to osećao, i voleo je život. Niko i ne shvata s kakvom je usrdnom brižljivošću on, koji se odreкао najveće sreće što nam život može da pruži, umeo da uživa radosti koje su njemu bile pristupačne. Šetnja u proleće, napolju u parku izvan grada, miris cveta, pevanje ptice — zar može čovek a da za takve stvari ne bude zahvalan?

A da se za to, da bi čovek bio kadar uživati, hoće obrazovanosti, štaviše da je obrazovanost vazda, u isti mah, i sposobnost za uživanje, — i to je njemu bilo jasno: i on se obrazovao. Voleo je muziku i odlazio na sve koncerte koji bi se u gradu priredivali. On sam, malo-pomalo uspeo je, iako je pri tom neobično čudnovato izgledao, da prilično dobro svira na violini, i radovao se svakom lepom i mekom tonu koji bi mu pošao za rukom. Isto tako je vremenom, mnogim čitanjem, stekao izvestan književni ukus, koji doduše u gradu ni s kim nije delio. Bio je obavešten o novim izdanjima u zemlji i na strani, umeo je do kraja da uživa ritmičku draž stihova, da se sav preda prisnome raspoloženju fino napisane novele... o, moglo bi se skoro kazati da je bio pravi epikurejac.

Naučio se razumevanju da je sve dostojno uživanja, i da je gotovo glupost praviti razliku između srećnih i nesrećnih doživljaja. Sva svoja osećanja i raspoloženja prihvatao je s najvećom gotovošću i negovao ih, turobna isto koliko i vedra: takođe i neispunjene želje, — *čežnju*. Voleo ih je njih samih radi i govorio u sebi da s ispunjenjem prolazi ono što je najbolje. Zar slatka, bolna, nejasna čežnja i nadanje tihih prolećnih večeri nisu bogatiji uživanjima od svih onih ispunjenja koje je u stanju da donese leto? — Jest, bio je on epikurejac, mali gospodin Frideman!

Ovo svakako nije znao sav onaj svet koji mu se na ulici javljao onim sažaljivim ljubaznim načinom na koji je on oduvek bio naviknut. Svi oni nisu znali da taj nesrećni bogalj što stupa ulicama tako smešno važno, u vrskaputu otvorene boje i pod sjajnim cilindrom — začudo, bio je pomalo sujetan — nežno voli život, koji njemu protiče blago, bez velikih afekata, ali ispunjen tihom i nežnom srećom, koju je on sebi umeo da stvara.

5.

Ali glavna naklonost gospodina Fridemana, prava njegova strast, bilo je pozorište. On je imao jedno neobično snažno dramatsko osećanje, i za vreme kakvog snažnog binskog efekta, katastrofe u tragediji, celo njegovo malo telo bilo je u stanju da se potrese. On je na prvoj galeriji gradskog pozorišta imao svoje stalno sedište, na koje je redovno dolazio, a katkada bi ga pratile i tri njegove sestre. One su od materine smrti sebi i bratu same vodile domaćinstvo u staroj kući, nad kojom su s njime delile vlasništvo.

Poudavale se, za žalost, još nisu; ali su već davno bile u godinama kada se biva skroman, budući je Friderika, najstarija, čitavih sedamnaest godina izmakla ispred gospodina Fridemana. Ona i sestra joj Henrijeta bile su nešto duže i tanje no što bi trebalo dok je Pffif, najmlađa, izgledala preterano mala i puna. Uostalom, poslednja je imala smešan običaj da se pri svakoj reči sva zatrese i da joj pri tome izbije pljuvačka u uglovima usana.

Mali gospodin Frideman nije vodio mnogo računa o trima devojkama; zato su se one čvrsto držale među sobom i uvek bile istoga mišljenja. Naročito kad bi među njihovim poznanicima došlo do kakve veridbe, one su sročno naglašavale da je to *veoma* prijatna stvar.

Brat je i dalje kod njih stanovao, pa i onda kad je napustio drvarsku radnju gospodina Šlifogta i postao samostalan, preuzevši neku malu radnjicu, agenturu ili tako nešto, što nije zadavalo suviše mnogo posla. Držao je nekoliko odeljenja u parteru, da bi se samo za zajedničke obroke morao penjati uz stepenice, jer bi kadikad pomalo patio od astme. —

O svom tridesetom rođendanu, jednog svetlog i toplog junskog dana, sedeo je posle ručka pod surim baštenskim šatorom, s novim jastučetom ispod glave, koje mu je izradila Henrijeta, s dobrom cigarom u zubima i s jednom dobrom knjigom u ruci. Ovda-onda knjigu bi spustio, osluškujući zadovoljni cvrkut vrabaca na starome orahu, i puštao pogled niz čistu pošljunčanu stazu što vodi prema kući i na zemlju sa šarenim lejama cveća.

Mali gospodin Frideman nije puštao ni brade ni brkova, a lice mu se nije gotovo nimalo izmenilo; samo su mu crte postale nešto malo oštrije. Meku, otvoreno smeđu kosu češljao je glatko s razdeljkom po strani.

Kada je u jedan mah knjigu sasvim spustio na krilo i trepući se zagledao uvis, u plavo, sunčano nebo, rekao je u sebi: „Trideset godina, dakle. Doći će daljih deset, ili čak i dvadeset, Bog će sveti znati. Naći će tiho i bez šuma i proći isto kao i minule, i ja ih iščekujem u duševnom miru.”

6.

U julu iste godine dogodila se ona promena u okružnoj vojnoj komandi, koja je donela uzbuđenje svima i svakome. Puni, dobroćudni gospodin, koji je godinama bio na tome položaju, bio je veoma omiljen u društvenim krugovima, i svi su žalili što odlazi. Ko zna blagodareći kakvoj okolnosti je baš gospodin fon Rinlingen dospao ovamo iz prestonice.

Uostalom, promena kao da nije bila rdava, jer je novi potpukovnik, koji je bio ženjen ali nije imao dece, uzeo pod kiriju jednu veoma prostranu vilu u južnome predgrađu, po čemu se zaključilo da svoju kuću namerava otvoriti posetama. Svakako je glas da je on neobično imućan bio potvrđen i time što je sobom doveo četvoro služničadi, pet koje jahaćih koje prežnih konja, fijaker i laka lovačka kola.

Gospođa i gospodin su odmah po dolasku počeli praviti posete viđenim porodicama, i njihovo je ime bilo na svima usnama; ali glavni interes nije izazivao gospodin fon Rinlingen, već njegova žena. Gospođa su bila zapanjena i još nisu stvorili neko svoje mišljenje; a žene prosto-naprsto nisu nikako mogle da se slože sa držanjem i ponašanjem Gerde fon Rinlingen.

„Odmah se oseća prestonički vazduh,” izrazila se gospođa pravozastupnika Hagenštrema u razgovoru sa Henrijetom Frideman, — „i to je, naravno, sasvim prirodna stvar. Puši, jaše — u redu! Ali njeno ponašanje ne samo da je slobodno, nego je studentski burševsko, pa i to još nije pravi izraz... Ona, vidite, nije baš nimalo ružna žena, moglo bi se čak reći da je i lepa; pa ipak joj potpuno nedostaje svaka ženska draž, i u njenome pogledu, smehu, u svakome pokretu nema ničega što muškarci vole. Nije koketa, a ja sam poslednja, bogami, koja ne bi priznala da je to za svaku pohvalu; ali zar jedna tako mlada žena — svega joj je dvadeset četiri godine — sme da ... bude potpuno bez svake privlačnosti? Ja, draga moja, zaista nisam nimalo jezična, ali znam šta znam. Naša gospođa muškarci su sada kao ošamućeni; ali, videćete, već kroz nekoliko nedelja, potpuno degutirani, okrenuće joj leđa...”

„Ali” reče gospođica Frideman „zbrinuta je da ne može biti bolje.”

„Da, njen muž!” uzviknula je gospođa Hagenštrema. „Kakva je ona prema njemu? Trebalo bi da vidite! Videćete već! Ja sam prva za to da udata žena ima u izvesnoj meri da se drži odbijajući prema drugome polu. Ali kako se ta ponaša prema svome rođenom mužu? Ume da ga pogleda tako ledeno i da mu s takvim sažaljenjem u glasu kaže ‚dragi moj prijatelju’, da se čak i meni smučil! Jer treba *nje*ga pri tome videti — korektan, prav, kavaljer od glave do pete, divno očuvan četrdesetogodišnjak, sjajan oficir! U braku su četiri godine ... Draga moja..

7.

Mesto gde je malome gospodinu Fridemanu prvi put bilo dato da ugleda gospodu fon Rinlingen bila je glavna ulica, u kojoj se gotovo isključivo nalaze trgovačke radnje i kancelarije, a susret se dogodio u podne, baš kada je on dolazio s berze, gde se ponekad čula i koja njegova reč.

Koraćao je, majušan i važan, pored grosiste Stefensa, jednog veoma krupnog i plećatog gospodina sa okruglo potkresanim zaliscima i strahovito punim obrvama. Obojica su imali na glavi cilindre a zbog velike toplote raskopčali su gornje kapute. Razgovarali su o politici, i pri tom su po taktu udarali štapovima o trotoar; a kad su došli otprilike do polovine ulice, rekao je odjednom grosista Stefens:

„Neka me odnese đavo, ako u onim kolima nije Rinlینگenka.”

„Baš zgodno”, reče gospodin Frideman svojim visokim i nešto oštrim glasom i pogleda pravo preda se s puno očekivanja. „Jer ja još nisam imao prilike da je vidim. Evo žutih kola.”

Gospođa fon Rinlingen je danas bila doista u žutim lovačkim kolima, i lično je terala dva vitka konja, dok je sluga sedeo iza nje s prekrštenim rukama. Imala je na sebi prostran, sasvim svetao žaket, a i suknya joj je bila svetla. Ispod malog, okruglog slamnog šešira sa mrkim kajšićem talasala se crvenoplava kosa, koja joj je pokrivala uši i u debeloj pundi padala duboko na potiljak. Boja kože na njenome ovalnome licu bila je bela kao slonovača, a u uglovima neobično zblženih tamnih očiju slegle su se plavičaste senke. Iznad kratkog ali veoma fino isklesanoga nosa usekla se sedlasta pruga sunčanih pega, što joj je vrlo lepo stajalo; međutim, da li su joj usta bila lepa, nije se dalo razaznati, jer je bez prestanka isturala donju usnu da je odmah vrati, trljajući na taj način gornju.

Grosista Stefens se javi s neobičnim poštovanjem kad su kola pored njih prolazila, a i mali gospodin Frideman skinuo je šešir, pogledavši pri tom gospodu fon Rinlingen s pažnjom i široko otvorišći oči. Ona spusti bič, klimu lako glavom i proveze se polako, posmatrajući desno i levo kuće i izloge.

Prošavši nekoliko koraćaji, reče grosista: „Prošetala se i sad se vraća kući.”

Mali gospodin Frideman ne odgovori, nego gledaše preda se, dole u kaldrmu. A onda odjednom pogleda grosistu i zapita:

„Kako rekoste?”

Te gospodin Stefens ponovi svoju oštroumnu primedbu.

8.

Tri dana kasnije vratio se Johannes Frideman kući iz svoje redovne šetnje u dvanaest sati, u podne. U pola jedan se kod njih ručalo, pa je upravo nameravao da na pola sata ode u svoj „biro”, koji je bio odmah tu, desno od kapije, kad služavka prelazeći trem, reče:

„Gosti, gospodine Frideman.”

„Kod mene?” zapita on.

„Ne, gore, kod gospođica.”

„A ko?”

„Gospodin potpukovnik fon Rinlingen s gospođom.”

„O”, reče gospodin Frideman, „onda ću i ja..

I pope se uza stepenice. Gore prođe kroz predsoblje i već se mašio kvake na visokim, belim vratima koja vode u sobu „s predelima”, kad naglo zastade, ustuknu korak unazad, okrete nalevo krug i vrati se polako odakle je i došao. I mada je bio potpuno sam, reče sasvim glasno, sam preda se:

„Neću. Bolje ne. —”

Spusti se u svoj „biro”, sede za pisaci sto i uze jedne novine. Podržavši ih minut-dva, spusti ih na sto i pogleda u stranu, kroz prozor. Tako je sedeo sve dok devojka nije došla i javila da je ručak na stolu; onda je otišao gore u trpezariju, gde su ga sestre već očekivale, i seo na svoju stolicu, na kojoj su ležale tri knjige nota.

Henrijeta, koja je razlivala supu, reče:

„Znaš li, Johanese, ko je dolazio?”

„Ko?” zapita on.

„Novi pukovnik s ženom.”

„A, tako? Vrlo ljubazno.”

„Da,” reče Pfifi i dobi pljuvačku u uglovima usana, „nalazim da su i on i ona sasvim prijatni ljudi.”

„Svakako,” reče Friderika, „ne smemo otežati s vraćanjem posete. Predlažem da odemo preksutra, u nedelju.”

„U nedelju,” rekoše Henrijeta i Pfifi.

„I ti ćeš svakako s nama, Johanese, je li?” zapita Friderika.

„Naravno!” kaza Pfifi, stresavši se. Gospodin Frideman je pitanje potpuno prečuo i jeo je supu s tihim i bojažljivim izrazom lica. Izgledalo je kao da osluškuje ko zna šta, nekakav neprijatan i jeziv šum.

9.

Iduće večeri davan je u gradskom pozorištu „Loengrin” i bio je prisutan sav obrazovani svet. Malo gledalište bilo je dupke puno publike i ispunjeno zujanjem i brujanjem, zadahom gasa i mirisom raznih parfema. A svi dogledi listom, kako u parketu tako i na galerijama, bili su upereni na ložu broj trinaest, odmah desno od pozornice, jer su se danas onde prvi put pojavili gospodin fon Rinlingen sa ženom, pa se tako ukazala prilika da se taj par jedanput dobro osmotri.

Kad je mali gospodin Frideman, u besprekornom crnom odelu i sa sjajnobelim, oštro isturenim prsima od košulje, stupio u svoju ložu — ložu broj trinaest —, ustuknuo je u vratima, učinivši pri tome pokret rukom prema čelu, a nozdrve su mu se začas grčevito raširile. A onda se spustio na svoje sedište, na mesto levo od gospođe fon Rinlingen.

Dok je sedao, ona ga je neko vreme pažljivo posmatrala, isturajući donju usnu, a onda se okrenula na drugu stranu, da s mužem, koji je stajao iza nje, izmenja nekoliko reči. On je bio visok, širok gospodin s raščesljanim brkovima i crmpurasta, dobroćudna lica.

Kad je započela uvertira i gospođa fon Rinlingen naslonila se na ogradu, gospodin Frideman skliznu po njoj jednim brzim, žurnim pogledom sa strane. Imala je na sebi svetlu večernju haljinu i bila, jedina između svih prisutnih dama, malo dekoltovana. Rukavi su joj bili vrlo široki i nabrani, a bele rukavice sezale do lakata. U celoj njenoj pojavi imalo je danas nečega razbludnog, što se onomad, kada je bila u širokom žaketu, nije moglo da opazi; prsa su joj se dizala i spuštala sporo i u svoj ponoći, a punda crvenoplave kose padala teško i duboko na potiljak.

Gospodin Frideman bio je bleđ, mnogo bleđi nego obično a sniže glatko začešljane mrke kose s razdeljkom izbile su mu po čelu sitne kapljice. Gospođa fon Rinlingen je sa svoje leve ruke, koja je počivala na crvenom baršunu ograde, smaknula rukavicu, i on je sve vreme imao pred očima tu oblu, mutnobelu ruku što je, kao i šaka bez ikakva nakita, bila namreškana sasvim bleđo plavim žilicama; tako je bilo, i nikako drukčije.

Violine su pevale, trube upadale i treštale, Telramund je pao, orkestrom je zavladao sveopšte klicanje, a mali gospodin Frideman sedeo je nepomičan, bleđ i tih, glave uvučene u ramena, s kažiprstom jedne ruke na usnama, dok mu je druga bila u zarukavlju kaputa.

Dok je zavesa padala, diže se gospođa fon Rinlingen da s mužem napusti ložu. Gospodin Frideman je to opazio i ne pogledavši na onu stranu, lako prevukao maramicom preko čela, ustao odjednom sa sedišta, otišao do vrata koja vode u hodnik, okrenuo se opet, seo na svoje mesto i na njemu ostao ukočen i nepomičan u stavu u kome je bio sve do maločas.

Kad se razleglo zvonce i njegovi susedi opet ušli, on oseti da oči gospođe fon Rinlingen počivaju na njemu pa, i ne hoteći, diže glavu prema njoj. Kad su im se pogledi sukobili, ona ni ne pomisli da pogleda u stranu, već ga bez ijednoga traga zbunjenosti nastavi i dalje posmatrati, sve dok on sam, pobeđen i ponižen, nije oborio pogled. Pri tom je bio još bleđi, a neki čudan, sladunjavo jednak gnev stade mu se peti u podgrlac. Započe muzika.

Potkraj toga čina dogodilo se da je gospođa fon Rinlingen ispustila lepezu, koja skliznu i pade na pod pored gospodina Fridemana. Oboje se sagoše istovremeno, ali je ona dohvatila sama i reče s osmehom koji je bio podrugljiv:

„Hvala.”

Glave su im bile tik jedna uz drugu, i on za trenutak nije mogao na ino a da ne udahne topli miris njenih grudi. Lice mu se iskrivilo, celo telo zgrčilo, a srce kucalo s tako mučnom težinom i snagom, da mu se presekao dah. Sedeo je još pola minuta, a onda odgurnuo stolicu, ustao tiho, i polako izašao iz lože.

10.

Praćen zvucima muzike, prešao je hodnik, primio u garderobi cilindar, svetli vrskaput i štap, i spustio se niza stepenice na ulicu.

Bilo je toplo, tiho večće. U svetlosti gasnoga osvetljenja dizale su se sure kuće svojim visokim zabatima nemo u nebesa, gde su jasno i blago sijale zvezde. Koraci ono malo ljudi koje je gospodin Frideman sretao razlegali su se na trotoaru. Neko mu se javi, ali on ne vide; duboko je oborio glavu, a visoke šiljaste grudi drhtale su mu, tako je teško disao. Čas-po rekao bi tiho sam preda se:

„Bože moj, bože!”

Zagledao se u sebe užasnutim i bojažljivim pogledom i video kako je njegovo čuvstvovanje, koje je on tako nežno negovao, vazda tako blago i mudro s njime postupao, sada išćupano, zavatlano nekud u vikor, razriveno... I odjednom, potpuno savladan, u stanju vrtoglavice, opijenosti, čežnje i mućenja, nasloni se na fenjer i drhteći prošapta:

„Gerda! —”

Niotkuda ni glaska. U tome trenutku, nadaleko i naširoko nije bilo na dohledu ni žive duše. Mali gospodin Frideman odlučno se uspravi i pode dalje. Dođe do kraja ulice u kojoj je bilo pozorište i koja se prilično strmo spušta prema reci, a onda udari glavnom ulicom, severnome delu grada, ka svome stanu ...

Kako ga je pogledala! Kako? Naterala ga je da obori oči? Ponizila ga svojim pogledom? Zar ona nije žena a on muškarac? I zar njene čudnovate tamne oči nisu za to vreme u pravome smislu reći prosto poigravale od radosti?

I ponovo oseti kako ga podilazi onaj nemoćni, razbludni gnev, ali u tome času pomisli na trenutak kad je njena glava dodirnula njegovu, kada je udahnua miris njenoga tela, te zastade, i po drugi put usturi svoj nakazni stas, povuče u sebe vazduh kroza zube, a onda prommlja još jednom, potpuno smeten, zburjen, van sebe:

„Bože moj, bože!”

I opet produži mehanički koračati dalje, polako, kroz sparni večćernji vazduh, kroz puste ulice koje odjekuju šupljinom, dok nije stao pred svojim stanom. U tremu se zadržao nekoliko trenutaka, udišući sveži, gotovo podrumski miris, koji je onde preovlađivao; a onda uđe u svoj „biro”.

Seo je za pisači sto kod otvorenog prozora i zurio ukočenim pogledom u veliku žutu ružu koju mu je neko onde metnuo u čašu s vodom. On je uze i udišao joj miris, zažmurivši; a zatim je jednim umornim i tužnim pokretom oturi u stranu. Ne, ne, s time je svršeno! Zar znači još za njega što takav miris? Šta za njega još znači sve ono što je dosad sačinjavalo njegovu „sreću”?

Okrene se i pogleda u stranu, napolje na tihu ulicu. Čas-po odjeknuh bi koraci da, razležući se, prođu dalje. Zvezde su stajale nepomično i treperile. Kako je on sada mrtav umoran, i kako je slab! Glava mu je bila sasvim prazna, i njegovo oćajanje počće se rastapati u jednu veliku, blagu čežnju. Nekoliko redaka stihova promakoše mu kroz sećanje, muzika Loengrina razleže se ponovo u ušima, još jednom ugleda pred sobom priliku gospođe fon Rinlingen, njenu belu ruku na crvenoj kadi, a onda potonu u težak, grozničavo potmul san.

11.

Često je bio pred samim buđenjem, ali ga se strašio, pa bi svaki put ponovo tonuo u besvesnost. Ali kad se potpuno razdanilo, otvorio je oči i pogledao oko sebe velikim, bolnim pogledom. U duši mu je sve stajalo u punoj jasnoći; činilo mu se kao da njegov bol nije bio ni prekidan snom.

Glava mu je bućala a oči gorele; ali kad se umio i ćelo poprskao kolonjskom vodom, oseti se bolje i ponovo mimo sede na svoje mesto kod prozora, koji je ostao otvoren. Još je bilo rano jutro, tako oko pet sati. Čas-po promakao bi poneki pekarski momak, inaće nigde ni žive duše. Prekoputa su još svi kapci bili spušćeni. Ali su ptice cvrkutale a nebo blistalo u plavetnilu. Bilo je ćarobno letnje jutro.

Osećanje ugodnosti i poverenja obuće malog gospodina Fridemana. Čega se on to plaši? Zar nije sve kao i obićno? Priznaće da je ono juće bio jedan rdav napad; ali, tome mora biti kraj; još nije dockan, još on može da izbegne propast! Mora izbegavati svaki povod, koji bi onaj napad mogao da obnovi; osećao je za to snagu. Osećao je snagu da ono savlada i da ga potpuno uguši...

Kad je iskucalo pola osam, uđe Friderika i stavi kavu na okrugli sto, koji je stajao ispred koćne sofe kod zida.

„Dobro jutro, Johanese,” reće ona, „evo ti dorućka.”

„Hvala,” reće gospodin Frideman. A onda: „Žao mi je, draga Friderika, što ćete morati same u posetu. Ja se ne osećam ponajbolje da bih mogao s vama. Spavao sam rdavo, boli me glava, jednom reći, moram vas zamoliti...”

Friderika odgovori:

„Šćeta. Nikako ne smeš da izostaviš tu posetu. Nego zaista izgledaš bolestan. Da ti dam šipku moga migrenina?”

„Hvala,” reće gospodin Frideman. „Proći će.”

I Friderika ode.

Stojeći kod stola, ispio je polako kavu i pojeo malu kiflu. Bio je zadovoljan sobom i ponosio se svojom odlučnošću. Kad je bio gotov, uze novu cigaru i opet sede kod prozora. Dorućak mu je prijao, i on se osećao srećan i pun nadanja. Uze neku knjigu, ćitaše, pušaaše i gledaaše žmirkajući u sunce.

Ulica je oživela; tandrkanje kola, govor i zvonjenje konjskog tramvaja dopirali su mu u sobu; a kroza sve to razaznavalo se jasno cvrkutanje ptica, i sa blistavo plavoga neba većao je blag, topao vazduh.

Oko deset sati ćuo je u tremu sestre, ćuo škripu ulaznih vrata i video kad su tri dame prošle pored prozora, ali ne obrati na to neku osobitu pažnju. Prođe jedan sat; osećao se sve srećniji i srećniji.

Stade ga ispunjavati nekakva obest. Kakav li je vazduh, i kako cvrkću ptice! Kako bi bilo da se malo prošeta? — I tada, odjednom, bez ikakve primisli, rodi se u njemu sa sladnosnim užasom misao: Da odem do nje? I ugušivši u sebi, u pravom smislu reći naprećanjem mišića, sve ono što ga je strašivo opominjalo da se ćuva, dodao je u blaženju odlučnosti: Hoću da odem do nje!

I na obuće crno praznićno odelo, uze cilindar i šćap i pređe brzo i teško dišući ćeo grad, uputivši se u južno predgrade. Ne videći nikoga, pri svakom koraku je užurbano dizao i spušćao glavu, potpuno obuzeit stanjem ushićene odsutnosti od samoga sebe, dok se nije obreo tamo napolju u drvoredu kestenova pred crvenom vilom, na ćijoj se kapiji moglo proćitati ime „Potpukovnik fon Rinlingen”.

12.

Ovde ga spopadne neka drhtavica, a srce mu je grćevito i teško gruvao o grudi. Ali on prođe trem i zazvoni. Sad je stvar bila rešena, i nije se moglo natrag. Neka ide svojim tokom, pomisli on.

I sve se u njemu namah smirilo, kao smrt.

Vrata se rastvore naglo, sluga pređe trem i izaađe mu u sretanje, primi posetnicu i pohita s njome uza stepenice, na kojima je bio uzan crven ćilim. U njega je gospodin Frideman buljio netremice, sve dok se sluga nije vratio i saopšćio da milostiva moli neka izvoli gore.

Gore, kod salonskih vrata, gde je ostavio šćap, bacio je jedan pogled u ogledalo. Lice mu je bilo bledo, a iznad pocrvenelih oćiju kosa mu se na ćelu zalepila; ruka u kojoj je držao cilindar drhtala je nezadržano.

Sluga otvori, i on uđe. Našao se u prilićno velikoj, polumračnoj sobi; na prozorima behu zavese. Desno je stajao klavir, a u sredini oko okruglog stola bile su rasporećene fotelje u mrkoj svili. Iznad sofe, na levom boćnom zidu, visio je neki pejzaž u tešćkom zlatnom ramu. I tapete su bile zagasite. Pozadi, u balkonskome ispustu, bile su palme.

Prode ćeo minut dok je gospođa fon Rinlingen razmakla zavese na vratima desno i nećujno mu pošla u sretanje po debelom mrćkom ćilimu. Imala je na sebi sasvim jednostavnu haljinu u crvenim i crnim kockama. Kroz balkonski ispust padao je u sobu stub svetlosti u kome se vitlala prašina, padao pravo na njenu tešku crvenu kosu, tako da je u jednome trenutku sva zaplantela zlatom. Ona je svoje ćudne oći ispitivaćki upravila na njega i, kao i obićno, isturila donju usnu.

„Gospođo,” počće gospodin Frideman i pogleda uvis prema njoj, jer dopiraše joj samo do grudi, „žćelo sam da vam i ja, od svoje strane, ukažem poštovanje. Kada ste ućinili ćast moćim sestrama, ja sam, na žalost, bio odsutan i... bilo mi je iskreno žao ...”

Prosto nije znao šta bi još kazao, ali je ona stajala nepomićno i posmatrala ga neumoljivo, kao da ga žćeli naterati da i dalje govori. Sva krv mu odjednom jurnu u glavu. „Hoće da me mući i da mi se naruga!” pomisli on, „i vidi me skroz! Kako joj oći igraju! ...” Najzad ona reće sasvim ćistim i jasnim glasom:

„Veoma ste ljubazni što ste došli. I meni je onomad bilo žao što vas nismo zatekli. Moćda ćete biti tako dobri da sednete?”

Sela je blizu njega, poloćila ruke na naslone fotelje sa strane i zavalila se u sedištu. On je sedeo nagnuvši se napred i drćeći šešir između kolena. Ona reće:

„Znate li da su još pre ćetvrt ćasa vaše gospoćice sestre bile ovde? Kazale su mi da ste bolesni?”

„To je istina,” odgovori gospodin Frideman, „jutros se nisam osećao najbolje. Mislio sam da neću moći iz kuće. Molim za izvinjenje zbog zakašćenja.”

„Ni sada ne izgledate potpuno zdravi,” reće ona sasvim mimo i pogleda ga ne skidajući s njega oka. „Bledi ste, i oći su vam zapaljene. Uopšte, mogli biste poćeleti bolje zdravljje?”

„O ...” zamuća gospodin Frideman, „uopšte uzev ne bih se mogao potućiti...”

„I ja sam vrlo bolesna,” nastavi ona, ne dižući s njega pogleda; „ali tako to ne primećuje. Nervozna sam i doživljavam najčudnovatija stanja.”

Začutala je, spustila podbradak na grudi i gledala ga odozdo, u iščekivanju. Ali on nije odgovarao. Sedeo je ćuteći i upirao u nju svoje raširene i zamišljene oči. Kako čudno govori ona, i kako ga se doima njen jasni, kolebljivi glas! Srce mu se umirilo; činilo mu se da sanja. — Gospoda Rinlingen počeo iznova:

„Biće da se ne varam da ste juče otišli iz pozorišta pre svršetka predstave?”

„Da, gospodo.”

„Bilo mi je žao. Vi ste bili sused koji je usrdno slušao, iako predstava nije bila dobra, ili samo relativno dobra. Vi volite muziku? Svirate na klaviru?”

„Sviram nešto malo na violini”, reče gospodin Frideman. „To jest — gotovo nimalo.”

„Svirate na violini?” zapita ona; onda sklizne pogledom pored njega nekuda u vazduh i zamisli se.

„Pa nas dvoje bismo mogli pokatkad i muzicirati,” reče ona odjednom. „Ja umem pomalo da pratim. Radovalo bi me kad bih mogla ovde naći koga... Da li ćete doći?”

„Vrlo rado stojim gospodi na raspolaganju,” reče on, još jednako kao u snu. Nastade počivka. Tu se izraz njenoga lica namah izmeni. On vide kako se ono iskrivilo u jedva primetnom surovom ruganju, kako su se njene oči u njega opet čvrsto i ispitivački upravile s onim nelagodnim poigravanjem, kao već dva puta dotle. Lice mu se zajapuri pa, ne znajući na koju bi stranu okrenuo, potpuno zbunjen i izvan sebe, uvuče glavu sasvim u ramena i gledaše smeteno dole u čilim. I poput kratke jeze, prostruja njime opet onaj nemoćni, sladosno mučilački gnev...

Kada je u očajničkoj odlučnosti ponovo digao pogled, ona ga više nije posmatrala, već je preko njegove glave mimo gledala u vrata. On s mukom iščupa iz sebe nekoliko reči:

„A da li ste, gospodo, bar koliko toliko zadovoljni boravkom u našem mestu?”

„O”, reče gospoda fon Rinlingen ravnodušno, „izvesno. Zašto ne bih bila zadovoljna? Ono, zacemento, sve mi se čini da sam kao pomalo skućena i kao malo pod prismotrom, ali... Uostalom”, nastavi ona odmah, „da ne zaboravam: nameravam da kroz koji dan pozovemo nešto malo sveta, malo, neusiljeno društvo. Moglo bi se malo muzicirati, malo časkati... A imamo i vrlo lepu baštu iza kuće; pruža se do same reke. Kratko i jasno: vi i vaše gospođice dobićete, razume se, pozivnicu, ali vas ja ovim još sada molim za vaše učešće; hoćete li nam učiniti to zadovoljstvo?”

Jedva je gospodin Frideman stigao da izrazi svoju zahvalnost i obećanje, kada se kvaka energično obori i u sobu uđe potpukovnik. Oboje se digoše i, dok je gospoda fon Rinlingen gospodu jednog drugom predstavljala, njen muž se sa istom učtivošću pokloni i gospodinu Fridemanu i njoj. Njegovo opaljeno lice blistalo je od vrućine.

Dok je skidao rukavice, govorio je nešto svojim snažnim i ostrim glasom gospodinu Fridemanu, koji je raširenim bezizraznim očima gledao uvis, prema njemu, i sve iščekivao da ga on blagonaklono potapše po ramenu. Međutim se pukovnik, sastavivši pete i lako se nagnuvši u pojasu, obrati supruzi i reče začudo prigušenim glasom:

„Jesi li, draga, zamolila gospodina Fridemana za njegovo prisustvo prilikom malog sastanka kod. nas? Ako ti je pravo, mislim da bismo ga mogli prirediti kroz nedelju dana. Nadam se da će se vreme držati, i da će se moći biti i u bašti?”

„Kako ti hoćeš,” odgovori gospoda fon Rinlingen i skliznu pogledom pored njega.

Dva minuta docnije gospodin Frideman se oprostio. Kad se s vrata još jedanput poklonio, sreo se s njenim očima, koje su na njemu počivale bez ikakvog izraza.

13.

Otišao je, ali nije pošao natrag prema gradu, već i ne hoteci udari putem koji se odvaja od drvoreda i vodi prema nekadašnjim gradskim bedemima na reci. Bilo je onde lepo odnegovanih nasada, hladovitih puteva i klupa.

Išao je brzo i bez svesti, ne dižući pogleda. Bilo mu je nesnosno vrućina, i osećao je kako u njemu plamen bije čas naviše čas naniže, i kako mu nemilosrdno štreca u glavi...

Zar njen pogled nije još sve jednako na njemu? Ali ne kao potkraj, prazan i bezizrazan, već kao pre toga, sa titravom surovošću, posle onoga kada mu je govorila onim svojim začudo tihim načinom? O, pa nju zabavlja da njega čini bespomoćnim i da ga baca izvan sebe? Zar onda kada ga je prozrela, nije za njega mogla imati bar malo sažaljenja?...

Išao je dole duž reke, bedemom obraslim u zelenilo, i seo na jednu klupu oko koje je u polukrugu raslo žbunje jasmína. Svud unaokolo vladao je sladak, sparan miris. A sunce je teško ležalo pred njim na ustreltalaj vodi.

Kako se oseća zamoren i izmođen, a kako se, ipak, u njemu sve uskomešalo, ispunivši se mučenjem! Zar ne bi bilo najbolje da se još jednom osvrne oko sebe a onda da se spusti u tihi vodu, da se posle kratke patnje oslobodi i nade spasenja u miru? O, mir, spokojstvo, sve je što njemu treba! Ali ne spokojstvo u praznom i gluvome ništa, već jedan blago osunčani mir, ispunjen dobrim, spokojnim mislima.

Vaskolika njegova nežna ljubav prema životu prože ga treptanjem ovoga trenutka, i duboka čežnja njegova za izgubljenom srećom. A onda se zagledao oko sebe u nemi, beskrajno ravnodušni mir prirode, video reku kako ide svojim putem na suncu, travu koja je treptala i cveće koje stoji onde gde se i rasevetalo, da posle toga uvene i razveje se u vetar, video je kako se sve, sve, sa tom nemom odanošću, priklanja bivstvu — te ga odjednom obuze osećanje prijateljstva i potpune saglasnosti sa nužnošću koja je u stanju da čoveku pruži izvesnu nadmoćnost nad svakim udesom.

Sećao se onoga popodneva svog tridesetog rodendana, kada je, srećan u posedu spokojstva, mislio da može biti bez straha i nadanja gledati u ostatak svoga života. Nije on tada video ni svetlosti ni senke, već je sve ležalo pred njim u blagome sutonskome sjaju, dokle se tamo negde u pozadini nije rasplinulo u mrak, i on sa spokojnim i nadmoćnim osmehom smelo gledao u godine što tek imaju da dođu; — koliko ima od tada?

A onda je došla ta žena, morala je doći, jer je to njegov udes, sama ona je njegov udes, samo ona! Zar on to nije osetio od prvog trenutka? Ona je došla, i premda je on pokušao da brani svoje spokojstvo, — nje radi moralo se u njemu uzbuniti sve što je od svoje mladosti u sebi ugušivao jer je osećao da će to za njega značiti mučenje i propast; a sada ga je zgrabilo strahovitom, neodoljivom snagom da ga sunovrati u propast!

Sunovraćuje ga u propast, oseća on to. Ali našto i dalje boriti se i mučiti se? Neka sve ide svojim tokom! Neka i on nastavi svoj put i zatvori oči pred razjapljenom provalijom samo pozadi, poslušajući sudbini, pokoran prejakoj, mučilačkoj slatkoj sili od koje se pobeći ne može.

Voda se svetlucala, jasmín odisao ostrim, sparnim mirisom, ptice cvrkutale u drveću, između kojega je prosijavalo teško, baršunasto plavo nebo. A mali grbavi gospodin Frideman dugo je još sedeo na klupi. Sedeo nagnuvši se napred, poduprevši čelo obema rukama.

14.

Svi su se slagali u tome da se kod Rinlingenovih čovek može izvrsno da zabavi. Tridesetak osoba sedelo je za dugim, s puno ukusa ukrašenim stolom koji se pružao svom dužinom prostrane trpezarije; služitelj i dva monka već su žurno raznosili sladoled; sa svih strana zveckanje, klepet i topla isparenja od jela i mirisa. Dobročudni veletrogovci sa svojim ženama i kćerima behu tu na okupu; osim toga gotovo svi oficiri garnizona, jedan stari, omiljen lekar, nekoliko pravnik i sve što se inače računa u prve krugove. Bio je prisutan i jedan student matematike, potpukovnikov sinovac, koji je bio u gostima kod svojih rodaka; on je vodio najdublje razgovore sa gospođicom Hagenštreim, koja je imala mesto nasuprot gospodina Fridemana.

Ovaj je sedeo na lepom kadifjenom jastučetu na donjem kraju stola pored nimalo lepe supruge direktora gimnazije, nedaleko od gospođe fon Rinlingen, koju je ispod ruke priveo stolu konzul Stefens. Prosto je zapanjivalo kolika se promena dogodila sa malim gospodinom Fridemanom za ovo nedelju dana. Možda je tome jednim delom bilo uzrokom gasno osvetljenje, kojega je dvorana bila puna, te mu se lice činilo tako užasno bledo; ali su mu obrazi bili upali a pocrvenele i tamno osenčene oči pokazivale jedno neiskazano setno svetlucanje, pa je cela njegova pojava izgledala nakaznija nego ikada. — Pio je mnogo vina i s vremena na vreme uputio bi po koju reč susedi.

Gospoda fon Rinlingen nije za stolom izmenjala još ni jedne jedine reči sa gospodinom Fridemanom; sada se nagnula malo napred i doviknula mu:

„Uzalud sam vas iščekivala ovih dana, vas i vašu violinu.”

On ju je, pre nego će odgovoriti, čitav jedan trenutak posmatrao potpuno odsutnim pogledom. Ona je bila u svetloj, lakoj toaleti, koja joj je vrat ostavljala slobodnim, i u blistavoj kosi imala potpuno rascvetanu ružu maršal Nil. Obrazi su joj se večeras malo zarumeneli, ali su joj se u ugovima očiju, kao i uvek, taložile modrikaste senke.

Gospodin Frideman obori pogled u tanjir i iščupa nešto iz sebe kao odgovor, posle čega je ženi direktora gimnazije morao odgovoriti na pitanje da li voli Betovna. Međutim, u tome trenutku potpukovnik, koji je sedeo u pročelju stola, dobaci ženi jedan pogled, kucnu u čašu i reče:

„Gospođe i gospodo, predlažem da kavu pijemo po drugim sobama; uostalom, večeras neće biti rdavo ni u bašti, i ako bi ko želeo da udahne malo svežega vazduha, ja ću s njim.”

U tišini koja je nastala, poručnik fon Dajdeshajm načini iz takta dosetku, tako da su svi poustajali u veselome smeđu. Gospodin Frideman je među poslednjima napustio salu sa svojom damom, proveo je kroz staronemačku sobu, gde se već počelo pušiti, u polumračnu i ugodnu dnevnu sobu i oprostio se s njome.

Bio je odeven vrlo brižljivo; frak mu je bio besprekoran, košulja zaslepljujući bela, a male i lepo skrojene noge u lakovanim cipelama. Kad-i-kad dalo se opaziti da je obuven u crvene svilene čarape.

On pogleda iz sobe u hodnik i vide da se nekoliko većih grupa već uputilo u baštu. Ali on, s cigarom i kavom, sede kod vrata staronemačke sobe gde je stojala nekolicina gospođe časkajući, pa odatle pogledaše u drugu sobu.

Odmah desno od vrata sedeo je oko malog stola kraj kome je sedeo i govorio s žarom. On je tvrdio da se kroz tačku može povući više nego jedna paralela sa pravom, gospođa advokata Hagenštrema uzviknu: „To nije moguće!” a on stvar tako nepobitno dokaza, da su se svi gradili da razumeju.

U dnu sobe, na otomanu, pored koga je stajala niska lampa s crvenim šeširom, sedela je, u razgovoru s mladom gospođicom Stefensovom, Gerda fon Rinlingen. Sedela je malo zavaljena u uzglavak od žute svile, prebacivši nogu preko noge, i polako pušila cigaretu, pri čemu je dim terala kroz nos i isturala donju usnu. Gospođica Stefens sedela je pred njom uspravna i kao izrezana iz drveta, i odgovarala bojažljivo se osmehujući.

Niko nije obraćao pažnju na malog gospodina Fridemana, niti je ko primetio da su njegove raširene oči bez prestanka bile uperene u gospođu fon Rinlingen. Sedeo je u mlitavome stavu i posmatrao nju. U njegovu pogledu nije bilo ničega strasnog, jedva malo bola; nešto tupo i mrtvo bilo je u njemu; potmulo, nemoćno i bezvoljno predavanje.

Tako je prošlo jedno desetak minuta; tada se gospođa fon Rinlingen odjednom diže i, ne gledajući ga kao da ga je celo vreme krišom posmatrala, pođe prema njemu i stade preda nj. On ustade, pogleda uvis prema njoj i razabra reči:

„Imate li volje da me otpratite u baštu, gospodine Fridemane?”

On odgovori:

„Gospođo, vrlo rado.”

15.

„Vi još niste videli našu baštu?” reče mu ona na stepenicama. „Prilično je velika. Nadam se da još nema mnogo sveta; rado bih da malo odahnem. Za vreme večere zbolela me glava; možda je to crno vino za mene bilo suviše jako ... Moramo izaći ovamo, na ova vrata.” Bila su to staklena vrata, kroz koja su iz predsoblja ušli u mali, hladovit trem; odavde je nekoliko stepenica vodilo napolje.

U čudno vedroj, zvezdanoj vreloj noći izvirao je miris iz svih leja. Bašta se kupala u mesečevoj svetlosti, a po belim blistavim pošljunčanim stazama hodali su gosti, časkajući i pušeći. Jedna grupa skupila se oko vodoskoka, gde je stari, omiljeni lekar usred opšteg smeha puštao ladice od hartje.

Gospođa fon Rinlingen prođe lako klimnuvši glavom i pokaza u daljinu, gde su ljupke i mirisne leje s cvećem tonule u mrak parka.

„Proći ćemo srednjom stazom,” reče ona. Na početku su stajala dva niska, široka obeliska.

U dnu, na kraju pod konac prave aleje kestenova, svetlucala se u zelenome sjaju reka na mesečini. Unaokolo je bilo mračno i sveže. Ovde i onde odvajala se poneka staza, koja je u luku takode vodila reci. Dugo se nije čuo nijedan zvuk.

„Kod vode,” reče ona, „ima lepo mesto, gde sam već često sedela. Onde bismo mogli malo da pročaskamo. — Pogledajte kako od časa do časa kroz krošnje zatrepti zvezda.”

On nije odgovorio nego gledaše zelenu, svetlucavu površinu, kojoj su se približavali. Mogla se raspoznati druga obala, i nasade na bedemima. Kad su izišli iz aleje i stupili na livadu koja se spušta reci, reče gospođa fon Rinlingen:

„Ovde, malo udesno je naše mesto; vidite, nema nikoga.”

Klupa na koju su se spustili naslanjala se na park, šest koračaji u strani od aleje. Ovde je bilo toplije nego među širokim drvećem. Popci su cvrčali u travi, koja je kod same vode prelazila u tanku trsku. Reka obasjana mesečinom davala je slabu svetlost.

Oboje su čutili neko vreme, gledajući vodu. A onda on stade slušati, potresen do dna duše, jer ga je opet dirnuo njen ton, koji je čuo pre nedelju dana, onaj tihi, zamišljeni i blagi ton:

„Od kada imate taj svoj nedostatak, gospodine Fridemane?” zapita ona. „Jeste li se s njime i rodili?”

On proguta pljuvačku, jer mu je grlo bilo kao stegnuto. A onda odgovori tiho i uljudno:

„Nisam, gospođo. Još malim detetom ispustili su me na zemlju; odatle.”

Koliko vam je godina sada?” zapita ona dalje.

„Trideset, gospođo.”

„Trideset godina,” ponovi ona. „I niste bili srećni tih trideset godina?”

Gospodin Frideman odmahnu glavom a usne mu zadrhtaše. „Ne”, reče on; „to je bila laž i uobražavanje.”

„Dakle, verovali ste da ste srećni?” zapita ona.

„Pokušao sam,” reče on, a ona odgovori:

„To je bila hrabrost.”

Proteče jedan minut. Samo su popci cvrčali, a drveće je sasvim tiho šuštalo iza njihovih leđa.

„Ja se pomalo razumem u tome šta je nesreća,” reče ona zatim. „Ovakve letnje noći kraj vode za to su najbolje.”

Na ovo on ne odgovori, već jednim slabim pokretom ruke pokaza drugu obalu, koja je mirno ležala u mraku.

„Onde sam onomad sedeo,” reče on.

„Kad ste se od mene vraćali?” zapita ona.

On samo klimnu glavom.

A onda odjednom zadrhta i odskoči s klupe, zajeca, kriknu, kriknu krikom u kome je u isti mah bilo i oslobođenja, i spusti se pred njom polako na kolena. Svojom rukom dodirnu njenu, koja je počivala pored njega na klupi, i dok je on nju čvrsto držao, dok je dohvatio i drugu, dok je ovaj mali, sasvim unakaženi čovek, drhteći i grčeći se, pred njom klečao i zarivao lice u njeno krilo, mucao je neljudskim, teško zadihanim glasom:

„Pa vi znate... Pusti me ... Ne mogu više... Bože moj ... Bože ...”

Ona mu nije branila, ali se nije ni saginjala k njemu. Sedela je uspravivši se visoko, usturena nešto malo više nego bi da nije njega, a njene sitne, veoma zblížene oči, u kojima kao da se odražavalo vlažno belasanje vode, gledale su ukočeno i napregnuto pravo preda se, preko njegove glave, nekud u daljinu.

A onda, odjednom, jednim jedinim trzajem, uz kratak, ohol, prezriv smeh iščupala je ruke iz njegovih vrelih prstiju, šćepala ga za mišicu, zavitala ga u stranu i bacila na zemlju, zatim skočila i iščezla u aleji drvoreda.

A on je ležao, lica zarivena u travu, preneražen, izvan sebe, i telo mu se bez prestanka trzalo u grčevima. Prikupi svu snagu i uspravi se, učini dva koraka i opet se sruši na tle. Ležao je pokraj vode.

Šta se, u stvari, u njemu zbivalo prilikom ovoga što se dogodilo sada? Možda se to ona sladostrasna mržnja, koju je osetio kada ga je ona svojim pogledom ponizila, i koja se sad kad on, zlostavljen od nje kao pas, leži na zemlji, izmetnula u mahnit gnev, koji je on morao ovaplotiti, pa makar i protiv sebe samoga... možda gađenje na sebe samoga, koje ga ispuni žedu da sebe uništi, raščupa u komade, da sebe ugasi...

Na trbuhu otpuza još dalje napred, izdiže gornji deo tela i pusti se njime u vodu. Nije više dizao glave; čak ni noge, koje su ležale na obali, nije više pokretao.

Kad se voda uzblila i pljesnula, popci su zanemeli za časak. A onda su ponovo prihvatili pesmu, park je tiho zažuborio, a iz duge aleje dopirao je prigušen smeh.

BAJACO

Posle svega što je bilo i, zaista, kao dostojan svršetak svega, ostaje mi samo gađenje koje mi ulivaju život — moj život — i „sve“ i „cela ta stvar“, gađenje koje me davi, trza i ustresa da bi me opet bacilo na tlo, a koje će mi, možebiti tamo negde, pre ili posle, dati onaj potrebni polet, da celu tu smešnu i nedostojnu stvar prelomim preko kolena i dignem se i odem kud me oči vode. Ali je svakako vrlo moguće i to da ovako izdržim još i mesec i dva meseca dana, da još četvrt ili pola godine jedem, spavam i radim kao i pre — vazda na onaj isti mehaničan, sreden i miran način kojim je moj spoljni život prolazio poslednje zime, a koji stoji u strašnoj opreci sa puštošnim procesom raspadanja moje iznutrice. Zar ne izgleda da su unutrašnja doživljavanja čovekova utoliko jača i potresnija ukoliko mu je spoljni život njegov više degažiran, dalji od sveta i mirniji? Tu pomoći nema: živeti se mora; a ako se braniš od toga da budeš čovek od akcije povukav se u pustinju najvećega mira, navalice na tebe iznutra, prepadom, razni zli udesi života, pa ćeš na njima morati da pokazuješ svoj karakter bez obzira na to šta si i kakav si, junak ili najobičnija budala.

Pripravio sam sebi ovu čistu svesku, da u njoj ispričam svoju „istoriju“. Samo, zašto u stvari?

Možda zato da bih uopšte imao nekakvog posla? Iz uživanja u psihologisanju, možebiti, i da bih se naslađivao u neophodnosti svega toga? Nužnost je jedna tako utešna stvar! Možda i zato da bih, u izvesnim trenucima, mogao uživati u nekoj nadmoćnosti nad sobom samim i kao u ravnodušnosti nekoj? — Jer ravnodušnost, to znam, bila bi neka vrsta sreće.

1.

Bilo je tako davno: mali stari grad sa tesnim, uglastim ulicama od kuća šiljastih zabata, sa gotskim crkvama i bunarima, sa vrednim, solidnim i prostim ljudima i velikom patricijskom kućom u kojoj sam odrastao, surom od starosti.

Nalazila se usred grada i nadživila četiri naraštaja imućnih i uglednih trgovaca. „Ora et labora“¹ stajalo je iznad kapije, a kad bi se čovek iz prostranog, kamenom popločanog trema, nad kojim se gore unaokolo protezala galerija od belo lakovanog drveta, popeo uz široke stepenice, morao bi preći još jedno široko predsoblje i mali, mračan hol na stubovima, da bi kroz jedna od visokih, belih vrata dospao u dnevnu sobu, u kojoj je moja mati sedela za klavirom i svirala.

Sedela je u sumraku, jer su prozori bili zastrveni teškim, zagasitoplavim zavesama; i bele figure božanstava na tapetama izdvajale se plastično iz plave pozadine i, čini se, osluškivale one teške, duboke početne tonove jednog Šopenovog nokturna, koji je ona volela nada sve ostalo i uvek svirala vrlo lagano, kao da hoće da iz svakog pojedinog akorda izvuče svu nasladu melanholije, do kraja. Klavir je bio star i izgubio je punoću zvuka, ali su se pomoću pedala, koje je visoke tonove zastiralo kao nekim velom u tolikoj meri da su podsećali na potamnelo srebro, mogli izvući najčudniji efekti.

Sedeo sam na teškoj sofa od damasta sa krutim naslonom i, slušajući, posmatrao mater. Bila je to žena mala i nežne građe i mahom nosila haljinu od meke svetlosive materije. Uzano njeno lice nije bilo lepo, ali je ispod lako ustalasane i jedva plave kose, na sredini razdeljene, ličilo na tiho, nežno, sanjalačko lice deteta, a kada bi, nagnuvši glavu malo na stranu, sedela za klavirom, izgledala je kao oni mali slatki anđeli koji se, na starim slikama, često, s gitarom u rukama, nalaze u poslu pred nogama madona.

Kad sam bio mali, često mi je tihim i uzdržanim glasom, pričala bajke kako niko živi znao ni umeo; ili bi mi prosto metnula ruke na glavu, koja joj je počivala na krilu, pa sedela nema i nepomična. I sad mi se još čini da su to bili najsrećniji i najspokojniji časovi moga života. — Kosa joj nije sedela i činilo mi se da ona uopšte ne stari; samo joj je prilika postajala sve nežnija a lice uže, spokojnije i više sanjalačko.

A otac mi je bio visok i plećat gospodin u finom, crnom suknenom kaputu i s belim prslukom, na kome je visio zlatan cviker. Između kratkih kao led sivih zalizaka snažno se isticala okrugla brada koja je, isto kao i nausnica, bila glatko izbijana, a između veđa vazda bile urezane dve duboke, uspravne bore. Bio je to čovek moćan i od velikog uticaja na javne poslove; imao sam prilike posmatrati kako ljudi od njega odlaze uzburkanih grudi i usplamtela pogleda, a drugi su bili skrhani i u najvećem očajanju. Jer događalo se ponekad da ja i mati, pa čak i obe starije sestre, prisustvujemo takvim prizorima; možda zato što mi je otac lteo ulti nešto često ljublja, da u svetu doteram tako daleko koliko i on sam; a možda i zato, kako podozrevam, što je osećao potrebu da ima publiku. Imao je običaj da, zavalivši se u stolicu i zavukavši jednu ruku u otvor između dugmeta zakopčanoga kaputa, isprati pogledom usrećenoga ili skrhanoga čoveka, te sam otud, još detetom, dobio ono podozrenje.

Sedeo sam u kutu i posmatrao oca i majku, kao da se odlučujem između njih dvoje i premišljam kako je bolje provesti život: da li u sanjarenju ili u delatnosti i moći. I pogled bi mi se najzad zadržao na spokojnome licu materinu.

2.

Ne bi se reklo da sam po spoljašnjosti ličio na nju, jer ono što sam ja radio bilo je najvećim delom i nespokojno i bučno. Ovde imam u vidu jednu od onih zabava koju sam strasno pretpostavljao opštenju s drugarima i svima njihovim igrama, a koja me još i sad, pred tridesetom godinom života, ispunjava veselošću i zadovoljstvom.

Radilo se o velikom i lepo opremljenom pozorištu s lutkama, s kojim bih se zatvorio u svoju sobu sam samcit, da bih u njemu izvodio najčudnovatije muzičke drame. Moja soba, na drugome spratu i sa dva tamna portreta predaka s valenštajnovskim bradama, bila je zamračena, i pored pozorišta stavljena lampa; jer činilo mi se da je veštačko osvetljenje stvar neophodna za povećanje raspoloženja. Mesto bih zauzeo ispred same pozornice, jer bio sam i svetulnik, a leva ruka mi je počivala na velikoj, okrugloj kutiji od kartona, koja je bila jedini vidljivi instrumenat orkestra.

Dotle bi pristigli i umetnici koji sudeluju a koje sam ja sam nacrtao perom i mastilom, izrezao i snabdeo drvenim šipčicama da bi mogli stojati.

Bila su to gospoda u vrskaputima i pod cilindrima i dame velike lepote.

— Dobro veče — rekao bih ja — gospode i gospodo! Svi dobro! Evo i mene, imao sam da izdam još neke naloge. Nego vreme je da se ide u garderobe.

Sve je otišlo u garderobe koje su se nalazile iza pozornice, da se uskoro vrate sasvim promenjeni i kao šarene pozorišne figure, i da se kroz rupu, koju sam usekao u zavesi, obaveste o poseti kuće. A kuća je zaista bila prilično puna, te bih davao znak zvončetom za početak predstave, našto bih podigao kapelnički štapić, i trenutak-dva uživao u dubokoj tišini koju je izazvao taj pokret. A odmah posle toga, na novi jedan pokret, razlegao bi se vihor dobovanja pun svakojakih slutnji, koje sačinjavaše početak uvertire a koje sam ja levom rukom izvodio na kartonskoj kutiji, — zatim trube, klarineti i flaute, prirodu čijih tonova bih nesravnjenim načinom podražavao ustima, i muzika bi svirala sve dok se za vreme moćnoga crescendo ne bi podigla zavesa, da započne drama u mračnoj šumi ili blistavoj dvorani.

Ona je bila prethodno skicirana u mislima, ali se u pojedinostima morala improvizovati, a ono nekoliko strasnih i slatkih pesama koje bi klarineti pratili trljanjem a kartonska kutija grmljavinom, to bejahu neki čudni zvučni stihovi, koji su kipteli velikim i smelim rečima i čas-po se slikovali, ali retko kad pružali neku razumnu sadržinu. Međutim, opera bi se nastavila dok bih ja levom rukom dobovao, ustima pevao i muzicirao a desnom ne samo figure predstavljajuća nego i sve ostalo najbrižljivije dirigovao, tako da bi se na kraju činova razlegalo oduševljeno pljeskanje, pa bi se zavesa morala opet i ponovo da diže, i ponekad bilo potrebno čak i to da se kapelnik na svojoj stolici okrene i s ponosom i, u isti mah polaskan, zahvali se onima u sobi.

Uistinu, kad bih posle tako naporne predstave ugrijane glave pakovao svoj teatar, bio bih ispunjen onom blaženom nemoći kakvu mora osećati snažan umetnik koji je pobedonosno završio delo uloživši u nj svoje najbolje znanje i umenje. — Ova igra ostala mi je do moje trinaeste ili četrnaeste godine najmilijom zabavom.

3.

Kako su mi prošli detinjstvo i dečaštvo u velikoj kući, gde je u donjim odeljenjima otac vodio svoje trgovačke poslove, dok je gore mati sanjarila u naslonjači ili tiho i zamišljeno svirala u klavir, a dve moje sestre, starije od mene za dve i tri godine, poslovale po kuhinji i oko ormana s rubljem? Moje su uspomene tako neznatne.

Stoji nepokolebljiva činjenica da sam bio dozlaboga veseo dečak koji je kod svojih školskih drugova povlašćenim poreklom, uzoritim podražavanjem profesora, mnoštvom glumačkih trikova i u neku ruku nadmoćnim jezikom umeo sebi pribaviti respekta i postati omiljen. Za vreme nastave prolazio sam zlo, jer sam i suviše mnogo bio zauzet time da iznalazim komičnost u pokretima nastavnika, tako da na ostalo nisam mogao obraćati pažnju, a kod kuće mi je glava brujala od materijala za opere, stihova i svakojake šarene besmislice, te nisam bio ni za kakav ozbiljan rad.

— Pih, rekao bi mi otac a bore među povijama udubile mu se još više, kada bih mu po ručku doneo u sobu svedočanstvo i on pročitao to parče hartije, držeći ruku zavučenu pod kaput, na prsima.

— Što jest, jest, mnogo me obradovao nisi. Možda bi imao dobru tu da mi kažeš šta će od tebe da bude? Ti u životu nećeš daleko doterati...

To je bilo žalosno, ali mi nije smetalo da po večeri roditeljima i sestrama pročitam pesmu koju sam napisao toga popodneva. Otac se toliko smejao da mu je cviker sve odskakao na belome prsluku.

— Ludorije, baš! — uzvikivao bi jedno za drugim. A mati bi me privukla k sebi, milovala mi po čelu kosu i govorila. — Ne, nije rdavo, muško moje, držim da tu ima nekoliko lepih mesta.

Docije, kad sam bio još malo stariji, naučio sam da sviram u klavir nekako naročito, na svoju ruku. Započinjao bih hvatanjem akorada u Fis-duru zato što su mi se crne dirke činile osobito slatke, tražio prelaze za druga sazvučja, i najzad, posle dugih časova provedenih za klavirom, postigao izvesnu veštinu u menjanju harmonija bez obzira na takt i melodije, pri čemu bih u to mistično burno

talasanje unosio koliko je moguće više izraza.

Mati je govorila: — Način kako udara po dirkama odaje ukus. — Pa je isposlovala da počnem uzimati časove, čemu je za jedno pola godine došao kraj, jer ja zaista nisam bio stvoren za to da ljudski naučim red prstiju i držanje takta. —

Elem, godine su prolazile i ja rastao neverovatno veseo uprkos svih školskih briga. Vedar i omiljen, kretao sam se u krugu poznanika i rodaka, a bio sam okretan i ljubazan iz zadovoljstva da izigravam čeljade ljubazno, iako sam sav taj svet, koji je bio i suv i bez fantazije, počeo nagoniski prezirati.

4.

Jedno popodne, kad mi je bilo oko osamnaest godina i ja stajao na pragu više gimnazije, čuo sam, prisluškujući, kratak razgovor između mojih roditelja koji su sedeli u sobi za okruglim stolom kod sofe a ne znali da se ja, besposlen, nalazim navaljen na prozoru susedne trpezarije, posmatrajući bledo nebo preko visokih kućnih zabata. Kad sam čuo svoje ime, pridoh tiho belim vratima, koja behu poluotvorena.

Otac je bio zavaljen u naslonjači prebacivši nogu preko noge, pa je jednom rukom držao na krilu *Berzanski list*, dokle je drugom lagano gladio podbradak između zalizaka. Mati je sedela na sofi, unoseći se spokojnim licem u neki vez. Između njih stajala je lampa.

Otac je rekao: — Moje je mišljenje da ga izvadimo i damo u kakvu veliku radnju radi prakse.

— O, — reče mati ožalošćena i diže pogled. — Tako darovito dete!

Otac počuta trenutak, a onda brižljivo oduva s kaputa zrnice prašine. Posle ovoga diže ramena, raširi ruke, okrenuvši dlanove uvis prema materi, i kaza:

— Ako pretpostavljaš, draga moja, da se za delatnost trgovca ne traže nikakvi prirodni darovi, onda ti je to tvoje mišljenje pogrešno. S druge strane, taj dečko, kako se na svoju preveliku žalost sve više uveravam, sa školom neće postići baš ništa. Darovitost njegova o kojoj govoriš, u neku ruku je pajacka darovitost, pri čemu hitam da dodam da ja takve stvari ne mislim potcenjivati. On može da bude ljubazan kad za to ima volje, ume da se s ljudima ophodi, da ih amizira, da im laska, oseća potrebu da im se dopada i da postigne uspehe; s takvim sposobnostima mnogi je načinio sreću u životu, a s njima je on s obzirom na svoju indiferentnost uopšte srazmerno pogodan za trgovca većega stila.

Tu se moj otac zadovoljno usturio u naslonjači, izvadio cigaretu i polako je pripalio.

— Izvesno si u pravu — reče mati i pogleda bolećivo po sobi. — Češće sam pomišljala i donekle se nadala da će od njega jednoga dana biti umetnik ... Doduše, na njegov muzički dar, koji je ostao neizobražen, ne može se računati nimalo; ali, jesi li primetio da se odskora, otkako je bio na onoj maloj izložbi, počeo zanimati crtanjem? Rekla bih da nije baš tako rdavo ...

Otac duhnu dim, uspravi se u naslonjači i reče kratko:

— Sve je to klovninja i blagiranje. Uostalom, možemo, a bilo bi i pravo, pitati njega samoga šta želi.

Elem, kakve bi mogle biti moje želje? Izgledi na promenu u spoljnjem životu neobično su me obveselili, pa sam ozbiljna lica izjavio gotovost da ostavim školu, da bih postao trgovac, te tako stupih kao šegrt u veliku drvarsku radnju gospodina Šlifogta, dole na keju.

5.

Promena je bila sasvim spoljnja, to se razume. Moje interesovanje za veliku drvarsku radnju gospodina Šlifogta bilo je nikakvo, i ja sam na svojoj okretnoj stolici ispod gasne lampe u tesnom i mračnome kontoaru sedeo isto toliko stran i odsutan koliko i pre, u školskoj klupi. Sada sam imao manje briga; u tome je bila sva razlika.

Gospodinu Šlifogtu, trbušku crvena lica i sede, oštre ladarske brade, malo je bilo stalo do mene, pošto je mahom provodio vreme u strugari, prilično daleko od kontoara i slagališta, a činovnici radnje bili su prema meni puni poštovanja. Na prijateljskoj nozi stajao sam samo sa jednim od njih, nekim darovitim mladim čovekom iz dobre kuće, zadovoljnim sobom, a s kojim sam se poznavao još iz škole i koji se inače zvao Šiling. On se, isto kao i ja, mokirao u odnosu na sve i svakoga, ali je ipak pokazivao živo interesovanje i revnost za drvarski posao, i nije propuštao ni dana a da ne ispolji određenu svoju nameru da ma na koji način bilo postane bogat čovek.

Što se mene lično tiče, ja sam mehanički obavljao nužne poslove, između ostalog i zato da bih mogao lutati po slagalištu između kamara dasaka i radnika, i kroz veliku drvenu ogradu posmatrati reku, pored koje bi s vremena na vreme protutnjao poneki teretni voz, a da pri tome razmišljam o kakvoj pozorišnoj predstavi ili nekome koncertu na kome sam bio, ili o knjizi koju sam pročitao.

Čitao sam mnogo, čitao sve do čega bih mogao doći, a moja prijemčivost bila je velika. Svaku pesničku individualnost razumeo sam osećanjem, verujući da u njoj nalazim sebe sama i misleći i osećajući sve dotle u stilu dotične knjige dok neka nova ne bi na mene izvršila svoj uticaj. U svojoj sobi, u kojoj sam nekada sebi podigao pozorište s lutkama, sedeo bih sada s knjigom na krilu i upirao pogled visoko, u slike oba svoja pretka, dok bi me, inače ispunjavao jalovi haos polufantastičnih slika...

Sestre su mi se razudale nabrzo jedna za drugom, i ja bih često, kad nisam u radnji, silazio dole u zajedničku sobu, gde je mati, koja je poboljevala i lice joj postajalo sve detinjastije i sve spokojnije, mahom sedela potpuno sama. Pošto bi mi odsvirala Šopena a ja njoj pokazao novu svoju zamisao harmonskih spojeva, zapitala bi me, tako, da li sam zadovoljan svojim pozivom, i jesam li srećan ... Nema sumnje, bio sam zadovoljan.

Jedva sam bio prešao dvadesetu, stanje mi bilo samo provizorno, i nije mi bila strana misao da me baš ništa ne nagoni da ceo svoj život provedem kod gospodina Šlifogta ili u nekoj drugoj drvarskoj radnji još većega stila... da ću se jednoga dana moći da oslobodim svega i napustim grad sa šiljastim krovovima, i živim ma gde u svetu predavši se potpuno svojim sklonostima: čitanju dobrih i fino napisanih romana, odlaženju u pozorište, muzicirajući pomalo ... Srećan? Ta ja se hranim izvršno, idem odeven da ne može lepše biti, a još vrlo rano, kada sam ono za vreme svojega školovanja video kako se siromašni i rdavo odeveni drugovi, kao po nekom običaju, savijaju i mene i meni slične u nekoj laskavačkoj snebivljivosti vrlo rado priznaju za gospodare i za one koji daju ton, radovao sam se u saznanju da spadam u gornje, bogate, one kojima se zavidi, koji bez svakog pogovora imaju pravo da s visine gledaju na siromašne, nesrećne i na zavidljivce. Kako da ne budem srećan?

Neka sve ide svojim tokom! Za sada, u početku, ima u tome svojih draži — stran, nadmoćan i veseo kretati se između svih tih rodaka i poznanika, za čiju sam ograničenost bio pun mokiranja, dok bi ih, uživajući u tome da izazovem dopadanje, predusretao s vrlo okretnom ljubaznošću i rakoljio se na suncu maglovitoga respekta koji su svi ti ljudi pokazivali za moje biće i prirodu zato što su u njima naslućivali nekakvo opozicionarstvo i ekstravaganatnost.

6.

U mojem ocu počela se osećati izvesna promena. Kad bi u četiri sata sedao za sto, bore među povijama kao da su mu svakim danom bivale dublje a ruku ne bi više zavlacio u kaput s impozantnim onim pokretom, već je pokazivao snuđenost, nervozu i snobljivost. Jednog dana mi reče:

— Dosta si veliki da bi sa mnom mogao podeliti brige koje meni podrivaju zdravlje. Uostalom, i dužnost mi je da te s njima upoznam, da se ne bi predavao lažnim nadama u pogledu na svoj budući položaj u životu. Poznato ti je da se za udaju tvojih sestara htelo prilično teških žrtava. Tu skoro firma je pretrpela gubitke koji su toliki da imovinu reduciraju znatno. Ja sam star čovek, osećam se obeshabren i ne verujem da bi se stanje stvari moglo da izmeni bitno. Molim te, imam u vidu da češ biti upućen na samoga sebe ...

Ovo je rekao jedno dva meseca pred smrt. Jednoga dana našli su ga požutela, uzeta i tepava u naslonjači njegove privatne kancelarije, a nedelju dana posle toga ceo grad uzeo je učešća u njegovu sprovodu.

Moja mati, nežna i čutljiva, sedela je na sofa kod okruglog stola u zajedničkoj sobi, i oči držala mahom zatvorene. Kad bismo sestre ili ja pokušali oko nje da se nademo, možda bi klimnula glavom i osmehnula se da, posle toga, i dalje čuti i, nepomična, držeći ruke na križu sklopljene, razrogačenih očiju, tuđim i setnim pogledom posmatra neku figuru božanstava na tapeti. Kad bi naišla gospoda u gerocima da podnesu izveštaj o toku likvidacije, ona bi i tada klimala glavom i ponovo zatvarala oči.

Nije više svirala Šopena, a kada bi ovda-onda lagano prevukla dlanom po razdeljenoj kosi, zadržala bi joj bleđa, nežna i umorna ruka. Nije prošlo ni pola godine od očeve smrti, a ona pade u postelju i umre, bez jauka, bez svake borbe za život...

I sada je svemu tome došao kraj. Šta je mene, u stvari, vezivalo za ono mesto? Poslovi su bili likvidirani i, dobro ili rđavo, pokazalo se da je na moj deo nasleđa palo oko sto hiljada maraka, a to je bilo dovoljno da postanem nezavistan — od celoga sveta, utoliko pre što su me iz nekog, svejedno iz kog razloga, proglasili nesposobnim za vojsku.

Ništa više me nije vezivalo za ljude među kojima sam odrastao, koji me gledaju pogledima sve to više tuđim i zaprepašćenijim, a čija su gledišta na svet i suviše jednostrana da bih u sebi našao pobuda da im se pokorim. Uzmimo da su me tačno ocenili, i to kao neosporno nekorisna čoveka, ali i ja sam poznavao sebe. U dovoljnoj meri skeptik i fatalista da bih — po onoj očevoj reči — svoje „pajacke sklonosti“ uzimao sa vesele strane i ispunjen radosnom voljom da život uživam na svoj način, nije mi nedostajalo ni truni uživanja u samome sebi.

Podigoh malu svoju imovinu i gotovo i bez zbogom-ostaj napustih grad, da pre svega ostaloga krenem na putovanje.

7.

Tih triju godina što su sledovale i u kojima sam se požudnom prijemčivošću predavao bezbroju novih, promenljivih, bogatih utisaka, sećam se kao lepog, dalekog sna. Koliko je već prošlo od onoga doba kad sam među kaluderima na Simplonu, u snegu i ledu, proveo Novu godinu; kada sam u Veroni lutao po trgu Erbe; kad sam sa Borga san Spirita prvi put stupio pod kolonade Svetoga Petra i moje se zaplašene oči izgubile u ogromnoj onoj prostoriji; kada sam sa šetalista Vitorija Emanuela pustio pogled niz blistavi beli Napulj i daleko u moru ugledao ljupku siluetu Kaprija, rasplintu u plavoj izmaglici... U stvari, to je samo šest godina, i ništa više.

O, živeo sam krajnje obazrivo i prostirao se sasvim prema guberu: u prostim stanovima za samce, po jeftinim pansionima; — ali pri čestome menjanju gradova i zato što mi je u početku bilo teško da se odviknem od svojih građanskih ugodnosti i navika, veći izdaci se baš nikako nisu mogli da izbegnu. Za vreme svojih stranstovanja ja sam sebi unapred izdvojio petnaest hiljada maraka iz svoje glavnice, ali taj je iznos, razume se, bio prekoračen.

Uostalom, nalazio sam se među svetom s kojim bih ovda-onda uz put dolazio i u dodir, često nezainteresovani ali vrlo interesantni stvorovi u isti mah, za koje svakako nisam bio predmetom respekta kao nekadašnjoj svojoj okolini, ali od strane kojih se nisam morao plašiti začuđenih pogleda i pitanja.

Pored svoga naročito razvijenoga dara za društvenost, kadikad bih po pansionima bivao iskreno omiljen kod ostalog putničkog društva — pa se sećam čak i jednoga prizora u salonu pansiona Mineli u Palermu. U društvu Francuza raznih godina počeo sam uz pianino, sa mnogo tragičnoga glumljenja licem, uz deklamaciju i pesmu i uz grmljavinu harmonija, da improvizujem muzičku dramu „od Riharda Vagnera“ i, tek što sam završio uz buru pljeskanja, kad mi s žurbom pride neki stari gospodin, koji na glavi više gotovo nije ni imao kose a čiji su beli, mršavi bakenbarti, uzlepršani, padali na sivu putničku bluzu. Dočepao me je za obe ruke i uzviknuo sa suzama u očima:

— Čudo pravo! Čudo zaista, dragi moj gospodine! Dajem vam reč, ima već punih trideset godina otkako se ovako slatko nisam smejao! Dozvoličete mi, molim vas, da vam od srca zahvalim, zar ne! Vrlo je potrebna stvar da postanete glumac ili muzičar!

Mora se priznati da sam u ovakvim prilikama donekle imao osećanje genijalnog nestašluka velikog slikara, koji se u krugu prijatelja snishodi da na ploči od stola nacrti kakvu smešnu i u isti mah dahovitu karikaturu. Posle večere, pak, vratio sam se u salon sam i proveo jedan usamljen i čežnjiv čas u tome da iz instrumenta izmamim već predate mu akorde u koje sam, po svome mišljenju, uneo raspoloženje što je u meni probudio pogled na Palermo.

Na putu iz Sicilije, jedva sam okrnulo krajičak Afrike, a onda otišao u Španiju, pa sam tamo, u blizini Madrida — bilo je to na selu, u zimu, jednog mutnog, kišnog popodneva — prvi put osetio želju da se vratim u Nemačku — a povrhu toga i neizbežnu potrebu za tim. Jer, bez obzira na to što sam počeo čežnuti za spokojnim, sredenim i kućevnim životom, nije mi bilo nimalo teško izračunati da će, i pored svega skućavanja, do moga dolaska u Nemačku biti izdato dvadeset hiljada maraka.

Nisam se dugo predomišljao da započnem spori povratak kući preko Francuske, na što sam, baveći se duže u pojedinim gradovima, upotrebio približno pola godine, pa se sa čežnjivom jasnoćom sećam one letnje večeri kad sam stigao na železničku stanicu srednjonemačke prestonice, koju sam sebi izabrao za mesto boravka još u početku putovanja, — sada već nešto malo obavešteniji, snabdeven izvesnim iskustvima i znanjima i preispunjen nekom detinjskom radošću što ću baš ovde, u bezbrižnoj nezavisnosti i radostan zbog ono skromnih sredstava prema kojima ću se prostirati, moći da zasnujem spokojan i misaon život.

Tada mi je već bilo dvadeset i pet godina.

8.

Mesto nije bilo rđavo izabrano. To je jedan prilično veliki grad, ali bez bučne vreve velikih varoši i bez onog odviše neprijatnog poslovnog meteža, sa nekoliko prilično značajnih starih trgova i uličnim životom koji nije ni bez živosti a donekle čak ni bez elegancije. U okolini ima nekoliko prijatnih tačaka; ali ja sam oduvek davao prvenstvo ukusno prosečenom i uređenom šetalistu koje se pružalo po „Ševinom brdu“, uzanoj i prilično dugoj gredi na koju se naslanja veliki deo varoši i gde čovek može da se nauživa prostranoga izgleda povrh kuća, crkava i blagih zavojica rečnih daleko u poljani. Pojedine tačke tamo, naročito kad lepih letnjih popodneva koncentrira vojna muzika a fijakeri i šetači se kreću ovamo i onamo, podsećaju čoveka na Pinčo. — Nego imaću ja još prilike da pomenem to šetaliste ...

Nećete mi verovati s kakvom sam zametnošću i zadovoljstvom nameštao prostranu sobu koju sam, sa spavaćom sobom do nje, uzeo pod kiriju usred varoši, u vrlo živome kraju. Nameštaj iz roditeljskoga doma prešao je najvećim delom u posed mojih sestara, ali je meni ipak pripalo ono što mi je bilo od potrebe: krasne i uzorite stvari, koje su prispele sa mojim knjigama i s obema slikama predaka; a pre svega ostaloga, stari klavir, koji je mati namenila meni.

I zaista, kad je sve bilo postavljeno na svoje mesto i uređeno, kada su fotografije koje sam na putovanjima prikupio sinule na svima zidovima, ukrasivši ih, u društvu sa trbušatim niskim ormarom kao i teškim pisaćim stolom od crvena drveta, i kada sam se, gotov i siguran u svoju stvar, spustio u naslonjaču kod prozora, da odatle naizmenično posmatram čas ulicu napolju a čas svoj novi stan, osećanje ugodnosti u meni nije bilo malo. Pa ipak — ja taj trenutak nisam zaboravio — ipak me je, pored zadovoljstva i sigurnosti, počelo uzbuđivati nešto drugo, nekakvo slabo osećanje bojažljivosti i nemira, tiho saznanje izvesnog gneva i pobune od moje strane protivu neke neprijateljske sile... misao koja me je donekle pritiskivala: da se moj položaj, koji dosad nikada nije bio ništa drugo do privremeni, od sada, sad prvi put, mora smatrati nečim konačnim i nepromenljivim ...

Neću prećutati da su se ovakva i slična osećanja ovda-onda i ponovila. Ali zar se uopšte mogu da izbegnu izvesni popodnevni časovi kad čovek zuri kroz prozor u sve gušći sumrak a možda i u sporu kišu i postaje žrtvom upornih sumornih misli? Tek svakako, čvrsto stoji činjenica da mi je budućnost bila potpuno obezbeđena. Ja sam svotu od okruglo osamdeset hiljada maraka poverio varoškoj banci, kamata je iznosila — bože moj, vremena su teška! — oko šest stotina maraka tromesečno, i pružala mi, dakle, mogućnost da živim pristojno, da se snabdeвам štivom, da ovda-onda odem u poneko pozorište — ne izuzimajući ni izvesne malo lakše vrste razonode.

Sada su mi dani prolazili zaista saobrazno idealu koji mi je oduvek bio metom. Dizao sam se oko deset sati, doručkovao, i vreme do podneva provodio za klavirom ili u čitanju kakvog književnog časopisa ili neke knjige. Onda bih odlutao ulicom navide do maloga restorana, kuda sam dolazio redovno na ručak, a posle toga načinio dužu šetnju ulicama, do neke galerije, u okolinu, na Ševin breg. Po povratku kući, nastavio bih zanimanje prekinuto pre podne; čitah, muzicirah, zabavljah se ponekad čak i kao nekom vrstom crtanja, ili bih brižljivo napisao koje pismo. Kad posle večere ne bih otišao u pozorište ili na koncert, duže bih se zadržao u kavani, i sve do odlaska na spavanje čitao novine. A dan bi bio dobar i lep i sadržaj me njegov usrećavao onda kad bi mi na klaviru pošao za rukom kakav motiv koji mi se učinio novim i lepim, kad bih iz čitanja kakve novele, iz posmatranja neke slike izneo nežno i trajnije raspoloženje,...

Uostalom, neću da ne primetim da sam, sa svojim sklonostima, pristupao poslu s izvesnim idealizmom i da sam najozbiljnije imao na umu to da svojim danima dam koliko je god moguće više

„sadržine”. Hranio sam se skromno, imao po pravilu samo jedno odelo, jednom reči, ograničavah obazrivost telesne potrebe da bih, s druge strane, bio u mogućnosti da za dobro mesto u operi ili na koncertu platim visoku cenu, da nabavljam nova knjižarska izdanja, da posetim ovu ili onu izložbu.

Ali, prolazili su dani, i slagali se u sedmice i mesece — čama? Priznajem: nema uvek čovek pri ruci knjigu koja bi mogla stvoriti sadržinu čitavome nizu časova; uostalom, pokušaj tako, ali bez sreće, da na klaviru fantaziraš, sediš kod prozora, pušiš cigarete, a ipak se neodoljivo u tebe ukrada osećanje odvratnosti na ceo svet i na sebe samoga; ponovo te ophrvava plašnja, ona po zlu poznata plašljivost, i ti skačeš i odlaziš od kuće da na ulici, uz veselo sleganje ramena čoveka srećna, posmatraš radni personal i radničku gomilu, koji su i duhovno i materijalno i suviše nedaroviti za dokolicu i za uživanje.

9.

Je li čovek od dvadeset sedam godina uopšte u stanju da ozbiljno pomišlja na konačnu nepromenljivost svoga položaja, pa makar ta nepromenljivost bila i sasvim verovatna? Cvrkut ptice, majušni krajičak nebeskog plavetnila, izbledeo polusan u noći, sve su to stvari što u njegovu srce mogu naglo da saspu čitave reke neodređenih nadanja i ispune ga svečanim iščekivanjem velike, iznenadne sreće... Gazio sam nemarno s jednoga dana na drugi oprezno u mislima, bez mete, obuzet ovom ili onom sitnom nadom, pa makar bio u pitanju i samo dan izlaska kakvog zanimljivog časopisa, i u energičnom uverenju da sam srećan i ovda-onda pomalo zamoren samoćom.

Ruku na srce, nisu bili retki časovi kad bi me spopala zlovolja usled neopštenja sa svetom i nemanja društva, — ali zar ima neke potrebe objašnjavati tu oskudicu? Meni je nedostajala svaka veza sa dobrim društvom, i s prvim i drugim krugovima varoškim; da bih se kod zlatne mladeži uveo kao fetard², za to mi je, bogami, nedostajalo sredstava, — a s druge strane, boemi? Ali ja sam lepo vaspitan čovek, nosim čisto rublje i čitave rukave i ne nalazim baš nikakva uživanja u tome da sa neodnegovanim mladim ljudima vodim anarhističke razgovore za stolovima lepljivim od apsinta. Da budem kratak: nije bilo nijednog određenoga društvenoga kruga kome bih pripadao kao nešto što se samo po sebi razume, a poznanstva do kojih bi došlo na ovaj ili na onaj način, slučajno, bila su retka, površna i hladna — mojom krivicom, priznajem, jer sam se i u ovakvim prilikama držao povučeno s osećanjem nesigurnosti i u neprijatnome saznanju da čak ni slikaru koji je prolumpovao svoj dar ne bih mogao da kažem na kratak i jasan način a koji bi probudio priznanje: ko je on i šta je on stvarno.

Uostalom, ja sam sa „društvom” prekinuo i odrekao ga se kada sam ono sebi uzeo slobodu da, ne služeći mu ni na koji način, pođem svojim vlastitim putevima; i zato, ako je meni sada, da bih bio srećan, „svet” postao potreban, onda sebi moram dozvoliti i pitanje: da li u takvome slučaju ne bi bilo bolje da sam ovoga časa zauzet time da se kao trgovac većega stila na opšte dobro bogatim, pribavljajući sebi sveopštu zavist i poštovanje.

Ali — ali! Stoji činjenica da me je moja filozofska usamljenost ljutila u suviše velikoj meri i da se ona, na kraju krajeva, nikako neće da poklopi sa mojim shvatanjem „sreće”, sa mojom sveću, mojim uverenjem o sreći, koje je — o tome ne može biti sumnje — nemoguće pokolebati. Ne biti srećan, biti nesrećan: zar se to uopšte može i zamisliti? Besmisleno je to, a s tom odlukom pitanje je bilo rešeno, sve dok nisu došli novi časovi, kada mi se to sedenje u budžaku, ta povučenoš i sklanjanje u stranu, počelo činiti jednom stvari koja nije kako treba, baš nimalo kako treba, pa me je učinilo dozlazboga mrzovoljnim.

„Mrzovoljnost” — je li to osobina srećna čoveka? Sećah se života kod kuće u ograničenome krugu, u kome sam se kretao u zadovoljnome saznanju o svojim genijalno-artističkim sklonostima — društven, ljubazan, očiju punih veselosti, mokiranja i nadmoćne blagonaklonosti za sve i svakoga, po mišljenju sveta pomalo čudan pa ipak omiljen. Tada sam bio srećan uprkos tome što sam morao raditi u velikoj drvarskoj radnji gospodina Šlifogta; a sad? A sad? ...

Nego izašla je jedna preko svake mere zanimljiva knjiga, nov francuski roman, koji sam sebi dozvolio da kupim i kojeg ću se nauživati, sedeći ugodno u naslonjači, i na tenane. Tri stotine strana, opet, punih ukusa, blagiranja i odabrane umetnosti! O, zaista sam podesio život na svoje zadovoljstvo! Možda ipak nisam srećan? Koještarija, to pitanje, i ništa više ...

10.

Eto, svršio se još jedan dan, dan kome se, bogu hvala, ne može odreći sadržina; veče je došlo, prozorske zavese spuštene, na piscem stolu gori lampa, skoro će ponoć. Moglo bi se u postelju, ali čovek ostaje uporno u naslonjači, ruku sklopljenih na krilu, upire pogled u tavanicu da bi sa potpunim utonućem pratio tiho podirvanje i štrećanje nekakva poluneodređenoga bola, koji ne može da se zaplaši ni odagna.

Koliko još do pre nekoliko časova bio sam u vlasti uticaja velikog umetničkog dela, jedne od onih ogromnih i surovih tvorevina koje čoveka rastresaju, zaglušuju, muče, usrećavaju, uništavaju pokvarenjačkom pompeznošću svog bestidno genijalnoga diletantstva... Još mi drhte žilci, mašta mi razrivena, u meni se talasaju neobična raspoloženja, raspoloženja čežnje, verskoga žara, likovanja, mističnoga spokojstva, — i pri tome potreba, koja ih sve iznova podstiče, koja bi da ih izagna: potreba da ih ispolji, da ih saopšti, da ih pokaže, „da od svega toga nešto načini” ...

Kako bi bilo da ja zaista postanem umetnik, sa sposobnošću da se izražavam u zvuku, reči ili slici — najradje i govoreći iskreno: sve zajedno u isti mah? — Ta istina je da ja umem sve! U stanju sam, na primer, da sednem za klavir, da u mirnome sobičku dadem oduške najlepšim svojim osećanjima, i bilo bi pravo da se time zadovoljim; ta zar je meni za moju sreću potreban „svet” — kad stvari stoje tako? Ali pretpostavimo da sam polagao neku vrednost i na uspeh, na slavu, priznanje, hvalu, zavist, ljubav?... Bog mi je svedok! Kad se setim makar i onog prizora u salonu u Palermu, moram priznati da bi sličan događaj u ovome trenutku za mene značio neuporedivo prijatno ohrabrenje.

Posle zrelog razmišljanja zaista ne mogu na ino a da u duši ne priznam ovo sofističko i smešno razgraničenje pojmova: razlikovanje između spoljašnje i unutrašnje sreće! — „Spoljašnja sreća”, pa šta je to u stvari? Postoji jedna vrsta ljudi, mezimaca božjih, čija je sreća, kako izgleda, genije i kojima je genije sreća, deca sunca, koja sa titranjem i odrazom sunca u očima na lak, prijatan i mio način, sve igrajući se, promiču kroz život, a ceo svet se zgrće oko njih, ceo svet im se divi, hvali ih, zavidi im i voli ih, jer je i sama zavist nesposobna da ih mrzi. A oni vas gledaju detinjim pogledom, podrugljivo, mazno, ćudljivo, obesno: sa osunčanom ljubaznošću, sigurni u svoju sreću i u svoj genije, i kao da sve to ne može ni biti drukčije...

Što se mene lično tiče, neću odricati slabost da bih želeo spadati u te ljude, a sve mi se, svejedno da li s pravom ili ne, opet i ponovo čini da sam nekada i ja među njih spadao: potpuno „svejedno”, jer priznajmo pošteno: glavna je stvar za šta čovek sam sebe smatra, za koga se izdaje, za šta se sa sigurnošću izdaje!

Možda zaista stvar i ne stoji drukčije nego da sam se ja odrekao te „spoljašnje sreće”, oslobodivši se služenja „društvu” i udesivši sebi život mimo „sveta”. I zato, kao što se samo po sebi razume, ni za trenutak ne dolazi u sunnju moje zadovoljstvo, niti se u njega može posumnjati, niti se sme posumnjati — jer, ponavljam, i to ponavljam naglašujući očajnički svaku reč: i hoću i moram da budem srećan! Shvatanje „sreće” kao zasluge u neku ruku, genija, otmenosti, ljubaznosti, shvatanje „nesreće” kao nečega ružnog, buljunski mračnog, prezrivog, jednom reči kao nečega smešnog, meni je i suviše svojstveno, da bih bio u stanju sebe i dalje poštovati da sam nesrećan.

Kako bih smeo sebi dozvoliti da budem nesrećan? Kakvu bih ulogu morao igrati pred samim sobom? Zar ne bih bio prinuđen da kao neki slepi miš ili buljina čučim u mraku i da zavidljivo trepćem očicama, tražeći pogledom sinove sunca, one srećne ljubazne ljude? Morao bih da ih mrzim, onom mržnjom koja nije ništa drugo do otrovana ljubav, — i da sebe prezrem!

„Da čučim u mraku!” Nego pada mi na pamet šta sam za ovo poslednjih nekoliko meseci ovda-onda sve pomislio o svome „izuzetnom položaju” i o „filozofskoj usamljenosti” i kako se osećao! I opet se pomalja strah, onaj po zlu poznati strah! I svest neke naročite pobune na silu koja preti...

— Nema sumnje, naći će se neka uteha, neka razonoda, kakav način pomračenja svesti i ovoga i drugoga i onog idućeg puta. Ali se vraćalo sve to, vraćalo se hiljadu puta, u toku meseci i godina se vraćalo.

11.

Ima jesenjih dana što liče na čudo. Leto je prošlo, lišće napolju odavno počelo da žuti, a u gradu vetar već danima svira oko svih uglova, dok po olucima prljavi potoci klokoču. Pokorio si se, čoveče, tako reći namestio se kod peći, spreman da mimo sebe propustiš svu strahotu zime; a kada se jednoga jutra probudiš iza sna, kad tamo, s nevericom u očima vidiš kako kroz prozorske zavese uzani pojas blistavog plavetnila nadire u sobu. Zaprepašćen, skačeš iz postelje, otvaraš prozor, u susret ti kulja talas ustreptale sunčeve svetlosti a ti kroz uličnu huku osluškuješ brbljivi i veseli cvrkut ptica, dok se sam osećaš tako kao da sa svežim i lakim vazduhom prvih oktobarskih dana udišeš neuporedivo slatki miris pun nadanja, koji inače pripada majskome razvigorcu. Proleće, sasvim i očigledno, proleće, i kalendaru uprkos, i zato brže-bolje bacaš na sebe ruho da, pod blistavim nebom, pohitaš ulicama u poljanu...

Tako neočekivano divan dan bio je pre jedno četiri meseca — sada smo na početku februara — i toga dana videh nešto izuzetno lepo. Još pre devet sati ujutro dignem se od kuće i, sav ispunjen lakim i radosnim raspoloženjem, u nekoj neodređenoj nadi na promene, iznenađenja i sreću, udarih putem za Ševin breg. Uz desnu padinu ispeo sam se na brežuljak i prošao ceo greben dužinom, zastajkujući svaki čas na glavnome šetalistu po ivicama i kod niske kamene ograde, da bih na celom tom putu, za koji se hoće nepuno pola časa, imao otvoren pogled na grad koji se lagano spušta, u terasama, kao i na reku, čije zavojice blistaju na suncu i iza koje se predeo s brežuljcima i zelenilom rasplinjava u osunčanoj izmaglici.

Tu gore nije bilo još gotovo ni žive duše. Klupe s onu stranu puta stajale su usamljene, a tu i tamo pokazala bi se između drveta statua, blešteći belinom na suncu, dokle bi se na nju s vremena na vreme lagano skovitalo poneki uveli list. Tišina koju sam osluškivao dokle sam u hodanju pogled držao upravljen u stranu, na svetlu panoramu, ostala je nenarušena sve dok ne dođoh do kraja brežuljka, i put između starih kestenova počeo se spuštati. A ovde se iza mojih leđa razlegoše konjski bat i tandrkanje kola koja su se bližila u brzome kasu i kojima sam morao načiniti mesta otprilike

na polovinu padine. Sklonih se u stranu i zastadoh.

Bile su to male, sasvim lake lovačke čeže i u njih upregnuta dva velika, sjajna alata koji su živo frkitali. Dizgine je držala mlada dama od svojih devetnaest a možda i dvadeset godina i pored nje sedeo stari gospodin stasite i otmene spoljašnosti, belih brkova začešljanih à la russe i gustih, sedih obrva. Sluga u prostoj crnosrebrnoj livreji dekorisao je sedište pozadi.

Tempo konja je u početku nizbrdice usporen, pa su išli korakom, pošto se jedan činio nervozan i uznemiren. On se od rude odbio daleko u stranu, oborio glavu na grudi i spuštao svoje vitke noge tako ustreptalo i toliko preko volje da se stari gospodin, donekle zabrinut, povio unapred da svojom levom rukom u elegantnoj zategnutoj rukavici pomogne mladoj dami u pritezanju dizgina. Činilo se da joj je kočijašenje bilo povereno samo prolazno i pola u šali, ili je bar tako izgledalo: da ona kočijaši u neku ruku sa detinjском važnošću i neiskusnošću. Načinila je mali, ozbiljan i ljutit pokret glavom, pokušavajući da umiri zaprešeno i zabatrgano živinče.

Bila je garava i vitka. Na kosi, koja joj je na potiljku bila uvijena u čvrstu pundu a sasvim lako i slobodno padala po čelu i slepim očima tako da su se mogle razlikovati pojedine kestenjaste vlasi, imala je okrugao, zagasit slamni šešir, ukrašen pantljikama aranžiranim na neki sasvim osobeni način. Inače nosila je kratak zagasitoplav žaket i glatku suknu od svetlosive materije.

Na njenom ovalnom i fino skrojenome licu, čija se nežna crnprasta koža zarumenela na svežem jutarnjem vazduhu, izvesno su najveća privlačnost bile oči: dva uzana i duguljasto prorezana oka, gde je jedva upola vidljiva dužica bila blistavocrna, a iznad kojih su se u luku uzdizale neobično ujednačene i kao perom izvedene obrve. Nos joj je možebiti bio nešto malo duži, a usta sa čistim i finim linijama usana mogla biti i uža. U trenutku, pak, prikazala mu se sva draž blistavobelih i nešto malo razmaknutih zuba, koje je mlada devojka, mučeći se oko konja, energično pritiskivala na donju usnu, da ih posle toga malo izdigne zajedno sa svojim gotovo detinjski okruglim podbratkom.

Bilo bi sasvim pogrešno reći da bi to bilo lice neke neobične i zadivljujuće lepote. Imalo je čar mladosti, vesele svežine, i taj čar bio je tako reći ugladen, utišan i oplemenjen imućnom bezbriznošću, otmenim vaspitanjem i raskošnom negom; bilo je izvesno da će te uzane i blistave oči što sada s maznom srditošću gledaju onoga arum konja, za časak ili dva opet dobiti izraz sigurne i posve razumljive sreće. — Rukavi žaketa, koji su u ramenima bili široki i naduvani, bili su sasvim zategnuti na člankovima, i još nikad nisam imao čarobnijeg utiska otmene elegancije nego pred načinom kojim te male, gole, bele ruke drže one dizgine.

Stajao sam na putu, neokrnzut pogledom, dokle su kola pored mene prošla i ja polako nastavio put, kada su se ona opet dala u kas i naglo iščeznula. Osećao sam silnu radost i divljenje; ali se u isti mah javio i neki čudan i oštar bol, oporo i zaglušno osećanje — zavisti? ljubavi? — ne smedoh misliti misao do kraja — preziranja samoga sebe?

Dok ovo pišem, izlazi mi pred oči predstava kukavnog prosjaka koji pred izlogom zlatarske radnje bulji u skupoceni sjaj kakvog adidara. Taj čovek neće biti u stanju da u sebi jasno izrazi želju da onaj dragulj ima; jer i sama pomisao na tu želju bila bi smešna nemogućnost koja bi ga izložila ruglu pred njim samim.

12.

Hoću da ispričam kako sam pukom slučajnošću tu mladu damu posle nedelju dana video i po drugi put, i to u operi. Davao se Gunoov „Faust” i čim sam ušao u sjajno osvetljenu dvoranu i spremao se da odem na svoje mesto u parketu, a to spazim nju do starog gospodina levo u loži u proscenijumu na drugoj strani. Pri tom sam uzgred utvrdio da me je odnekud, na neki smešan način, obuzeo izvestan strah i kao neka zabuna, i da sam iz ko zna koga razloga pogled istoga časa preneo s njih i pustio ga da luta preko drugih redova i loža. Tek na početku uvertire odlučih se da gospodu razgledam malo bliže.

Stari gospodin, u strogo zatvorenome geroku sa crnom kravatom, sedeo je u spokojnoj dostojanstvenosti zavaljen u naslonjaču, držeći ležemo i mirno ruku u mrkoj rukavici na baršunu ograde od lože, dok je drugom ovda-onda nemamo i polako gladio bradu ili je provlačio kroz kratko podšišanu i osedelu kosu. Mlada devojka, pak, — kći bez sumnje? — sedela je zainteresovana i živo se nagnuvši napred, s obema rukama, u kojima je imala lepezu, na baršunskom parapetu. Ovda-onda učinila bi kratki pokret glavom, da raskuštranu, kestenjavu kosu malo odbaci sa čela i sa slepih očiju.

Imala je na sebi sasvim laku bluzu od svetle svile sa kiticom ljubičica za pojasom, a njene uzane oči sijale su na oštrome osvetljenju još dubljim crnilom nego pre nedelju dana. Uostalom, otkrio sam da je onaj način držanja usta koji sam ja kod nje tada bio primetio, njoj uopšte svojstven: svaki čas pritisnula bi bele i blistave zube, pravilno i nablizo razređene, na donju usnu, a onda vilicu povukla naviše. To nevino lice koje ne pokazivaše ni truni koketerije, pogled njenih očiju što je mimo i veselo lutao unaokolo, nežni i beli vrat, slobodan i s prijatnom uzanom svilenom trakom u boji struka, pokret kojim bi se ovda-onda obratila starome gospodinu da bi mu skrenula pažnju na ko zna šta u orkestru, na zavesi, u nekoj loži — sve to zajedno davalo je utisak jedne neiskazano fine i mile detinjtosti, ali takve da u njoj nije bilo ničeg ni dirljivog niti čega što bi čoveka gonilo na „sajaljenje”. Bilo je to otmeno i taktično veliko dete, prožeto sigurnošću i nadmoćnošću usled elegantnog i ugodnog života, a zračilo je sreću kojoj nije bila svojstvena obest već pre izvesna tiha blagost zato što je to stvar najprirodnija na svetu.

Duhovita i nežna muzika Gunoova, kako mi se tada činilo, nije bila pogrešna pratnja tome pozorju, i ja joj se predadoh i ne gledajući na pozornicu i potpuno utonuo u blago i misaono raspoloženje, gde bi seta možda bila bolnija da nije te muzike. Ali već za vreme odmora posle prvoga čina, diže se sa svoga sedišta u parketu jedan gospodin od svojih, recimo: dvadeset sedam do trideset godina, i iščeznu da se, odmah posle toga, pojavi u loži moje pažnje, poklonivši se vešto. Stari gospodin pruži mu odmah ruku, a i mlada dama, klimnuvši prijateljski glavom, pruži mu svoju, koju on sa svom pristojnošću prinесе ustima, posle čega su ga nagnali da sedne.

Izjavljujem gotovost da priznam da je onaj gospodin imao neuporediva prsa na košulji, kakva još u životu video nisam. Ta prsa bila su potpuno razgolićena, jer prsluk nije bio ništa drugo do uzana, crna traka, a frak, koji se tek ispod stomaka skopčavao na jedno dugme, bio je ispod ramena izrezan u neverovatno velikom luku. Prsa od košulje koja su se kod visokog i oštro zalomljenog okovratnika završavala širokom, crnom kravatom i na kojima su, u podjednakim razmacima, stajala dva velika, četvrtasta i isto tako crna dugmeta, blešala su belinom, i pravo je čudo kako su bila uširkana a da ipak ne izgube od svoje gipkosti, jer su u oblasti stomaka na jedan prijatan način sačinjavala udubljenje, da se posle toga opet uzdignu u dopadljivu i blistavu grbu.

Razume se da je ta košulja gutala najveći deo pažnje; glava pak, koja je bila potpuno okrugla i čiju je lobanju zastrao pokrivač kratko podšišane, svetlucave kose, bila je ukrašena binoklom bez okvira i bez vrvice, zatim ne odviše bujnim, plavim i lako kovrčastim brkovima, a na jednome obrazu silesijom sitnih ožiljaka od studentskih rapira, koji su se pružali do slepog oka. Uostalom, taj čovek bio je skrojen nepogrešno i kretao se sa sigurnošću.

U toku one večeri — jer ostao je u loži — primetio sam kod njega dva stava koji su njemu bili svojstveni. Kad god bi razgovor sa domaćinima prestao, sedeo bi on tako, prebaciv nogu preko noge i sa doglemom na krilu, ugodno zavaljen, oborene glave i žestoko isturivši cela usta, da bi se udubio u posmatranje oba vrha brkova, kako izgleda, potpuno hipnotisan njima, i polako i nemo klimajući glavom čas na jednu čas na drugu stranu. A kad bi se pak našao u razgovoru sa mladom damom, iz poštovanja bi menjao držanje nogu, ali bi se još više zavalio, i tada bi se obema rukama uhvatio za stolicu, digao glavu koliko god je moguće više i s visine se osmehivao na mladu susedu, s prilično razjapljenim ustima i na donekle nadmoćan način. Toga gospodina je, mora biti, ispunjavalo osećanje divne sreće — raspinjala samosvest...

Ozbiljno govoreći, ja umem to da cenim. Nijednome od njegovih pokreta, pa ma koliko bili smeli u nonšalantnosti svojoj, nije sledovala mučna zbuđenost; bio je, tako reći, nošen samopouzdanjem. A zašto bi i bilo drukčije? Stvar je jasna: on je, možda se čak i ne ističući osobito, korektno prošao svoj put koji će nastaviti do jasnih i korisnih ciljeva, i živi u senci sporazuma sa svima i sa svakim i sa suncu opštega poštovanja. Sada pak sedi u loži i čereta s mladom devojkom, čije mu čiste i divne draži možda i nisu nepristupačne, i čiju je ruku u ovome slučaju slobodno mogao zatražiti. Uistinu, nemam nimalo volje da za ovoga gospodina kažem makar i jednu jedinu reč nepoštovanja!

A ja, šta je sa mnom? Sedeo sam tu dole i bilo mi slobodno da izdaleka, iz mraka, kukavno posmatram kako ono divno i nedostižno stvorenje čereta i smeje se sa onim nikogovićem! Isključen, neopažen, bespravan, tuđ, hors ligne, deklasiran, parija, kukavac pred samim sobom...

Ostao sam do kraja, i sretah se ponovo sa ono troje otmehih u garderobi, gde se svet zadržava koji trenutak pri oblačenju krznjenih kaputa, da s ovim ili s onim izmenja poneku reč, ovde s kojom damom, ond sa nekim oficikom... Mladi gospodin ispratio je oca i ćerku kad su napustili pozorište, a ja, na kratkome rastojanju, išao za njime kroz vestibil.

Kiše nije bilo, na nebu je stajalo nekoliko zvezda, i zato nisu uzeta kola. Polako i čakajući koraćalo je ono troje ispred mene, a ja ih bojažljivo pratio na izvesnome odstojanju, — utučen, mučen oštrim i bolnim osećanjem ruganja i jada... Nije bilo daleko; jedva da su prešli jednu ulicu, a već su zastali pred lepom kućom sa prostom fasadom, i otac i kći vrlo brzo iščezli, posle srdačnog oproštaja sa njenim pratiocem, koji se takode udaljio brzim koracima.

Na teškoj drvenoj kapiji sa ukrasima u duborezu moglo se pročitati ime „Rajner, sudski savetnik”.

13.

Rešen sam da ovaj rukopis privedem kraju, iako bih najradije u svakome trenutku skočio i utekao daleko ispred nekog unutarnjeg otpora svog. Po ovome pitanju sam rio i čeprkao sve dotle dok se nisam potpuno izurnio. I zato mi je sve to dodijalo do gadenja!...

Nema ni tri meseca otkako sam iz novina saznao za „kermes”, koji je u opštinskoj zgradi priređen u dobrotvorne svrhe, i to uz učešće otmehih društva. Taj oglas pročitao sam pažljivo, i brzo sam se rešio da odem na taj kermes. Biće i ona tamo, pomislih, možda kao prodavačica, i u tome slučaju neće me ništa zaustaviti da joj se ne približim.

Kad mimo razmislim, ja sam čovek obrazovan i od dobre porodice, pa ako mi se ta gospođica Rajner sviđa, onda mi u onoj prilici, isto kao ni gospodinu sa divnim prsima na košulji, ne može biti uskraćeno da je oslovim, da s njom izmenjam nekoliko reči šale...

Bilo je vetrovito i kišno popodne kad sam pošao u opštinu, gde se pred kapijom gurao svet i tiskala kola. Prokrčih sebi put u zgradu, platih ulaznicu, dadoh na čuvanje kaput i šešir, i širokim

stepenicama punim zveta dospeli s izvesnim naporom na prvi sprat i u svećanu dvoranu, iz koje mi pokuljaše u lice zagušljiva isparenja od vina, jela, parfema i jelova granja, zbrkana larva od smeđa, razgovora, svirke, zvika i lupanja gonga.

Neobično visoka i prostrana dvorana bila je iskićena raznobojnim zastavama i vencima, a duž zidova i sredinom redale se šatre, otvorene prodavnice kao i zatvoreni kiosci, posećivanje kojih su preporučivala na sva usta nekakva fantastično maskirana gospoda. Dame, koje su svud unaokolo prodavale cveće, ručne radove, duvan i svakojake osvežavajuće napitke, takođe su bile kostimirane na razne načine. Na gornjem kraju dvorane, na postolju ukrašenom cvećem, bučala je muzička kapela, dok se kroz ne baš najširi prolaz, koji su prodavnice ostavljale slobodan, lagano probijala gusta povorka ljudi.

Donekle frapiran bukom muzike, raznim izvlačenjima i igrama na sreću, veselom reklamom, pridruživ se povorci, i ne prođe ni minut kad, četiri koraka levo od ulaza, opazih onu mladu damu koju sam onde tražio. Ona je u malom kiosku iskićenom jelovim granjem prodavala vino i limunadu, i bila odevena kao Talijanka: u šarenoj suknji, s belim pravougaonim uborom na glavi i u kratkom jelečetu Albankinja s rukavima, koji su njene nežne ruke ostavljali razgolićene do lakata.

Zajapurena, nalaktila se na težu sa strane, igrajući se šarenom lepezom i časkajući s nekolicinom gospode koji su, pušeci, stajali oko prodavnice a među kojima sam na prvi pogled opazio svoga znanca; stajao je kod stola, najbliži njoj, držeći po četiri prsta obe ruke u bočnim džepovima svoga žaketa.

Progurah se lagano pored nje, napred, rešen da joj priđem čim se za to ukaže prilika, čim odumine tiska... O, sad će se pokazati da li je u meni ostalo još nešto od one moje vesele sigurnosti i samosvesne okretnosti, ili je, pak, zaista bila opravdana moroznost i poluočajanje poslednjih mojih sedmica! Šta je to mene ophrvalo? Otkakle, s pogledom na tu devojkicu, mučna i kukavna zbrka osećanja od zavisti, ljubavi, stida i razdražene ogorčenosti, koja mi je, priznajem, opet udarila vatrom u obraze? Više otvorenosti! Ljubaznosti! Veselog i ljupkog zadovoljstva samim sobom, dodavola, kao što se i pristoji darovitom i srećnom čoveku! S nervoznom usrdnošću tražio sam u mislima kakav šaljivi obrt, lepu reč, govor na talijanskom, kojima ću pokušati da joj se približim...

Prilično je potrajalo dok sam s gomilom, koja se nezgrapno pomicala napred, obišao oko dvorane; i zaista, kad sam se ponovo našao kod malog kioska s vinom, iščezao je polukrug gospode i samo je onaj dobri znanac, podlakčen na kelneraj, bio utonuo u najživlji razgovor sa mladom prodavačicom. E, pa kad je tako, moraću sebi da dozvolim da ovaj razgovor prekinem... I, u kratkom okretu, izdvojih se iz povorke i stadoh kod stola.

Šta se dogodilo? Pa ništa! Gotovo ništa! Konverzacija se prekinula, onaj znanac koraknuo u stranu, dočepav sa svih pet pristiju binokl bez okvira i bez vrvce i posmatrajući me kroz sve prste, a mlada dama pošla niz mene mirnim i ispitivačkim pogledom — od odelo pa sve do cipela. Odelo je bilo daleko od toga da bude novo, a cipele ukaljane uličnim blatom, — to mi je bilo poznato. Povrh toga, bio sam zagrejan i kosa, moguće, u neredu. Nisam bio hladan, ni slobodan, niti dorastao situaciji. Obuze me osećanje da ovde smetam i da se pravim smešan, ja čovek tuđinac, neovlašćen, koji ovde nema nikakva posla. Nesigurnost, nemoć, mržnja i jad i žalost smetoše mi pogled, te sam svoje vesele namere izveo tako što sam, mrgodno sastavišći veđe, izgovorio promuklim glasom, i kratko i pogotovo grubo:

— Čašu vina, molim!

Sasvim je svejedno da li sam se prevario kada mi se učinilo da je mlada devojkica svome prijatelju uputila jedan brz i prezriv pogled. Čuteći kao on i ja, dala mi je jedno vino, a ja, i ne dižući pogleda, crven i smeten od besa i bola — nesrećna i smešna figura — stajao između ono dvoje, ispio nekoliko gutljaja, metnuo novac na sto, poklonio se smeteno, napustio dvoranu i sjurio se niz stepenice.

Od toga trenutka svršeno je sa mnom, a očajno malo znači malenkost što sam, nekoliko dana docnije, u novinama pročitao objavu:

„Čast mi je objaviti veridbu moje kćeri Ane sa G. dr Alfredom Vicnaglom, sudskim pristavom. Rajner, sudski savetnik.”

14.

Od toga trenutka sa mnom je svršeno. Poslednji ostaci osećanja sreće i zadovoljstva, namučeni do smrti, srušili su se, ja dalje nisam u stanju, jest, nesrećan sam, priznajem, i vidim u sebi jednu i smešnu figuru! — Ali ja to neću izdržati! Propadam! Ubiću se, bilo danas ili sutra!

Prva moja želja, prvi instinkt bio je lukavi pokušaj da iz ove stvari izvučem belestrični elemenat i svoje kukavno osećanje protumačim kao „nesrećnu ljubav”: nedotupavnost, razume se samo po sebi. Ne propada čovek od nesrećne ljubavi. Nesrećna ljubav je atituda, nimalo rdava. Čovek uživa u sebi, u nesrećnoj ljubavi. A ja od nje propadam, tako da je zauvek svršeno sa svakim uživanjem u samome sebi.

Pa jesam li je voleo, ako mi je ovo pitanje dozvoljeno, jesam li ja tu devojkicu zaista voleo? — Može biti... ali kako i zašto? Zar ta ljubav nije izopačeni oblik moje već odavno razdražene i bolesne sujete koja je pri prvom pogledu na tu nedostižnu dragocenost požudno zaplamtela mučenjem i probudila osećanja zavisti, mržnje i preziranja samoga sebe, a za nju je ljubav bila samo izgovor, izlaz i spasenje.

Jest, sve to je gola sujeta! I zar me moj otac, u svoje vreme, nije nazvao bajacom?

O, ja nisam bio u pravu, ja ponajmanje, da se sklonim u stranu i da ignorišem „društvo”, ja koji sam isuviše sujetan da podnesem nepažnju i nepoštovanje, ja koji nisam u stanju da sebe oslobodim misli o njemu i o njegovu odobravanju! — Nego nije u pitanju pravo? Već neodložna potreba? A moje neupotrebljivo pajaštvo ne bi valjalo ni u kakvom društvenom položaju? Dakle, upravo to pajaštvo je ono od čega ja svakako imam da propadnem.

Ravnodušnost, to znam, bila bi u neku ruku sreća... Ali ja nisam u stanju da budem ravnodušan u odnosu na sebe, ja nisam u stanju da sebe posmatram očima drukčijim nego što su oči „sveta”, i ja propadam osećajući grizu savesti — ispunjen nevinošću... Zar griza savesti nije ništa drugo do zagnojavanje čira sujete?

Postoji samo jedna nesreća: izgubiti zadovoljstvo u samome sebi: ne svideti se više samome sebi, to je nesreća — o, ja sam to oduvek vrlo jasno osećao! Sve ostalo je igra i obogaćenje života; pored svake druge patnje može čovek da bude sobom neobično zadovoljan, da se oseća tako divno. Neslaganje sa samim sobom, osećanje krivice u patnjama, borba sujete, — tek to čini od čoveka kukavno i odvratno pozorje...

Utom se na površini ukaza stari jedan poznanik, neki gospodin Šiling po imenu, s kime sam nekada služio u velikoj drvarskoj radnji gospodina Šlifogta. On je u naš grad navratio poslom i došao da me poseti — „čovek skeptičan”, s rukama u džepovima od čakšira, i cvikerom crnoga okvira i realistički tpepljivim sleganjem ramena. Prispeo je uveče i rekao: „Ostaću koji dan.” Odosmo u jednu kafanu.

Predusreo me je kao da sam još onaj srećni čovek zadovoljan sobom, kakvim me je poznao i, u dobroj veri da će mi izraziti moje sopstveno veselo mišljenje, rekao je:

— Tako mi boga, mladiću, baš si prijatno podesio život! Nezavistan, je li? Slobodan! Stvarno si u pravu, do đavola! Jedanput se živi, je l' da? Šta se čoveka tiče sve ostalo? Od nas dvojice ti si pametniji, to ti moram priznati. Uostalom, oduvek si bio genije... I, kao i pre, nastavio je da mi s najvećom gotovošću odaje priznanje i bude prijatan, i ne sluteći da sam ja pun straha da ne pobudim nedopadanje.

Činio sam očajničke napore, trudeći se da održim poziciju koju sam imao u njegovim očima, da se i dalje pokazujem na visini ako i pre, da izgledam srećan i zadovoljan — ali uzalud! Nedostajala mi kićma, hrabrost, svaka kontenans, pokazah se pred njim umoran i zbunjen, prikazah se poguren u nesigurnosti svojoj — i on je to shvatio neverovatnom brzinom! Bilo je užasno gledati kako je on, koji je potpuno bio spreman da me prizna za srećna i nadmoćna čoveka, počeo da me prozire, da me gleda zapanjen, da se hladi, da postaje nadmoćan, da gubi strpljenje i kostreši se, da bi mi najzad svakim trzajem lica pokazao svoje prezrenje. Digao se brzo, a sutradan me je nekoliko brzih redaka poučilo da je ipak bio primoran da otputuje.

Fakat je da je ceo svet uvek i suviše zauzet sobom, vazda zbog nečeg drugog a da bi čovek mogao steći neko ozbiljno mišljenje o drugome; zato se s tromom gotovošću akceptira onaj stepen respekta koji čovek sa čvrstinom ispoljava u odnosu na samoga sebe. Budi kakav hoćeš, živi kako hoćeš, ali pokazuj drsko pouzdanje i čistu savest, i niko neće biti dovoljno moralan da te prezre. Desi li ti se pak da izgubiš unutarnje jedinstvo, da se lišiš zadovoljstva u samome sebi, pokaži da sam sebe prezireš, i sve živo će ti žmureći dati za pravo. — A što se mene tiče, ja sam propao...

Prestajem da pišem, bacam pero — pun odvratnosti, pun odvratnosti! — Da učinim kraj: ali zar to ne bi bilo pogotovu junaštvo za čoveka „bajaca”? Ispašće tako, bojim se, da ću nastaviti da živim, da jedem, pijem i pomalo da radim, i da se poistiha navikavam da budem i nesrećna i smešna figura.

Bože moj, ko bi mislio, ko bi mogao i pomisliti, da je tolika kob i nesreća biti „bajaco” od rođenja! ...

¹ Moli i radi! — Prim. prev.

² Čovek koji se većito provodi. — Prim. prev.

1897.

TOVIJA MINDERNIKEL

1.

Jedna od ulica koje od Keja prilično strmo vode središnjem delu grada zove se Sivi put. Otprilike u sredini te ulice, a desno idući od reke, stoji kuća br. 47, uzana, sumorno obojena zgrada, koja se ničim ne razlikuje od svojih suseda. U njenom prizemlju ima sitničarska radnja, u kojoj se mogu dobiti i kaljače i ricinusovo ulje. Prođe li se hodnik pod kapijom, iz koga se nazire zatvoreno dvorište gde se vitlaju mačke, odvešće vas na gornje spratove jedne uzane i izlizane drvene stepenice, na kojima se oseća nekakav neiskazano zagušljiv zadržak i sirotinja. Na prvome spratu levo stanuje neki stolar, desno babica. Na drugome spratu levo stanuje obućar krpa, desno dama koja počinje glasno pevati čim se na stepenicama začuju koraci. Na trećem spratu stan sleva stoji prazan, desno pak stanuje čovek po imenu Mindemikel, kome je povrh toga ime Tovija. Za toga čoveka ima pripovest koju zaista treba ispričati, jer je zagonetna i koliko se ni zamisliti ne da sramna.

Čudna i smešna, spoljašnost Mindemikelova pada odmah u oči. Pogledate li na primer, njegovu mršavu priliku kad, poštapajući se, pođe ulicom naviše, u šetnju, videćete ga crno odevena, i to od glave do pete. Nosi staromodan, izvijen i neugledan cilindar, tesan i od starosti usjaktao izlizani redengot kao i u istoj meri otrcane pantalone, koje su dole iskrzane i toliko kratke da se vide gumeni ulošci dubokih zatvorenih cipela. Uostalom, mora se reći da je to odelo očetkano da se bolje ne može. Vrat mu izgleda dug utoliko više što se diže iz plitke preklopne ogrlice. Osedela kosa je glatka i začušljana duboko na slepe oči, a veliki obod cilindra baca senku na izbrijano i tavno lice upalih obraza, zapaljenih očiju koje se retko dižu od zemlje, i na dve duboke bore, koje se ožučeno spuštaju od nosa do uglova usana povučениh naniže.

Mindemikel izlazi retko iz kuće, i to ima svoga razloga. Jer, čim bi se ukazao na ulici, sjure se silna deca, idu za njim u stopu dobar deo puta, smeju se, rugaju, pevaju: „Ua, Tovija, ua!” pa ga čak i za kaput vuku, a ljudi izlaze na vrata da se malo zabave. On pak, ne braneći se i bojažljivo se osvrćući, izdignutih ramena i ispružena vrata žurno grabi dalje, kao čovek koji bez kišobrana hita kroz pljusak; i, mada mu se smeju u lice, on ovda-onda s poniznom učtivošću pozdravlja ponekog od sveta što stoji po kapijama. Docije, kad deca zaostanu, kad ga više niko ne poznaje i malo se ko za njim osvrće, ponašanje mu se ne menja znatno. On se i dalje bojažljivo osvrće i pognut grabi dalje, kao da na sebi oseća hiljadu podrugljivih pogleda, a kada, neodlučan i strašiv, digne pogled sa zemlje, primećuje se čudnovata stvar, kako on nije u stanju da kojeg mu drago čoveka, ili makar i neku stvar, čvrsto i mimo uhvati okom. Ma koliko to čudno zvučalo, izgleda da njemu nedostaje ona prirodna nadmoćnost čulnog opažanja kojom svaki pojedini stvor gleda na svet pojava, čini mi se da se on oseća nedorastao svakoj pojavi te da njegove nestalne oči moraju da spuznu na tle kako s čoveka tako i sa stvari..

Kako stoji stvar s tim čovekom koji je uvek sam i koji se čini nesrećan u neobičnoj meri? Njegovo na silu građansko odelo kao i izvestan brižljiv pokret ruke preko podbratka kao da nagoveštavaju da se on ni na koji način ne može ubrojati u one slojeve stanovništva u čijoj sredini živi. Sam će bog znati kako se to njemu život narugao. Lice mu izgleda tako kao da je život u njega tresnuo punom pesnicom, podrugljivo se smejući.. Uostalom, vrlo je moguće da on, i ne doživivši nekih teških udara sudbine, prosto nije dorastao životu, a bolna nemoć i priglupi izgled njegove pojave čine mučan utisak, kao da mu je priroda uskratila onu meru ravnoteže, snage i kičme, koja se hoće da bi čovek mogao postojati na svetu uzdignute glave.

Pošto bi, oslanjajući se na crni štاپ, otišao do grada, pošao bi natrag svome stanu, da na Sivome putu bude dočekan dečjom grajom; tu se zagušljivim stepenicama penje u svoju sobu, koja je sirotinjska i bez ikakvih ukrasa. Jedino niski orman sa teškim metalnim ručicama na pretincima, solidan komad nameštaja iz ampira, ima neku vrednost i lepotu. Ispred prozora, kome je vidik beznadno zatvoren surim bočnim zidom susedne kuće, stoji saksija, puna zemlje, ali u kojoj ništa ne raste; ipak ovo Toviji Mindemikelu ne smeta da joj pokadšto pride, da onu saksiju posmatra i omiriše ono malo gole zemlje. — Pored ove sobe leži mali, mračan sobičak za spavanje. — Pošto bi u njega ušao, Tovija cilindar i štاپ stavlja na sto, seda na zelenu sofу što toliko udara na prašinu, podupire bradu rukom i zagleda se uzdignutih obrva preda se, u pod. Izgleda da za njega nikakva posla više nema na ovome svetu.

Što se tiče Mindemikelova karaktera, vrlo je teško o njemu suditi; sledeća stvar kao da govori u korist toga. Kada je taj čudni čovek jednoga dana izašao iz kuće i, kao i uvek, dočekalo ga čitavo jato dece, goneći ga ruganjem i smehom, sapleo se jedan otprilike desetogodišnji dečko o nogu drugoga i tresnuo tako strašno o kaldrmu da mu je i iz nosa i s čela potekla krv i on ostao da leži plačući. Tovija se smesta okrene, pohita palome dečku, nagne se i počeo ga sažaljevati blagim i ustreptalim glasom. „Sirotino dete”, rekao je on, „jesi li se ubio? Ide ti krv! Pogledajte, teče mu krv s čela! Da, da, kako si jadan kad tako ležiš! Pa da, boli to, kad sirotino dete toliko plače! Kako mi te je žao! Sam si kriv, ali ću ti ja vezati glavu mojom maramicom.. Tako, da! A sad se priberi, digni se, de...” I pošto je sa tim rečima dečka zaista previo svojom džepnom maramom, digne ga brižljivo na noge i ode svojim putem. Ali njegovo držanje i lice pokazivali su u tome trenutku savršeno drugi izraz nego obično. Koraćao je čvrsto i uspravno, a grudi mu se nadimale pod tesnim redengotom, zenice se raširile, oči dobile sjaja i pouzdano gledale ljude i stvari, dok mu je oko usta igrala jedna crtica bolne sreće...

Ovaj slučaj imao je za posledicu da se u prvi mah nešto umanjilo uživanje onih ljudi na Sivome putu da mu se rugaju. Ali po isteku izvesnog vremena ono njegovo neobično ponašanje bilo je zaboravljeno, pa je čitava gomila zdravih raspoloženih i surovih grla opet počela pevati za pogurenim i povodljivim čovekom: „Ua, Tovija, ua!”

2.

Jednog sunčanog prepodneva, oko jedanaest sati, izide Mindemikel iz kuće i uputi se prolazeći kroz celu varoš gore na Ševin breg, — onu dugu kosu koja u popodnevnom časovima služi kao najotmenije šetalište grada, ali koja je na divnom prolećnjem vremenu što je vladalo, već i u to doba bila posećena od nekoliko kola i pešaka. Pod jednim drvetom na velikoj glavnoj stazi stajao je čovek s mladim lovačkim kerom na uzici, kojega je prolaznicima pokazivao u očiglednoj nameri da ga proda; bilo je to malo žuto i žilavo živinče od svoja četiri meseca, sa crnom pegom ispod jednog oka i sa jednim crnim uvetom.

Kad ih je Tovija opazio sa daljine od deset koraćaji, zastao je, prevukao nekoliko puta dlanom po bradi pa pogledao zamišljeno prodavca i njegovo kućence, koje je živahno mahalo repom. Posle toga nastavio je hod, obišao, pritisnuvši dršku svoga štapa, tri puta oko drveta na koje je onaj čovek bio naslonjen, a onda mu prišao i ne skidajući pogleda s živinčeta, rekao tihim i užurbanim glasom: „Pošto taj pas?”

„Deset maraka”, odgovori čovek.

Tovija počuta trenutak, pa ponovi neodlučno:

„Deset maraka?”

„Da”, reče čovek.

Tovija izvadi iz džepa crni kožni novčanik, uze iz njega novčanicu od deset maraka, zatim komad od tri i jednu dvomarku, pruži brzo sav taj novac prodavcu, uhvati za uzicu i stade da žurno vuče živinče, koje je skičalo i opiralo se, pognut i osvrćući se bojažljivo, jer je nekolicina ljudi posmatrala kupovinu i smejala se. Životinja se otimala za vreme celoga puta, odupirala se prednjim nogama o zemlju i pogledala svog novog gospodara s bojažljivim pitanjem u očima; a on je trzao i vukao čuteći i energično, i srećno prispeo dole kroz grad.

Među uličnom dečurljom Sivoga puta nastade ogromna graja kad se Tovija pojavio s psom, ali ga on uze u naručje, povi se nad njim i probi se hitajući, ismevan i vučen za peševe, kroz ruganje i smejuriju, pa uz stepenice u svoju sobu, Tu spusti na pod psa, koji nije prestajao skičati, pomilova ga blagonaklono i reče snishodljivo;

De, de, nemaš me se šta bojati, životinjo, ne treba.”

Zatim je iz fioke u ormanu uzeo tanjir s kuvanim mesom i krompirom i bacio živinčetu deo, na šta ovo prestade jadikovati, i pojede obrok, mljaskajući i mašući repom.

„Uostalom, zvaćeš se Isa,” reče Tovija; „jesi li me razumeo? Isa. Zvuči prosto, pa ćeš lako upamtiti...” I pokazav preda se prstom na pod, uzviknu zapovednički:

„Iso!”

Pseto, možda u iščekivanju da dobije još što za jelo, zaista i dođe, a Tovija ga pljesnu odobravajući po bedrima i reče:

„Tako, prijatelju, mogu te pohvaliti.”

Zatim koraknu dva-tri koraka unazad, pokaza na pod i zapovedi ponovo:

„Iso!”

I životinja, koja se sasvim ohrabрила, priskoči opet i lizaše gospodareve cipele.

Ovu vežbu ponovio je Tovija bar jedno dvanaestak do četrnaestak puta, s neumnom radošću što zapoveda i zato što se zapovesti izvode: ali se pas, izgleda, najzad ipak zamorio; htelo mu se, izgleda, da se odmara i da vari, te legne na pod, u ljupkoj i pametnoj pozi lovačkih pasa, ispruživši obe duge i fino skrojene prednje šape sasvim jednu pored druge.

Još jedanput!” reče Tovija. „Iso!”

Ali Isa okrete glavu i ostade uporno na mestu.

„Iso!” viknu Tovija zapovednički povišenim glasom; „imaš doći i kad si umoran!”

Ali Isa položi glavu među šape i nikako da dođe.

„Čuješ li ti?”, reče Tovija, a glas mu je bio ispunjen tihom i strašnom pretnjom, „da si poslušao smesta, ili ćeš sad iskusiti da nije mudro mene ljutiti!”

Ali životinja jedva ako samo malčice mrdnu repom.

Tu Mindemikela obuze nezmeran nesrazmeran i mahnit gnev. On zgrabi crni štap, diže Isu uvis za kožu na vratu i okupi udarati po živinčetu, koje je skičalo, ponavljajući jedno za drugim, van sebe od ogorčenoga besa i šišteći strahovito:

„Nećeš da slušaš, je li? Usuduješ se da me ne slušaš?”

Najzad baci štap, spusti na pod pseto koje je skičalo i, dišući teško i s rukama na leđima, stane pred njim hodati tamo i amo dugim koracima, dobacujući od časa do časa Isi po jedan ohol i gnevan pogled. Pošto se ovako neko vreme sit našetao, stade pred životinju koja je ležala na leđima i preklinjući mrdala prednjim šapama, prekrsti ruke na prsima i progovori s užasno ledenim i okrutnim pogledom, i tonom kojim bi Napoleon stupio pred četu koja je u bici izgubila zastavu:

„Kako si se to poneo, ako smem pitati?”

A pas, srećan već i zbog toga približavanja, dopuza još bliže, priljubi se uz noge gospodara i pogleda ga molećivo svojim sjajnim očima.

Prilično vremena posmatrao je Tovija ponizno stvorenje ćuteći i s visine; međutim ipak, osetivši na nozi dirljivu toplotu tela, diže Isu na ruke.

„E, sad ću da se sažalim,” reče on; a kad je dobra životinja počela da mu liže lice, raspoloženje mu pređe naglo i potpuno u ganuće i žalostivnost. Pritisnu psa na grudi s bolnom ljubavlju, oči mu se napune suza pa, i ne završivši rečenicu, ponovi više puta prigušenim glasom:

„Ti si, vidiš, moj jedini... jedini moj ... Zatim položi Isu brižljivo na sofu, sede pored njega, podupre bradu šakom i posmatraše ga blagim i tihim očima.

3.

Odsad je Tovija Mindemikel još rede odlazio od kuće, jer nije imao nimalo volje da se s Isom pokazuje pred svetom. Svu svoju pažnju, pak, posvećivao je psu; štavši, od jutra do mraka nije se bavio ničim drugim do da ga kljuka, da mu briše krmelje, da mu izdaje zapovesti, da ga kara i da ga razgovara na najčovečniji način. Samo, stvar je bila u tome što se Isa nije uvek ponašao na njegovo zadovoljstvo. Kad bi pored njega ležao na sof i, sanjiv od nedovoljno vazduha i slobode gledao ga melanholičnim očima, Tovija bi bio prepun zadovoljstva; sedeo bi u mirnome stavu samodopadanja i sažaljivo gladio Isu po leđima, govoreći:

„Gledaš me s bolom, jadni prijatelju moj? Jest, svet je žalostan, iskusio si to i ti, iako si još sasvim mlad..”

Međutim, kad bi se životinja, slepa i mahnita od nagona za igrom i lovom, počela po sobi vitlati, kad bi se uhvatila u koštac s papučom, skakala na stolice i u ogromnoj veselosti se premetala, Tovija bi joj izdaleka pratio pokrete smetenim, nenavidnim i nesigurnim pogledom i s osmehom koji je bio ružan i pun srdžbe, dokle je najzad ne bi pozvao osornim glasom i izderao se:

„Ostavi se neobuzdanosti. Nema nikakva razloga da skačeš po sobi.”

Jedanput se dogodilo čak i to da je Isa utekao iz sobe i niz stepenice odskakao na ulicu gde je istoga časa uzeo da juri jednu mačku, da ždere balegu i da se, presrećan, vitla s decom. A kad se, uz pljeskanje i smejuriju polovine ulice, pojavio Tovija sa bolno opuštenim licem, desila se žalosna stvar da je pas dugim skokovima pobegao od gospodara... Toga dana ga je Tovija tukao dugo i s ogorčenjem.

Jednoga dana — pas je bio njegov već nekoliko sedmica — uze Tovija iz ormana hleb da Isu nahrani, i, sagnuvši se, počne velikim nožem s držaljkom od kosti, kojim se ovom prilikom obično služio, da odseca sitne komade i baca ih na pod. A životinja, bez pameti zbog apetita i gluposti, priskoči slepo, naskoči na nevešto držani nož, koji mu se sjuri pod desnu pećku, i stade se viti na podu, u krvi.

Prestravljen, baci Tovija sve i nagne se nad ranjenika; ali mu se izraz lica odjednom izmeni, a stoji i to da mu je licem prešao blesak olakšanja i sreće. Oprezno prenese on na sof pseto koje je cvilelo, i ne može se ni zamisliti s kakvom je odanošću počeo da neguje bolesnika. Preko dana nije se od njega odmicao, noću ga je metao da spava na svoju vlastitu postelju, ispirao mu ranu i previjao je, mazio ga, tešio i sažaljevao neumornom radošću i pažnjom.

„Boli li te mnogo?” govorio je. „Da, da, patiš teško, jedna životinja moja! Nego smiri se, moramo podnositi...” Lice mu je bilo mimo, bolećivo i srećno kod takvih reči.

Međutim, u meri u kojoj je Isa jačao, bivao veseliji i ozdravljao, ponašanje Tovijino postade nemirnije i nezadovoljnije! On je sada nalazio za dobro da više ne vodi računa o rani, već da svoje sažaljenje pokazuje psu samo rečima i milovanjem. Samo, ozdravljenje je uveliko napredovalo, Isa je bio snažne prirode i počeo se brzo opet kretati po sobi, a jednoga dana, pošto je polokao pun tanjir mleka s belim hlebom, skoči potpuno zdrav sa sofe na pod i stane se, uz veselo kevtanje i sa starom svojom neobuzdanošću, vitlati po sobama, vući s kreveta prostirač, turati jedan krompir i od radosti se premetati.

Tovija je stajao kod prozora, pored saksije, i dok je jednom rukom, koja je, duga i mršava, štrčala iz iskrzanoga rukava, mehanički sukao pramen kose duboko začešljane na slepo oko, cela njegova prilika, crna i čudnovata, izdvajala se oštro od pozadine suroga zida susedne kuće. Lice mu je bilo bledo i iskrvljeno bolom i on, nepomičan, pratio je Isine skokove mrskim, zburjenim, zavidljivim i pakosnim pogledom. Odjednom se, pak, trgao i uspravio, prišao, zaustavio psa i lagano ga uzeo na ruke.

„Jadna moja životinjo” ... počeo on bolećivim glasom — ali Isa, razuzdan i nimalo raspoložen da i dalje dozvoli tako postupanje prema sebi, šćapi veselo ruku koja ga htede pomilovati, izvi se iz naručja, skoči na pod, sunu obešenjački u stranu, lanu i veselo odjuri.

Ono što se sad zbilo, bilo je nešto tako nepojmljivo i infamno, da ja odbijam da to ispričam u pojedinostima. Tovija Mindemikel stajao je opuštenih ruku, malo pognut, stisnutih usana, a jabučice mu sablasno podrhtavahu u očnim dupljama. Pa tada, odjednom, kao u nekakvom ludačkom skoku, zgrabi ono živinče, neki veliki, sjajan predmet senu mu u ruci i jednim jedinim ubodom koji se pružao od desne pećke do duboko u grudi, pas se stropošta na pod, — nije ni pisnuo, prosto se skljkao na bok, cepteći i krvav...

Već u sledećem trenutku ležao je na sof, dok je Tovija pred njim klečao, pritiskivao ranu maramom i mucao:

„Jadna životinjo moja! Siroto živinče! Kako je sve to tužno! Kako smo žalosni oboje! Boli li te mnogo? Da, da, boli, znam... kako si bedan, ležeći tako preda mnom! Ali ja, ja sam pored tebe! Tešim te! Ja ću najbolju svoju maramicu ..

A Isa je ležao i krkljao. Pomučene njegove oči s pitanjem u pogledu behu upravljene na gospodara, pune nerazumevanja, nevinosti i optužbe — a onda se malo protegnuo i uginuo.

Tovija pak ostade nepomičan u svome držanju. Spustio je lice na Isino telo, i plakaše gorko.

1898.

ORMAN

Priča puna zagonetki

Beše mutan i studen suton kada je brzi voz Berlin—Rim ušao u nekakav stanični hol osrednje veličine. U jednom kupeu prve klase sa čipkastom presvlakom na širokim plišanim sedištima uspravi se jedan putnik samac: Albreht van der Kvalen. Probudio se. Imao je u ustima bljutav ukus, a telo mu je bilo puno onog ne vrlo prijatnog osećaja koji nastupa kad se posle duže vožnje zastane, ritmičko se kotrljanje i udaranje više ne čuje, zavlada tišina prema kojoj spoljašnji šumovi, uzvici i signali dolaze neobično značajni... To stanje je kao kad se čovek povraća posle pijanstva, zanosa. Živcima nam je naglo izmaknut oslonac, ritam kojim su se prepuštali: sad se oni osećaju krajnje smeteni i napušteni. I to utoliko više ako smo se u isti mah probudili iz tupog spavanja za vreme puta.

Albreht van der Kvalen malo se proteže, stade na prozor i spusti okno. Pogleda duž voza. Gore oko poštanskog vagona nekakvi su ljudi poslovali utovarajući i istovarujući pakete. Lokomotiva se oglasi svakojakim glasovima, kinu pa malo zabrbota, pa učuta i ostade tako; ali samo kao ono kada se zaustavi i stane konj, pa podrhtavajući podiže kopita, striže ušima i požudno očekuje znak da povuče. Jedna velika i debela žena u dugačkome kišnom ogrtaču s beskrajno zabrinutim licem prtila je, hodajući bez prestanka gore-dole pored vagona, nekakvu bestraga tešku putničku torbu, koju je kolonom udarala na saganak: nema, usplahirena i očiju punih straha. U njenoj gornjoj usnici, koju je veoma prčila i koja je bila osuta sitnim kapljicama znoja, beše, naročito, nečega neizrecivo dirljivog... Draga moja sirotice! pomisli van der Kvalen. Kad bih mogao da ti pomognem, nađem ti mesto, smirim te, samo tvojoj gornjoj usni za ljubav! Ali svak je za sebe, tako je uređeno, i ja, koji sam u ovome trenutku bez ikakva straha, stojim i gledam tebe šta radiš, kao kakvu bubu što se prevrula na leđa...

Beše sumračno u skromnome holu. Je li bilo veče ili jutro? On to nije znao. Spavao je, i bilo je potpuno neodređeno da li je spavao dva, pet ili dvanaest sati. Zar nije bivalo da je spavao i po dvadeset i četiri sata i duže, bez i najmanjeg prekida, duboko, izvanredno duboko? — On je bio gospodin obučen u poludugački, tamnokestenjasti zimski kaput sa ogrlicom od somota. Po crtama njegova lica bilo je vrlo teško videti koliko mu je godina; moglo se upravo kolebati između dvadeset pet i trideset. Imao je žučkastu boju kože, ali oči mu behu žarko crne kao ugajl i okružene dubokim senkama. Te oči ne kazivahu ništa dobro. Nekoliko lekara u ozbiljnim i otvorenim razgovorima dvojice muškaraca, nisu mu više davali mnogo meseci... Inače mu je tamna kosa bila očešljana glatko postrance.

U Berlinu je — mada Berlin nije bio početna tačka njegova putovanja — slučajno sa svojom putničkom torbom od crvene kože ušao u brzi voz koji je baš polazio, spavao je, i sad, kad se probudio, oseti se tako potpuno slobodan od vremena da ga svega prože lagodnost. Nije imao časovnik. Bio je srećan znajući da u džepu od prsluka, na tankom, zlatnom lancu koji je nosio oko vrata, ima samo jedan mali medaljon. Nije voleo da zna koji je čas pa ni dan u sedmici, jer nije nosio ni kalendar. Već poodavno se odvakao da pamti koji je datum u mesecu, ili koji je mesec, čak i koja se godina piše. Sve valja da lebdi neodređeno, imao je običaj da misli, a podrazumevao je pod tim mnogo šta, mada je ovaj izraz donekle nejasan. Retko ga je ili nikada ometalo šta u tome neznanju, pošto se trudio da sve slično što bi ga moglo ometati, drži daleko od sebe. Zar mu nije možebiti dovoljno da samo otprilike opazi koje je godišnje doba? Moglo bi se reći da je jesen, pomisli gledajući u mutni i vlažni stanični hol. Više ne znam! Znam li uopšte gde sam!

I odjednom, pri toj spavanju, ugledao je kako pored prozora njegova kupea promiče osvetljena tabla koja je možda pokazivala ime mesta — ni oblik kojeg slova nije mu dospelo do mozga. Još u beutnome stanju čuo je kako konduker dva ili tri puta izvikuje ime — nijedan glas uzvika nije razumeo. A tamo, tamo, u sutonu za koji nije znao znači li jutro ili veče, ležalo je neko strano mesto, neki nepoznati grad... Albreht van der Kvalen skide iz mreže svoj pustenji šešir, dohvati putničku torbu od crvene kože, u čije kaiševe u isti mah beše stegnuto sjajno vumeno čebe na crvene i bele kockice, u koje opet beše zadenut kišobran sa srebrnom drškom — i mada mu je putnička karta glasila za Firencu, izađe iz kupea, pode kroz skromni stanični hol, predade prtljag u odnosnom odeljenju, zapali cigaru, stavi ruke — nije nosio ni štap ni kišobran — u džepove paletoa i izađe iz stanice.

Napolju na mutnome, vlažnome i prilično praznom trgu nekoliko fijkakerista stade da puca bičevima a nekakav čovek u kapi sa gajtanom i u dugačkom ogrtaču u koji zimgrozno beše umotan reče upitno naglašavajući: „Hotel Kod dobroga čoveka?” Van der Kvalen učtivo mu se zahvali i udari putem pravce. Ljudi koje je presretao behu podigli ogrlice svojih ogrtača; zato je podiže i on, uvuče bradu u somot, produži pušiti i ni brzo ni lagano nastavi da korača.

Prođe pored nekakva niska stamena zida, pored neke stare gradske kapije sa dve masivne kule, pa pređe preko nekakva mosta na čijoj su ogradi stajale statue i ispod kog se mutno i lagano valjala voda. Prođe jedan dugačak, trošan čamac na čijem je stražnjem kraju nekakav čovek veslao pomoću dugačke motke. Van der Kvalen zastade časom i naže se preko ograde. Gle, pomisli, nekakva reka; reka. Baš lepo što mi je nepoznato njeno prostačko ime ... Pa produži.

Koračao je još neko vreme pravce po nogostupu nekakve ulice koja behu ni jako široka ni jako uzana, pa onda zavni nekamo nalevo. Bilo je veče. Električne svetiljke na stubovima sinuše, zatreptaše malo, planuše, zujnuše pa onda počеше da sijaju u magli. Radnije se zatvarahu. Dakle, recimo, jesen je u svakom pogledu, pomisli van der Kvalen i produži da korača crnovlažnim nogostupom. Nije nosio kaljače, ali njegove duboke cipele behu izvanredno široke, jake i durašne a i pored toga nisu bile bez elegancije.

Stalno je išao nalevo. Ljudi su prolazili i žurili mimo njega, odlazili na posao ili se vraćali s posla. I ja idem među njima, mislio je on, i tako sam sam i nepoznat kao što po svoj prilici niko nije bio. Nemam nikakva posla ni cilja. Nemam čak ni štap kojim se poštapam. Više bez oslonca, slobodniji, nezainteresovaniji niko ne može biti. Niko mi ništa ne duguje niti ja kome šta dugujem. Nikada me bog nije zaklanjao svojom rukom, on me ni ne zna. Verna nevolja bez milostinje dobra je stvar; može čovek sebi da kaže: Ja bogu ništa nisam dužan...

Grad se ubrzo završi. Biće da je nekako od sredine krenuo popreko. Nalazio se na nekakvoj širokoj predgradskoj ulici sa drvećem i vilama, savni nadesno, prođe tri ili četiri skoro seoska, samo gasnim laternama osvetljena sokaka pa se naposletku zaustavi u jednome nešto širem, pred nekom drvenom kapijom što je stajala desno pored jedne obične, mutnožuto okrečene kuće koja se opet odlikovala potpuno neprozirnim prozorskim oknima izdeljenim u vrlo ispupčena polja. Na ulaznim vratima međutim beše pričvršćena tablica sa natpisom: „U ovoj kući na trećem spratu izdaju se sobe”. „Tako? reče on, baci ostatak cigare, prođe kroz kapiju, pored debele daske koja je ovu kuću i dvorište delila od susedne, nalevo ka ulazu u kuću, pređe u dva koraka ulazno predsoblje kome je pod pokrivaio neki jevtini uzdužni tepih, neko staro čebe, pa stade da se penje uza skromne stepenice.

I vrata na spratu behu vrlo skromna, sa oknima od mlečnog stakla i žičanom mrežom ispred njih, a na njima behu neke tablice sa imenima. Stepenišna odmorista behu osvetljena petroleumskim lampama. Na trećem spratu — ona je bio poslednji, a zatim se išlo na tavan — nadesno i nalevo od stepeništa bilo je još ulaza: prosta kestenjasto obojena sobna vrata, a imena nije bilo. Van der Kvalen povuče mesinganu jabuku zvonja u sredini... Zvono zazvoni, ali unutra se nije čulo kretanje ... Nije bilo odgovora. On zakuca desno ... Začuše se dugi, laki koraci, i neko otvori.

Beše to jedna žena, visoka, mršava gospođa, stara i dugačka. Nosila je kapu sa velikim bleđoljubičastim šeputom i staromodnu, izbledelu crnu haljinu. Imala je upalo tičije lice, a na čelu joj se video komad osipa, nekakva mahovinasta izrastao. To je bilo nešto prilično odvratno.

„Dobro veče” reče van der Kvalen. „Sobe...”

Stara gospođa potvrdno klimnu glavom i osmehnu se polagano, nemo i s punim razumevanjem, pa lepom, belom, dugom rukom, polaganim, umerenim i otmenim pokretom pokaza na vrata na suprotnoj strani, nalevo. Zatim se povuče pa se opet pojavi noseći ključ. Gle, pomisli on stojeći iza nje, dok je ona otključavala. Vi ste kao kakva mora, kao Hofmanova figura, milostiva gospo... Ona skide petroleumsku lampu sa eksera i pusti ga u sobu.

Beše to omalena, niska prostorija sa mrko obojenim patosom; zidovi joj sve do gore behu obloženi slanim asurama. Prozor na stražnjem zidu desno zastirala je bela muslinska zavesa u dugačkim velikim naborima. Bela vrata u pokrajnju sobu nahodila su se na desnoj strani.

Stara gospođa ih otvori i podiže lampu. Ova soba beše žalosno prazna, golih, belih zidova naprama kojima su se tri pletene stolice, lakovane svetlocrveno, isticale kao tucana pavlaka na malinama. Jedan orman, jedna komoda za umivanje pored ogledala... Krevet, izvanredno moćan komad nameštaja od mahagonija, stajao je sam usred sobe.

„Imate li šta nasuprot?” upita stara gospođa pa svojom lepom, dugom, belom rukom ovlašno pređe preko mahovinaste izrasli na čelu... Činilo se kao da se zaborila, kao da joj neki običniji izraz ne pada u mahu na pamet. Ona smesta dodade: „Tako reći — ?”

„Ne, nemam ništa nasuprot”, reče van der Kvalen. „Sobe su nameštene prilično duhovito. Uzeću ih... Voleo bih da mi neko donese stvari sa stanice, evo potvrde. Vi ćete biti ljubazni da mi se spremi krevet, noćni sto... da mi sad odmah date ključ od kapije, od vrata ... kao što ćete mi dati i peškire. Hteo bih malo da se uredim, pa da odem u grad na večeru i posle da se vratim.”

On izvuče iz džepa jedan niklovani etui, izvadi iz njega sapun, pa nad komodom za umivanje stade da osvežava lice i ruke. Za to vreme pogledao je kroz jako ispupčena prozorska okna duboko dole na kaljave predgradske ulice u gasnome osvetljenju, na svetiljke na stubovima i na vile... Dok je brisao ruke, pređe na drugu stranu ka ormanu. Beše to glomazan, mrko posno obojen komad nameštaja koji se malo klimao, sa priprostim ukrasom odozgo, i stajao je nasred desnoga zida tačno u niši jednih drugih belih vrata, koja su svakako vodila u prostorije čiji su ulaz činila glavna i srednja vrata napolju na stepenicama. Ima i što je dobro udešeno na svetu, pomisli van der Kvalen. Ovaj orman pristaje u vrata kao da je za njih napravljen ... Otvori ga... Orman je bio savršeno prazan, sa nekoliko redova kuka na gornjoj dasci; ali se pokaza da ovaj solidni komad nameštaja nema poledicu, nego da je onde zatvoren nekakvom sivom tkaninom, ostrim, običnim čupavim suknom koje je na četiri čoška bilo pričvršćeno ekserima ili pribadačama. —

Van der Kvalen zatvori orman, uze šešir, zadize opet ogrlicu paletoa, ugasi sveću i pode.

U nekoj živahnoj ulici uđe u jedan osvetljeni restoran i smesti se za jedan od prednjih stolova, okrenuvši svima leđa. Pojede jednu supu od povrća sa prženim hlebom, bifek s jajetom, kompot i vino, komadić zelene gorgonzole sa pola kruške. Dok je plaćao i oblačio se, povuče nekoliko dimova ruske cigarete, pa zapali cigaru i ode. Prošeta se malo unaokolo, ispade na put koji ga je vodio

kući u predgrađe i pređe ga ne žureći se.

Kuća sa ispučćenim prozorima ležala je potpuno u mraku i čutala kad je van der Kvalen otvorio vrata i ispeo se neosvetljenim stepenicama. On ukresa šibicu da vidi, pa na trećem spratu otvori leva vrata, koja su vodila u njegovu sobu. Odloživši kaput i šešir na divan, upali lampu na velikom piscu stolu i nade na njemu svoju putnu torbu kao i uvijeni pled sa kišobranom. Razvi ćebe i izvadi bocu konjaka, pa zatim izvadi čašicu iz kožne torbe i, dovršavajući cigaru, stade da pije gutljaj po gutljaj. Baš lepo, pomisli, što na svetu pored svega ima i konjaka... Zatim otide u spavaću sobu, zapali onde sveću na noćnom stolu, ugasi lampu preko u sobi i poče da se slači. Komad po komad svoga sivog, neupadljivog i trajnog odela stavi na crvenu stolicu pored kreveta; no uto, kad je otkopčavao kaiš, seti se šešira i paletoa, koji su još bili na divanu; prenese ih, otvori orman... Načini korak unazad pa se maši rukom za leđa i uhvati se za jednu od krupnih tamnocrvenih kugli od mahagonija koje su kao ukras stajale na sva četiri krevetska ugla.

Soba sa svojim golim, belim zidovima, prema kojima su se crveno lakovane stolice isticale kao tucana pavlaka prema jagodama, ležala je u nemirnoj svetlosti sveće. A onde, orman, čija vrata behu širom otvorena: orman nije bio prazan, neko je stajao u njemu, neka prilika, neko biće tako umilno na oči da Albrehtu van der Kvalen srce u mahu presta kucati, pa onda nastavi da radi punim, laganim, nežnim udarcima ... Ona je bila potpuno gola i jednu od svoje dve tanke, nežne ruke imala je podignutu uvis, držeći kažiprstom kuku na gornjoj ormanskoj dasci. Duga mrka kosa u talasima joj je počivala na detinjim plećima, koja su zračila s takvom draži da se na nju moglo odgovoriti samo jecajući. U duguljastim crnim očima ogledao se blesak sveće... Usta joj behu malo široka, ali sa izrazom slatkim kao usnice sna koji nam se posle mnogih dana muke i patnje spustio na čelo. Pete joj behu čvrsto sastavljene, a vitke joj se noge priljubljavahu jedna uz drugu ...

Albreht van der Kvalen prevuče šakom preko očiju i ugleda... ugleda i da je sivo čupavo sukno u desnome uglu dole odvojeno od ormara... „Kako?“ reče on ... „Zar nećete da uđete? ... kako da kažem... izidete? Hoćete li čašicu konjaka? Pola čašice?“ Ali on na ovo nije očekivao odgovor a nije ga ni dobio. Nežne oči, uzane, sjajne i tako crne da su se činile bez izraza, nedokučive i neme — one behu upravljene na njega, ali bez stalnosti i cilja, razliveno i kao da ga ne vide.

„Hoćeš da ti pričam?“ reče ona odjednom mirnim, mutnim glasom.

„Pričaj..odgovori on. U sedećem stavu beše se spustio na ivicu kreveta, kaput mu je bio na kolenima a na njima mirovahu sklopljene ruke. Usta su mu bila malko otvorena, a oči upola zatvorene.

No krv mu je toplo i blago pulsirajući kružila po telu, a u ušima mu je lagano zujalo.

Ona beše sela u ormanu pa je svojim nežnim rukama obgrlila jedno koleno, koje je podigla, dok joj je druga noga visila napolje. Male joj dojke behu pritisnute nadlakticama jedna uz drugu, a zategnuta koža na kolenu je bleskala. Pričala je... pričala tihim glasom, dok je plamen na sveći izvodio bezglasne plesove.

Išlo dvoje livadama, a njezina glava beše na njegovu ramenu. Bilje je snažno mirisalo, ali već se večernja magla dizaše sa tla: takav je bio početak. A često su nailazili stihovi koji su se slikovali tako neopisano lako i slatko kao što biva katkada u grozničavim noćima u polusnu. Ali se nije svršavalo dobro. Kraj je bio tako žalostan kao ono kad se dvoje ne ispuštaju iz zagrljaja, i dok su im usne na usnicama, jedno drugom u telo više pojasa zarivaju širok nož, i to sa razlogom. Tako se završilo. A zatim se ona diže uz jedan beskrajno miran i skroman pokret ruke, podiže desni kraj sivoga sukna koji je činilo poledicu ormara, i više je nije bilo.

Od tada nalazio ju je svako veče u svome ormanu i slušao joj priču... koliko večeri? Koliko je dana, nedelja ili meseci ostao u tome stanu i u tome gradu? — Niko ništa ne bi imao od toga kad bi se napisao broj. Ko bi još uživao u kakvome bednom broju?... A poznato nam je da Albrehtu van der Kvalenu nekoliko lekari nisu više davali mnogo meseci.

Ona mu je pričala... a to behu priče žalosne, bez utehe; ali su se spuštale na srce kao sladak teret, a ono je od njih kucalo polaganije i u većem blaženstvu. Cesto se zaboravljao... Krv bi mu uzavrela, i on bi pružao ruke ka njojzi, a ona mu nije branila. Ali tada je po nekoliko večeri ne bi nahodio u ormanu, a kad bi se vratila, onda po nekoliko večeri ne bi ništa pričala, pa zatim polagano počinjala opet, sve dok se on ponovo ne bi zaboravio.

Koliko je tako trajalo... ko to zna! Ko zna i da li se Albreht van der Kvalen onoga popodneva uopšte stvarno probudio i izašao u nepoznati grad; neće li pre biti da je ostao u snu u svome kupeu prve klase i da ga je brzi voz Berlin—Rim strašnom brzinom odneo nekamo preko brda i dolina? Ko bi se između nas usudio da odgovori na ovo pitanje određeno i sa odgovornošću? To je potpuno neizvesno. „Neka sve lebdi neodređeno ...“

1899.

1.

Ima brakova kojima postanak nije u stanju da zamisli ni beletristički najizvešbanija mašta. Oni se moraju uzimati kao što se u pozorištu uzimaju najluđi spojevi suprotnosti, kao staro i stupidno sa mladim i živahnim, koji su dati kao pretpostavka i sačinjavaju temelj matematičkoj izgradnji kakve lakrdije.

Što se tiče žene pravozastupnika Jakobija, ona je bila mlada i lepa, žena neobičnih draži. Pre jedno — recimo — tridesetak godina dobila je na krštenju imena Ana, Margareta, Roza, Amalija, ali je, sastavivši početna slova tih imena, otkako za sebe zna, nisu zvali drukčije do Amra, ime koje je njoj, svojim egzotičnim zvukom, pristajalo kao nijedno drugo. Jer iako je zagasita boja njene bujne, meke kose, koju je ona delila sa strane i začušljavala ukoso na uzanome čelu, bila samo mrka boja kestenove jezgre, koža joj je ipak pokazivala potpuno južnjačko žutilo bez sjaja, a ta koža beše zategnuta oko formi koje su, isto tako, izgledale sazrele na južnome suncu i svojom vegetativnom i indolentnom bujnošću podsećale na oblike neke sultanije. Sa ovim utiskom, koji je njen svaki pojedini pohotljivo lenji pokret izazivao, potpuno se poklapalo to da je po svoj prilici kod nje razum bio podređen srcu. Nije trebalo više nego da čoveka svojim praznim, tamnim očima pogleda samo jedan jedini put, izdignuši na samo sebi svojstven način lepe obrve, potpuno vodoravno do dirljivosti uzanog čela, i bilo bi to jasno. Ali ni ona sama nije bila toliko bezazlena da to ne bi znala; i, prosto-naprsto, izbegavala je da otkriva svoje slabe strane tako što bi retko i malo govorila: a ženi, koja je lepa i koja čuti, ne može se ništa prigovoriti. O, reč „bezazlena“ uopšte je bila najmanje pogodna za nju. Njen pogled nije bio samo glup već je imao u sebi i izvesnu pohotljivu podmuklost, pa se vrlo dobro moglo videti da ova žena nije i suviše ograničena da bi bila sklona snovati zlo... Uostalom, nos joj je iz profila bio nešto malo izraženiji i mesnatiji nego što bi trebalo; ali su joj zato razbludna i velika usta bila savršeno lepa, mada bez svakog drugog izraza osim čulnosti.

Elem, ta žena, koja je u svakom slučaju mogla da pobudi strahovanje, bila je supruga pravozastupnika Jakobija, čoveka od svojih četrdesetak godina — a ko bi video njega, morao se zgranuti. Bio je to čovek pun, taj pravozastupnik, i više nego pun, bio je to pravi kolos od čoveka! Noge njegove, koje su vazda štrčale iz pepeljastih pantalona, podsećahu svojom arhitektonskom bezobličnošću na noge slona, leđa izbočena pod jastučićima od sala bila su kao u medveda, a na ogromnoj oblini njegova truba zategao se onaj čudni zelenkastosivi kaputić, koji je on obično nosio s živom mukom zakopčan na jedno jedino dugme, tako da bi na obema stranama odskočio čak na ramena čim bi se dugme otkopčalo. A na tom ogromnom trupu bila je nasadena, gotovo bez ikakvog prelaza u vidu vrata, srazmerno mala glava sa uzanim i vodnjikavim očicama, s kratkim, nabijenim nosom i od prekomernog obilja otromboljenim obrazima, između kojih su iščezavala malecna usta sa žalosno opuštenim uglovima. Okruglu lobanju kao i gornju usnu oskudno su pokrivalo oštre, sasvim plave čekinje, između kojih je odasvuda prosijavala gola koža, kao u kakvog preterano užirena psa... O, celom svetu moralo je biti jasno da advokatova punoća nije zdrave prirode. Njegovo kako u visinu tako i u širinu džinovsko telo bilo je predebelo a bez mišića, pa ste često mogli posmatrati kako bi se u podnadulo lice naglo izlila krv, da isto tako naglo ustukne pred žučkastim bledilom, dok bi mu se usta iskrivila na nakiseo način...

Njegova advokatska praksa bila je sasvim ograničena; ali budući da je on delom sa ženine strane bio vrlo imućan, stanovao je bračni par — uostalom bezdetan — u Carskoj ulici na celom jednom udobnom spratu i vodio vrlo živ društveni život: jedino — što je izvesno — zahvaljujući sklonostima gospode Amre, jer isključeno je da se pravozastupnik, koji je u svemu učestvovao s revnošću mučenika, pri tome mogao osećati srećan. Narav toga debelog čoveka bila je da čudnija biti ne može. Ne bi se našao čovek koji bi prema svima i svakome bio učtiviji, predusretljiviji, popustljiviji; ali, možda i ne priznajući glasno, svak bi morao osetiti da je njegovo preterano ljubazno i umiljato ponašanje iz kojih mu drago razloga iznuđeno, da počiva na malodušnosti i unutarnjoj nesigurnosti, pa bi se osetio neprijatno. Nema ružnije slike nego čovek koji sebe prezire a ipak bi, iz kukavičluka i sujete, da bude ljubazan i da se dopadne: a ništa drukčije, po mome uverenju, nije stajalo ni sa pravozastupnikom, koji je u svom gotovo puzavačkom nipodaštavanju samoga sebe zabasao toliko da je teško mogao sačuvati neophodno lično dostojanstvo. On je bio u stanju da dami koju je nameran privesti stolu rekne: „Gospodo, ja sam odvratan čovek, ali imajte dobrotu...“ I tako je on govorio nemajući dara za samopodsmevanje, sa sladunjavom gorčinom, s mučenjem i odvratnošću. — Sledeća anekdota počiva takođe na istini. Kad je pravozastupnik jednoga dana bio u šetnji neki neotesan nosač gurajući ručna kolica, i pređe mu jednim točkom preko stopala. Čovek je prekasno zaustavio kolica i okrenuo se — na šta je pravozastupnik, potpuno smeten, bled i uzdrhtalih obraza, duboko skinuo šešir i promućao: „Izvinite!“ — Takve stvari izazivaju negodovanje. Ali je taj čudni kolos, izgleda, bio stalno mučen grižom savesti. Kad bi se sa ženom pojavio na „Ševinom bregu“, glavnome šetalistu našega grada, javljao bi se na sve strane, bacajući čas-po strašiv pogled na čudesno elastičnu Amru koja je stupala pored njega, sa tako preteranom revnošću, bojažljivo i usrdno, kao da oseća potrebu da se ponizno pokloni svakom potporučniku i zamoli za oproštaj što on, i upravo on, ima tu lepu ženu; a kukavno ljubazni izraz njegovih usta kao da je preklinjao ljude da mu se ne rugaju.

2.

Nagovešteno je već: ne zna se uopšte zašto se Amra udala za pravozastupnika Jakobija. A on sa svoje strane, on je nju voleo, i to tako žarkom ljubavlju kakva se zaista teško može naći kod ljudi njegova telesnog sastava, i tako smerno i bojažljivo kako je to inače odgovaralo njegovoj prirodi. Često, kasno uveče, pošto bi Amra, u velikoj spavaćoj sobi čiji su visoki prozori bili zastriženi nabranim gardinama s šarenim cvetićima, već legla na počinak, pravozastupnik bi, tako tiho da mu se nisu čuli koraci nego samo lako podrtavanje poda i nameštaja, prišao bi njenom teškom krevetu, spustio se na kolena i s beskonačnom obazrivošću uzimao je za ruku. Amra bi u takvim slučajevima obično dizala obrve vodoravno na čelo, pa bi svoga ogromnog muža, koji je pred njom ležao u slaboj svetlosti noćnoga žiška, posmatrala čuteći i s izrazom čulne pakosti na licu. A on, dokle bi svojim nezgrapnim i uzdrhtalim rukama pažljivo povlačio naviše košulju sa njene mišice i svoje tužno-debelo lice pritiskivao na meki zglobov te punačke i crmpurate mišice, tamo gde se male plave žilice naziru na tamnoj boji kože, — on bi prigušenim i ustreptalim glasom počeo govoriti, onako kako razuman čovek stvarno ne govori u svakodnevnom životu. „Amra“, šaputao bi on, „mila moja Amra! Da ti ne smetam? Još nisi zaspala? Bože dragi, celoga dana sam razmišljao o tome kako si lepa i koliko te ja volim!... Čuj šta ću ti kazati (tako je teško izraziti to)... Ja te volim tako mnogo, da mi se ponekad stegne srce i da prosto ne znam kuda bih; volim te više nego što mi snaga dozvoljava! Ti naravno ne shvataš, ali verovaćes mi, i hoću da mi jedan jedini put kažeš da ćeš mi za to bar malčice biti blagodarna, jer, vidiš, takva ljubav kao što je moja za tebe, ima svoju vrednost u ovome životu... i da me nikada nećeš izdati ni obmanuti iako me svakako ne možeš voleti, ali iz zahvalnosti, jedino iz zahvalnosti... došao sam da te za to molim, srdačno i toplo, kako samo mogu da molim...“ Pa bi se ti razgovori obično svršavali tako što bi pravozastupnik, ne menjajući stava, počeo tiho i gorko plakati. U tom slučaju Amra bi bila ganuta, prevukla bi rukom preko muževljevih čekinja i izgovorila više puta, rastežući, tešeći i mokantnim tonom kojim se čovek obraća psu kad dođe da mu liže noge: „Da —! Da! — Dobra životinjo moja —!“

Ovakvo ponašanje Amrino svakako nije bilo ponašanje uglađene i naravnstvene žene. A vreme je i za to da sa sebe svalim teret istine koju sam dosad prečutkivao, naime istine da je ona svoga muža ipak obmanjivala, da ga je, velim, varala, i to s jednim gospodinom koji se zvao Alfred Lojtner. Bio je to mlad i darovit muzičar, koji je amizantnim malim kompozicijama u svojoj dvadeset sedmoj godini već stekao lep glas; vitak čovek drska lica, plave razbarušene kose i sunčana osmeha u očima, pun samosvesti. Pripadao je soju onih malih umetnika današnjeg vremena koji sebi ne postavljaju prevelike zahteve i u prvome redu hoće da budu srećni i ljubazni ljudi, služeći se svojim prijatnim malim talentom da bi uvećali svoju ličnu omiljenost, i rado izgravajući u društvu naivne genije. Svesno detinjasta, nemoralna, neskrupulozna, vesela, puna dopadanja za sebe samu, kakvi su i oni, i zdrava u dovoljnoj meri da se može svidati i u njenim bolestima, sujeta im je zaista dopadljiva, sve dok ne zadobije prvu ranu. Ali teško ovim malim mazama i glumcima, ako ih snađe kakva ozbiljna nesreća, bolest s kojom se ne da koketovati, u kojoj se sebi više ne mogu da dopadnu! Oni neće umeti da na pristojan način budu nesrećni, oni neće znati „šta će“ s bolešću, oni će morati da propadnu... nego to je priča za sebe. — Gospodin Lojtner je pravio ljupke stvari: mahom valcere i mazurke, kojih bi probudeno dopadanje bilo, duše valja, malo odveć popularno da bi se (ukoliko se ja u to razumem) mogle računati u „muziku“, kad svaka od tih kompozicija ne bi sadržavala neko malo originalno mesto, neki prelaz, upad, harmoničan obrt, kakav mu drago sitan nervozni efekat koji odaje duhovitost i umešnost, kojih radi su, izgleda, i načinjene i koji ih čine zanimljivima i za ozbiljne znalce. Često bi ova dva usamljena takta imali u sebi nešto čudnosno čežnjivo i melanholično, što bi naglo zauzvalo i brzo uviralo u plesačku veselost maloga muzičkog komada...

Elem, za toga mladoga čoveka usplamtela je Amra Jakobi grešnom ljubavlju, a on opet nije imao dovoljno moralne snage da odoli njenome mamnom izazivanju. Sastajali su se čas ovde čas onde, i već čitavu godinu dana stajalo je ovo dvoje u nečistom jednom odnosu: veza za koju je znao ceo grad i koja je iza pravozastupnikovih leđa zabavljala ceo grad. A kako napred spomenuti, kako on? Amra je bila i suviše glupa da bi mogla patiti od griže savesti, te da mu se na taj način oda. Mora se prihvatiti kao svršena činjenica da pravozastupnik, ma koliko mu srce pritiskivala briga i strah, nije u pogledu na svoju suprugu imao neku određenu sumnju.

3.

A sada je, na radost svijui srdaca, dojezdilo proleće, i Amri je pala na um jedna veoma zgodna stvar.

„Kristijane“, reče ona — pravozastupnik se zvao Kristijan — „priredićemo zabavu, veliku gozbu u čast novom prolećnjem pivu, — naravno nešto sasvim prosto, samo hladno teleće pečenje, ali da bude vrlo mnogo sveta.“

„Svakako“, odgovori pravozastupnik. „Ali zar ne bi bilo moguće da stvar odložimo još za koji dan?“

Na to Amra ne odgovori, već odmah pređe na pojedinosti.

„Biće toliko sveta, znaš, da će prostor koji imamo ovde biti i suviše ograničen; moraćemo najmiti kakav lokal, baštu, salu u predgradu, da bismo imali dovoljno mesta i vazduha. Pojmičeš i sam.

Pomišljam u prvome redu na veliku salu gospodina Vendelina, na podnožju Ševinog brega. Ta sala je slobodna a s gostionicom i pivarom povezana je samo jednim hodnikom. Može se svečano

ukrasiti, mogu se u njoj postaviti dugi stolovi i svići prolećno pivo; može se igrati i muzicirati, a možda malčice igrati i teatar, jer poznato mi je da onde ima mala bina, na što naročito polažem... Kratko i jasno: ima da bude jedna sasvim originalna svečanost, i zabavljaćemo se divno.”

Lice pravozastupnika je za vreme ovoga razgovora lako požutelo, a uglovi usana iskrivilo se grčevito naniže. Rekao je:

„Radujem se od srca, mila moja Amra. Znam da se potpuno mogu osloniti na tvoju umešnost. Molim te da pripremiš sve što treba”.

4.

I Amra je pripremala. Razgovarala je s raznim damama i gospodom, lično pogodila veliku salu gospodina Vendelina, sastavila čak kao neki odbor od gospode i dama, koji su umoljeni ili su se ponudili da sudeluju u veselim pozorišnim tačkama, koje imaju da ukrase svečanost... Ovaj odbor sastojao se isključivo od gospode, izuzev supruge glumca dvorskog pozorišta Hildebranta, koja je bila pevačica. Inače su mu pripadali sam gospodin Hildebrant, neki pristav Vicnagel, jedan mladi slikar i gospodin Alfred Lojtner, ne uzimajući u obzir nekoliko studenata, koje je uveo pristav i koji su imali da izvode crnačke igre.

Već nedelju dana pošto je Amra donela svoju odluku, iskusio se ovaj odbor u Carskoj ulici savetovanja radi, i to u Amrinom salonu, maloj toploj i punoj odaji, u kojoj je bilo, od nameštaja: debeo čilim, otoman sa mnogim uzglavcima, jedna palma s lepezastim listovima, kožne engleske naslonjače i sto od crvenog drveta s izvijenim nogama, pokriven kadivenim stolnjakom i sa nekoliko knjiga u divot povezima. Bio je tu i kamin, koji je bio još malo naložen; na crnoj kamenjoj ploči njegovoj stajalo je nekoliko tanjira sa fino sastavljenim sendvičima, čaše i dve butelje šerija. — Amra se zavalila, prebacivši lako nogu preko noge, u uzglavke otomana koji je bio u senci lepezaste palme, i bila je lepa kao topla noć. Bluzo od svetle i sasvim lake svile obavijala joj je stas, a suknja bila od zagasiće, teške tkanine s vezom od krupnih cvetova; čas-po uklonila bi rukom kestenjavomrki val kose sa uzanoga čela. — Gospoda Hildebrand, pevačica, sedela je takode na otomanu, pored nje; imala je crvenu kosu i bila u kostimu za jahanje. A sroču obeju dama zauzela su mesto gospoda u tesnome polukrugu — u sredini pravozastupnik, koji je odnekud našao sasvim nisku kožnu sedalicu i izgledao neiskazano nesrećan; čas-po s mukom bi u sebe uvukao vazduh i progutao ga, kao da se bori s gađenjem koje mu se penje u podgrlac... Gospodin Alfred Lojtner, u teniskome kostimu, odbio je stolicu i naslonio se gizdavo i veselo na kamin, tvrdeći da nije u stanju da tako dugo sedi.

Gospodin Hildebrand govorio je prijatnim zvučnim glasom o engleskim pesmama. On je bio neobično solidan čovek u dobrom crnom odelu, s velikom cezarskom glavom i samouverenim istupanjem — glumac dvorskoga pozorišta, obrazovan, solidnog znanja i prečišćenog ukusa. Voleo je da u ozbiljnim razgovorima osuđuje Ibzena, Zolu i Tolstoja, koji su išli za istim štetnim ciljevima; danas se pak sa snishodljivošću predao malenoj stvari.

„Možda će gospoda znati divnu pesmu ‚That’s Maria?’” rekao je on ... „Jeste nešto malo pikantna, ali od sasvim neobičnoga efekta. Imali bismo još i čuvenu —” pa je predložio još nekoliko pesama, na kojima su se najzad složili i koje je gospoda Hildebrand pristala da peva. — Mladi slikar, gospodin sa veoma kosim ramenima i plavom šiljastom bradicom, primio se da parodira mađioničara, dok je gospodin Hildebrand nameravao da predstavlja velike ljude... jednom reči, sve se razvijalo da bolje biti ne može i izgledalo je da je program već sastavljen, kad gospodin pristav Vicnagel, koji je raspolagao veoma kulantnim pokretima i mnogim ožljicima od studentskih dvoboja, odjednom ponovo uze reč.

„Sve je to lepo i krasno, gospodo moja, i zaista obećava da bude zabavno. Samo ću ja, bez svakog dvoumljenja, da vam ipak nešto kažem. Sve mi se čini da nama još nešto nedostaje, i to glavna tačka, sjajna tačka, klu, vrhunac... nešto sasvim naročito, što ima da zapanji, lakrdija koja će veselje popeti do vrhunca ... jednom reči, stavljam vam na srce, sam nemam nikakve određene misli; ali moje je osećanje ...”

„U osnovi tačno!” odazva se sa kamina svojim tenorom gospodin Lojtner. „Vicnagel je u pravu. Želela bi se glavna i završna tačka programa. Da razmislimo ...” I dok je s nekoliko brzih pokreta doterivao svoj crveni pojas, gledao je ispitivački unaoakolo. Izraz njegova lica bio je uistinu dopadljiv.

„E, znate,” reče gospodin Hildebrand, „ako se veliki ljudi ne shvate kao vrhunac...”

Svi su se složili s pristavom. Htela bi se kakva osobito šaljiva glavna tačka. Čak je i pravozastupnik klimnuo glavom i rekao tiho: „Zaista — nešto naročito veselo ...” Svi utonuše u razmišljanje.

A na svršetku te počivke u razgovoru, koja je trajala oko jednoga minuta i bila prekidana jedino kratkim uzvicima razmišljanja, desilo se ono čudnovato. Amra je sedela zavaljena u uzglavke na otomanu i kao miš žustro i revnosno grizla šiljasti nokat maloga prsta, dok joj je lice pokazivalo posve naročit izraz. Oko usana joj je titrao osmeh, odsutan i gotovo sulud osmeh, koji je svedočio o jednoj bolnoj i gotovo surovoj pohotljivosti, a njene oči, razrogačene i sasvim sjajne, skretoše lagano kaminu, gde su se za trenutak zaustavile u pogledu mladoga muzičara. A zatim, jednim naglim pokretom, ona pomeri gornji deo tela u stranu, prema svome mužu, pravozastupniku, i dok mu je, držeći obe ruke na krilu, ukočeno gledala u lice pogledom koji se hvatao i koji se upijao, pri čemu je vidljivo prebledela, reče punim glasom, polako:

„Kristijane, ja predlažem da se ti na svršetku pojaviš kao pevačica u bebi haljinici od crvene svile i da nam nešto odigraš.” —

Dejstvo ovih nekoliko reči bilo je porazno. Samo je mladi slikar pokušao da se dobroćudno nasmeje, dok je gospodin Hildebrand, ledena lica, čistio rukav, studenti kašljali i nepristojno glasno upotrebljavali džepne marame, gospoda Hildebrand silno pocrvnela što joj se ne dešava često a pristav Vicnagel prosto utekao da uzme sendvič. Pravozastupnik je čučao u mučnom položaju na svome niskom sedištu i osvrtao se oko sebe s žutim licem i bojažljivim osmehom, mučajući:

„Bože moj ... ja... teško da imam sposobnosti... ne da ja ne bih ... oprostite ...”

Lice Alfreda Lojtnera nije više bilo bezbrižno. Izgledao je kao da je malo pocrveneo, pa je, ispruživši vrat, gledao Amru u oči, zbudjen, ne shvatajući ništa, ispitivački...

Međutim ona, Amra, ne menjajući svoje držanje puno navaljivanja, nastavi da govori istim onim važnim naglašavanjem:

„I to da otpevaš pesmu, Kristijane, koju gospodin Lojtner bude komponovao i koji će te pratiti na klaviru; to će biti najuspelija tačka i vrhunac naše svečanosti.”

Nastade pauza, mučna pauza. A onda se ipak, neočekivano, dogodi čudo da gospodin Lojtner, zaražen, povučen i uzbuđen idejom, stupi korak napred i, drhteći u nekakvom naprasnom oduševljenju, počne brzo govoriti:

„Tako mi boga, gospodine pravozastupniče, spreman sam, izjavljujem gotovost, da za vas nešto komponujem ... Morate da otpevate, svakako morate da odigrate... Ne može se zamisliti bolji vrhunac zabave... Videćete, videćete već — biće to najbolja stvar koju sam stvorio i koju ću uopšte stvoriti... U bebi kostimu od crvene svile! O, vaša gospoda je prava umetnica, umetnica kažem! Inače joj ova misao ne bi mogla pasti na pamet! Recite da, preklinjem vas, pristanite! A ja ću stvoriti nešto dobro, načiniću, videćete ...

Ovde su se svi oslobodili, i sve je obuzelo uzbuđenje. Bilo iz pakosti ili iz učtivosti — tek svi počnu navaljivati molbama na pravozastupnika, a gospoda Hildebrand otide tako daleko da je svojim glasom Brunhilde rekla sasvim glasno: „Gospodine pravozastupniče, ta vi ste bar tako veselo i zanimljiv čovek!” Ali je sada i on sam, pravozastupnik, našao reči i, još pomalo žut, ali sa velikim naporom u odlučnosti, rekao:

„Slušajte, gospode, — šta da vam kažem? Nisam ja za to, verujte. Imam i suviše malo dara za komiku, a i bez obzira na to ... jednom reči ne, stvar je, na žalost, nemoguća.”

Pri tom odbijanju ostao je uporno i, pošto se Amra više nije upitala u razgovor, pošto je s izrazom prilične odsutnosti na licu sedela zavaljena i pošto ni gospodin Lojtner nije više uzimao reč već je u dubokome razmišljanju buljio u jednu arabesku na čilimu, pošlo je gospodinu Hildebrandu za rukom da razgovor usmeri drugim pravcem, pa se društvo vrlo brzo i rasturilo, ne donevši odluku o poslednjem pitanju.

Uveče toga istoga dana, kad je Amra otišla na počinak i ležala otvorenih očiju, stupi u sobu teškim korakom njen muž, primakne stolicu njenoj postelji, spusti se na nju i reče tiho i oklevajući: „Slušaj, Amra, da kažem otvoreno, u teškoj sam nedoumici. Ako sam danas bio i suviše nepopustljiv prema onoj gospodi, ako sam ih grubo odbio — bog mi je svedok, nije mi to bila namera! Ili možda ozbiljno misliš ... molim te ...”

Amra počuta trenutak, dok su joj se obrve polako dizale na čelo. A onda slegne ramenima i reče:

„Ne znam šta da ti odgovorim, prijatelju dragi. Ponašao si se kako se nikad od tebe ne bih nadala. Odbio si ne ljubaznim rečima da predstavu potpomogneš svojim sudelovanjem, koje su, što po tebe može da bude samo laskavo, svi smatrali kao potrebno. Ti si sve, da se poslužim najblažim izrazom, najteže razočarao, i celu si zabavu pokvario svojom grubom neljubaznošću, dok ti je kao domaćinu bila dužnost...”

Pravozastupnik obori glavu i teško dišući reče: „Ne, Amra, nisam hteo da budem neljubazan, veruj. Neću nikoga da vređam niti da ma kome učinim našao, i ako sam se ružno poneo, spreman sam da stvar popravim. Po sredi je šala, maskarada, nevina lakrdija — zašto ne bih? Neću da kvarim zabavu, i zato izjavljujem gotovost...” Sutra popodne Amra se opet izvela da „pokupuje neke stvari”. Zaustavila je kola u Drvarskoj ulici br. 78. i popela se na drugi sprat, gde je bila iščekivana. I dok je, ispružena i rastapajući se od ljubavi, pritisivala njegovu glavu na svoje grudi, šaputala je strasno:

„Komponuj za četiri ruke, čuješ! Pratićemo ga udvoje, dok on bude pevao i igrao. A ja, ja ću se postarati za kostim ...”

I neka čudna jeza, prigušen i grčevit smeh, prostruja im oboma kroz uda.

5.

Svakom ko želi da priredi svečanost, zabavu većega stila u polju, najtoplje se mogu preporučiti prostorije gospodina Vendelina na Ševinom bregu. Sa ljupke ulice predgrađa ulazi se kroz visoke rešetkaste vratnice u vrt nalik na park, koji pripada tome etablisanu, i u kome se u sredini nalazi prostrana sala za svečanosti. Ova dvorana, koju s restoranom, kuhinjom i pivarom vezuje samo jedan

tesan hodnik i koja je podignuta od drveta obojenog veselim šarenim bojama u smešnoj stilskoj smeđi kineskoga stila i renesansa, ima nekoliko velikih dvokrilnih vrata koja se po lepome vremenu mogu držati otvorena da bi se unutra pustio dah drveća, a može da primi silu sveta.

Danas su kola još izdaleka bila pozdravljena treperenjem šarene svetlosti, jer cela rešetkasta ograda, drveta u bašti i ceo lokal behu ukrašeni gustim redovima šarenih lampiona, a što se same svečane dvorane tiče, ova je pružala zaista veseo izgled. Ispod tavanice pružale su se debele girlande za koje su opet bili pričvršćeni mnogobrojni fenjeri od hartije, iako se iz ukrasa po zidovima, koji su se sastojali iz barjačica, žbunja i veštačkog cveća, izdvajala i bila svetlost obilja električnih sijalica, koje dvoranu osvetljavahu na najblistaviji način. U dnu se nalazila pozornica, kojoj su na obema stranama stajale palme i na čijoj je crvenoj zavesi lebdeo genij izžvopisan umetničkom rukom. A sa drugoga kraja lokala pružali su se, gotovo do same bine, dugi, cvećem ukrašeni stolovi, za kojima su se gosti pravozastupnika Jakobi častili prolećnim pivom i teletim pečenjem: pravnicima, oficirima, trgovcima, umetnicima, visokim činovnicima s ženama i kćerima — preko sto pedeset zvanica, nesumnjivo. Svi su došli obučeni jednostavno, u crnim kaputima i polusvetlim prolećnim toaletama, jer danas je vesela neusiljenost bila zakon. Gospoda su s čašama lično pritrčavala velikoj buradi postavljenoj pored bočnoga zida, i u prostranoj, šarenoj i svetloj dvorani, ispunjenoj slatunjivim i teškim prazničnim isparenjima od jela, cveća, ljudi, piva i jela, prhalo je i brujalo, kloparanje, glasni i prosti razgovor, vedar, učtiv, živ i bezbrižan smeh svih ovih ljudi... Pravozastupnik je sedeo, bezobličan i nezgraplan, u dnu jednoga stola blizu pozornice; pio je malo i čas-po s mukom uputio poneku reč svojoj susedi, supruzi vladinog savetnika Havermana. Disao je s naporom, oklembesjenih uglova usana, a njegove podnadule i mutne vodene oči gledale su nepomično i kao sa nekim setnim čuđenjem na veselu tišmu, kao da u tim isparinama svečanosti, u toj bučnoj veselosti ima nečega neiskazano tužnog i nerazumljivog ...

Posle toga za služenje velike torte, a onda se počelo piti slatko vino i držati govori. Gospodin Hildebrand, glumac dvorskog pozorišta, veličao je prolećno pivo u govoru koji je kipteo klasičnim citatima, pa čak i grčkim, a pristav Vicnagel održao u čast prisutnih dama zdravicu na najtankoćutniji način uz pripomoć najkulantnijih svojih pokreta, pošto je iz najbliže vaze i sa stolnjaka uzeo pregršt cveća i sa svakim cvetom uporedio po jednu damu. Amra Jakobi, koja je sedela nasuprot njega u haljini od tanke, žute svile, nazvana je lepšom sestrom čajne ruže.

Odmah posle toga ona prevuče dlanom preko svoje meke kose, diže obrve i ozbiljno klimu glavom mužu, — na šta debeli čovek ustade i skoro pokvari celo raspoloženje, promucav nekoliko kukavih reči na svoj jadni način i uz ružan osmeh ... Ču se samo nekoliko usiljenih „bravo“, i za trenutak je vladao teški muk. Međutim veselost vrlo brzo odnese pobeđu, i gosti već počеше, pušeći i prilično čefleisani, da se dižu i da s velikom larmom svojeručno iznose iz sale stolove, jer društvo je htelo da igra ...

Prošlo je jedanaest sati i neusiljenost postala opšta. Jedan deo društva pokulja u šaroliko osvetljenu baštu da se nadiše sveža vazduha, dok je drugi ostao u sali, okupljen u više grupa, pušeći, časkajući, točeći pivo i pijući ga stojeći... U tom s pozornice odjeknu snažan zvuk trube, koji je sve sazivao u dvoranu. Svirači — duvači i gudači — već su bili stigli i zauzeli mesta ispred zaves; postavljeni su redovi stolica na kojima su ležali crveni programi, a dame su posedale dok su se gospoda postavila iza njihovih leđa ili sa obeju strana. Vladala je tišina puna očekivanja.

Mali orkestar odsvira burnu uvertiru, zavesa se diže — i gle, na bini je stajalo više strašnih crnaca u drečećim kostimima i krvavo crvenih usana; oni su se kezili i započeli varvaski urlikati... Te pozorišne tačke programa sačinjavale su zaista vrhunac Amrine zabave. Prolomilo se oduševljeno pljeskanje, i tačka po tačka razvijao se mudro sastavljeni program: izade gospoda Hildebrand sa napudrovanom vlasuljom, udari dugim štapom o pod i otpeva preterano glasno: *That's Maria!* Onda se pojavi mađioničar u fraku pretrpanom ordenjem da izvede stvari koje prosto zapanjuju; gospodin Hildebrand prikaza Getea, Bizmarka i Napoleona sa strahovitom sličnošću, a urednik lista doktor Viženšprung pristade u poslednjem trenutku da održi šaljivo predavanje s temom: „Prolećno pivo i njegov socijalni značaj“. Ali je tek pred kraj napregnutost dostigla vrhunac, jer je predstojala poslednja tačka, ta tajanstvena tačka, koja je na programu bila uokvirena lovorovim vencem i glasila ovako: „*Luishen*“ Igra s pevanjem. Muzika od Alfreda Lojtnera”.

Dvoranom prođe talas komešanja i pogledi se sukobljavahu, kad muzičari spustiše instrumente i gospodin Lojtner, koji je dotle čuteći i s cigaretom u ravnodušno napućenim usnama bio naslonjen na jednim vratima, zajedno s Amrom Jakobi sede za klavir, koji je stajao u sredini ispred zaves. Lice mu se zarumenelo i on je nervozno listao pisane note, dok je Amra, koja je naprotiv bila malo bleđa, poduprevši se jednom rukom na naslon od stolice, gledala publiku pogledom kao da vrebava. U tom se, dok su svi vratovi još bili istegnuti, oštro razleže znak zvonceta. Gospodin Lojtner i Amra odsviraše nekoliko taktova beznačajnoga uvoda, zavesa se diže, ukaza se Luishen ...

Trzaj zapanjenosti i ukočenosti pronese se kroz gomilu gledalaca, kad je ta kukavna i odvratno nakindurena masa počela nailaziti trapavim medvedim korakom. Bio je to pravozastupnik. Široka haljina bez nabora od kao krv crvene svile, koja mu je padala do nogu, opasivala je njegovo bezoblično telo, ta haljina beše i izrezana, tako da se vrat naprašen pirinčanim brašnom video ogavno slobodan. Rukavi su na ramenima bili malo naduvani, ali su duge otvorene žute rukavice pokrivala debele ruke bez mišića, dok je na glavi štrčala visoka, kao lan bela kovrdžasta frizura, u kojoj se ovamo a onamo klatilo jedno zeleno pero. A ispod te vlasulje gledalo je jedno žuto, podnadulo, nesrećno i očajnički veselo lice, kome su obrazi neprekidno podrhtavali čas naviše čas naniže na način koji je izazivao sažaljenje, i čije su sitne, crvenilom opervažene oči, ne videći ništa, napregnuto i ukočeno zurile u pod, dokle se debeli čovek s mukom prebacivao s jedne noge na drugu, pri čemu se ili obema rukama hvatao za haljinu ili nemoćnim rukama dizao uvis oba kažiprsta — nikakav drugi pokret nije znao; pa je, dahćući i prigušenim glasom, uz zvuke klavira, pevao jednu priglapu pesmu...

Zar od te bedne figure nije više nego ikada vejao ledeni dah patnje, koji je ubijao svaku neusiljenu i iskrenu veselost i kao teška i neotklonjiva mora mučnog neraspoloženja legao na vaskoliko društvo?... Isti užas bio je u dnu bezbroja svih onih očiju koje su kao prikovane bile upravljene na tu sliku, na taj par za klavirom i na onoga muža tamo gore... Nemi, nečuvani skandal trajao je dobrih pet dugih minuta.

A onda je nastao trenutak koji niko od prisutnih neće zaboraviti dok je živ... Predstavimo sebi šta se u stvari zbivalo u tom kratkom ali strahovitom i složenom razmaku vremena.

Poznat je smešni kuplet koji nosi naslov *Luishen*, a valjda se sećate i onih redaka što glase:

Igram valcer, igram polku,
Pobeđuju moje čari.
Ja, Luishen iz naroda
Najbolja sam za te stvari...

— tih nelepih i lakomislenih stihova, koji sačinjavaju refren triju prilično dugih strofa. Elem, u novoj kompoziciji tih reči Alfred Lojtner dao je najjaču svoju stvar time što je do vrhunca doterao svoj manir da usred vulgarne i komične beznačajnosti odjednom zapanji iznenadnim umetničkim efektom visoke muzike. Melodija, koja je kretala u Cis-duru, bila je u prvim strofama prilično ljupka i posve banalna. U početku citiranog refrena takt je postao življi i nastupile su disonance, iz kojih se, usled sve živahnijeg zvučanja jednoga H, mogao iščekivati prelaz u Fis-dur. Ove disharmonije postajale su sve složenije do reči „čari“, a posle reči „ja“, koja je zaplet i napetost činila potpunom, imalo je da dođe razrešenje u Fis-duru. Mesto toga došlo je najveće iznenađenje. Naime, naglim obrtom, blagodareći jednoj gotovo genijalnoj dosetki, prebacio se taj muzički stav u F-dur, a taj upad, koji je uz iskorišćavanje oba pedala pao na dugo izdržani drugi slog reči „Luishen“, bio je od neopisanog, upravo nečuvanog efekta! Bio je to savršeno zapanjujući prepad, nagli doticaj nerava koji se žmarno prosuo niz leđa; bilo je to pravo čudo, otkrovenje, skidanje vela gotovo surovo u svojoj iznenadnosti, zavesa koja se cepa ...

I kod toga akorda u F-duru prestao je pravozastupnik Jakobi da igra. Stojao je mirno, stojao nasred pozornice kao ukopan, još jednako držeći oba kažiprsta uvis — jedan nešto malo niže od drugoga —, ono *i* u Luishen otkide mu se s usana, on zaneme, i dok se skoro istovremeno oštro prekinula i klavirska pratnja, buljila je ova avanturistički i do užasa smešna pojava tamo gore životinjski isturenom glavom i zapaljenim očima pravo preda se... Buljio je u tu ukrašenu, svetlu i dupke punu dvoranu, u kojoj je, poput isparenja od svih tih ljudi, ležao gotovo do zasićenosti atmosfere zgusnuti skandal. Buljio u sva ta izdignuta, iscerena i oštro osvetljena lica, u te stotine očiju koje su sve s podjednakim izrazom znanja bile uperene na onaj par dole pred njim, i na njega samoga... Dokle je sve pritiskivala užasna, nijednim zvukom nenarušena tišina, njegove sve razrogačenije oči prenosile su se polako i jezivo s toga para na publiku i sa publike na onaj par... po njegovu licu kao da se odjednom razlilo saznanje, krv se sjurila u to lice da ga nabrizga crvenilom one svilene haljine e da bi ga odmah posle toga ostavila žuto kao vosak — i debeli čovek se srusi na pod da su daske zaškripale.

— Još trenutak vladala je tišina; a onda se čuše krikovi, nastala buka, nekolicina smelije gospode, među kojom i jedan mladi lekar, skoči iz orkestra na binu, zavesa se spustila ...

Amra Jakobi i Alfred Lojtner, okrenuv jedno drugom leđa, sedeli su još jednako za klavirom. On, oborene glave, izgledalo je da još osluškuje onaj svoj prelaz u F-dur; ona, nesposobna da svojim vrapčijim mozgom tako brzo shvati šta se zbiva, gledala je oko sebe s potpuno praznim licem...

Odmah posle toga mladi lekar se ponovo pojavi u sali, neki omalen Jevrej, gospodin ozbiljna lica i crne šiljaste bradice. Nekolicini gospode, koja ga okružise kod vrata, odgovorio je, slegnuvši ramenima:

„Kraj.“
1900.

PUT GROBLJA

Grobljanska staza vodila je sve pored druma, od svog cilja, do groblja. S druge strane puta ležale su s početka kuće, nova predgradska naselja, na kojima se delom još radilo, a onda su nastajala polja. Sam drum bio je oivičen drvećem, čvorugavim bukama, već dosta starih, i samo jednom polovinom popločan, drugom ne. Ali grobljanska staza bila je posuta šljunkom, što joj je davalo izgled prijatne pešačke staze. Uzan suvi jarak, pun trave i poljskog cveća, delio je stazu od druma.

Bilo je proleće, skoro već leto. Svet se osmehivao. Božje plavo nebo bilo je puno malih, okruglih, gustih oblaka, a po njima kao sneg bele grumuljice smešna izgleda. U bukvama su cvrkutale ptice, a sa polja je pirkao blag povetarac. Jedna kola, dolazeći iz obližnjeg sela, lagano su išla prema gradu. Kretala su se delom po popločanoj, delom po nepopločanoj strani druma. Kočijašu su visile noge sa obe strane rude i zviždao je dozlaboga loše, dok je u dnu kola sedelo jedno žuto kućence, okrenuvši mu leđa, i preko svoje šiljate njuškice posmatralo put iza sebe, neizrecivo ozbiljna i pribrana izraza. Bilo je to izvanredno psetance, zlata vredno, neobično zabavna izgleda; ali ono, na žalost, ne spada u priču, pa ga moramo ostaviti. — Jedan vod vojnika prolazio je putem. Dolazili su iz obližnje kasarne, marširali u svom vonju i pevali. Druga jedna kola, dolazeći iz grada, lagano su se kretala prema selu. Kočijaš je dremao, a na kolima nije bilo psetanceta, pa ta kola nisu bila nimalo zanimljiva. Putem su išla i dva zanatlijska momka, jedan grbav, drugi džinovskog stasa. Išli su bosí, noseći cipele na leđima; doviknuše pospanom kočijašu nešto veselo i nastavile dalje. Saobraćaj je bio umeren i tekao je bez smetnji i nezgoda.

Putem za groblje išao je samo jedan čovek; išao je lagano, pognute glave, oslanjajući se na crn štap. Taj čovek se zvao Pipzam, Lobgot Pipzam, baš tako. Kazujemo izrikom celo njegovo ime, jer se kasnije neobično čudno ponašao. Bio je odeven u crno, jer je pošao da obiđe grobove svojih dragih. Nosio je hrapav, izvijen cilindar, od starosti već usijani gerok, pantalone suviše uzane i suviše kratke, i crne glase-rukavice, svuda iskećane. Njegov vrat, dug i suv vrat, sa velikom jabučićom, uzdizao se iz tvrde, već pohabane kragne, štaviše ta tvrda kragna bila je na ivicama već malo iskrzana. A kad bi čovek podigao glavu, što je ponekad činio da bi video koliko još ima do groblja, ugledali bismo jedno čudno lice, svakako lice koje se brzo ne zaboravlja.

Bilo je potpuno izbjriano i bledo. Između upalih obraza strčao je nabubrelo debeli nos, koji je sijao, preterano, neprirodno crven, a nadasve bio pun kvržica, nezdravih izraslina koje su mu davale nepravilan i fantastičan izgled. Taj nos, čija je užarenost oštro odudarala od tamnobledog lica, imao je nešto nestvarno i pitoreskno, izgledao je kao nakalemljen, kao nos sa maske, kao neka tužna šala. Ali nije bilo tako... Njegova usta, široka, opuštenih krajeva, bila su čvrsto stisnuta, a kad bi pogledao, podigao bi svoje crne obrve, prošarane belim dlačicama, do pod sam obod šešira, pa se jasno moglo videti kako su zapaljene i jadno upale njegove oči. Ukratko, bilo je to lice kome se trajno nije mogla uskratiti živa naklonost.

Pojava Lobgota Pipzama nije imala ničeg veselog, ona se loše slagala sa ovim ljupkim prepodnevom, pa i za onoga koji hoće da poseti grobove svojih dragih bila je suviše sumorna. Ali kad bismo zagledali u njegovu dušu, moralo bi se priznati da je za to bilo dovoljno razloga. Bilo je malo potišten, zar ne? — teško je objasniti ovo tako veselim ljudima kao što ste vi — malo nesrećan, zar ne? malo izmučen. Ah, da govorimo istinu, on je bio sve to, samo ne malo, bio je sve to u velikoj meri, bio je bez preterivanja pravi jadnik.

Prvo, pio je. No o tome će još biti govora. Zatim, bio je udovac, usamljen, napušten od svijui; nije imao nijednog voljenog stvara na zemlji. Njegova žena, rođena Lebcelt, umrla je pre pola godine na porođaju, rodivši mu jedno dete, bilo je to treće dete, i to mrtvo. I druga dva deteta bila su umrla, jedno od difterije, a drugo prosto ni od čega, možda od toga što je uopšte bilo slabo. No to nije bilo sve, uskoro potom izgubio je i mesto, sramno su ga izbacili iz službe, a to je bilo u vezi sa onom strašću koja je bila jača od Pipzama.

Ranije, on se njoj mogao donekle odupreti, iako joj je povremeno bio neumereno potčinjen. Ali otkako mu je smrt otela ženu i decu, kad je ostao bez oslonca i podrške, lišen svih ljudskih veza, sam u svetu, porok je ovladao njim i slomio je postepeno njegov duševni otpor. Služio je kao činovnik jednog osiguravajućeg društva, bio neka vrsta višeg prepisivača, sa devedeset maraka mesečno. U jednom trenutku neuračunljivosti počinio je grube greške, i posle ponovljenih opomena najzad bio otpušten kao trajno nepouzdan.

Jasno je da sve to nije moglo moralno uzdići Pipzama, da je on, naprotiv, potpuno propao. Jer treba da znate da nesreća ubija ljudsko dostojanstvo — uvek je dobro biti malo obavešten o ovim stvarima. To su čudne i užasne pojave. Ništa ne pomaže što čovek sebe ubeđuje da je nedužan; u većini slučajeva on će sebe zbog svoje nesreće prezirati. Ali samoprezir i porok stoje u strašnoj uzajamnoj vezi, oni hrane jedno drugo, oni se uzajamno pomažu da je to strahota. Tako je bilo sa Pipzalom. Pio je zato što nije imao poštovanja prema sebi, a poštovao je sebe sve manje, jer je stalno propadanje svih njegovih dobrih namera razjedalo poverenje koje je mogao imati u sebe. Kod kuće je obično u ormanu držao bocu sa otrovno žutom tečnošću, zlokobnom tečnošću, koju je iz opreznosti bolje ne imenovati. Događalo se da je Lobgot Pipzam pred tim ormanom bukvalno klečao grizući se za jezik, a ipak bi na kraju popustio... Nerado vam pričam o ovim stvarima, ali su one ipak za pouku. — Sad je išao putem ka groblju, zamažući svojim crnim štapom. Blag povetarac milovao je i njegov nos, ali ga on nije osećao. Visoko uzdignutih obrva, ukočeno je zurio u svet prazna i sumorna pogleda — jadan i izgubljen čovek. Najednom ču iz sebe neki šum i načulji uši: blago šuštanje približavalo se iz daljine velikom brzinom. On se okrete i zastade... Bio je to jedan velosiped čije su gume šuštale po ovlaš šljunkom posutom tlu; pristizao je punom brzinom, a zatim usporio, pošto je Pipzam stajao nasred puta.

Mlad jedan čovek sedeo je na sedlu, sasvim mlad bezbrižan turist. Ah, bože moj, njemu nije bilo nimalo stalo da ga ubrajaju u velike i moćne ovog sveta. Vozio je bicikl srednjeg kvaliteta, svejedno koje marke, točak od nekih dve stotine maraka, sudeći odoka. I na njemu je krenuo malo u polje, pritiskujući sjajne pedale čilo jurio iz grada u široku božju prirodu — ura! Nosio je šarenu košulju i preko nje siv kaput, sportske gamašne i najbezobrazniju kapu na svetu — prosto sprdnju od kapiće, mrko karirano, sa dugnetom na vrhu. Ispod kape izvirivala mu je zamršena gusta čuba plave kose, koja se uzdizala iznad čela. Oči su mu bile varničavo plave. Dolazio je kao život i zvonio je, ali Pipzam se ni za dlaku ne skloni s puta. Stajao je mirno i posmatrao Život nepokretna lica. Život baci na njega srdit pogled i prođe ga lagano, posle čega i Pipzam nastavi da hoda. Ali kad je biciklist bio pred njim, reče lagano i naglašavajući reči:

„Broj devet hiljada sedam stotina sedam”

Zatim stište usne, gledajući netremice u zemlju, osećajući da ga Život bezbednuto posmatra.

Beše se okrenuo, držeći se jednom rukom za sedlo iza sebe i vozeći sasvim lagano.

„Kako?” zapita...

„Broj devet hiljada sedam stotina sedam”, ponovi Pipzam. „Ništa. Prijaviću vas.”

„Prijavićete me?” upita Život, okrenuvši se još više i usporavajući i dalje, tako da je morao naporno da održava ravnotežu okrećući upravljač tamo-amo.

„Svakako”, odgovori Pipzam na razdaljini od pet-šest koračaja.

„A zašto?” upita Život i skide se sa bicikla. Stajao je i izgledao vrlo začuđen.

„Dobro znate i sami zašto.”

„Ne, ne znam.”

„Svakako znate.”

„Ali *ne* znam”, reče Život, „i to me ni najmanje ne interesuje.” Zatim podesi svoj bicikl da bi ga uzjahao. Jezik mu zbilja nije bio vezan.

„Prijaviću vas što vozite ovuda, ne po drumu, već po grobljanskoj stazi”, reče Pipzam.

„Ali, dragi gospodine”, reče Život osmehnuvši se ljutito i nestrapljivo, okrete se ponovo i zaustavi se... „Pa vidite ovde tragove bicikla duž celog puta, ... svi voze ovuda.”

„To me se ne tiče”, odgovori Pipzam. „Prijaviću vas.”

„Pa dobro, učinite što vam je volja”, uzviknu Život i pope se na točak. Opet je uskočio na bicikl, nije se osramotio penjući se, odbacio se samo jednom nogom i seo sigurno u sedlo, i zapeo da opet dostigne tempo koji odgovara njegovom temperamentu.

„Ako nastavite da vozite ovuda, na putu za groblje, sigurno ću vas prijaviti”, reče Pipzam povišenim i drhtavim glasom. Ali Život nije nimalo obraćao pažnju na to, udaljavajući se sve većom brzinom.

Da ste u ovom trenutku videli Pipzamovo lice, silno biste se uplašili. Tako je jako stegao usne da su mu se obrazi, pa čak i užaren nos, sasvim iskrivilo, a pod neprirodno visoko uzdignutim obrvama oči su mu, unezverena izraza, pratile bicikl koji se udaljavao. Najednom pojuri, pređe u trku kratak razmak do bicikla i zgrabi torbicu pod sedlom, obema se rukama uhvati za nju, prosto se o nju obesio, uvek skoro neljudski stisnutih usana, pa nem i divlja pogleda iz sve snage poče trzati točak koji je balansirajući krivudao levo-desno. Ko bi ga video ne bi znao da li je iz pakosti nameravao da mladića spreči da dalje vozi, ili je želeo da ga točak povuče, da skoči pozadi i sa mladićem se malo provoza u ritmu munjevitih pedala, kroz široku božju prirodu, ura! Bicikl se nije mogao duže vreme odupirati tom očajničkom teretu; zaustavi se, naže i pade.

Na to Život postade grub, on se dočekao na jednu nogu, izmahnuo desnom rukom i tako udario Pipzama u prsa da je ovaj povodeći se uzmaknuo nekoliko koraka. Pa mu reče sa sve više pretnje u glasu:

„Pa vi ste pijani, čoveče! Ako se samo još jednom usudite da me zadržite, bezumniče, zdrobiću vas na komade, razumete li? Polomiću vam sve kosti, neka vam bude jasno!” Posle toga okrete leđa gospodinu Pipzamu, gnevni pokretom nabi kapiću na glavu, i opet skoči na točak. Ne, njemu zbilja jezik nije bio oduzet. Ni ovoga puta nije ga izneverilo uskakanje. Samo jednom pritisnu pedalu, sigurno sede u sedlo i odmah ovlada točkom. Pipzam vide kako mu se leđa sve brže udaljavaju.

Stajao je, dahtao i ukočeno gledao za Životom — a ovaj ne pade, ništa mu se ne dogodi, nijedna guma ne puče, nijedan kamen ne beše na putu, vozio je dalje gipko se njihajući. Tada Pipzam poče da viče i psuje — bilo je to pre urlanje nego ljudski glas.

„Stojte, ne dalje!” vikao je. „Ne smete. Vozite drumom, a ne grobljanskom stazom, čujete li... Skidajte se, skidajte se odmah! O, o, prijaviću vas, tužicu vas! Ah, gospode bože, da hoćeš samo da padneš, da se srušiš, ti nitkove jedan, izgazio bih te, cipelama ti gazio po licu, ti, prokleti derane...”

Bio je to neviden prizor. Razbesneli čovek na putu za groblje, čovek koji urla nabreklih žila, koji od besa sve poskakuje, mlatarajući rukama i nogama, i ne ume da se zaustavi. Bicikl se više nije ni video, a Pipzam je i dalje besneo na istom mestu.

„Zaustavite ga, zaustavite ga! Vozi grobljanskom stazom! Oborite ga s točka, prokletog zvekana! Ah, da te uhvatim, odrao bih te, ti, pseto jedno, glupače, vetrogonjo, ludo, razmetljivi gizdavče... Skidaj se! Skidaj se smesta! Zar nema nikog da tog žutokljunca baci u prašinu! Vozi se čovek, a! Grobljanskim putem, a! Ti, nitkove jedan, drski derane, proketo pseto. Plave oči, a? I šta još? ... Dabogda ti ih davo iskopao, gizdavi praznoglavče, praznoglavče ...”

Zatim je Pipzam prešao na izraze koji se ne mogu ponoviti, zapenušao, i slomljena glasa psovao je najsravnije, dok mu se telo u jarosti sve više treslo. Neka deca, prolazeći drumom sa korpom i jednim čupavim psom, preskočiše jarak i okružise razbesnelog čoveka, gledajući radozno u njegovo izobličeno lice. Neki ljudi koji su radili na obližnjim zgradama ili upravo počeli svoj podnevni odmor obratiše pažnju takođe, pa nekoliko radnika i radnica dođe i pridruži se grupi. A Pipzam je i dalje besneo, s njim je bilo sve gore. Kao slep i lud mlatao je pesnicama na sve strane, preteći nebu, bacakao se nogama, okretao oko sebe, klecao kolenima, a onda se uspravljao od silnog napora da bi se drao što jače. Ni trenutka nije prestao da psuje, jedva je mogao da diše, i bilo je za divljenje otkud mu toliko obilje reči. Lice mu beše strašno nabreklo, cilindar mu skliznuo na potiljak, a plastron košulje ispao mu iz prsluka. Pri tom je davno bio stigao do opštih stvari, i ono što je govorio nije više imalo nikakve veze sa događajem. Govorio je ciljajući na svoj poročni život i svoju veru i kazivao to u sasvim neprikladnom tonu, ubacujući prostačke psovke.

„Dodite samo, dodite svi!” urlao je. „Ne samo vi, i vi drugi, i vi sa kopicom i plavim očima. Probiću vam uši istinama da se sve ježite, vi, vetropirasta ništavila... Šta se cerite? Šta sležete ramenima? ... Pijem ... jeste, pijem! I opijam se, ako hoćete da znate! Ali odluka još nije pala. Doći će dan, vi, ništavni gadovi, kad će nas Bog sve izmeriti... Ah, ah, Sin čovečiji doći će na oblacima, vi nevine propalice, a njegova pravda nije od ovog sveta. Baciće vas u najcrnju tamu, vas, veselu žgadjiju, gde je plač i lelek, gde ...”

Sad je već oko njega stajala velika gomila ljudi. Neki su se smejali, drugi ga gledali nabranih obrva. Od kuća koje su se gradile dođe još radnika i žena što nose malter. Jedan kočijaš zaustavi kola na drumu, skide se, pa sa bičem u ruci preskoči jarak i priđe. Neki čovek je drmusao Pipzama za ruku, ali to nije dovelo ni do čega. Jedan odred vojnika prolazio je, okrećući se za Pipzama i smejući se. Čupavo kuće se više nije moglo uzdržati, odupre se prednjim nogama o zemlju i, podvijena repa, zalaja mu pravo u lice.

Iznenada Lobgot Pipzam dreknju još jednom iz sve snage. „Skidaj se, smesta se skidaj, ti, gizdavi praznoglavče!” i opisavši rukom širok polukrug, sruši se. Ležao je, najednom zanemio, kao neka crna hrpa usred gomile radoznalaca. Valjkasti cilindar odlete mu, odskoči jednom od zemlje, a onda i on osta ležeći.

Dva zidara nagnuše se nad nepokretnog Pipzama, razgovarajući o slučaju na dobroćudan i razuman način radnih ljudi. Zatim se jedan od njih udalji brzim korakom. Oni što su ostali pokušase opet da pomognu onesvećenom čoveku. Jedan ga popraska vodom iz čabra, drugi nasu u šaku rakije iz svoje bočice i protrepa mu slepoočnice. Ali taj trud nije bio krunisan nikakvim uspehom.

Tako prođe neko vreme. Zatim se ču kloparanje točkova, i jedna kola se zaustaviše na drumu. Bila su to bolnička kola, koja stadoše na licu mesta: dva lepa konjića su vukla kola sa ogromnim crvenim krstom na svakoj strani. Dva lepo uniformisana čoveka skidoše se s boka, i dok se jedan uputio prema zadnjem delu kola da ih otvori i izvuče pokretan ležaj, drugi skoči na grobljanski put, ukloni radoznalce i uz pomoć jednog čoveka iz naroda prenese gospodina Pipzama do kola. Položiše ga na ležaj i uguraše u kola kao hleb u peč, posle čega se vrata zatvoriše i dva uniformisana čoveka popeše se na bok. Sve je to obavljeno sa velikom preciznošću, sa nekoliko uvežbanih pokreta, cik-cak, kao u majmunskom pozorištu.

A zatim odvezoše Lobgota Pipzama.

1900.

GLADIUS DEI

1.

Minhen je blistao. Nad svečanim trgovima i belim stubićima kapela, nad spomenicima u antičkom stilu i baroknim crkvama, nad vodoskocima, palatama i parkovima prestonice razapinjalo se presjajno nebo od plave svile, i široke i svetle, zelenilom optočene i smišljeno proračunate perspektive grada bile su oblivene treperavim suncem prvog lepog junskog dana.

Čavrljanje ptica i pritajeno klicanje nad svim uličicama... A po trgovima i glavnim ulicama kotrlja se, ključa i bruji neprenagljeni i zabavni život lepoga i komotnoga grada. Putnici svih narodnosti vozikaju se unaokolo u malim, sporim fijakerima, sa neprobirljivom radoznaošću dižu poglede desno i levo uza zidove kuća, i penju se uz prostrana ulazna stepeništa muzeja...

Mnogi prozori su otvoreni, i iz mnogih dopire muzika na ulicu — vežbe na klaviru, violini ili violončelu, čestita diletantska nastojanja, preduzeta u dobroj nameri. Međutim, u „Odeonu” se, kao što razabiremo, ozbiljno uvežbavaju na nekoliko klavira.

Mladi ljudi, koji zvižduću Notungov motiv i uveče pune zadnje delove modernog Pozorišnog doma, ulaze i izlaze iz Univerziteta i Državne biblioteke, noseći književne časopise u džepovima svojih kaputića. Pred Akademijom likovnih umetnosti, koja širi svoje bele ruke između Turske ulice i Kapije pobeđe, zaustavljaju se neke dvorske kočije. A navrh prilazne rampe u šarolikim grupama stoje, sede i leže modeli, pitoreskni starci, deca i žene u nošnji sa Monti Albani.

Nehajnost i neuzurbano šetkanje po svim dugim ulicama u severnom delu grada ... Onda se baš ne lome i ne satiru od požude za sticanjem, nego žive za prijatne ciljeve. Mladi umetnici, sa okruglim šeširićima na potiljcima, s labavo vezanim kravatama i bez štapova, bezbrižno društvo koje kiriju plaća skicama u boji, idu u šetnju, kako bi omogućili ovom svetloplavom prepodnevnu da deluje na njihovo raspoloženje, i gledaju za malenim devojkama, koje pripadaju onom lepuškastom, zdepastom tipu sa trakama u smeđoj kosi, malo prevelikim stopalima i nepromišljenim vladanjem... Na svakoj petoj kući pod suncem se svetlucaju prozori ateljea. Ponekad se neka umetnička građevina izdvoji iz niza građanskih kuća, delo nekog maštovitog mladog arhitekta, široko i plitkih lukova, sa bizarnim ornamentima, puno duhovitosti i stila. I iznenada su negde vrata na nekoj suviše dosadnoj fasadi uokvirena smelom improvizacijom, lelujavim linijama i sunčanim bojama, bahantkinjama, vilama, ružičastim nagim stuhovima ...

Večito je nov izvor uživanja zaustaviti se pred izlozima sa umetnički izrađenim nameštajem i izlozima bazara za modernu luksuznu robu. Koliko maštovitog komfora, koliko linearnog humora u obliku svih predmeta! Svuda su rasute male trgovine kipovima, okvirima i antikvitetima, kroz čije prozore te sa puno plemenite pikanterije gledaju biste firentinskih gospi iz kvatročenta. A vlasnik i najmanje i najjeftinije među tim radnjama pričaće ti o Donatelu i o Minu da Fiezoze kao da je od njih lično dobio pravo da ih reprodukuje ...

Ali onda gore na trgu Odeon, naspram ogromne lođe, pred kojom se širi prostrana površina prekrivena mozaikom, i ukoso prema regentovoj palati, tiskaju se ljudi oko širokih prozora i izloga M. Blitencvajga. Kakva vesela raskoš izloženih predmeta! Reprodukucije remek-dela iz svih galerija na svetu, u skupocenim, rafinirano obojenim i ornamentisanim ramovima, sa preciozno jednostavnim ukusom; slike modernih likovnih dela, čulnih i bogatih maštom, u kojima kao da se, na humorističan i realističan način, ponovo rađa antika; renesansna plastika u savršenim odličjima; gola bronzana tela i krhke ukrasne čaše; vaze od keramike, ustremljenog stila, koje su obrađivane metalnim parama, pa se prelivaju raznobojnom oblogom; divot-izdanja, trijumfi nove umetnosti opremanja knjiga, dela pomodnih ličičara, uvezana sa dekorativnom i otmenom raskoš; među svim tim portreti umetnika, muzičara, filozofa, glumaca, pesnika, izvešani da zadovolje pučku radoznalost za sve što je lično... Iza prvog prozora, najbližeg susednoj knjižari, visi na štafelaju velika slika pred kojom se tiska gomila: skupocena fotografija u širokom okviru boje starog zlata, izrađena u crvenkastosmeđem tonu, slika koja izaziva opštu pažnju, reprodukcija glavnog uspeha ovogodišnje velike međunarodne izložbe, na čiju posetu, između obaveštenja o koncertima i umetnički opremljenih preporuka toaletnih artikala, pozivaju na oglasnim tablama efikasni plakati u arhaičnom stilu.

Pogledaj oko sebe, zaviri u izloge knjižara! Pogled će ti prestesti naslovi kao što su „Umetnost stanovanja počev od renesanse”, „Vaspitanje prijemčivosti za boje”, „Renesansa u modernom umetničkom zanatstvu”, „Knjiga kao umetničko delo”, „Dekorativna umetnost”, „Glad za umetnošću”; — a moraš znati da se hiljade primeraka ovih prosvetiteljskih spisa kupuju i čitaju, i da se uveče pred punim dvoranama govori o istim tim predmetima ...

Ako imaš sreće, lično će te sresti neka od čuvenih žena, koje smo navikli da gledamo posredstvom umetnosti, jedna od onih bogatih i lepih dama sa veštački proizvedenom ticijanski plavom kosom i sa briljantskim nakitom, dama čije su zamame crte lica ušle u večnost zahvaljujući ruci nekog genijalnog portretiste, i o čijem ljubavnom životu govori ceo grad, — jedna od kraljica umetničkih zabava za vreme karnevala, malčice našminkana, malčice obojena, prepuna plemenite pikanterije, kaćiperne i dostojna obožavanja. I gle, onda se jedan veliki slikar vozi sa svojom ljubavnicom niz Ludvigovu ulicu. Ljudi pokazuju kočije jedan drugome, zastaju i prate pogledima ono dvoje. Mnogi ljudi pozdravljaju. I malo nedostaje pa da im policajci salutiraju u stavu mimo.

Umetnost cveta, umetnost je zaselala i vlada, umetnost pruža nad gradom ružama obavijen skiptar i osmejuje se. Svuda premoćno gospodari svestrano kolenopriklono zanimanje za njen napredak, svestrano, marljivo i predano vežbanje i propagiranje u njenoj službi, iskren kult linije, ukrasa, oblika, čula, lepote ... Minhen je blistao.

2.

Šelingovom ulicom je koračao jedan mladić; koračao je, dok su oko njega zvonili biciklisti, sredinom ulice popločane drvenim kockama, ka širokoj fasadi Ludvigove crkve. Kad bi ga čovek pogledao, učinilo bi mu se da preko sunca prelazi senka ili preko duše uspomena na teške časove. Zar on nije voleo sunce, koje je lepi grad uranjalo u praznički sjaj? Zašto je, pogružen u sebe i odvrćen od sveta, upirao oči u tlo dok je koračao?

Nije nosio šešir, čemu niko živi nije zamerao s obzirom na velikodušnost u odevanju kakva je vladala u ovom gradu vetropirastih naravi, nego je umesto toga preko glave navukao kapuljaču svog prostranog, crnog ogrtača, koja je senčila njegovo nisko, uglasto i istureno čelo, pokrivala mu uši i uokviravala njegove mršave obraze. Kakva li je ucveljenost savesti, kakve li su skrupule i kakva zlostavljanja što ih je iskusio uspeša da ovako izdubuje ove obraze? Zar nije strahovito po ovakvom sunčanom danu videti čemer kako se ugnezdio u upale obraze nekog čoveka? Njegove tamne obrve su bile naročito guste i široke kraj uzanog korena nosa, koji se golem i pogrbljen isticao na licu, a usne su mu bile krupne i debele. Kad je dizao smeđe oči, usadne prilično nablizu, na čoskastom čelu su mu se javljale poprečne bore. Gledao je sa izrazom znanja, ograničenosti i patnje. Posmatrano iz profila, to lice je bilo sasvim nalik na jednu staru sliku, koju je stvorila monaška ruka, a čuva se u Firenci, u jednoj tesnoj i surovoj manastirskoj čeliji, odakle se nekad podigao strahovit i porazan protest protiv života i njegovog trijumfovavanja...

Hijeronimus je koračao Šelingovom ulicom, koračao polako i čvrsto, obema šakama iznutra držeći sastavljene ivice svog prostranog ogrtača. Dve male devojke, od onih lepuškastih, zdepastih bića sa trakama u kosi, prevelikim stopalima i nepromišljenim vladanjem, prolazeći pored njega ruku pod ruku i željne pustolovina, podgurnuše se i nasmejaše, poviše se i počeše da trče od smeha zbog njegove kapuljače i njegova lica. Ali on nije obraćao pažnju na to. Pogutne glave, i ne gledajući ni desno ni levo, prešao je preko Ludvigove ulice i popeo se uz crkveno stepenište.

Velika krila srednjeg portala bila su široko otvorena. Kroz posvećeni polumrak, hladan, zagušljiv i začinjjen dimom sveća, negde daleko se naziralo neko slabo, crvenkasto žarenje. Jedna starica zakrvavljenih očiju digla se sa klupe i odvukla se na štakama između stubova. Inače je crkva bila prazna.

Hijeronimus ovlaži čelo i grudi vodom iz kropionice, kleče na jedno koleno pred oltarom i onda zastade u sredini crkve. Zar se nije činilo da je njegova prilika, ovde unutra, porasla? Uspravan i nepomičan je stajao, slobodno uzdignute glave, njegov golem, pogrbljen nos kao da je s nekim gospodstvenim izrazom strčao iznad krupnih usana, a oči mu više nisu bile uprte u tlo, nego su smelo gledale pravo u daljinu, onamo ka raspeću na oltaru. Tako je nepomično proboravio neko vreme; a onda je, povlačeći se, opet povio koleno i izašao iz crkve.

Koračao je Ludvigovom ulicom, polako i čvrsto, oborene glave, posred širokog, nepopločanog kolovoza, ka ogromnoj lođi s njenim kipovima. Ali stigavši na trg Odeon digao je pogled, tako da su se na njegovom čoskastom čelu obrazovale poprečne bore, i usporio je korak: skrenuo mu je pažnju okupljeni svet pred izlozima velike trgovine umetničkim predmetima, prostrane radnje u kojoj je M. Blitencvajg prodavao lepotu.

Ljudi su išli od prozora do prozora, pokazivali jedan drugom izložena blaga i izmenjivali mišljenja, sve gledajući jedan drugom preko ramena. Hijeronimus se umeša među njih i počeo i sam da posmatra sve ove stvari, da ih sve brižljivo zagleda, komad po komad.

Gledao je reprodukcije remek-dela iz svih galerija na svetu, skupocene okvire izrađene sa jednostavnim bizarnošću, renesansnu plastiku, tela od bronzne i ukrasne čaše, vaze u bojama što se prelivaju, umetnički opremljene knjige i portrete umetnika, muzičara, filozofa, glumaca, pesnika, sve je to gledao i svakom predmetu je poklanjao po koji pogled. Čvrsto obema šakama iznutra držeći sastavljene ivice ogrtača, malim i kratkim obrtima je od jedne stvari do druge okretao glavu pokrivenu kapuljačom, i pod njegovim tamnim obrvama koje su se gusto širile uz koren nosa, i koje je sad uzdizao, oči su mu sa odbojnim, tupim i hladno začuđenim izrazom svaki predmet zagledale po nekoliko trenutaka. Tako je došao do prvog prozora, do onog iza kojeg se nalazila slika što je pobuđivala opštu pažnju, gledao je neko vreme preko ramena ljudi koji su se tiskali ispred njega, i najzad dospeo napred, uza sam izlog.

Velika crvenkastosmeđa fotografija, u izvanredno ukusnom okviru boje starog zlata, visila je na štafelaju usred izloga. Bila je to slika Madone, rad potpuno moderan po osećanju, lišen bilo kakve konvencije. Lik svete roditeljke bio je zanosno ženstven, nag i lep. Njene krupne, magličasto čulne oči bile su tamno opervažene, a njene tanane i neobično nasmešene usne upola otvorene. Uzanim, pomalo nervozno i grčevito raspoređenim prstima obuhvatala je bedro deteta, golog dečaka, otmeno i gotovo primitivno vitkog, koji se igrao njenim dojčkama i pri tom pametno gledajući postrance držao oči uperene u posmatrača.

Dva mladića su stajala pored Hijeronimusa i razgovarala o slici, dva mlada čoveka s knjigama pod miškom, koje su poneli iz Državne biblioteke ili ih onamo vraćali, humanistički obrazovani ljudi,

potkovani u umetnosti i nauci.

„Đavo nek me nosi ako se mali dobro ne provodi!” reče jedan.

„I očigledno ima nameru da izazove zavist u čoveku”, odvrati drugi... „Opasna žena!”

„Žena da poludiš! Čoveku dođe da malo posumnja u dogmu o bezgrešnom začecu...”

„Da, da, ostavlja utisak kao da je već prilično bila pipkana ... Jesi li video original?”

„Razume se. Baš me je dobro zanela. U boji deluje još kudikamo više afrodizijski... naročito oči.

„Sličnost je, zapravo, sasvim izrazita.”

„Kako to?”

„Pa zar ne poznaješ model? On je za sliku iskoristio svoju malu bedinerku. To je gotovo portret, samo što je veoma stilizovan u pravcu pokvarenosti... Mala je bezazlenija.”

„Nadam se. Život bi bio suviše naporan kad bi ih bilo mnogo takvih kao što je ova mater amata...”

„Otkupila ju je Pinakoteka.”

„Zaista? Gle, gle! Uostalom, dobro je znala šta čini. Obrada mesa i vođenje linija na odeći su zaista eminentni.”

„Da, neverovatno darovit tip.”

„Poznaješ li ga?”

„Nešto malo. Napraviće karijeru, to je sigurno. Već dvaput je bio kod regenta na ručku ...”

Ove poslednje rečenice su govorili počinjući da se opraštaju.

„Hoćeš li se pojaviti večeras u pozorištu?” upita jedan. „Dramsko udruženje prikazuje Makijavelijevu 'Mandragolu'.”

„Oh, bravo. Tu se može očekivati lepa zabava. Nameravao sam da odem u umetnički varijete, ali verovatno ću se na kraju odlučiti za sinjor-Nikola. Do viđenja ...”

Razdvojili su se, povukli i otišli jedan nalevo, drugi nadesno. Novi ljudi priđoše na njihovo mesto da posmatraju uspešnu sliku. Ali Hijeronimus je stajao nepomično na svom mestu; stajao je ispružene glave, i videlo se kako se njegove šake, kojima je na grudima iznutra držao iverice ogrtača, grčevito stežu u pesnice. Obrve mu više nisu bile uzdignute sa onim hladno i pomalo neprijateljski začuđenim izrazom, spustile su se i natmurile, obrazi, koje je upola prekrivala crna kapuljača, kao da su bili upaljeni no pre toga, a debele usne su mu bile sasvim blede. Glava mu se polako naginjala sve dublje i dublje, tako da su mu oči najzad bile sasvim odozdo nepomično upravljene ka umetničkom delu. Nozdrve njegovog velikog nosa podrhtavale su.

U tom stavu je ostao valjda četvrt sata. Ljudi oko njega su se udaljavali, ali on se nije micao s mesta. Najzad je polako, polako okrenuo pete i otišao.

3.

Ali slika Madone ga nije napuštala. Neprestano, bilo da je boravio u svom tesnom i surovom sobičku ili klečao po hladnim crkvama, ona se nalazila pred njegovom ogorčenom dušom, sa magličasto čulnim, opervaženim očima, sa usnama što se zagonetno osmejuju, naga i lepa. I nikakva molitva nije bila kadra da je otera.

Treće noći, međutim, desilo se da Hijeronimusu budu s visina upućeni zapovest i poziv da preduzme korake i podigne glas protiv lakomislene opačine i drske taštine lepote. Uzalud se, poput Mojsija, izgovarao svojim spletenim jezikom; božja volja je ostala nepokolebljiva i glasno je zahtevala od njegove plašljivosti ovaj žrtveni pohod među neprijatelje koji se smeju.

I tako je sledećeg prepodneva krenuo i — jer je takva bila volja božja — pošao prema trgovini umetničkim predmetima, prema velikoj radnji u kojoj je M. Blitencvajg prodavao lepotu. Nosio je kapuljaču na glavi i, dok je koračao, iznutra je obema šakama pridržavao iverice svog ogrtača.

4.

Zavladala je zapara; nebo je bilo bledo i pretiła je nepogoda. Opet je silan svet opsedao prozore radnje sa umetničkim predmetima, a naročito onaj u kojem se nalazila slika Madone. Hijeronimus je onamo bacio samo kratak pogled; zatim je pritisnuo kvaku na staklenim vratima, o kojima su visili plakati i umetnički časopisi. „Bog tako hoće!” rekao je i ušao u radnju.

Jedna mlada devojka, koja je negde za pultom pisala u nekoj velikoj knjizi, lepuškasto, crmpurasto biće sa trakom u kosi i prevelikim stopalima, priđe mu i ljubavno ga upita čime ga može uslužiti.

„Hvala vam”, reče Hijeronimus tiho, i ozbiljno joj se, sa poprečnim borama na čoškastom čelu, zagleda u oči. „Ne želim da govorim s vama nego s vlasnikom trgovine, gospodinom Blitencvajgom.”

Ona se pomalo oklevajući povuče i vrati se svome poslu. On je stajao usred radnje.

Sve što je napolju bilo izloženo u pojedinim primercima, ovde unutra je bilo dvadesetostruko nagomilano i bujno razastrto: obilje boja, linija i oblika, stila, duhovitosti, biranog ukusa i lepote.

Hijeronimus se polako obazreo na obe strane, a onda je čvršće pritegao oko sebe iverice svog crnog ogrtača.

U radnji je bilo prisutno nekoliko ljudi. Za jednim od širokih stolova što su se pružali popreko kroz prostoriju sedeo je jedan gospodin u žutom odelu i s crnom kozjom bradicom i posmatrao neki svežanj sa francuskim crtežima, nad kojima bi se ponekad oglasio meketavim smehom. Posluživao ga je, i donosio mu nove svežnjeve da ih razgleda, jedan mlad čovek kome se na licu čitala loša plata i vegetarijanska hrana. Ukoso naspram meketavog gospodina jedna otmena stara dama je ispitivala moderne umetničke vezove, velike fantastične cvetove u bleđim tonovima, na dugim, krutim peteljka, poredane uspravno sve jedan pored drugoga.

I oko nje se trudio jedan nameštenik. Za drugim stolom je, sa putničkom kapom na glavi i drvenom lulom u ustima, nemamo sedeo neki Englez. Durašno odeven, glatko izbrijan, hladan i neodređene starosti, birao je bronzane statue koje mu je gospodin Blitencvajg lično donosio. Tanušnu priliku jedne nage devojke, koja je, nezrelih i nežnih udova, s koketnom nevinošću prekrštala ručice preko grudi, držao je za glavu i podrobno je merio, polako je okrećući.

Gospodin Blitencvajg, čovek sa kratkom crnosmeđom bradom i sjajnim očima iste boje, kretao se oko njega trljajući dlanove i hvaleći malu devojku svim rečima kojih je uspevao da se seti.

„Sto pedeset maraka, ser”, govorio je na engleskom; „minhenska umetnost, ser. Vrlo ljupko, doista. Puno draži, znate. Čista gracioznost, ser. Zaista krajnje lepo, ljupko i vredno divljenja.” Potom mu je palo još nešto na pamet, pa je rekao: „Izvanredno privlačno i primamljivo.” Zatim je opet počeo ispočetka.

Nos mu je ležao pomalo pljosnato na gornjoj usni, tako da je stalno sa lakim frktavim šumom šmrketao u brkove. Ponekad se pri tom u pognutom stavu približavao kupcu, kao da ga njuška. Kad je Hijeronimus ušao, gospodin Blitencvajg ga je ovlaš ispitao na isti taj način, ali se odmah ponovo posvetio Englezu.

Otmena dama je izabrala što je htela i napustila je radnju. Ude jedan novi gospodin. Gospodin Blitencvajg ga nakratko onjuši, kao da na taj način hoće da dokuči stepen njegove kupovne moći, pa prepusti mladoj devojki knjigovođi da ga usluži. Gospodin kupi samo jednu bistu od fajansa, koja je predstavljala Pijera, sina veličanstvenog Medičija, i udalji se. I Englez se počeo spremati da krene. On je postao vlasnik male devojke, i otišao je uz naklone gospodina Blitencvajga. A onda se trgovac okrenuo prema Hijeronimusu i stao pred njega.

„Vi želite ...” upitao je bez mnogo poniznosti. Hijeronimus obema šakama iznutra prikupi ogrtač i pogleda u lice gospodinu Blitencvajgu gotovo ne trepćući. Polako je razdvojio debele usne i rekao:

„Dolazim k vama zbog slike u onom prozoru, one velike fotografije, Madone.” — Glas mu je bio prigušen i bez modulacija.

„Dabome, sasvim tako”, reče živahno gospodin Blitencvajg i počeo da trlja dlanove: „Sedamdeset maraka sa ramom, gospodine dragi. Od cene nema odstupanja ... prvoklasna reprodukcija. Izvanredno privlačna i dražesna.”

Hijeronimus je ćutao. Povio je glavu pod kapuljačom i malčice se zbrckao dok je trgovac govorio; zatim se opet uspravio i rekao:

„Napominjem vam unapred da nisam u mogućnosti, niti sam uopšte voljan, da bilo šta kupim. Žao mi je što moram razočarati vaša očekivanja. Saosećam s vama, ako vam to pričinjava bol. Ali, prvo, ja sam siromašan, a drugo, ne volim stvari koje vi nudite. Ne, ništa ne mogu kupiti od vas.” „Ne možete... dakle, ne možete”, reče gospodin Blitencvajg i jako zašmrkuta. „E pa, smem li upitati...”

„Koliko ja vas poznajem”, nastavi Hijeronimus, „vi me prezirete zato što nisam u mogućnosti da od vas nešto kupim ...”

„Hm ...”, reče gospodin Blitencvajg. „Zaista ne! Samo ...”

„Pa ipak, molim vas da me saslušate i da primate značaj mojim rečima.”

„Da pridam značaj. Hm. Smem li upitati ...”

„Smete pitati”, reče Hijeronimus, „ja ću vam odgovoriti. Došao sam da vas zamolim da onu sliku, veliku fotografiju, Madonu, smesta udaljite iz svog prozora i da je nikad više ne izlažete.”

Gospodin Blitencvajg se neko vreme nemo zagleda u Hijeronimusovo lice, sa takvim izrazom kao da zahteva od njega da se zbuni zbog tih pustolovnih reči. Ali pošto do tako nečeg uopšte nije došlo, on žestoko zašmrkuta i izusti:

„Hoćete li biti dobri i saopštiti mi da li se ovde nalazite u nekom zvaničnom svojstvu, koje vas ovlašćuje da mi propisujete šta da radim, ili šta vas, zapravo, dovodi ovamo ...”

„O, ne”, odgovori Hijeronimus; „ja nemam ni državni čin ni državno dostojanstvo. Vlast nije na mojoj strani, gospodine. Ono što me ovamo dovodi, samo je moja savest.”

Gospodin Blitencvajg je, tražeći reči, njihao glavom tamo-amo, žestoko duvao kroz nos u brkove i bio na silnoj mucu kako da sroči odgovor. Najzad je rekao:

„Vaša savest... E pa, znate, hoćete li biti tako ljubazni... da primite na znanje ... da je vaša savest za nas ... potpuno beznačajna ustanova!”

To rekavši okrenuo se, brzo prskao svome pulu u pozadini radnje i počeo da piše. Dva nameštenika se od srca zasmejaše. I ona lepuškasta gospođica se zakikotala nad svojim računskom knjigom. Što se ticalo žutoga gospodina sa crnom kozjom bradicom, ispostavilo se da je on stranac, jer očigledno ni reči nije razumeo od razgovora, nego je produžio da se bavi francuskim crtežima, pri čemu bi se s vremena na vreme oglasio meketavim smehom.

„Hoćete li da otpravite gospodina”, reče gospodin Blitencvajg preko ramena svom pomoćniku. Zatim je nastavio da piše. Mladi čovek kome su se na licu čitali loša plata i vegetarijanska hrana priđe Hijeronimusu, trudeći se da obuzda smeh, a približi se i drugi prodavac.

„Možete li vam na koji drugi način biti na usluzi?” blago ga upita loše plaćeni nameštenik. Hijeronimus je svoj patnički, tupi a ipak prodoran pogled držao netremice uperen prema njemu. „Ne”, reče, „na koji drugi način ne možete. Molim vas da sliku Madone smesta udaljite iz prozora, i to zauvek.”

„Oh ... Zašto?”

„To je sveta Mati božija...”, reče Hijeronimus muklo.

„Svakako ... Ali čuli ste da gospodin Blitencvajg nije voljan da vam ispuni želju.”

„Morate pomisliti da je to sveta Mati božija”, reče Hijeronimus, dok mu je glava podrhtavala.

„To je tačno. — Pa? Zar nije dozvoljeno izlagati Madone? Zar je zabranjeno slikati ih?”

„Ne onako! Ne onako!” reče Hijeronimus gotovo šapućući, pri čemu se sav ispravio i nekoliko puta zavrteo glavom. Čoškasto čelo pod kapuljačom bilo mu je sasvim izbrazdano dugačkim i dubokim poprečnim borama. „Vi odlično znate da je sušti porok ono što je neko onde naslikao... obnaženo sladostrašće! Od dva jednostavna i nesvesna čoveka koja su posmatrala tu sliku Madone čuo sam svojim ušima kako ih ona navodi da posumnjaju u dogmu o bezgrešnom začeću ...”

„Oh, dozvolite, o tome ne može biti reči”, odvratila mladi prodavac nadmoćno se smešeci. On je u časovima dokolice pisao jednu brošuru o modernom umetničkom pokretu i bio je potpuno sposoban da vodi obrazovan razgovor. „Ta slika je umetničko delo”, nastavio je, „i treba je suditi po merilu koje joj priличи. Svuda je naišla na najveće odobravanje. Država ju je otkupila...”

„Znam da ju je država otkupila”, reče Hijeronimus. „Znam i da je slikar dvaput ručao kod regenta. Narod o tome govori, i sam bog zna kako tumači činjenicu da neko zahvaljujući takvom delu može postati veoma poštovan čovek. O čemu svedoči ta činjenica? O slepilu sveta, slepilu koje je neshvatljivo, ukoliko ne počiva na bestidnom licemerstvu. Ova slika je nastala iz čulne pohote i u njoj uživaju sa čulnom pohotom... da li je to istina ili nije? Odgovorite! Odgovorite i vi, gospodine Blitencvajg!”

Nastade pauza. Hijeronimus kao da je sasvim ozbiljno zahtevao odgovor, pa je svojim patničkim i prodornim smeđim očima gledao čas jednog čas drugog prodavca, koji su radoznalo i zapanjeno zurili u njega, a čas okrugla leđa gospodina Blitencvajga. Zavladao je tišina. Samo se žuti gospodin sa crnom kozjom bradicom, nagnut nad francuskim crtežima, oglasio meketavim smehom.

„Jeste istina!” nastavi Hijeronimus, a u njegovom prigušenom glasu podrhtavalo je duboko ogorčenje... „Ne usudujete se da to poreknete! Ali kako je onda moguće ozbiljno veličati proizvođača te slike, kao da je idealnim dobrima čovečanstva dodao jedno više? Kako je onda moguće stajati pred njom, bez razmišljanja se predavati sramnom uživanju što ga ona prouzrokuje, i svoju savest učutkati rečju lepota, štavise, sebe ozbiljno ubeđivati kako se čovek pri tom predaje plemenitom i odabranom stanju, koje je izvanredno dostojno čoveka? Da li je to bezbožno neznanje ili proketo licemerstvo? Moja pamet tu zastaje ... zastaje pred apsurdnom činjenicom da neki čovek može na zemlji dospeti do najviše slave zahvaljujući glupom i samopouzdanom razvijanju svojih životinjskih nagona! — Lepota... Šta je lepota? Čime se lepota obelodanjuje i na šta deluje? Nemoguće je to ne znati, gospodine Blitencvajg! Ali kako se može zamisliti da čovek toliko prozire neku stvar a da pred njom ne bude obuzet gađenjem i jetkošću? Zločinički je uzdizanjem i grešnim obožavanjem lepote potvrđivati i osnaživati neznanje bestidne dece i drskih nepromišljenih ljudi, i pomagati tom neznanju da zagospodari, jer svi oni su daleko od patnje i još dalje od iskupljenja! ... Ti, nepoznati, sve gledaš crno, odgovarate mi vi. Znanje je, odgovaram vam, najdublja muka sveta; ali ono je čistilište, bez čijeg bola što sažije nečistoću nijedna duša neće dospeti do spasa. Nisu od koristi drska dečija narav i bezbožna razuzdanost, gospodine Blitencvajg, nego ono saznanje u kojem zamiru i gase se strasti našeg gadnog mesa.”

Čutanje. Žuti gospodin sa crnom kozjom bradicom kratko zameketa.

„Sad svakako morate poći”, reče blago onaj slabo plaćeni prodavac.

Ali Hijeronimus nipošto nije pokazivao nameru da krene. Uspravljen u svom ogrtaču s kapuljačom, užarenih očiju, stajao je usred prodavnice umetničkih predmeta, i njegove debele usne su nezadrživo oblikovale reči prokletstva, čiji je zvuk bio oštar i tako reći zardao ...

„Umetnost! viču oni, uživanje! Lepota! Uvijte svet u lepotu i svakoј stvari podarite plemenitost stila!... Odlazite, bezbožnici! Zar mislite da ćete raskošnim bojama premazati bedu sveta? Zar verujete da ćete svečanom bukom bujnoga ukusa moći zaglušiti ječanje izmučene zemlje? Varate se, bestidnici! Bog ne dozvoljava da mu se rugaju, i vaše drsko idolopoklonstvo pred bleštavom površinom u njegovim očima je grozota!... Ti ružiš umetnost, nepoznati, odgovarate mi vi. Lažete, odgovaram vam, ja ne ružim umetnost! Umetnost nije nesavesna obmana što primamljivo draži na osnaženje i potvrđivanje života u ploti! Umetnost je sveta buktinja koja valja da nemilosrdno obasja sve stravične dubine, sve postidene i ojađene ponore života; umetnost je božanska vatra koja valja da bude prineta svetu kako bi propalmsao i zajedno sa svom svojom sramotom i mukom istopio se u spasilačkom sažaljenju! ... Sklonite, gospodine Blitencvajg, sklonite ono delo slavnog slikara iz svog prozora... štavise, dobro biste učinili kad biste ga spalili u jarkoj vatri i njegov pepeo rasuli na sve strane, na sve četiri strane sveta! ...”

Njegov nelepi glas se prekide. Žestoko je zakoraknuo unazad, jednu ruku je istrkao iz crnog ogrtača, strasnim pokretom ju je sasvim ispružio i neobično iskrivljenom šakom što je grčevito podrhtavala gore-dole pokazivao prena izlogu, prena prozoru, onamo gde se nalazila slika Madone koja je izazvala opštu pažnju. U tom gospodarskom stavu je ostao. Njegov veliki, pogrbljeni nos kao da je strčao s nekim zapovedničkim izrazom, njegove tamne obrve, veoma zadržljale uz koren nosa, bile su toliko izvijene da mu je čoškasto čelo, osenčeno kapuljačom, bilo potpuno prekriveno širokim poprečnim borama, a po njegovim upalim obrazima zapalila se grozničava jara.

Sad se, međutim, gospodin Blitencvajg okrenuo. Bilo što se toliko iskreno ogorčio zbog sugestije da spali ovu reprodukciju od sedamdeset maraka, bilo što su Hijeronimuseve reči uopšte najzad iscrple njegovo strpljenje, — tek, on je u svakom slučaju predstavljao sliku pravednog i silnoga gneva. Držaljcem za pero pokazao je na dućanska vrata, nekoliko puta je kratko i uzrujano šmrknuo u brkove, borio se da dođe do reči, a onda je izustio naglašavajući reči koliko god je bio kadar:

„Ako se vi, prijaško, sad ovoga časa ne pokupite, ja ću narediti pakeru da vam pomogne pri odlasku, razumete li me?!”

„Oh, vi me nećete zastrašiti, nećete me oterati, nećete me prisiliti da začutim!” uzviknu Hijeronimus, šakom poviše grudi pribirajući kapuljaču i bez straha vrteći glavom. — „Ja znam da sam usamljen i nemoćan, pa ipak neću zanemati dok me ne čujete, gospodine Blitencvajg! Uklonite sliku iz svog izloga i spalite je još danas! Ah, nemojte spaliti samo nju! Spalite i ove statuete i biste, koje survivaju u greh kad ih ljudi pogledaju, spalite ove vazе i nakite, ova bestidna povampirenja paganstva, ove raskošno opremljene ljubavne stihove! Spalite sve što se nalazi u vašoj radnji, gospodine Blitencvajg, jer to je smeće u božjim očima! Spalite, spalite, spalite to!” vikao je izvan sebe, divlje opisujući širok krug... „Usev je zreo za žeteoca ... Drskost ovoga doba provaljuje kroza sve bedeme... Ja vam, pak, kažem ...”

„Krauthuberu!” s naporom se oglašio gospodin Blitencvajg, okrenut ka jednim vratima u pozadini. „Smesta dođite ovamo!”

Ono što se na osnovu te zapovesti pojavilo na sceni bilo je nešto gromadno i presilno, jedna gorostasna i nabrekla ljudska pojava čiji je obim ulivao stravu i čiji su nabujali, nabubrela, naliveni udovi svuda bezoblično prelazili jedan u drugi... neizmerna džinovska prilika što je teško dahtala i sporo se kretala ugibajući patos, biće koje se hranilo pivom, strahovito krepko čedo naroda! Gore na njegovom licu primećivali su se izrojteni brkovi nalik na fokine, golema pregača umrljana lepkom prekrivala mu je trup, a žuti rukavi njegove košulje bili su mu zasukani na fantastičnim mišicama.

„Hoćete li da ovom gospodinu otvorite vrata, Krauthuberu”, reče gospodin Blitencvajg, „i, ako ih ipak ne bude pronašao, da mu pomognete da izađe na ulicu?”

„Ha?” reče čovek, slonovske očicama posmatrajući čas Hijeronimusa a čas svoga razgnevljenog gazdu... Bio je to mukao glas, pun s naporom zajažene snage. Onda je, sve oko sebe potresajući koracima, prišao vratima i otvorio ih.

Hijeronimus beše veoma pobledo. „Spalite... hteo je da kaže, ali istog trenutka je osetio kako ga neka strahovita premoć okreće, kako ga ona telesina, takvom silinom da se otpor nije mogao ni zamisliti, polako i nezadrživo gura ka vratima.

„Ja sam slab...”, promućao je. „Moje telo ne podnosi nasilje ... ono ne odoleva, ne... Šta to dokazuje? Spalite ...”

Zanemio je. Našao se izvan radnje. Gorostasni sluga gospodina Blitencvajga najzad ga je majušnim udarcem i zavilajem otpravio, tako da je on, oslanjajući se na jednu ruku, pobočke klonuo na kameni stepenik. A iza njega su se sa zveketom zalupila staklena vrata.

Pridigao se. Stajao je uspravno i teško dišući pribirao je kapuljaču jednom šakom poviše grudi, dok mu je druga ruka visila ispod ogrtača. Po njegovim upalim obrazima nataložilo se neko sivo bledilo; nozdrve njegovog velikog, pogrbljenog nosa su se podrhtavajući nadimale i skupljale; ružne usnice su mu bile iskrivljene u izraz očajne mržnje, a oči su mu, sjakteći jarom, sumanuto i ekstatično bludile po lepome trgu.

Nije video pogledе što su radoznalo i nasmejano bili upereni u njega. Video je na mozaikom prekrivenoj površini pred velikom lodom svu taštinu sveta, kostime sa umetničkih igranki pod maskama, ukrase, vazе, nakiti i stilske predmete, nage kipove i ženske biste, slikarska povampirenja paganstva, portrete čuvenih lepota načinjene rukom majstora, raskošno opremljene ljubavne stihove i propagandne umetničke spise, video je kako je sve to uglomilano u piramidu i kako uz klicanje naroda zasužnjenog njegovim strahovitim rečima nestaje u praštavom plamenu ... Pred žučkastom plohom oblaka, koja se beše primakla od Teatinske ulice i u kojoj je tiho grmelo, video je širok plameni mač kako se obasjan sumporastom svetlošću nadnosi ned veseli grad ...

„Gladus Dei super terram ...”, šaputale su njegove debele usne, i još se više uspravivši u svom ogrtaču sa kapuljačom, uz skriveno i grčevito podrhtavanje svoje opuštene pesnice, mrmljao je sav se tresući: „Cito et velociter!”

TRISTAN

1.

Evo „Ajnfrida”, sanatorijuma! Beo i pravih linija, sa svojom izduženom glavnom zgradom i svojim krilom, leži on usred prostranog vrta koji je krasno iskričen pećinama, lisnatim hodnicima i malim paviljonima načinjjenim od kore drveća; iza njegovih krovova od brusa dižu se u nebo planine, zelene jelovinom, masivne i lomne.

Zavodom upravlja, i sada ako i ranije, doktor Leander. Svojom crnom bradom, raščesljanom u dva šiljka, tvrdom i ukovrćenom kao struna kojom se puni nameštaj, svojim naočarima čija debela stakla sevaju, i tim svojim izgledom čoveka koga je nauka načinila hladnim i tvrdim i ispunila tihim, trpeljivim pesimizmom, načinom odsečnim i zakopčanim drži on bolesnike u svojoj vlasti, — sve te individue koje su i suviše slabe da same sebi propišu zakone i da ih se drže, pa mu stoga predaju svoje imanje da bi se smeli nalaziti pod zaštitom njegove strogosti.

Što se tiče gospođice fon Osterlo, ona sa neumornom predanošću rukovodi domazlukom. Bože moj, kako ona marljivo žuri gore-dole, s jednoga kraja zavoda na drugi! Ona vlada u kuhinji i u ostavi, puže se po ormanima za rublje, zapoveda mlađima i brine se za domaću trpezu sa gledišta štedljivosti, higijene, ukusnosti i spoljne dopadljivosti, gazduje sa burnom obazrivošću, a u njenoj krajnjoj valjanosti krije se stalan prekoračitavom muškom rodu što se nijedan od njegovih članova nije dosetio da se njome oženi. Ali na njenim obrazima, u dvema okruglim grimizno crvenim pegama gori neugasiva nada da će jednom postati gospođa doktora Leandera ...

Ozon i miran, miran vazduh... ma šta rekli zavidljivci i suparnici doktora Leandera, „Ajnfrid” se može najtoplije preporučiti svima koji boluju od pluća. Ali tu ne borave samo tuberkulozni, tu borave bolesnici svake vrste, gospođa, dame, pa čak i deca; doktor Leander može da se pohvali uspesima po najraznovrsnijim oblastima. Ima ih tu koji pate od stomaka, kao gospođa gradskog savetnika Špaca, koja uz to pati još i od ušiju, pa gospođe sa manom srca, paralitičara, reumatičara, i nervoznih u svima stanjima. Jedan general sa šećernom bolešću troši tu svoju penziju, uz neprestano gundanje. Neka gospođa sasvim omršavelih lica bacaju noge na onaj naročiti način koji pokazuje da ne vladaju sobom, i koji ništa dobro ne nagoveštava. Jedna gospođa pedesetih godina, žena pastora Helenrauha, koja je rodila devetnaestoro dece i više nije sposobna ni za jednu misao, ipak ne može da se smiri; evo već godina dana kako luta po celoj kući, bez cilja i jezovito nelagodna, oslanjajući se na svoju mudilju, ukočena i nema, i stalno gonjena tupim nemiorom.

S vremena na vreme umre po neki od „teških” koji leže u svojim sobama i ne silaze na obede niti dolaze u sobu za razgovor, a niko o tome ništa ne dozna, čak ni najbliži sused. U tihoj noći uklone voštanog gosta, a u „Ajnfridu” mirno dalje teče redovni život, elektrizovanje i ubrizgavanje, duševi, kupanje, gimnastika, znojenje i veštačko udisanje po raznim prostorijama, snabdevenim svima tekovinama novoga vremena ...

Velika živost vlada ovde. Zavod cveta. Vrtar, kod ulaska u krilo zgrade, zaljublja veliko zvono kad stignu novi gosti, a doktor Leander, skupa sa gospođicom fon Osterlo, ispraća svečano do kola one koji odlaze. Koga sve nije već primao na konak „Ajnfrid”? Čak je i jedan književnik tu, čovek nastran, koji nosi ime nekoga minerala ili dragog kamena, i krade tu bogu dane ...

Uostalom, u zavodu se nalazi, sem gospođina doktora Leandera, još jedan lekar, za lake slučajeve, i za one kojima već nema spasa. Ali on se zove Miler, i o njemu uopšte nije vredno govoriti.

2.

Početkom januara doveo je veliki trgovac Kleterjan — u firmi A. K. Kleterjan i Komp. — svoju gospođu u „Ajnfrid”; vrtar je zaljublja veliko zvono, a gospođica fon Osterlo pozdravila je goste izdaleka u prizemnoj sobi za primanje; kao cela otmena stara kuća, i ova je soba bila nameštena u divotno čistom stilu ampira. Odmah zatim pojavi se i doktor Leander; poklonio se i započeo je prvi razgovor koji je imao da uputi i upozna obe stranke.

Napolju je ležao zimski vrt, asure pokrivaču leje, u snegu se skrivahu pećine i mali usamljeni hramovi, a dvojica kućnih slugu dovlačila su sanduke novih gostiju sa kola koja su stožala na drumu pred vratnicama, jer se nije moglo doći kolima do pred samu kuću.

„Polako, Gabrijela, take care, anđele moj, i zatvori usta”, rekao je bio gospodin Kleterjan dok je vodio svoju ženu kroz vrt; i svako ko ih je video morao se složiti sa ovim „take care”, sa nežno zabrinutim i uzdrhtalim srecem — mada se ne može sporiti da je gospodin Kleterjan mogao to mirno reći i nemački.

Kočijaš koji je dovezao gospođu sa stanice u sanatorijum, čovek surov i besvestan, lišen svake utančanosti, stavio je zapravo jezik među zube u nemoćnoj opreznosti, dok je veliki trgovac pomagao svojoj gospođi da siđe; činilo se štavije kao da dva mrkova, dimeći se u tihom zraku punom mraza, izvrćenih očiju napregnutu prate ovaj prizor pun strahovanja, kao da se brinu za toliku nejaku ljupkost i nežnu draž.

Mlada žena je bolovala od dušnika, tako je izrično stajalo u pismu kojim je gospodin Kleterjan sa obale Baltičkog mora javljao njen dolazak glavnom lekaru i upravniku „Ajnfrida”, i hvala bogu kad to nisu pluća! A i da su to pluća — nova bolesnica ne bi mogla izgledati umilnija i oplemenjenija, udaljenija i nematerijalnija no što se ona činila u ovome trenu, kraj svoga temeljitog muža, dok je pratila razgovor zavaljena meko i umorno u naslonjaču, pravu i obojenu belim krlom.

Njene lepe blede ruke, ukrašene samo prostom burmom, ležale su u krilu teške i zagasite čojane suknje, a imala je srebrnastosiv, priljubljen struk sa uspravnim ogrlicom, prebogato pokriveno krupno istaknutim arabeskama od kadive. No ove teške i tople materije isticale su još više neizrečnu nežnost, sladost i malaksalost glavice, činile je još dirljivijom, nezemnom i umilnjom. Njena otvorenomrka kosa, skupljena u punđu duboko ispod potiljka, bila je glatko začesljana, i samo jedan ukovrćen slobodan uvojak padao joj je na čelo u blizini desnog slepog oka, nedaleko od mesta gde se iznad markantno ocrtane obrve, po čistoti i netaknutosti toga kao prozirnog čela, granala jedna mala i čudna žilica, bledomodra i bolešljiva. Ta modra žilica nad okom vladala je celim finim ovalom lica, tako da je to uznemirivalo. Vidnije se isticala čim bi žena počinjala da govori, pa i čim bi se nasmešila, i davala joj je tada neki naporan i čak mučan izraz, što je budilo neodređena strahovanja. Pa ipak je govorila i smešila se. Govorila je otvoreno i ljubavno, svojim nešto promuklim glasom, i smešila se, smešila se očima koje su gledale pomalo tegobno, i čak bile nekako sklone da se sklupaju, — njihovi su uglovi ležali u dubokoj senci s obe strane kraj fine nosne kosti, — i svojim lepim širokim ustima koja su bila bleđa pa ipak nekako svetla, jer su usne bile neobično oštro i jasno ocrtane. Ponekad je kašljucala. Tada bi prinosila ustima rubac, pa ga zatim posmatrala.

„Ne kašljućaj, Gabrijela”, reče gospodin Kleterjan. „Znaš da ti je doktor Hincpeter kod kuće naročito zabranio, darling, i samo se treba malo savladati, anđele. Kako rekosmo, to je dušnik”, ponovi on. „Uistinu, kad je započelo, ja sam pomislio da su pluća, i tako mi boga, prepao sam se. Ali nisu pluća, aja, sto mu muka, u to se ne upuštamo, je li Gabrijela? he, he!”

„Nema sumnje”, reče doktor Leander, i upravi na nju svetlucanje svojih naočari.

Zatim je gospodin Kleterjan zatražio kafu — kafu i zemičaka s buterom, a glas *k* je izgovarao nekako naročito plastično, sasvim pozadi u grlu, i tražio „zemičaka s boterom” tako da je svak morao dobiti apetita.

Dobio je što je želeo, dobio i sobe za sebe i za gospođu, pa su se smestili.

Uostalom, doktor Leander se primio sam lečenje, i nije se obraćao doktoru Mileru za ovaj slučaj.

3.

Ličnost nove bolesnice pobudila je neobično veliku pažnju u „Ajnfridu”, i gospodin Kleterjan, svikao na takve uspehe, primao je sa zadovoljstvom sve divljenje koje su njoj ukazivali. Kad ju je prvi put ugledao, general sa šećernom bolešću prestao je za časak da gunda, i gospođa ispijenih lica smeškala su se i s naporom pokušavala da vladaju svojim nogama kad bi ona došla u njihovu blizinu, a gospođa gradskog savetnika Špaca odmah joj se pridružila kao starija prijateljica. Mnogo se dopadala, ta žena koja je nosila ime gospođina Kleterjana! Jedan književnik koji je već od nekoliko nedelja amo provodio svoje vreme u „Ajnfridu”, neobičan neki čudak sa imenom nekog dragog kamena, baš je prebledeo kad je ona prošla kraj njega hodnikom, zastao je i stojao i dalje ukopan, kad je nje već davno bilo nestalo.

Nisu prošla još ni dva dana, a tok njenog života bio je već poznat celom banjskom društvu. Bila je rodom iz Bremena, a to se moglo primetiti i po njenom govoru, po nekim simpatično razvučenim glasovima, i onde se pre dve godine obrekla za ceo život veletršču Kleterjanu. Pošla je za njim u njegov rodni grad, tamo gore na obali Baltičkog mora, i pre nekih deset meseci obdabila ga je detetom, za divno čudo živahnim i krasnim sinom i naslednikom; no to se zbilo pri neobično teškim i opasnim okolnostima, i od toga strašnog dana nije se više okrepila, ako naime pretpostavimo da je ikada bila krepka. Tek što se bila pridigla iza porođaja, iznurena do krajnosti, u najvećoj meri lišena životne snage, a ona je pri kašljanju izbacila nešto malo krvi, — o, ne mnogo, sasvim neznajno malo krvi; no bolje bi bilo da se ona nije ni pojavila, a bilo je opasno to što se isti taj mali događaj koji je ulivao toliku plašnju ponovio posle kratkog vremena. Najzad, protiv toga ima sredstava, i njih je upotrebio doktor Hincpeter, domaći lekar. Nareden je potpuno mir, gutani su komadići leđa, morfijum je ubrizgavan protiv nadražaja na kašalj, srce je umirivano po mogućstvu. No ozdravljenje nije dolazilo, i dok je dete, Anton Kleterjan mlađi, sjajan primerak bebe, osvajalo i održavalo svoje mesto u životu sa ogromnom energijom i bezobzičnošću, činilo se da mlada majka iščezava tiho sagorevajući... Kao što smo rekli, bio je to dušnik, i ta je reč u ustima doktora Hincpetera zvučala začudo utešno, umirivala i skoro razvedravala duhove. No mada to nisu bila pluća, doktor je smatrao da je za brže ozdravljenje preko potreban uticaj blaže klime, i boravak u nekom zavodu za lečenje, a ostalo je učinio dobar glas sanatorijuma „Ajnfrida” i njegovog upravnika.

Tako je stajala stvar; i gospodin Kleterjan je pričao o tome svakome ko je želeo da čuje. Govorio je glasno, nebržljivo i raspoloženo, kao čovek čije je varenje isto toliko u redu koliko i njegov

novčanik, isturajući mnogo usne, razvučeno a ipak brzo, kao svi stanovnici severnih obala. Po neku reč bi izbacio tako da je svaki glas ličio na malu eksploziju pa se posle smejaio tome kao uspejoj šali. Bio je osrednjeg rasta, širok, snažan i kratkonog; imao je puno, crveno lice, vodnjikavomodre oči, potpuno osenčene sasvim bleđoplavim trepavicama, prostrane nozdrve i vlažne usne. Nosio je engleske zaliske, bio sasvim engleski odeven, i pokazivao pravo oduševljenje što je u „Ajnfridu” naišao na jednu englesku porodicu, oca, majku, i troje lepe dece koje je pratila njihova nurse; oni su boravili tu prosto i jedino stoga što nisu znali gde bi inače boravili, i sa njima je on jutrom doručkovao po engleski. Uopšte je voleo da mnogo i dobro jede i pije, pokazivao se dobrim poznavaoem kuhinje i podruma, i veoma je živo zabavljao društvo pričajući o dineima koje su priredivali njegovi poznanici doma, i opisujući neka probrana jela, nepoznata u ovom kraju. Pri tom su se njegove oči sužavale sa ljubaznim izrazom, njegov je govor dobijao nečega nepčanog i nosnog, a iz unutrašnjosti usta pratili su ga zvuci mljeskanja. A da nije bio u načelu protivan ni drugim zemaljskim radostima, dokazao je one večeri kad ga je jedan od gostiju, književnik po svome pozivu, zatekao gde se u hodniku šali sa sobaricom na prilično nedopušten način, — mali jedan i šaljiv prizor, pri kojem se lice rečenoga književnika razvuklo u izraz zaista smešnoga gađenja.

Što se tiče Kleterjanove gospode, moglo se lepo i jasno videti da mu je od srca naklonjena. Sa osmehom je pratila njegove reči i pokrete; ali ne snishodljivo i s visine, kao što neki oboleli postupaju sa zdravima, već sa simpatičnim radovanjem i učešćem koje dobroćudni bolesnici osećaju gledajući znake životnog pouzdanja u ljudi kojima je dobro u njihovoj koži.

Gospodin Kleterjan nije dugo ostao u „Ajnfridu”; dopratio je amo svoju ženu; ali kad je prošla nedelja dana, i kad je video da joj je tu dobro, nije mu više bilo ostanka. Pozivale su ga u domovinu dužnosti isto tako važne, njegovo napredno dete, njegova isto toliko napredna trgovina; oni su ga primorali da otputuje i da ostavi svoju ženu, poverivši je odličnoj nezi.

4.

Špinel se zvao književnik koji je već više nedelja stanovao u „Ajnfridu”, ime mu je bilo Detlef Špinel, a izgled mu je bio čudnovat.

Zamislite smeđeg čoveka koji je tek prešao tridesetu godinu, lepo razvijenog, sa kosom koja već приметно sedi oko slepih očiju, ali sa licem belim, okruglim i nešto podbuhlim na kome nije bilo ni traga od brade ili brkova. Nije bilo obrizan — to bi se videlo; bilo je meko, neodređeno i dečaćko, sa nešto malo malja ovde-onde. I to je izgledalo neobično. Pogled njegovih svetlih očiju, smeđih kao u srne, bio je blag, nos mu je bio zbojiti i nešto previše mesnat. Sem toga je gospodin Špinel imao ispućenu gornju usnu punu bora, rimskog oblika, velike trošne zube, i stopala retkog obima. Jedan od gospode koja nisu vladala svojim nogama, šaljivčina i cinik, krstio ga je iza njegovih leđa „istrunulim odojčetom”; no to je bilo zlobno, i malo je odgovaralo istini. — Bio je odeven dobro i po modi, nosio dug crn kaput i prsluk sa tačkicama u boji.

Nije bio druževan, i ni s kim nije opštio. Ponekad samo obuzimalo ga je raspoloženje prijazno, puno ljubavi koja je tražila da se izlije, a to se dešavalo svagda kad je gospodin Špinel padao u estetsko stanje, kad ga je do glasnog divljenja zanosio prizor nečega lepog, sklad dveju boja, vaza plemenita oblika, planina ozarena zalaskom sunca. „Kako je to lepo!” govorio bi tada, obarao glavu na stranu, dizao ramena, širio prste i nabirao nos i usne. „Bože, vidite kako je lepo!” I bio je u stanju, u ganutosti takvih trenutaka, da slepo zagri najotmeniju gospodu, bilo čoveka bilo ženu ...

Na njegovom stolu ležala je stalno, vidna svakom ko bi ušao u njegovu sobu, knjiga koju je on napisao. To je bio roman umerene veličine, sa potpuno zbušnjivim crtežom na naslovnom listu, štampan na nekoj vrsti hartije za prečišćavanje kafe, a svako slovo je izgledalo kao gotska katedrala. Gospođica fon Osterlo ga je pročitala, jednom kad je bila četvrt sata besposlena, i našla je da je rafinovan, a to je način kako je opisala sud da je „bezdušno dosadan”. Zbio se po mondenim salonima, u raskošnim odajama žena, odajama punim odabranih predmeta, goblena, prastarog nameštaja, divnog porcelana, materija koje se ne mogu ni platiti, umetničkih dragocenosti svake vrste. Na opis ovih predmeta obračena je najveća ljubav, i pri tom je čovek stalno video gospodina Špinela gde nabira nos i veli: „Kako je to lepo! Bože, vidite li kako je lepo!”... Inače je izgledalo čudno što nije napisao više knjiga sem ove jedne, jer je bilo očevidno da piše strastveno. Najveći deo dana provodio je u svojoj sobi pišući, i slao je poštom neobično mnogo pisama, svakog dana skoro po jedno ili dva — a pri tom je naročito padalo u oči, bilo čudnovato i smešno to što su njemu samom veoma retko dolazila pisma ...

5.

Gospodin Špinel je za stolom sedeo prema gospođi Kleterjan. Prvog obeda na koji su došla gospoda, on je nešto odocnio u veliku trpezariju u prizemlju pobočne zgrade, mekim glasom pozdravio sve u isti mah, i pošao svome mestu, a zatim ga je doktor Leander bez mnogo ceremonija prikazao novim gostima. On se poklonio, pa počeo da jede, očito malo zbuđen, i prilično afektirano pokretao nož i viljušku svojim velikim, belim, lepo građenim rukama koje su izlazile iz odveć tesnih rukava. Posle se oslobodio i spokojno posmatrao gospodina Kleterjana i njegovu ženu. A i gospodin Kleterjan mu je uputio nekoliko pitanja za vreme obeda, o rasporedu i klimi „Ajnfrida”, pa je i njegova žena uplela u njih koju reč, na svoj ljupki način; gospodin Špinel je učtivo odgovorio. Glas mu je bio blag i vrlo prijatan; no govorio je nekako nejednako i sa zaprekama, kao da mu zubi smetaju jeziku.

Posle obeda, kad se prešlo u sobu za razgovor, i doktor Leander prišao novim gostima da im još posebno poželi „nazdravlje”, raspitivala se gospođa Kleterjanova o svome susedu.

„Kako se zove gospodin?” pitala je ... „Špinel? Nisam razumela ime.”

„Špinel... ne Špinel, milostiva gospodo. Ne, nije on Italijanac, rodom je samo iz Lemberga, koliko mi je poznato ...”

„Šta ste kazali? On je književnik? Ili šta?” pitao je gospodin Kleterjan; ruke je stavio u džepove svojih udobnih engleskih pantalona, uho je nagnuo prema doktoru, a usta je otvorio, kao što to čine neki kad osluškujku.

„Da, ne znam — on piše ...” odgovorio je doktor Leander. „Mislim da je izdao neku knjigu, neku vrstu romana, zaista ne znam ...”

To ponovljeno „ne znam” trebalo je da nagovesti da doktor Leander mnogo ne uvažava književnika, i da sa sebe skida svaku odgovornost za njega.

„Ali to je vrlo interesantno!” reče Kleterjanova gospoda. Ona se još nije bila srela lice u lice sa kojim književnikom.

„Jeste, svakako”, reče predusretljivo doktor Leander. „Kažu da ima izvestan glas”... Zatim se više nije govorilo o književniku.

Ali malo kasnije, kad su se novi gosti bili već povukli, a i doktor Leander hteo da napusti sobu za razgovor, zadržao ga gospodin Špinel, raspitujući se sa svoje strane.

„Kako se preziva par?” pitao je on. „Nisam, naravno, ništa razumeo.”

„Kleterjan”, odgovori doktor Leander, i pode odmah dalje.

„Kako se zove taj čovek?” pitao je g. Špinel... „Kleterjan se zovu!” reče doktor Leander, i pode svojim putem. — Nimalo nije cenio književnika.

6.

Jesmo li već stigli dotle da se gospodin Kleterjan vratio u domovinu? Jest, on je već opet boravio na obali Baltičkog mora, uza svoju trgovinu i svoje dete, to bezobzirno malo stvorenje puno života koje je svojoj majci donelo mnogo bolova i manu na dušniku. Ona sama pak, mlada žena, ostala je u „Ajnfridu”, a njoj se pridružila gospođa gradskog savetnika Špac kao starija prijateljica. No to nije smetalo ženi gospodina Kleterjana da se prijateljski druži i sa ostalim banjskim gostima, na primer sa gospodinom Špinelom; na veliko čuđenje svih (jer dosada nije opštio ni s kim živim), on joj je od samog početka ukazivao izvanrednu odanost i uslužnost, a u slobodnim časovima koje joj je ostavljao strog dnevni raspored, ona nije nerado s njime časkala.

Približavao joj se sa ogromnom obazrivošću i poštovanjem, i nikad joj se nije obratio a da pažljivo ne priguši glas, tako da savetnikovicu Špac, koja je patila od ušiju, većinom ništa nije ni razumevala od onoga što je govorio. Na vrhovima svojih velikih stopala on bi se primakao stolici gde je sedela žena gospodina Kleterjana, naslonjena sa nežnim osmehom, pa bi zastao na rastojaranju od dva koraka, zaturio bi jednu nogu a nagnuo gornji deo tela, pa bi joj, nejednako i sa zaprekama, stao da govori tiho i živo, spreman da se povuče i da nestane u onome času kad bi se na njenom licu pokazao znak umora ili dosade. No on joj nije bio dosadan; ona ga je pozivala da sedne uz nju i savetnikovicu, postavila bi mu neko pitanje, pa bi tada slušala, radoznalo i sa osmehom, jer on je ponekad govorio tako zanimljivo i čudnovato da je to bila za nju sasvim nova stvar.

„Zašto ste vi zapravo u „Ajnfridu?” pitala je. „Kojе lečenje izdržavate, gospodine Špinelu?”

„Lečenje? ... Elektrizuju me malo. Ne, o tome nije vredno govoriti. Reći ću vam, milostiva gospodo, zašto sam ovde. — Radi stila!”

„A!” reče žena gospodina Kleterjana, nasloni bradu na šaku, i okrete mu se sa preteranom revnošću, kako to činimo prema deci kad hoće što da nam pričaju.

„Tako je, milostiva gospodo... „Ajnfrid” je sasvim empire, bio je to nekada dvorac, letnja rezidencija, kako se kaže. Ovo krilo je dozidano u poznije doba, ali glavna zgrada je stara i čista. Dođe dakle vreme kad ja prosto ne mogu da živim bez empire-a, kad mi je on preko potreban da bi se bar donekle dobro osećao. Jasno je da se čovek drukčije oseća među nameštajem mekim i udobnim do lascivnosti, a drukčije među pravim linijama ovih stolova, stolica i draperija... Ova jasnoća i tvrdoća, ova hladna, opora jednostavnost i uzdržana strogost daju mi vladanja nada mnomo i dostojanstva, milostiva gospodo, na duže vreme one donose sobom unutarnje očišćenje i obnovu, one me dižu moralno, nema sumnje ...”

„Jeste, to je čudnovato”, reče ona. „Međutim, ja to razumem kad se potrudim.”

On je na to odgovorio da se ne isplati truditi se, pa su se oboje smejali. A smejala se i savetnikovicu Špac i nalazila da je to čudnovato; no ona nije tvrdila da razume.

Soba za razgovor bila je prostrana i lepa. Velika, bela, dvokrilna vrata, širom otvorena, vodila su u sobu za biljar, a tu su se zanimala gospoda koja nisu vladala svojim nogama, i drugi.

Kroza staklena vrata otvarao se pogled na široku terasu i na vrt. Uz njih je stajao klavir. Bio je tu i sto prevučen zelenom čojom, kod kojeg je igrao vista general sa šećernom bolešću i nekolicina

druge gospode. Dame su čitale ili radile ručni rad. Sobu je grejala gvozdena peć, no udobna sedišta za časkanje nalazila su se pred kaminom čistog stila u kome je ležao lažan ugalj, oblepljen crvenom kao plamen hartijom.

„Vi ste ranoranilac, gospodine Špinelu”, reče Kleterjanova gospoda. „Slučajno sam vas dva-tri puta videla gde u sedam i po izjutra izlazite iz kuće.”

„Ja ranoranilac? O, sasvim obrnuto, milostiva gospodo. Stvar je u tome što ja ranim jer sam upravo veliko kunjalo.”

„To mi morate protumačiti, gospodine Špinelu!” — A i savetnikovica Špac je želela da joj se to protumači.

„Dakle... kad je čovek ranoranilac, nije ni spao na to, ja držim, da baš tako rano ustaje. Savest, milostiva gospodo ... nezgodna je to stvar, savest! Ja i ljudi meni ravni, mi se celoga života borimo sa savešću, pune su nam ruke posla da je ponekad prevarimo, da joj pružimo po neko malo, lukavo zadovoljenje. Mi smo nepotrebna stvorenja, ja i meni ravni, i ne uzimajući u obzir nešto malo dobrih časova, do iznemoglosti i bolesti vučemo sobom svest o svojoj nepotrebnosti. Mi mrzimo ono što je korisno, mi znamo da je prosto i nelepo, i mi branimo tu istinu kao što čovek brani samo one istine koje su tu neophodno potrebne. Pa ipak nas je nemirna savest toliko sve izgrizla da na nama nema nijednog čitavog mesta. K tome dodajte da ceo naš unutarnji opstanak, naš pogled na svet, naš način rada... da sve to utiče užasno nezdravo, da nas podriava i iznurava, pa i to pogoršava stvar. E pa, tu ima sitnih sredstava koja ublažavaju, i bez kojih prosto ne bismo izdržali. Mnogome od nas, na primer, prava je potreba izvesna uljudnost i higijenska strogost u načinu života. Ustati rano, nemilostivo rano, okupati se u hladnoj vodi, pa izaći u šetnju, u sneg... I posle toga, mi smo možda pola časa zadovoljni sobom. Kad bih se vladao prema svojoj naravi, ležao bih u krevetu možda do popodneva, verujte mi. Kad rano ustajem, to je zapravo pretvorstvo.”

„Ne, zašto, gospodine Špinelu! Ja velim da je to savlađivanje sebe ... Je li, gospodo savetnikovice?” — I gospoda savetnikovica je to nazivala savlađivanjem sebe.

„Pretvorstvo ili savlađivanje sebe, milostiva gospodo! Koja reč vam se bolje dopada. Moja je priroda tako žalosno poštena da ja... .”

„To je ono. Svakako se previše žalostite.” „Da, gospodo, žalostim se mnogo.”

— Lepo vreme nije prestojalo. Beo, tvrd i čist, ležao je predeo u tihom vazduhu i svetlom mrazu, u blještavom sjaju i modrikastim senkama, ležale su tako planine, kuća i vrt, a nebo nežne modrine, po kome kao da su igrale milijarde treptećih svetlosnih atoma, blistavih kristala, svodilo se nad svim tim bez ijedne pege. U to doba gospoda Kleterjanova osećala se prilično; nije imala groznice, kašljala nije skoro nikad, a jelo joj nije bilo suviše odvratno. Često je sedela satima, prema propisu, na terasi u sunčanom mrazu. Sedela je u snegu, sva uvijena u pokrivače i krzna, i puna nade udisala čisti, ledeni vazduh, da koristi svome dušniku. Tada bi ponekad opazila gospodina Špinela gde se šeta po vrtu, takođe toplo obučen i u krznenim cipelama koje su njegovim stopalama davale fantastičan obim. Išao je pipajući po snegu, a ruke je držao nekako oprezno i kruto-graciozno, a kad je došao do terase, pozdravljao ju je sa puno poštovanja, pa bi se uspeo uz prve stepenice, da otpočne mali razgovor.

„Danas, za vreme svoje jutarnje šetnje, video sam jednu lepu ženu... Bože, što je bila lepa!” reče on, naže glavu na stranu i raširi prste.

„Zbilja, gospodine Špinelu? Pa opišite mi je!”

„Ne, to ne mogu. Ili bih vam dao netačnu sliku. Samo sam, u prolazu, okrznuo pogledom tu damu, u stvari je nisam video. Ali nejasna njezina senka koju sam primio bila je dovoljna da potakne moju maštu, da mi podari njenu sliku koju sam poneo sobom, i koja je divna ... Bože, što je divna!” Ona se smejala. „Je li to način na koji vi posmatrate lepe žene, gospodine Špinelu?”

„Jeste, milostiva gospodo; i bolje je tako no da im se nezgrapno i pun žudnje za stvarnošću zagledam u lice, i da donesem sobom utisak stvarnosti pune mana ...”

„Pun žudnje za stvarnošću ... To je čudnovata reč! Prava književnička reč, gospodine Špinelu! Ali ona čini utisak na mene, moram vam reći. U njoj ima mnogo čega što ja slabo razumem, nečega nezavisnog i slobodnog što otkazuje poštovanje stvarnosti, mada je ona najdostojnija uvažanja od svega što postoji, upravo ono što samo sobom izaziva uvaženje... I tada razumem da ima još nešto sem opipljivoga, nešto nežnije ...”

„Ja poznajem samo jedno lice,” reče on iznenada sa čudnovato radosnim uzbuđenjem u glasu, diže pesnice do ramena i pokaza u egzaltovanom osmehu svoje trošne zube... „Samo jedno lice znam o koje bih se ogrešio kad bih hteo da svojim zamišljanjem popravljam njegovu oplemenjenu stvarnost, koje bih želeo da posmatram, da se na njemu zadržim, ne minutima, ne satima, već celoga svog života, da se u njemu potpuno izgubim i da nad njime zaboravim sve što je zemno...”

„Da, da, gospodine Špinelu. Samo što gospodica fon Osterlo ima ipak prilično klopave uši.” On učuta i duboko se pokloni. Kada se opet ispravio, oči mu počivahu zbunjeno i bolno na maloj, čudnoj žilici koja se granala, bledo-modra i bolešljiva, po čistoti bolesničinog kao prozirnog čela.

Zbilja, čudak, pravi, nevideni čudak! Kleterjanova gospođa je ponekad razmišljala o njemu, jer je imala veoma mnogo vremena da razmišlja. Bilo da je promena vazduha već prestajala da deluje na nju, bilo da ju je dotakao neki pozitivno štetan uticaj: tek ona se osećala gore, stanje njenoga dušnika kao da nije zadovoljavalo, osećala se slabom, umornom, bez apetita, počesto je bivala i grozničava; doktor Leander joj je najodlučnije preporučio mir, nekretanje i opreznost. Tako je ona sedela, ako već nije morala ležati, u društvu savetnikovice Špac, mirovala, i kraj ručnog rada koji joj je ležao netaknut, mislila o ovome i onome.

Zaista, nagonio ju je da misli, taj čudački gospodin Špinel, i što je bilo najčudnije, nije je gonio da misli o njemu, već o njenoj rođenoj osobi; na neki način izazivao je u njoj neobičnu neku radoznalost, neko ranije nepoznato interesovanje za njeno rođeno biće. Jednoga dana napomenuo je on uzgred u razgovoru: „Zagonetne su to činjenice, žene... i mada to nije ništa novo, mi ipak ne možemo prestati da pred njima stojimo i da im se divimo. Eto jednoga čudesnog stvorenja, prava je silfa, nežna maglena prilika, biće koje je san iz bajke. Pa šta ona čini? Otidne i preda se nekom Herkulu sa sajma ili kasapskom momku. Dolazi s njime pod ruku, možda čak naslanja glavu na njegovo rame, i pogleda oko sebe sa lukavim osmehom, kao da hoće da kaže: Eto, lupajte sad glavu o ovoj pojavi! — I mi je lupamo.” —

Ovim se više puta bavila Kleterjanova gospođa.

Drugi put opet, na čuđenje savetnikovice Špac, vodio se među njima ovakav razgovor.

„Smem li da zapitam, milostiva gospodo, (no to je možda odveć smelo) kako se zovete, kako zapravo glasi vaše prezime?”

„Pa ja se zovem Kleterjan, gospodine Špinelu.”

„Hm. — To je, znam. Ili, bolje reći, ja to poričem. Ja mislim naravno na vaše sopstveno prezime, na vaše devojačko prezime. Vi ćete biti pravedni, milostiva gospodo, i priznaćete da bi zaslužilo udarac bičem onaj koji bi vas nazvao Kleterjan.”

Ona se tako srdačno smejala da se modra žilica nad njenom vedom istakla i suviše jasno, davala njenom nežnom, slatkom licu izraz napora i tegobe koji je duboko uznemirivao.

„Šta? Sačuvaj bože, gospodine Špinelu! Udarac bičem? Zar vam je „Kleterjan” tako strašno ime?”

„Da, gospodo, ja ga mrzim iz dna duše, mrzim ga otkada sam ga prvi put čuo. Komično je, i očajno nelepo, i to je varvarstvo i niskost kad se običaj proteže dotle da se na vas prenosi ime vašega gospodina muža.”

„A Ekho? Je li Ekho lepše? Moj se otac zove Ekho.”

„O, vidite li! „Ekho” to je sasvim druga stvar, čak se i jedan veliki glumac zvao Ekho. Ekho podnosi. — Vi spomenuste samo svoga oca. Je li vaša gospođa majka ...”

„Jeste; moja majka je umrla još dok sam bila mala.”

„Ah. — Pa pričajte mi malo o sebi, smem li da vas zamolim? Ako vas umara, nemojte. U tom slučaju se odmarajte, a ja ću vam dalje pričati o Parizu, kao nedavno. Ali vi biste mogli i sasvim tiho govoriti, štaviše, ako šapćete, to će biti još mnogo lepše... Vi ste se rodili u Bremenu?” I to je pitanje postavio gotovo bezglasno, sa izrazom toliko punim poštovanja i značajne sadržine, kao da je Bremen varoš kojoj nema ravne, varoš puna neizrečnih avantura i čutljivih lepota, i kao da čovek dobija neku tajanstvenu veličinu ako je u njoj rođen.

„Da, zamislite!” reče ona nehote. „Ja sam iz Bremena.”

„Bio sam jednom onde”, primeti on zamišljeno. —

„Bože moj, i *onde* ste bili? No, čujte, gospodine Špinelu, vi ste, ja mislim, videli sve između Tunisa i Špicbergena!”

„Da, bio sam jednom onde”, ponovi on. „Nekoliko kratkih večernjih časova. Sećam se jedne stare, uske ulice, mesec se nadnosio nad njene zabate, nakrivljen i čudnovat. Zatim sam bio u nekom podrumu gde je mirisalo na vino i plesan. To je prodirna uspomena ...”

„Zbilja? Gde je to moglo biti? — Eto u tako jednoj sivoj kući sa zabatom ja sam se rodila, u staroj trgovačkoj kući sa tremom koji odjekuje, sa galerijom obojenom belim lakom.”

„Gospodin vaš otac je dakle trgovac?”

„Da. Ali osim toga, i svakako u prvom redu, on je umetnik.”

„A! A! A ukoliko?”

„On svira u čemane... Ali to ne kazuje mnogo. *Kako* on svira, gospodine Špinelu, u tome je stvar. Poneke tonove nikad nisam mogla čuti a da mi ne navru suze u oči, tako čudnovato goruće suze kao ni pri kojem doživljaju. Vi to ne verujete ...”

„Verujem! O, verujem još kako... Recite mi, milostiva gospodo: vaša porodica je bez sumnje stara? Bez sumnje su već mnoga pokolenja stanovala u sivoj kući sa zabatom, rodila se i odlazila na onaj svet?”

„Jesu. Zašto pitate, uostalom?”

„Jer se dešava dosta često da se neka loza sa predanjima praktičnim, građanskim i suhoparnim, pred kraj svojih dana još jednom ozari umetnošću.”

„Je li tako? — Da, što se tiče mog oca, on je svakako više umetnik nego mnogi koji se tako naziva i od slave živi. Ja sviram samo malo u klavir. Sad su mi to zabranili; ali tada, kod kuće, još sam svirala. Moj otac i ja, mi smo svirali skupa... Da, sve su mi te godine u dragoj uspomeni; naročito naša bašta, iza kuće. Bila je bedno zapuštena i puna korova, okružena trošnim, u mahovinu obraslim zidovima; na baš to joj je davalo toliku čar. U sredini je bio vodoskok, opkoljen gustim vencem perunika. Tamo sam leti provodila duge časove sa svojim drugaricama. Sedele smo na malim poljskim stolicama u krugu oko vodoskoka...”

„Kako je to lepo!” reče gospodin Špinel, i diže ramena. „Jeste li sedele i pevale?”

„Ne, većinom smo plele.”

„Pri svem tom ... Pri svem tom ...”

„Da, mi smo plele i brbljale, mojih šest drugarica i ja...”

„Kako je to lepo! Bože, čujte kako je lepo!” uzviknu gospodin Špinel, i lice mu se potpuno iskrivilo.

„Čega sada na *tome* nalazite tako naročito lepog?”

„O, pa to što ih je bilo šest osim vas, što vi niste bili obuhvaćeni tim brojem, već ste se iz njega izdvajali kao neka kraljica... Vi ste bili odlikovani ispred vaših šest drugarica. Mala zlatna kruna, sasvim nezatna, no puna značaja, ležala je u vašoj kosi i svetlucala ...”

„Kojesta, nije bilo ni pomena o kruni.”

„Jeste, ona je potajno blistala. Ja bih je bio video, video bih je bio jasno u vašoj kosi, da sam u takvom jednom času stojao skriven u džbunju...”

„Bog zna šta biste vi videli. Ali vi niste tamo stajali, već je jednoga dana moj sadanji muž, skupa sa mojim ocem, izašao iz šipražja. Bojim se čak da su podosta prisluškiivali dok smo mi brbljale...”

„Tamo ste se dakle upoznali sa gospodinom vašim mužem, milostiva gospodo?”

„Da, tamo sam se s njim upoznala!” reče ona glasno i radosno, i dok se smešila, pojavila se, napregnuto i čudno, modra žilica iznad njene veđe. „Posetio je moga oca poslom, znate. Sutradan je bio pozvan na dnev, a posle tri dana je zaprosio moju ruku.”

„Zaista? Je li to sve išlo tako vanredno brzo?”

„Jeste... To jest, od tada je išlo malo sporije. Jer moj otac u stvari nije tome bio nikako naklonjen, treba da znate, i uslovio je poduže vreme da se predomisli. Prvo i prvo, više je voleo da me zadržim kraj sebe, a zatim je imao i drugih skrpuća. Ali...”

„Ali?”

„Ali ja sam, eto, *htela*”, reče ona smešeci se, i opet je blede-modra žilica sa izrazom tegobnim i bolešljivim, vladala čitavim njenim umilnim licem.

„A, vi ste to hteli.”

„Jesam, i pokazala sam sasvim čvrstu volju, koju je trebalo respektovati, kao što vidite...”

„Kao što vidim. Da.”

„... Tako da se moj otac morao najzad s time pomiriti.”

„I tako ste ga dakle ostavili, njega i njegovo čemane, ostavili ste staru kuću, zapušteni vrt, vodoskok i svojih šest drugarica, i pošli ste sa gospodinom Kleterjanom.”

„I pošla sam sa... Vi imate neki način da se izražavate, gospodine Špinelu! — Skoro biblijski! — Da, sve sam ostavila, jer tako zahteva priroda.”

„Da, bez sumnje zahteva tako.”

„A zatim, radilo se o mojoj sreći.”

„Svakako. I sreća je došla.”

„Došla je, gospodine Špinelu, u času kad su mi prvi put doneli maloga Antona, našega malog Antona, i kad je onako snažno zavikao iz svojih malih zdravih pluća, onako snažan i zdrav kako ga je

bog dao ...”

„Nije sad prvi put da vas čujem gde govorite o zdravlju vašega malog Antona, milostiva gospodo. Mora da je sasvim neobično zdrav.”

„I jeste. I tako smešno liči na moga muža!”

„A! — Da, tako se dakle zbilo. I sad se više ne zovete Ekho, već drukčije, imate maloga zdravog Antona, i slabi ste nešto na dušniku.”

„Da. — A vi ste skroz i skroz zagonetan čovek, gospodine Špinelu, uveravam vas o tome ...”

„Jest, bog mi je svedom, takvi ste!” reče savetnikovica Špac, koja je, uostalom, još uvek postojala.

No i ovim razgovorom se žena gospodina Kleterjana bavila više puta u svojoj duši. Ma koliko da je bio beznačajan, on je ipak skrivao na svome dnu ponešto što je davalo hrane njenim mislima o sebi samoj. Je li to bio onaj štetni uticaj koji ju je dohvatao? Njena slabost je uzimala maha, i često se javljala groznica, neki tihi plam u kome je počivala sa osećanjem blage uznesenosti, kojoj se predavala sa zamišljenim, precioznim raspoloženjem, uživajući u sebi i kao malo uvređena. Kad nije bila vezana za postelju, i kad joj je gospodin Špinel prilazio sa ogromnom obazrivošću na vrhovima svojih velikih stopala, pa zastao na rastojanju od dva koraka, i zatirivši jednu nogu a naginjući se gornjim delom tela stao da joj govori glasom koji je bio prigušen strahopoštovanjem, kao da je uzdiže blago i visoko u bojažljivoj pobožnosti i polaže je na oblačne perine gde ne sme stići do nje nijedan oštar zvuk, nijedan zemaljski dodir.... tada bi se sećala kako je gospodin Kleterjan obično govorio: „Pažljivo, Gabrijela, take care, anđele, i sklopi usta!” a to je uticalo tako kao da vas je čvrsto i dobronamerno pljesnuo po ramenu. No tada je brzo napuštala tu uspomenu, da počiva, slaba i uznesena, na oblačnim perinama koje joj je pripremala služba gospodina Špinela.

Jednoga dana vratila se bez naročitog povoda malom razgovoru koji je vodila s njime o svome poreklu i svojoj mladosti.

„Istina je dakle, gospodine Špinelu”, upita ona, „da biste vi bili videli krunu?”

I mada je bilo već prošlo četrnaest dana od onog čeretanja, on je odmah znao o čemu se radi, i uveravao je uzbuđenim rečima da bi on tada, kraj vodoskoka, kad je sedela između svojih šest drugarica, video malu krunu gde blista — gde blista potajno u njenoj kosi.

Nekoliko dana iza toga pitao ju je jedan od banjskih gostiju, iz učtivosti, kakvo je zdravlje njenoga malog Antona na domu. Jedan njen hitar pogled prelete ka gospodinu Špinelu koji se nalazio u njenoj blizini, i ona odgovori sa nešto dosade: „Hvala; kakvo bi moglo da bude?” — On i moj muž su dobro.”

8.

Krajem februara, jednog mraznog dana koji je bio čistiji i sjajniji od svih koji su mu prethodili, u „Ajnfridu” je vladala obest. Gospoda sa manom srca dogovarala su se međusobno dok im je rumen pokrivala obraze, general sa šećernom bolešću pevao je kao mladić, a gospoda koja nisu vladala svojim nogama bila su već van sebe od sreće. Šta se dešavalo? Ništa manje no to da se pripremala zajednička vožnja u nekoliko saonica uza zveku prapora i pucanje biča, unutra u planinu; tu je odluku doneo doktor Leander, da bi razonodio svoje goste.

Naravno, „teški” su morali ostati doma. Jadni „teški”! Gosti su se pogledali i sporazumevali, složni u tome da ne dopuste da oni što primete; veoma im je godilo da i oni ukazuju malo bolećivosti i pažnje. No bilo ih je koji su se dobrovoljno isključili, mada su mime duše mogli učestvovati u uživanju. Što se tiče gospođice fon Osterlo, njoj je bilo lako da se opravda. Ko je toliko pretrpan dužnostima kao ona, taj ne sme ozbiljno pomišljati na sankanja. Domazluk je zapovednički tražio da ona bude tu, i ukratko: ona je ostala u „Ajnfridu”. No kad je gospoda Kleterjanova izjavila da želi da ostane doma, to je sve goste oneraspoložilo. Uzalud ju je nagovarao doktor Leander da se izloži delovanju sveže vožnje; ona je tvrdila da nije raspoložena, da ima migrenu, da se oseća malaksalom, i morali su joj udovoljiti. No cinik i šaljivčina našao je povoda da primeti:

„Pazite samo, sad neće početi ni istrunulo odojče.”

I pogodio je, jer je gospodin Špinel objavio da misli raditi danas popodne; — rado je upotrebljavao reč „raditi” da obeleži svoju sumnjivu delatnost. Uostalom, niko živi se nije tužio što je on izostao, a tako isto lako su prežalili što je savetnikovica Špac odlučila da pravi društvo svojoj mlađoj prijateljici, pošto pri vožnji dobija morskiju bolest.

Odmah posle ručka, koji je toga dana služen već u dvanaest časova, stale su saonice pred „Ajnfrid”, a gosti su prolazili kroz baštu u živahnim grupama, toplo umotani, radoznali i prijatno uzbuđeni. Kleterjanova gospoda stajala je sa savetnikovicom Špac kraj staklenih vrata koja su vodila na terasu, a gospodin Špinel kraj prozora svoje sobe, i posmatrali su polazak. Videli su kako se, uza smeh i šale, vodile male borbe za najbolja mesta, videli kako je gospođica fon Osterlo, umotavši vrat krznenom boom, trčala od kola do kola i gurala pod sedišta kotarice sa jelom i pićem, kako je doktor Leander, namakavši na čelo kapu od krzna, još jednom sve pregledao sevanjem svojih naočari, pa zatim i sam seo i dao znak da se polazi... Konji krenuše, nekoliko dama završila i pade nauznak, praporci zaklepetaše, bičevi na kratkim držalima pucahu, dok su se njihovi dugi gajtani vukli po snegu iza stana, a gospođica fon Osterlo stojaše kraj baštenskih vratnica i mahaše rupcem sve dok na drumskom zavijutku ne zamakoše kola što klize, i ne izgubi se prijatni žagor. Tada se ona vrati kroz vrt da hita za svojim dužnostima, obe gospode napustiše staklena vrata, a skoro u isto doba povuče se i gospodin Špinel sa svoga gledališta.

Mir vladaje u „Ajnfridu”. Povratak ekspedicije nije valjalo očekivati pre večeri. „Teški” su ležali po svojim sobama, i patili su. Gospoda Kleterjanova i njena starija prijateljica malo su prošetale, pa su se vratile u svoje sobe. I gospodin Špinel se nalazio u svojoj, i zanimao se na svoj način. Oko četiri časa donesoše gospodama po pola litra mleka, dok je gospodin Špinel dobio svoj laki čaj. Ubrzo iza toga zakuca gospoda Kleterjanova na zid koji je delio njenu sobu od sobe gospođe gradskog savetnika Špaca, i reče: „Nećemo li dole u sobu za razgovor, gospodo savetnikovice? Ne znam već šta da ovde počnem.”

„Smesta, draga moja!” odazva se savetnikovica. „Samo da obučem cipele, ako dopuštate. Naime, ležala sam na krevetu, morate znati.”

Kao što se moglo očekivati, soba za razgovor bila je prazna. Gospođe sedose kraj kamina. Savetnikovica Špac vezla je cvetove na komadu štramina, a i Kleterjanova gospoda načini nekoliko bodova, pa zatim spusti rad u krilo, i neodređeno je sanjarila nad ručnim naslonom svoje stolice. Najzad načini neku primedbu zbog koje nije bilo vredno rastvarati usne, no kako je savetnikovica pri svem tom upitala „Šta?”, morala je da ponovi celu rečenicu, na svoje poniženje. Savetnikovica ponovo upita, „Šta?” U taj mah se začuše koraci pred kućom, vrata se otvoriše i gospodin Špinel stupi unutra.

„Smetam li?” upita još s praga blagim glasom, pogledajući isključivo gospodu Kleterjanovu, i naginjući se gornjim delom tela izvesnim nežnim i lelujavim načinom... Mlada žena odgovori: „Gle, taman štogod! Prvo i prvo, ova je soba zamišljena kao slobodno pristanište, a zatim pri čemu biste nam mogli smetati? Ja imam sasvim određen osećaj da je savetnikovici dosadno sa mnom...”

Na to već nije znao šta da odgovori, samo je smećeci se pokazivao svoje trošne zube i dosta nepouzdanim koracima prošao pred očima gospoda do staklenih vrata; tamo je zastao i gledao napolje, a pri tom im je pomalo nevaspitano okrenuo leđa. Zatim se upola obrnuo, no nije prestajao da gleda u baštu dok je govorio: „Sunce je otišlo. Neprimetno se nebo navuklo. Počinje već da pada mrak.” „Zbilja, sve je u senci”, reče žena gospodina Kleterjana. „Još će i sneg uhvatiti naše izletnike, kako se čini. Juče u ovo doba još je bio beli dan; a sad se već sumračni.”

„Ah”, reče on, „mrak godi očima, posle svih ovih i suviše svetlih nedelja. Ja sam upravo zahvalan ovome suncu koje podjednako nametljivom jasnoćom ozarava i lepotu i vulgarnost, zahvalan sam mu što se napokon pokriolo.”

„Zar ne volite sunce, gospodine Špinelu?” „Budući da nisam slikar ... Čovek ulazi dublje u sebe, bez sunca. — To je debeo, beličasto siv oblačni sloj. Uostalom, ne bih vam savetovao da tamo pozadi još gledate na svoj ručni rad, milostiva gospodo.”

„O, budite bez brige, ja to ni inače ne činim. No šta da čovek počne?”

On se bio spustio na pokretnu stolicu pred klavir, i naslonio jednu ruku na poklopac instrumenta.

„Muzike...” reče on. „Kad bismo sad čuli malo muzike! Ponekad engleska deca pevaju male nigger songs, to je sve.”

„A juče popodne je gospođica fon Osterlo hitro odsvirala Manastirska zvana,” primeti gospoda Kleterjanova.

„Ali vi svirate, milostiva gospodo,” reče on molećivo, i ustade... „Vi ste nekada svakodnevno svirali sa gospodinom vašim ocem.”

„Da, gospodine Špinelu, to je bilo tada! U doba vodoskoka, znate ...”

„Pa učinite to danas!” molio je on. „Ovoga puta samo odsvirajte neki takt! Kad biste znali koliko žednim ...”

„I domaći lekar kao i doktor Leander izrično su mi to zabranili, gospodine Špinelu.”

„Oni nisu tu, ni jedan ni drugi! Mi smo slobodni... Vi ste slobodni, milostiva gospodo! Samo dva-tri skromna akorda ...”

„Ne, gospodine Špinelu, nema ništa od toga! Ko zna kakva vi čudesa od mene očekujete! A ja sam sve zaboravila, verujte mi. Napamet ne znam skoro ništa.”

„O, pa onda svirajte to skoro-ništa! A ovde i suviše ima još i nota, evo ih gore na klaviru. Ne, to nije ništa. Ali ovde je Šopen...”

„Šopen?”

„Na, Nokturna. I sad još samo da upalim sveće ...”

„Nemojte misliti da ću svirati, gospodine Špinelu! Ne smem. A kad bi mi škodilo!?”

On zanemi. Stojao je, sa svojim velikim stopalima, sa svojim crnim dugim kaputom, i sa svojom sedom, kao izbledelom, golobradom glavom, a ruke je bio opustio niza se.

„Sada više ne molim,” reče najzad tiho. „Ako se bojite da ćete sebi nauditi, milostiva gospodo, a vi je pustite neka ostane mrtva i nema, lepota koja bi da zazvuči pod vašim prstima. Vi niste bili uvek tako razumni; bar ne tada kada je, naprotiv, valjalo ostaviti lepotu. Vi se niste brinuli za svoje telo, i pokazali ste bezobziriju i čvršču volju kad ste napustili vodoskok, i skinuli malu zlatnu krunu ...”

Čujete,” reče on posle počivke, i glas mu se još više spustio, „ako sada tu sednete i zasvirate kao negda kad je još vaš otac stojao kraj vas a s njegovog čemaneta pevali zvuci koji su vas gonili na plač, ... tada se može desiti da je ponovo vidimo gde potajno blista u vašoj kosi, mala zlatna kruna ...

„Zbilja?” reče ona i nasmeši se... Slučajno je pri toj reči izdade glas, tako da je izašlo upola promuklo a upola muklo. Ona se nakašlja pa reče: „Jesu li to zbilja Šopenovi Nokturni što ih tu imate?” „Jesu. Rasklopljeni su, i sve je spremno.”

„Dobro, odsviraju u ime božje jedan od njih”, reče ona. „Ali jedan, čujete li? A tad će vam i onako biti dosta za svagda.”

To reče ustajući, pa spusti svoj ručni rad i pođe klaviru. Sede na stolicu sa pokretnim sedištem na kojoj je ležalo nekoliko ukoričenih notnih svezaka, namesti sveće, i prelistavaše note. Gospodin Špinel beše primakao svoju stolicu njenoj, te je sedeo kraj nje kao učitelj muzike.

Svirala je Nokturno u Es-duru, Opus 9, Broj 2. Ako je zbilja ponešto zaboravila, onda je nekada bez sumnje svirala savršeno umetnički. Klavir je bio osrednji, ali već posle prvih udara umela je da postupa s njime sa pouzdanim ukusom. Pokazivala je nervoznog smisla za diferenciranu boju zvuka, i uživanje u ritmičkoj pokretljivosti koje je dostizalo fantastičnost. Udarala je u dirke čvrsto i meko. Pod njenim rukama melodija je ispevala svoju poslednju slast, a ukrasi su se savijali oko njenih udova sa neodlučnom ljupkošću.

Imala je na sebi isto odelo kao onoga dana kad je prispela: tamni, teški struk sa plastičnim arabeskama od kadive, iz kojeg se glava i ruke isticahu sa tako nezemaljski nežnim izgledom. Izraz njenog lica nije se menjao pri sviranju, ne se činilo kao da konture njenih usana postaju još jasnije, kao da senke oko uglova njenih očiju postaju još dublje. Kad je završila, spustila je ruke u krilo i gledala i dalje u note. Gospodin Špinel je sedeo dalje bez glasa i pokreta.

Odsvirala je još jedan nokturno, pa drugi i treći. Zatim se digla, no samo da potraži nove note na poklopcu klavira.

Gospodinu Špinelu je došla pomisao da pregleda i sveske povezane u crnu krutu hartiju koje su ležale na pokretnoj stolici. Odjednom on izusti neki nerazumljiv glas, i njegove velike bele ruke strasno su prelistavale jednu od tih zanemarenih knjiga.

„Nije moguće! ... To nije istina! ...” reče on. „Pa ipak se ne varam! ... Znete li šta je to?... Šta je tu ležalo? ... Šta ja tu držim?”

„Šta je to?” upita ona.

Tada joj on nemo pokaza naslovni list. Bio je sasvim bleđ, knjiga mu je klonula i on ju je gledao uzdrhtalih usana.

„Uistinu? Otkuda to ovde? Dajte dakle,” reče ona jednostavno, stavi note na nalonj, sede, i posle jednog trenutka započe sa prvom stranom.

On je sedeo kraj nje, nagnut unapred, ruke je bio sklopio među kolena, glavu je oborio. Ona je svirala početak sa prekomernom sporošću koja je mučila, sa počivkama između pojedinih figura toliko dugim da su uznemirivale. Motiv čežnje, usamljen i bludeći glas u noći, tiho je zazvučao kao bojažljivo pitanje. Tišina i očekivanje. I gle, eto odgovora: isti plašljivi i usamljeni zvuk, samo jasniji, samo nežniji. Novo ćutanje. Tada se oglasi motiv ljubavi, sa onim prigušenim i divnim sforcatom u kome kao da strast prikuplja svoju snagu i blaženo se izliva u žud, on se dizao, uspeo se zaneseno do slatkog zagrljajnog spleta, pa je, izvivši se, klonuo natrag, a sa svojom dubokom pesmom o teškoj, bolnoj slasti istupila su čela i vodila dalje melodiju ...

Svirajući se pokušavala, ne bez uspeha, da na bednome instrumentu nagovesti kako bi delovao orkestar. Violinske fuge velike gradacije zazvučale su sa svetlom preciznošću. Ona je svirala sa pobožnošću donekle preciznom, verski odano se zadržavala kod svake figure, i isticala pojedinosti smerno i demonstrativno, kao što sveštenik diže pričest iznad svoje glave. Šta se zbivalo? Dve sile, dva uznesena bića težila su jedno drugome u patnji i blaženstvu, i grlila se u zanesenoj i bezumnoj žudi za večnim i apsolutnim ... Preludijum planu i klonu. Ona završi tamo gde se zavesa rastvara, a zatim je i dalje čuteći gledala u note.

Međutim je kod savetnikovice Špac dosada bila dostigla onaj stupanj pri kojem nakažava čoveku lice, čini da oči hoće da mu iskoče iz glave, i daje mu izraz mrtvački i koji uliva strah. Sem toga, ova je vrsta muzike uticala na njene stomachne nerve, njen organizam koji je slabo vario padao je u stanja kakva izaziva strah, i savetnikovica se bojala da ne dobije napad grčeva.

„Primorana sam da odem u svoju sobu,” reče ona slabim glasom. „Zbogom, ja ću se vratiti...”

Ona izađe. Suton je uveliko oteo maha. Videlo se kako se napolju spušta gust i bezglasen sneg na terasu. Dve sveće davahu kolebljivu i ograničenu svetlost.

„Drugi čin,” prošapta on; i ona okrete listove i započe drugi čin.

Zvuci rogova iščezavahu u daljini. Kako? Ili je to bio tihi romon lišća? Blago žuborenje izvora? Već je noć razlila svoje ćutanje po lugu i domu, i već nikakva molećiva opomena nije mogla da zaustavi moć čežnje. Sveta tajna se ispunjavala. Svetiljka utrnu, i sa ćudnovatom, iznenada zastrtom bojom zvuka, spuštao se motiv smrti, a sa neodoljivim nestrpljenjem čežnja je mahala svojim belim velom ljubavniku u susret, njemu koji je raširenih ruku hitao njoj kroz tamu.

O, kako se prelivalo nezasićeno blaženo klicanje sjedinjavanja u večnosti iznad svih stvari koje postoje! Oslobođeni mučne zablude, izbegavši okove prostora i vremena, slivahu se Ti i Ja, Tvoje i Moje do uzvišene slasti. Mogla bi ih razdvojiti opaka opsena dana, no njegova razmetljiva laž ne bi više mogla prevariti one kojima je podaren noćni vid, otkako je moć čarobnog napitka posvetila njihov pogled. Ko je sa ljubavlju ugledao noć smrti i njenu slatku tajnu, u zabludi svetlosti ostajalo mu je samo jedno čežnuće, čežnja ka svetloj noći, večnoj, istinitoj, k njoj koja spaja i ujedinjava...

O spusti se, noći ljubavi, daj im onaj zaborav za kojim čežnu, potpuno ih okruži svojom slašću, i odvoji ih od sveta varke i rastajanja!

Gle, utrnula je i zadnja svetiljka! Misao i nagadanje utonuše u sveti suton koji se, na spasenje sveta, spušta na patnje zablude. A tada kad opsena prebledi, kad mi se pogled zamrača i zanosu: ono što mi je uskraćivala laž dana, ono što je varljivo predočavala mojoj čežnji da bi joj pričinjavala neutoljivu patnju — sam ja, o čudo ispunjenja! sam ja sam tada svet. — I uz tamnu Brangeninu pesmu „Budite na oprezu!”, došao je onaj uspon violina koji je viši od svakog razuma.

„Ja ne razumem sve, gospodine Špinelu, mnogo štošta ja samo slutim. Šta li znači samo ovo — Sam — ja sam tada svet — ?”

On joj objasni, kratko i tiho.

„Da, tako je. — Kako je to da vi koji to sve tako dobro razumete ne znate i da ga svirate?”

Ćudnovato je bilo što on nije mogao da se održi pred ovim bezazlenim pitanjem. On je porumenio, kršio je ruke i tonuo tako reći sa svojom stolicom.

„To se retko kad sastaje,” reče najzad izmučeno. „Ne, ja ne znam da sviram. — Ali počite dalje.”

I oni nastaviše opijene pojewe misterijske glume. Je li ikada umrla ljubav? Tristanova ljubav? Ljubav tvoje i moje Izolde? O, udarci smrti ne dosežu do onoga što je večno! Šta bi njemu moglo umreti sem onoga što nam smeta, što varkom razdvaja sjedinjene? Jednim slatkim „i” spojila ih je oboje ljubav... raskinula ga je smrt, a zar bi drukčije moglo biti no da jedno životom rođenim tada drugome samrtno rane zada? I tajanstvena pesma udvoje spojila ih je u neizrečnoj nadi na ljubavnu smrt, na beskonačno nerazdvojno obuhvatanje u čudesnom carstvu noći. Slatka noć! Većita noć! ljubavna! Sveobimna zemljo blaženstva! Ko te je ugledao u slutnji, zar bi se on ikada mogao bez strepnje probuditi natrag u pusti dan?

Začaraj strepnju, umilna smrti! Oslobođi ti sada od tegobe buđenja one koji čežnu! O izbezumljena buro ritama! O zanose metafizičkog saznanja u hromatičnom uzviranju! Kako da je obuhvatimo, kako da je napustimo, tu slast daleku od patnje rastanaka u svetlosti? Blago čežnuće bez varke i strepnje, uzvišeno gašenje bez bola, preblažena polusvesti u neizmernosti! Ti Izolda, Tristan ja, više ne Tristan, više ne Izolda ---

Odjednom se desi nešto strašno. Svirajući zastade i stavi šaku nad oči da pogleda u mrak, a gospodin Špinel se naglo obrte na svome sedištu. Tamo pozadi otvorila su se bila vrata koja vode u hodnik, i unutra je ulazila jedna mračna prilika oslonjena na ruku druge, slične. Bio je to jedan gost „Agnfrida” koji takođe nije bio u stanju da krene na sankanje, no se bio poslužio ovim večernjim časom da pođe u jednu od svojih nagonskih i tužnih šetnji po zavodu, bila je to ona bolesnica koja je rodila devetnaestoro dece i već nije bila sposobna ni za jednu misao, bila je to pastorovica Helenrauh, oslonjena na svoju nudilju. Ne dižući očiju, prolazila je ona pozadinom sobe svojim nesigurnim tumarajućim koracima, pa iščezla na suprotna vrata — nema i ukočena pogleda, bludeći i nesvesno. — Vladala je tišina.

„To je bila pastorovica Helenrauh,” reče on.

„Da, to je bila jadna Helenrauh,” reče ona. Zatim je okrenula listove, i svirala kraj celoga, svirala Izoldinu smrt radi ljubavi.

Kako su joj usne bile bezbojne i jasne, i kako su se produbljavale senke po uglovima njenih očiju! Nad obrvom, na njenom prozirnom čelu sve jasnije i jasnije se isticala bledomodra žilica, napregnuto i uznemirujuć. Pod njenim rukama koje su radile ispunjavalo se nečuvveno postepeno dizanje, razdvojeno onim skoro bezakonim pijanisinom koje je kao izmicanje tla pod nogama, kao propadanje u sublimu požudu. Silovito se unutra ulivala prekomerna razdraganost ogromnog rešenja i ispunjenja, ponavljala se, zaglušno brujanje bezmernog zadovoljenja, snova i snova nezasićeno, izlivalo se natrag i preobličavalo se, kao da je htelo da izdahne, još jednom je upletalo u svoju harmoniju motiv čežnje, disalo poslednjim dahom, izumiralo, gubilo se, odlebdelo. Duboka tišina.

Oboje osluškivahu, naginjavu glavu na stranu i osluškivahu.

„To su praporci,” reče ona.

„Saonice su,” reče on. „Ja idem.”

On ustade i prođe kroz sobu. Kod vrata tamo pozadi on se zaustavi, okrete se i jednoga časa stupaše nemirno s noge na nogu. I tada se dogodilo da se on, udaljen od nje deset ili dvadeset koraka, spustio nečujno na oba kolena. Njegov dugi crni kaput raširio se po podu. Ruke je držao sklopljene nad ustima, a ramena su mu podrhtavala.

Ona je sedela okrenuvši se od klavira, nagnuta i sa rukama u krilu, i gledala ga je. Na njenom licu je ležao nepouzdan i tegoban osmeh, oči su joj motrile u mrak, zamišljene i s takvim naporom da su pokazivale malu sklonost da se sklope.

Iz velike daljine bližila se zveka praporaca, pucanje bičeva i sliveni ljudski glasovi.

Izlet na saonicama, o kome su svi još za dugo govorili, bio je 26. februara. 27. nastupila je jugovina, sve je omekšalo, kapljalo, pljuskalo, teklo; toga dana se Kleterjanova gospođa osećala odlično. 28. ona je izbacila malo krvi... o, sasvim malo; ali to je bila krv. U isti mah ovladala je njome slabost, veća no ikada, i ona je legla.

Doktor Leander ju je pregledao, i pri tom mu je lice bilo studeno. Zatim je prepisao što nauka određuje: komadiće leda, morfijuma, potpun mir. Uostalom, idućega dana napustio je lečenje zbog pretrpanosti poslom, a primio ga je, sa svom blagošću, doktor Miler, po dužnosti i ugovoru: čovek tih, bleđ, beznačajan i setan, čija je skromna i malo slavna delatnost bila posvećena onima koji su bili skoro zdravi, i onima za koje više nije bilo nade.

Pre svega, on je dao izraza mišljenju da je bračni par Kleterjanovih već veoma dugo razdvojen. Bilo bi preko potrebno da se gospodin Kleterjan opet jednom pojavi u „Ajnfridu“, ako mu to ikako dopušta njegova napredna trgovina. Moglo bi mu se pisati, mogao bi mu se možda uputiti mali telegram... I bez sumnje bi usrećilo i okrepilo mladu majku kad bi doneo sobom i malog Antona, sve i kad ne bi bilo upravo interesantno za lekare da se upoznaju sa tim zdravim mladim Antonom.

I gle, pojavio se gospodin Kleterjan. Bio je primio telegram doktora Milera, i došao je sa obale Baltičkog mora. Sišao je s kola, naredio da mu donesu kafu i zemičaka s buterom, i izgledao veoma zapanjen.

„Gospodine,” reče, „šta je? Zašto me zovu k njoj?”

„Stoga,” odgovori doktor Miler, „jer želimo da boravite sada u blizini vaše gospođe.”

„Želite ... Želite ... No je li to i nužno? Ja pazim na svoj novac, gospodine, vremena su rdava a železnice skupe. Zar se nije moglo izbeći to putovanje koje traje celog dana? Ne bih ništa rekao kad bi to, na primer, bila pluća; no kako je bogu hvala samo dušnik ...”

„Gospodine Kleterjane,” reče doktor Miler, „prvo i prvo, dušnik je važan organ...” On je sasvim nekorektno kazao „prvo i prvo”, jer nije dolazilo „drugo”.

No u isto doba sa gospodinom Kleterjanom pojavila se u „Ajnfridu” puna jedna osoba, sva u crvenom, šotiš i zlatu, i ona je nosila u svome naručju Antona Kleterjana mladeg, zdravoga malog Antona. Da, on je bio tu, i niko nije mogao poreći da je zaista cvetno neumerenim zdravljem. Ružičast i beo, čist i u svežim haljinama, pretio i mirisan počivao je on svom težinom na goloj, crvenoj mišici svoje rojtama ukrašene sluškinje, gutao ogromne količine mleka i iseckanog mesa, i u svakom se pogledu predavao svojim instinktima.

Sa prozora svoje sobe pratio je književnik Špinel dolazak mladoga Kleterjana. Uočio ga je čudnim, zamućenim pa ipak ostrim pogledom, dok su ga nosili s kola u kuću, i zatim se duže vremena zadržao kraj prozora sa istim izrazom na licu.

Otada je izbegavao susret sa Antonom Kleterjanom mladim koliko god je to bilo moguće.

10.

Gospodin Špinel je sedeo u svojoj sobi i „radio je”.

To je bila soba kao i sve ostale u „Ajnfridu”: starinska, jednostavna i otmena. Ogromna škrinja bila je po uglovima ukrašena metalnim lavljim glavama, visoko ogledalo na zidu nije pokazivalo ravnu površinu, no je bilo sastavljeno od mnogih sitnih, kvadratnih, olovom optočenih komadića, nije bilo ćilima da pokriva modrikastim lakom obojeni pod u kome su se produžavale krute noge nameštaja kao jasne senke. U blizini prozora stajao je prostran pišaći sto, a na sam prozor navukao je bio romansje žutu zavesu, bez sumnje da bi postao unutarnji.

U žučkastom sedecu je on, nagnut nad ploču stola, i pisao je, — pisao je jedno od onih mnogobrojnih pisama koja je svake nedelje slao na poštu i na koja — što je bilo veoma zabavno — većinom nije ni dobijao odgovora. Pred njim je ležao veliki, debeo tabak u čijem se levom uglu, pod zamršeno naslikanim predelom, moglo pročitati ime Detlefa Špinela, ispisano slovima sasvim novog oblika; on je taj tabak punio sitnim, brižljivo naslikanim i veoma čistim rukopisom.

„Gospodine!” stajao je onde. „Ja upravljam vama ove redove, jer ne mogu na ino, jer me ono što imam da vam kažem ispunjava, muči i čini da uzdrhćem, jer mi reči naviru takvom silinom da bi me ugušile kad ih se ne bih mogao osloboditi ovim pismom...”

Odajmo čast istini, ono o „naviranju” prosto nije odgovaralo stvarnosti, i bog zna iz kakvih sujetnih razloga je to tvrdio gospodin Špinel. Nikako nije izgledalo da mu reči naviru, kad se uzme u obzir da je njegov građanski poziv bio pisanje, on je napredovao sa bednom sporošću, i ko bi ga gledao, morao bi steći mišljenje da je književnik čovek kome pisanje pada teže no svima ostalim ljudima.

Sa dva prsta uhvatio bi jednu od ovih čudnovatih maljica na svome obrazu, i četvrt časa bi je obrtao, gledajući ukočeno, i nije odmicao nijednim redom, zatim bi napisao nekoliko kitnjastih reči, pa bi ponovo zapeo. S druge strane, mora se priznati da je ono što je najzad sačinio davalo utisak glatkoće i živahnosti, mada je po sadržini imalo karakter čudački, problematičan, i često čak i nerazumljiv.

„To je”, tako je dalje glasilo pismo, „neodstranjiva potreba da učinim da i vi vidite ono što već nedeljama stoji pred mojim očima kao neugasiva vizija, da ga ugledate mojim očima, u onoj svetlosti govora u kojoj stoji pred mojim unutarnjim pogledom. Navikao sam da udovoljim ovome nagonu koji me primorava da u rečima, nezaboravno i plameno stavljenim tačno na njihovo mesto, svoje doživljaje načinim doživljajima sveta. I stoga, čujte me!

Ne želim ništa drugo no da kažem ono što jeste, pričam samo jednu povest, sasvim kratku povest koja mora pobuditi nezrečno negodovanje, pričam je bez komentara, bez optužbe i presude, samo svojim rečima. To je povest Gabrijele Ekhofo, gospodine, žene koju vi nazivate svojom... i pazite dobro! vi ste je doživeli; no tek ja sam onaj koji će vam je svojom rečju zapravo podići do značaja doživljaja.

Sećate li se vrta, gospodine, starog, zapuštenog vrta iza sivog patricijskog doma? Zelena mahovina nicala je iz pukotina starih zidova koji okružavaju njegovu sanjarijsku divljinu. Sećate li se vodoskoka u sredini? Krinovi lila boje naginjali su se nad njegovu trošnu ivicu, a njegov beli mlaz tajanstveno je čeretao i pričao nešto lomnom kamenju. Letnji dan se klonio.

Sedam devica sedelo je u krugu ovog studenca; no u kosu sedme, prve, jedne, kao da je sunce na smiraju potajno upredalo oznaku najvišeg gospodstva. Oči su njene bile kao plašljivi snovi, pa ipak se osmehivahu njene svetle usne ...

One pevahu. Behu uzdigle svoja lica ka visini mlaza koji uzleta, onamo gde se on u plemenitoj i umornoj oblini naginjao padu, i njihovi tihi, jasni glasovi lebdeli su oko njegovog vitog plesa. Možda su bile sklopile oko kolena svoje nežne ruke, pevajući. . .

Sećate li se te slike, gospodine? Jeste li je videli? Niste je videli. Vaše oči nisu bile stvorene za nju, vaše uši nisu bile sposobne da čuju čednu slast njene melodije. Jeste li je videli? — Trebalo je da se ne usudite ni disati, trebalo je da svome srcu zabranite da kuca. Trebalo je da odete, natrag u život, u vaš život, i da za sve vreme koje vam je još ostajalo na zemlji čuvate u duši ono što ste videli kao svetinju koja se ne sme ni taknuti ni povrediti. A šta ste učinili?

Ta je slika bila jedan svršetak, gospodine; zar ste morali doći vi da ga razorite, da mu date produženje u vulgarnosti i ružnoj patnji? To je bila dirljiva i puna mira apoteoza, utonula u večernju ozarenost opadanja, rasula i gašenja. Stara jedna loza, suviše već umorna i suviše plemenita za delo i za život, nalazi se pri koncu svojih dana, a poslednji njeni izražaji su glasi umetnosti, nekoliko zvukova čemaneta koje je ispunila svesna seta zrelosti za umiranje... Jeste li videli oči iz kojih su ti zvukovi mamili suze? Može biti da su duše onih šest drugarica pripadale životu; ali duša njihove sestrinske gospodarice pripadala je lepoti i smrti.

Vi ste je videli, tu lepotu smrti: pogledali ste je da biste za njom zažudeli. Vašega srca nije se dotakla ni sen poštovanja, nije prostrujao njime ni drhtaj strepnje pred njenom dirljivom svetinjom. Nije vam bilo dovoljno da gledate: morali ste imati, iskoristiti, obesvetiti... Kako ste fino umeli da izaberete! Vi ste gurman, gospodine, plebejski gurman, seljak sa ukusom.

Molim vas da obratite pažnju na to da ja nikako ne želim da vas vredam. Što sada kažem, to nije pogrda, to je formula, prosta psihološka formula za vašu prostu, literarno sasvim nezanimljivu ličnost, i ja je izričem samo stoga što me goni da vam malo rasvetlim vaše sopstveno delanje i biće, što je to moj neizbežni poziv na zemlji da stvari nazivam imenom, da učinim da one progovore, da prosijam ono što je nesvesno. Svet je pun onoga što ja nazivam „nesvesnim tipom”; i ja ih ne podnosim, sve te nesvesne tipove! Ja ga ne podnosim, sve to gluho življenje i delanje bez znanja i saznanja, taj svet razdražujuće naivnosti oko sebe! Goni me mučnom neodoljivošću da sve biće uokolo — ukoliko to dopuštaju moje sile — objasnim, izrečem i dovedem do svesti — ne mareći da li to povlači za sobom posledice koje unapređuju ili sputavaju, da li donosi utehe i ublaženja, ili nanosi bola...

Vi ste, gospodine, kao što rekoh, plebejski gurman, seljak sa ukusom. U stvari ste nezgrapne građe, i nalazite se na dosta niskom stupnju razvoja, no bogatstvom i sedećim načinom života došli ste do iznenadne, neistorijske i barbarske izopačenosti nervnog sistema koja donosi sobom izvesno pohotljivo utančavanje želje za uživanjem. Mogućno je da su se mišići vašeg nepca pokrenuli u mjeskanje, kao na domaku neke odlične čorbe ili retkoga jela, kad ste odlučili da Gabrijelu Ekhofo učinite svojom ...

U stvari, vi zavodite njenu volju izgublenu u sanjarenju, odvodite je iz zapuštenog vrta u život i u ružnoću, dajete joj svoje ordinamo ime, i stvarate od nje udatu ženu, domaćicu i majku. Umornu i plašljivu lepotu smrti, nju koja cveta u uzvišenoj neupotrebljivosti, vi je ponižavate da služi vulgarnoj svakidašnjici i onom glupom, nesavlitljivom i preziranom dostojnom kumiru koji nazivaju prirodom, a ni slutnja o dubokoj niskosti vašeg podviga ne budi se u vašoj seljačkoj savesti.

Još jednom: šta se događa? Ona, sa svojim očenim što su kao bojažljivi snovi, poklanja vam dete; tome stvorenju, koje je produženje niskog opstanka svoga roditelja, daje ona svu krv i životnu sposobnost koju još ima, i umire. Ona umire, gospodine! I što ne odlazi na onaj svet u vulgarnosti, što se najzad ipak digla iz dubina svoga poniženja, te gordo i blaženo izčezava pod samrtnim poljupcem lepote, o tome sam ja vodio brigu. A vi ste, za to vreme, bez sumnje brinuli o tome da se zabavite sa sobaricama po skrovitim hodnicima.

Vaše dete međim, sin Gabrijele Elkhof, napreduje, živi i trijumfuje. Možda će nastaviti život svoga oca, postati građanin koji trguje, plaća porez i dobro ručava; možda će biti vojnik ili činovnik, ograničen i valjan stub države, u svakom slučaju stvorenje nepristupno muzama koje normalno funkcioniše, bez skrupula i puno pouzdanja, jako i glupo.

Primito ispovest, gospodine, da vas mrzim, vas i vaše dete, kao što mrzim sam život, vulgarni i glupi život koji ipak trijumfuje i koji vi predstavljate, većitu suproticu i glavnog neprijatelja lepote. Ne smem reći da vas prezirem. To ne mogu. Ja sam pošten. Vi ste jači. Ja vam, u borbi, mogu samo jedno staviti na suprot, uzvišeno oružje i osvetno oruđe slabih: duh i reč. Danas sam se njime poslužio. Jer ovo pismo — a i tu sam pošten, gospodine — samo je čin osvete, i ako u njemu ima samo jedna jedina reč dovoljno oštra, sjajna i lepa da vas smuti, da osetite jednu tuđu silu, da poljulja za jedan trenut vašu krepku ravnodušnost, ja ću tada klicati od radosti.

Detlef Špinel

I ovo je sačinjenje gospodin Špinel metnuo u koverat, stavio na nj marku, napisao kitnjastu adresu i predao ga pošti.

11.

Gospodin Kleterjan zakuca na vrata sobe gospodina Špinela; u ruci je držao veliki, čisto ispisan tabak, i izgledao je kao čovek koji je rešen da odlučno postupi. Pošta je bila učinila svoju dužnost, pismo je otišlo svojim putem; ono je prevallo čudnovati put od „Ajnfrida” do „Ajnfrida”, i tačno je stiglo onome kome je bilo upućeno. Bilo je četiri časa po podne.

Kad je gospodin Kleterjan ušao, gospodin Špinel je sedeo na sofi, i čitao svoj rođeni roman sa zbušnjivim crtežom na naslovnom listu. Ustao je, i pogledao posetioca iznenađeno i pitajući, mada je primetno porumenio.

„Dobar dan”, reče gospodin Kleterjan. „Izvinite što vam smetam pri vašem zanimanju. No smem li pitati da li ste vi ovo pisali?” I on podiže levom rukom veliki, čisto ispisani tabak, a sudlanicom desne ruke udario je o njega tako da je jako šuštao. Zatim turi desnu ruku u džep svojih prostranih, udobnih pantalona, naže glavu na stranu i otvori usta da osluškuj, kao što neki čine.

Čudnovato je bilo što se gospodin Špinel nasmešio; nasmešio se predusretljivo, malo zbušnjeno, i donekle kao izvinjavajući se, prineo šaku glavi kao da se priseća, i rekao: „Da, zbilja... ja... ja sam bio tako slobodan ...”

Stvar je bila u tome što se on jutros prikazao onakvim kakav jeste, i spavao do podneva. Stoga je patio od nemirne savesti i tupe glave, osećao se nervoznim i slabo otpornim. Uz to ga je proletnji vazduh koji je nastupio načinio malaksalim i sklonim očajanju. Sve ovo moramo spomenuti da bismo objasnili što se ponašao tako krajnje budalasto za vreme ove scene.

„Tako! Aha! Lepo!” reče gospodin Kleterjan, pa pritište bradu na grudi, diže obrve uvis, stade protezati mišice i činiti još mnoštvo sličnih priprema da prede na stvar bez milosti, čim se svrši to pitanje forme. Uživajući u svojoj osobi, otišao je nešto predaleko u tim pripremama; a što se najzad zbilo, nije potpuno odgovaralo punoj pretnji opširnosti te pripreme mimike. No gospodin Špinel je bio prilično bled.

„Vrlo lepo!” ponovi gospodin Kleterjan. „Onda primito odgovor usmeno, moj dragi, i to s obzirom na činjenicu da meni izgleda blesavo pisati dugačka pisma nekome s kim svakog časa možemo razgovarati...”

„Dakle... blesavo... reče gospodin Špinel sa osmehom kao izvinjavajući se, i skoro skrušeno.

„Blesavo!” ponovi gospodin Kleterjan, i žestoko zatrese glavom da pokaže koliko nepokolebivo pouzdanje ima u svoju stvar. „I ja ne bih udostojio to piskaranje ni jedne jedine reči, otvoreno da priznam, ne bi mi valjalo ni da uvijek u nj užinu, kad mi ne bi objašnjavalo neke stvari koje do tada nisam razumevao, izvesne promene ... Međutim, to se vas ništa ne tiče, i ne spada na stvar. Ja sam čovek radan, ja imam da mislim o važnijim stvarima no što su vaše neizrecive vizije...”

„Ja sam napisao ‚neugasiva vizija’”, reče gospodin Špinel i ispravi se. To je bio jedini moment ovoga prizora u kojem je pokazao nešto malo dostojanstva.

„Neugasivo ... neizrecivo ...!” odgovori gospodin Kleterjan, i pogleda u manuskript. „Vi pišete rukopisom koji je bedan, dragi moj; ne bih vas zaposlio u svome kontoru. Na prvi pogled izgleda sasvim uredan, no kad ga čovek pogleda pri svetlosti, pun je praznina i drhtavosti. No to je vaša stvar i mene se ne tiče. Ja sam došao amo da vam kažem da ste vi, prvo i prvo, pajac i premetalo — no to vam je, nadam se, poznato. Ali sem toga, vi ste i velika kukavica, a mislim da vam ni to ne moram opširno dokazivati. Moja žena mi je jednom pisala da vi ženskim glavama koje sretate ne gledate u lice, već samo škiljite na njih ispod oka, da bi vam ostala lepa slutnja, od straha pred stvarnošću. Na žalost, posle je prestala da priča o vama u svojim pismima; inače bih znao još više o vama. Ali takvi ste vi. „Lepota” vam je svaka treća reč, no u stvari to je samo cmoljavost i podmuklo šunjanje i zavist, i otuda bez sumnje i vaša bezočna primedba o skrovitim hodnicima; trebalo bi svakako da me ova onako potpuno porazi, a međutim samo me je zabavljala, zabavljala me je! No, jeste li vi sada obavešteni? Jesam li vam sada nešto malo rasvetlio vaše ... vaše delanje i biće, vi bedniče ljudski? Mada to nije moj neodrečni poziv, he, he!..

„Ja sam napisao ‚neizbežni poziv’”, reče gospodin Špinel; no odmah se ostavio toga. Stojao je, smeten i izbrušen, kao veliki, bedan, sed đakela.

„Neizbežan ... neodrečan ... Nitkov ste vi i kukavica, to vam ja kažem. Svakog dana me vidate za stolom. Pozdravljate me i smešite se, dodajete mi činije i smešite se, želite mi ‚nazdravlje’, i smešite se. I jednog dana mi šaljete ovu tričavu hartijčinu, punu blesavih pogrdi. He, ali pismeno imate kuraži. I kad bi bar bilo samo ovo smešno pismo. Ali vi ste spletkarili protiv mene, iza mojih leđa ste protiv mene spletkarili, ja sada vrlo dobro razumem ... mada ne treba da uobražavate da vam je to u čem koristilo! Ako se zanosite nadom da ste mojoj ženi turili bubice u glavu, onda se ljuto varate, ja to je ona i suviše razložan čovek! Ili ako čak uobražavate da me je drukčije primila no inače, mene i dete, kad smo došli, onda ste baš krunisali svoju budalaštinu! Ako maloga nije poljubila, to je učinila iz obzirivosti, jer se u najnovije doba pojavila hipoteza da to nije dušnik, već da su pluća, i u tom slučaju čovek ne može da zna... iako se to još ina da dokaže, to sa plućima, i vi sa vašim ‚ona umire, gospodine’, vi ste magarac!”

Tu je gospodin Kleterjan pokušao da dovede malo u red svoje disanje. Bio je već pao u veliku jarost, stalno je desni kažiprst ubadao u vazduh, a levom rukom je strahovito mrcvario manuskript. Njegovo lice, među plavim engleskim zaliscima, strašno se zacrvenilo, a njegovo namračeno čelo bilo je izbrzdano nabreklih žilama, kao munjama gneva.

„Vi me mrzite”, nastavi on, „i vi biste me prezirali kad ja ne bih bio jači... Pa i jesam jači, moje srce kuca na svome mestu, dok se vaše bez sumnje većinom nalazi u gaćama, i kad bih vas dohvatio, ni paprička ne bi od vas ostalo, skupa s vašim ‚duhom i rečju’, vi lukavi idiote, samo kad to ne bi bilo zabranjeno. No time još nisam rekao, dragi moj, da ću tek onako primiti vaše invektive, i ako pokažem svome advokatu kod kuće ono o ordinarnom imenu, pazite samo da ne dočekate čuda! Moje ime je dobro, gospodine, i to mojom zaslugom. A da li bi vama ko na vaše ime i jednu paru samo pozajmio, o tome presudjite sami, vi belosvetsko tumaralo! Protiv vas treba tražiti zaštitu zakona! Vi predstavljate javnu opasnost! Vi zaludujete svet! ... Mada ne treba da uobražite da vam je to ovoga puta pošlo za rukom, podmuklo šunjalo. Neće me tek valjda istisnuti individue kao što ste vi. Moje srce kuca na pravom mestu...”

Gospodin Kleterjan je bio sada zaista krajnje uzbuđen. Vikao je, i ponavljao neprestano da mu srce kuca na pravom mestu.

„Pevale su. Tačka. One uopšte nisu pevale! Plele su. A uz to, koliko sam razumeo, govorele su o tome kako se spravljaju kolači s krompirom, a ako kažem svome tastu ono o ‚opadanju’ i ‚rasulu’”, on će vas tužiti sudu, možete biti uvereni!... „Jeste li videli sliku, jeste li je videli?” Video sam je, naravno, ali ne razumem zašto je trebalo da zbog toga zadržim dah, i da pobegnem. Ja ne škiljim ženama mimo lica, ja ih pogledam, i ako mi se dopadnu, i ako me hoće, uzmem ih. Moje srce kuca na pr ...

Neko zakuca. Zakuca na vrata devet ili deset puta sasvim brzo jedno za drugim, malim, žestokim, plašljivim trepetanjem koje učutka gospodina Kleterjana, i jedan glas koji se nikako ne zaustavljaše, no stalno od muke ispadaše iz koloseka, progovori u najvećoj žurbi: „Gospodine Kleterjane, gospodine Kleterjane, ah, je li tu gospodin Kleterjan?” „Da ostanete napolju”, reče gospodin Kleterjan osorno ... „Šta je. Ovde ja imam reč.”

„Gospodine Kleterjane”, reče nepouzdan slabi glas, „morate doći... tu su i lekari... o, tako je užasno tužno ...”

Tada on jednim korakom stiže do vrata i naglo ih otvori. Napolju je stajala savetnikovica Spac. Na usta je bila stavila rubac, a velike, duguljaste suze kapljale su, sve dve i dve, u njega.

„Gospodine Kleterjane”, izusti ona ... „tako je užasno tužno... Ona je izbacila toliko krvi, tako strašno mnogo... Sedela je sasvim mirno u postelji, i pevušila za sebe neki odlomčić muzike, i tada je došlo, blagi bože, tako strašno mnogo ...”

„Je li mrtva?!” povika gospodin Kleterjan ... Pri tom je šćepao savetnikovicu za mišicu i trzao je tamo-amu na pragu. „Ne, nije sasvim, je li? Još ne sasvim, može me još videti... Je li opet izbacila nešto krvi? Iz pluća, je li? Priznajem da možda dolazi iz pluća... Gabrijela!” reče on odjednom, i oči mu se preliše, i videlo se da je iz njega izbilo jedno toplo, dobro, čovečno i pošteno osećanje. „Evo, dolazim!” reče on, i dugim koracima vukao je sobom savetnikovicu iz sobe i preko hodnika. S dalekog kraja zasvođenog šetalista još uvek je dolazio njegov glas koji se naglo udaljavo: „Ne sasvim, je li? ... Iz pluća, šta? ...”

12.

Gospodin Špinel je stojao na mestu na kome je stojao za vreme tako naglo prekinute posete gospodina Kleterjana, i gledao na otvorena vrata. Najzad stupi nekoliko koračaja napred i oslušnu u daljinu. No sve je bilo tiho, i on zatvori vrata i vrati se u sobu.

Neko vreme se posmatraše u ogledalu, zatim ode do pisaceg stola, izvadi iz jednoga preklečića malu bočicu i čašicu i prihvati se konjakom, što mu niko ne bi mogao zameriti. Zatim se opruži po sofi i sklupi oči.

Gornje okno prozora bilo je otvoreno. Napolju u vrtu „Ajnfrida” cvrkutahu ptice, i u tim malim, nežnim i smelim glasovima bilo je, tanano i prodirno, izraženo čitavo proleće. Jednom gospodin

Špinel reče tiho preda se: „Neodrečan poziv...” Zatim obrte glavu tamo-amo, uvlačeći vazduh kroza zube, kao da oseća žestok živčani bol.

Bilo je nemoguće smiriti se i pribitati. Nije čovek stvoren za tako nezgrapne doživljaje kao što je ovaj! — Nekim duševnim zbivanjem, čija bi nas analiza predaleko odvela, gospodin Špinel dođe do odluke da ustane i da potraži malo kretanja, da se prošeta po svežem vazduhu. Uze, dakle, šešir, i izađe iz sobe.

Kad je stupio iz kuće u blagi vazduh ispunjen snažnim mirisom, on okrete glavu, i potraži očima duž zgrade jedan od prozora, zastrt jedan prozor, i na njemu se njegov pogled zadržao neko vreme, ozbiljan, čvrst i taman. Zatim stavi ruke na leđa i krete šljunkovitim stazama. Išao je duboko zamišljen.

Leje još behu pokrivene asurama, drveta i džbunovi behu još nagi; no snega više nije bilo, samo se još po putevima nalazio poneki vlažan trag. Prostrani vrt sa svojim pećinama, lisnatim hodnicima i malim paviljonima ležao je u divnim bojama popodnevnog osvetljenja, u snažnim senkama i sitom, zlaćenom sjaju, a tamno granje drveća ocrtavalo se oštro i nežno na svetlom nebu.

Bio je to čas kad sunce dobija oblika, kad bezoblična masa svetlosti postaje kolut koji vidno zalazi, sa sitijim, blažim žarom koji oko može da podnese. Gospodin Špinel nije video sunce; njegov put ga je vodio tako da mu je bilo zatrto i skriveno. Išao je pognute glave, i pevušio za sebe neki odlomčić muzike, kratku jednu figuru, figuru koja se vije uvis bojažljivo i tužeći, motiv čežnje... No iznenada on zastade kao okovan, sa kratkim, grčevitim predahom, a ispod oštro nabranih obrva gledale su njegove raširene zenice ukočeno pravo preda se, sa izrazom užasnutog odbijanja ...

Staza je menjala pravac: vodila je prema suncu na smiraju. Ono je stajalo na nebu, veliko i koso, a u njega se behu uplela dva tanka oblačna prama pozlaćenih ivica; zapalilo je vrhove drveta, i razlivalo vrtom svoj žuto-crveni sjaj. A usred te zlaćene ozarenosti, sa moćnim svetlosnim vencem sunčanog koluta nad glavom, uspravno je stajala u putu jedna bujno razvijena osoba, sva obučena u crveno, zlato i šotiš; desnu je ruku naslonila na puni bok, a levom je lako kretala tamo-amo kolica vitog oblika. A u tim kolicima je sedelo dete, sedeo je Anton Kleterjan mlađi, sedeo je debeli sin Gabrijele Ekhof!

Sedeo je tu na uzglavlju, u belom, toplom, čupavom kaputiću, sa velikim belim šeširom, punih obraza, krasan i odlično uspeo, i njegov je pogled veselo i nezbunjivo sreo pogled gospodina Špinela. Romansje je taman hteo da prikupi hrabrost, on je bio čovek, on bi imao snage da prođe kraj te neočekivane, sjajem prelivane pojave, i da nastavi šetnju. Ali se tada desi strahovita stvar: Anton Kleterjan mlađi poče da se smeje i da klikće, zakrešta od neobjašnjivog uživanja, tako da je to bilo zbilja više no nelagodno.

Bog zna šta ga je snašlo, da li mu je crna prilika tu prema njemu pričinjavala tu divnu veselost, ili ga je zahvatio neki napad animalnog veselja. U jednoj je ruci držao prsten od koske, a u drugoj limenu zvečku. Ključići je dizao ova dva predmeta u sunčani sjaj, tresao ih i udarao jednim o drugi, kao da hoće nekog da odagna rugajući mu se. Oči su mu bile skoro sklopljene od veselja, a usta toliko razjapljena da se videlo ružičasto nepce. Čak je i glavu naglo okretao tamo-amo, ključići.

Tada se gospodin Špinel okrete, i odjezdi. Išao je šljunkom, praćen klicanjem maloga Kleterjana, i držao je ruku nekako obazrivo i sa krutom gracijom; koračao je sa usiljenim oklevanjem, kao čovek koji hoće da prikrije da se u sebi dao u bežanje.

GLADNI LJUDI

STUDIJA

U trenutku kad je Detlefa do dna duše proželo osećanje sopstvene izlišnosti, dozvolio je, nekako kao da ni sam nije to primetio, da ga sa sobom povuče gužva ljudi na svetkovini, pa su ga ono dvoje izgubili iz vida a da se nije ni oprostio od njih.

Prepuštio se bujici koja ga je vukla pored uzdužnog zida raskošne pozorišne dvorane, i tek kad je postao svestan da je daleko od Lili i maloga slikara, počeo je da se opire i najzad se zaustavio: blizu pozornice, naslonjen na pozlatom pretrpanu izbočinu jedne lože kraj proscenijuma, između jedne bradate barokne karijatide pleća povijenih pod teretom i njenog ženskog pandana, koji je u dvoranu isturao bujne grudi. Koliko god mu je to polazilo za rukom, predavao se stavu lagodnog posmatranja, s vremena na vreme prinoseći očima pozorišni dvogled, a pogled što mu je lutao po blistavom krugu izbegavao je samo jednu tačku.

Svetkovina je bila na vrhuncu. U dnu trbušatih loža se za postavljenim stolovima jelo i pilo, dok su se pored ograda gospoda u frakovima crne ili koje druge boje, sa ogromnim hrizantemama u rupicama od revera, nagnjili ka napudrovanim ramenima fantastično odevenih i razuzdano nafriziranih dama, i časkajući pokazivali na šaroliku tišmu u dvorani, na svet što se izdvajao u grupe, gurao se navirući, zastajao kao zajažen, zaošijavao se u kovitlac pa se uz brzu igru boja opet razređivao...

Žene, u lelujavim haljinama, pod šeširima s velikim povijenim obodima, a pričvršćenim ispod podbratka grotesknim trakama, oslonjene na visoke štapove, prinosele su očima lornjone s dugačkim drškama, a nabučeni rukavi muškaraca dopirali su gotovo do oboda njihovih sivih cilindera ... Glasne šale su doletale do galerija, i onde su ljudi nazdravljali jedni drugima dižući čaše sa pivom ili šampanjcem. Zaturenih glava, tiskali su se pred otvorenom pozornicom, na kojoj se, šaroliko i čičavo, zbivalo nešto ekscentrično. A onda, kad se zavesa šumno sklopila, svi uz smeh i aplauz navreše na suprotnu stranu. Orkestar zahuća. Svet je šetkao, gurao se i proplitao. A zlatnožuta svetlost, kudikamo jača od dnevne, zapljuskivala je ovu raskošnu prostoriju i sve oči prevlačila blistavim odsjajem, dok su svi ubrzano i besciljno požudno disali i usrkivali toplu i uzbuđljiva isparenja cveća i vina, jela, prašine, pudera, parfema i praznički zagrejanih tela...

Orkestar umuče. Svi zastadoše, držeći se podruku, i nasmejano pogledaše ka pozornici, na kojoj se, uz cviljenje i ječanje, počelo dešavati nešto novo. Četiri ili pet osoba u seljačkim kostimima je na klarinetima i unjkavim gudačkim instrumentima parodiralo hromatsko rvanje muzke iz „Tristana”... Detlef za trenutak spusti očne kapke, koji su ga pekli. Duša mu je bila tako ustrojena da je morao razabrati patničku sveobuhvatnu čežnju što je iz ovih zvukova progovarala čak i kad su tako očno besno izobličeni, i najednom u njemu ponovo buknu i poče ga gušiti seta usamljenika koji se sa zavišću i ljubavlju predaje jednom blistavom i običnom čedu života ...

Lili... Duša mu je sa preklanjajem i nežnošću uobljećavala to ime; i sad ipak nije više mogao sputavati pogled da krijomice ne klizne ka onoj dalekoj tački... Jest, još je bila tu, još je stajala onde. pozadi na istom mestu na kojem ju je maločas ostavio, i katkad, kad bi se gužva razdvojila, ugledao bi je celu, kako u svojoj mlečnobeloj, srebrom opervaženoj haljini, plavokose glave malčice ukoso nagnute i s rukama na leđima, stoji oslonjena na zid i časkajući gleda u oči malom slikaru, vragolasto i netremice gleda u njegove oči, koje su bile isto onako plave, onako otvorene i nezamućene kao i njene ...

O čemu su pričali, o čemu li su samo još pričali? Ah, to časkanje koje je tako lako i neaporno teklo iz neiscrpnog vrela bezazlenosti, nepretencioznosti, nevinosti i bodrosti, a u kojem on, uozbiljen i otromeo usled života punog sanjarenja i saznanja, usled uviđanja što parališu i usled patnji stvaranja, nije umeo da učestvuje! Otišao je, u napadu prkosa, očajanja i velikodušnosti iskrao se i ostavio sama ona dva ljudska bića, da bi potom još, iz daljine, sa ovom ljubomorom što davi u grlu, opazio osmejak olakšanja koji su oni, u najvećoj saglasnosti, izmenjali kad su videli da su lišeni njegovog prisustva što ih je tištalo.

Zašto li je došao, zašto li je samo danas ponovo došao? Šta ga je nagnalo da se sebi na muku umeša u gomilu nesputanih i nesmetenih, koja ga je okružavala i uzbuđivala, a nikad ga u stvarnosti nije primala u sebe? Dobro je on poznavao tu žudnju! „Mi usamljenici”, tako je jednom negde napisao u ispovedni čas, „mi izdvojeni sanjari i razbaštinići života, koji u veštačkom i ledenom prostoru, negde postrance i izvan, provodimo dane mozgajući... mi, koji oko sebe širim hladan dah nesavladljivog otuđenja čim među živim bićima pokažemo svoja čela žigosana belegom saznanja i obeshrabrenosti... mi jadne avetinje života, koje ljudi presreću sa plašljivim poštovanjem i koje što pre mogu prepuštaju nama samima, da im naš prazan i svestan pogled više ne kviri veselje... mi svi nosimo u sebi čežnju koju prikrivamo i koja nas razjeda, čežnju za onim što je bezazleno, jednostavno i živo, za malo prijateljstva, predavanja, prisnosti i ljudske sreće. „Život, iz kojeg smo isključeni, — taj život se nama ne prikazuje kao vizija krvave veličine i divlje lepote, nama, neobičnima, on se ne javlja kao nešto neobično; ne, nego je carstvo naše čežnje ono što je normalno, pristojno i ljubavno, to je život u svojoj zavodljivoj banalnosti...”

Pogledao je preko ka ono dvoje što su časkali, dok je kroz celu dvoranu neki dobroćudan kikut prekidao svirku klarineta, koji su tešku i slatku ljubavnu melodiju izobljećavali u drečavu sentimentalnost... Vi ste to, osećao je. Vi ste onaj topli, mili, budalasti život, onakav kakav se kao večita suprotnost nalazi naspram duha. Nemojte verovati da vas duh prezire. Ne poklanjajte vere ni jednom jedinom izrazu njegovog omalovažavanja. Mi se šunjamo za vama, mi podzemni duhovi i čudovišne nemani onemele od saznanja, stojimo u daljini, a u očima nam gori i obazire se požudna čežnja da budemo kao i vi.

Da li se to budi gordost? Da neće da porekne da smo usamljeni? Da joj nije do hvalisanja kako duhovni čin ljubavi obezbeđuje uzvišenije sjedinjenje sa životom na svakom mestu i u svako doba? Ah, s kim? S kim? Ipak uvek samo sa onima koji su kao mi, sa patnicima i čežnjivima i siromasima, a nikad s vama, vi plavooki, kojima duh nije potreban!

... Sad su igrali. Produciranje na pozornici je bilo završeno. Orkestar je treštao i zapevao. Po glatkom podu parovi su klizili, vrteli se i juljuškali. I Lili je igrala sa malim slikarem. Kako joj je graciozno mila glavica izrastala iz čaške koju je tvorio srebno izvezeni kruti okovratnik! Opušteno i elastično koračajući i obrćući se kretali su se unaokolo po uskom prostoru; njegovo lice je bilo okrenuto njenom, i oni su smećeći se, uz obuzdano predavanje slatkoj trivijalnosti ritmova, nastavljali da časkaju.

Usamljenika odjednom obuze neki pokret kao da ga se mašaju nečije ruke što oblikuju. Vi ste ipak moji, osetio je, i ja sam nad vama! Zar ja sa osmehom ne prozirem vaše jednostavne duše? Zar ja sa podrugljivom ljubavlju ne primećujem i ne čuvam svaki naivni poriv vaših tela? Zar se u meni naočigled vašeg nesvesnog ponašanja ne napinju sile reči i ironije, tako da mi srce kuca od požude i sladostrasnog osećanja da vas mogu ponovo stvoriti, igrajući se, i u svetlosti svoje umetnosti vašu budalastu sreću izložiti ganutosti sveta? ...

A zatim se klonulo i čežnjivo srušilo u njemu sve ono što se upravo bilo tako prkosno uspravilo. Ah, jedanput, samo tokom jedne noći kao što je ova, ne biti umetnik nego čovek! Jedanput umaći od neprikosnovenog prokletstva koje glasi: ne smeš postojati, moraš gledati; ne smeš živeti, moraš stvarati; ne smeš voleti, moraš znati! Jedanput živeti sav ispunjen iskrenim i jednostavnim osećanjem, živeti, voleti i veličati! Jedanput biti među vama, u vama, biti vaš, o vi koji ste živi! Jedanput vas srkati u sebe ushićenim gutljajima — vi slasti običnog života!

... Trgao se, okrenuo se. Činilo mu se da bi se sva ova lepuškasta, zagrejana lica, kad bi ga opazila, prevukla ispitivačkim i odbojnim izrazom. Želja da se povuče, da potraži tišinu i mrak, iznenada je toliko ojačala u njemu da joj nije odoleo. Jeste, otići, sasvim se ukloniti bez rastanka, kao što je maločas napustio Lili, i kod kuće vrelu i nesrećno opijenu glavu položiti na hladan jastuk. Zakoračio je prema izlazu.

Hoće li ona to opaziti? On je tako dobro znao ovo odlaženje, ovo ćutljivo, ponosito i očajničko izmicanje iz neke dvorane, neke bašte, iz bilo kog mesta društvenog veselja, sa nepriznatom nadom da će svetlome biću za kojim čezne prirediti kratak trenutak osenčenosti, pometenog razmišljanja, sažaljevanja... Zastao je, obazreo se još jednom onamo. U njemu šiknu neko preklinjanje. Ostati ovde, istrajati, boraviti kraj nje, makar i izdaleka, i očekivati nekakvu nepredviđenu sreću? — Uzalud. Nije bilo približavanja, niti sporazumevanja, niti nade. Odlazi, odlazi u tminu, zarij glavu u šake i plači ako možeš, ako ima suza u tvojem svetu ukočenosti, pustoši, leda, duha i umetnosti! — Napustio je dvoranu.

Grudi mu je pekao i tiho ih razirivao bol, a u isti mah ga je obuzimalo neko besmisleno, nerazumno očekivanje... Ona će to morati da vidi, moraće shvatiti, moraće doći, krenuti za njim, makar i samo iz sažaljenja, moraće ga zadržati na pola puta i reći mu: Ostani ovde, budi veseo, ja te volim. I išao je sasvim sporo, iako je znao, toliko do smeha izvesno znao da ona, mala Lili što igra i časka, nipošto neće doći...

Bilo je dva ujutru. Hodnici su zjapili pusti, a iza dugačkih garderoberskih pulpova razvodnice su sedele pospano oboreni glava. Niko živi osim njega nije pomišljao da ode kući. — On se uvi u kaput, uze šešir i štap i napusti pozorište.

Na trgu, u magli zimske noći kroz koju je prosijavala beličasta svetlost, stajali su fijakeri u dugom nizu. Pred kolima su džonjali konji, oklembeseni glava, s pokrovcima na leđima, dok su umotani kočijaši, okupljeni u manje grupe, tupkali po tvrdom snegu. Detlef mahnu jednome od njih, i dok je ovaj pripremao konja, on pričekna na izlazu osvetljenog vestibila, izlažući hladnom, štipkavom vazduhu slepoočnice koje su tukle.

Bljutav ukus penušavog vina što mu se zadržao u ustima probudio je u njemu želju za pušenjem. Mehanički je izvukao jednu cigaretu i šibicom je pripalio. I tad, u trenutku kad je plamičak utrnuo, desilo mu se nešto što u prvi mah nije shvatio, pred čim je u nedoumici i užasnut stajao opuštenih ruku, nešto što nije mogao ni preboleti ni zaboraviti...

Iz mraka je, čim se Detlefov vid oporavio od zaslepljenosti prouzrokovane malenim plamenom, iskrslo neko zadivljalo, upalo, ridobrado lice, čije su zapaljene i bedom opervažene oči zurile u njegove sa izrazom opake poruge i sa izvesnim požudnim ispitivanjem... Udaljen samo dva ili tri koraka od njega, šaka zarivenih u duboke džepove pantalona, sa zadignutim okovratnikom na odrpanom sakou, stajao je naslonjen na jedan od fenjerskih stubova pored ulaza u pozorište čovek kojem je pripadalo ovo patničko lice. Pogled mu je klizio niz celu Detlefovnu priliku, niz njegov kaput postavljen krznom, preko kojeg je visio pozorišni dvogled, klizio sve do njegovih lakovanih cipela, da bi se onda ponovo sa onim istim pohotnim i požudnim ispitivanjem ukopao u njegov pogled; jedan jedini put je taj čovek kratko i prezrivo dunuo kroz nos ... a onda se njegovo telo streslo od mraza, njegovi mlitavi obrazi kao da su još dublje upali, dok su mu se očni kapci drhtavo sklappali a uglovi usana se

opušitali u isti mah zlobno i ucveljeno.

Detlef je stajao ukočen. Svim silama se upinjao da shvati. Iznenada mu dopre u svest privid zadovoljstva i blagostanja s kojim je on, učesnik na zabavi, izašao iz vestibila, domahnuo kočijašu, izvadio cigaretu iz srebrne tabakere. Nehotice je digao ruku, ushtevši da se lupi po čelu. Zakoračio je ka tom čoveku, uvukao vazduh, da govori, da objasni... A onda se ipak nemo popeo u spremna kola, bezmalo zaboravivši da kočijašu kaže adresu, raspamećen, izvan sebe zbog nemogućnosti da sve ovo jasno sredi.

Kakva zabluda, bože moj, — kakav strahoviti nesporazum! Ovaj zlopatnik i izopštenik posmatrao je njega s požudom i gorčinom, sa usiljenim prezirom, koji znači zavist i čežnju! Zar ta gladnica nije malčice paradirala? Zar iz njegovog drhturenja, iz njegove ucveljene i zlobne grimase nije govorila želja da načini utisak, da njemu, drskom srećniku, priredi trenutak osenčenosti, pometenog razmišljanja, sažaljevanja? Varaš se, prijatelju, promašio si to dejstvo; tvoj kukavni lik za mene nije zastrašujuća i postidna opomena iz nekog tuđeg, strahovitog sveta. *Pa mi smo braća!* —

Osećaš li to ovde, družo, ovde povrh grudi, kako peče? Kako ja to dobro poznajem! I zašto si i dolazio? Zašto prkosno i ponosito ne ostaješ u mraku nego staješ pod osvetljene prozore, iza kojih se nalaze muzika i smeh života? Zar i ja ne poznajem tu bolesnu žudnju koja te nagnala onamo da pothranjuješ ovu svoju bedu, koja se može nazvati ljubavlju isto kao i mržnjom?

Meni nije tuđe ništa od svekolike nesreće koja tebe nadahnjuje, a ti si nameravao da me postidiš! Šta je duh? Mržnja koja se igra! Šta je umetnost? Čežnja koja oblikuje! Nama je obojici zavičaj u zemlji prevarenih, gladnih, onih koji optužuju i poriču, pa i izdajnički časovi puni samopreziranja su nam zajednički, nama koji gubimo sebe u sramnoj ljubavi prema životu, prema budalastoj sreći. Ali ti me nisi poznao.

Zabluda! Zabluda! ... I kad ga je ovo žaljenje sasvim obuzelo, negde u dubini njegovog bića prosja neka istovremeno i bolna i slatka slutnja... Da li je samo onaj čovek u zabludi? Gde je zabludama kraj? Zar nije zabluda svekolika čežnja na zemlji, moja na prvom mestu, koja se odnosi na ono što je jednostavno i nagonski živo, na nemi život, koji ne zna za preobraženje putem duha i umetnosti, za iskupljenje putem reči? Ah, svi smo mi braća, mi stvorenja nespokojno patničke volje; a ne poznajemo jedan drugoga. Drukčija jedna ljubav je potrebna, drukčija ...

I dok je kod kuće sedeo među svojim knjigama, slikama i poprsjima što su ga mirno gledala, uzbuđivale su ga blage reči: „Dečice, volite se...”

1903.

TONIO KREGER

Zimnje sunce je tek-tek bedno prosijavalo nad teskobnim gradom, mlečno i malaksalo iza oblačnih slojeva. Vlaga i promaja vladale su po ulicama sa zabatima, a ponekad je padala kao neka meka sugradica, ni led ni sneg.

Škola se svršila. Preko popločana dvorišta i napolje kroz gvozdena vratnice navirale su čete oslobođenih, delile se i žurile desno i levo. Veliki učenici dostojanstveno su pritiskivali svoj svežnjić knjiga visoko uz levo rame, a desnom su rukom veslali uz vetar, ručku u susret; mališani su veselo kaskali, tako da je ledena kaša prskala uokolo, a naučni alat klepetao u torbama od kože morskog psa. A ponekad su svi sa pobožnim očima naglo skidali kape s glave, kad bi se pojavio šešir sličan Votanovom i jupiterska brada nekog od profesora koji je prolazio odmerenim korakom ...

„Jesi li stigao jedva jednom, Hanse?“ reče Tonio Kreger, pošto je dugo čekao na drumu; sa osmehom pride prijatelju koji je izlazio razgovarajući sa nekim drugovima, i hteo već s njima da krene ... „Kako to?“ upita on i pogleda Tonija ... „Zbilja, tako je! Pođimo, dakle, malo.“

Tonio umuče, i oči mu se zamutiše. Je li Hans zaboravio, je li se tek sad setio da su mislili danas u podne da malo zajedno prošetaju? A on sam, on se skoro bez prestanka tome radovao otkako su se dogovorili!

„E pa, zbogom, vi!“ reče Hans Hanzen drugovima. „Idem sad još malo sa Kregerom.“ — I njih dvojica krenuše desno, dok su ostali polako pošli levo.

Hans i Tonio su dospevali da šetaju posle škole jer su obojica pripadali kućama u kojima se ručavalo tek u četiri sata. Njihovi su očevi bili veliki trgovci i na javnim položajima, i bili su moćni u gradu. Već mnoga pokolenja Hanzenovih posedovala su one prostrane drvare dole na reci gde su ogromne pile presecale debela sa tutnjavom i zviždukom. Ali Tonio beše sin konzula Kregera, čije su životne vreće sa širokim crnim žigom firme vozila kola ulicama, iz dana u dan; a veliki stari dom njegovih predaka bio je najgospodskiji u celom gradu ... Drugovi su stalno morali skidati kape, zbog mnogih poznanika, štaviše, neki su prvi pozdravljali četrnaestogodišnje dečake ...

Obojica su okačili školske torbe o ramena, i obojica behu lepo obučeni i dobro utopljeni; na Hansu beše kratak brodarski kaputić po kome je, na leđima i ramenima, ležala široka modra ogrlica njegovog mornarskog odela, na Toniju duži siv kaput s pojasom. Hans je nosio dansku matrosku kapu sa crnim trakama, ispod koje se pomaljalo bujna čupa njegove kose, plave kao lika. Bio je vanredno lepuškast i stasit, širok u plećima a uskih bedara; njegove neosenčene oči, modre kao čelik, gledale su oštro. Ispod okrugle krznene kape Tonijeve, iz lica koje je imalo južnjačku oštrinu crta, gledale su oči tamne i nežno osenčene, sanjalački i malo bojažljivo, ispod kapaka koji su se činili i suviše teški... Imao je neobično meka usta i bradu. Išao je nemarno i neujednačeno, dok su Hansove vite noge u crnim čarapama koračale tako elastično i ravnomerno ...

Tonio nije govorio. Osećao je bol. I nabravši svoje pomalo kose obrve, skupio je usta kao da hoće da zviždi i gledao u daljnu nagnuvši glavu ka ramenu. To mu je bilo svojstveno, taj izraz i to držanje.

Iznenada, Hans provuče svoju mišicu ispod Tonijeve, i pri tom ga pogleda ispod oka, jer beše veoma dobro shvatio o čemu se radi. I mada je Tonio ćutao još i pri idućim koracima, odjednom se ipak veoma raznežio u duši.

„Ja to nisam zaboravio, Tonio“, reče Hans i pogleda preda se na pločnik, „već sam samo mislio da danas ne može ništa da bude jer je tako vlažno i vetrovito. Ali meni to baš ništa ne smeta, i nalazim da je sjajno što si me ipak čekao. Ja sam već mislio da si otišao kući, i bilo mi je krivo ...“

U Toniju se sve uskomešalo od skakutanja i kliktanja.

„Da idemo, dakle, preko bedemâ!“ reče on uzbuđenim glasom. „Preko vodeničkog bedema, i preko holstenskog, pa ću te tako otpratiti kući, Hanse ... Bože sačuvaj, to ništa ne mari što ću se sam vratiti; idući put praticeš ti mene.“

U dnu duše on baš i nije bio čvrsto uveren u ono što je Hans rekao, i jasno je osećao da ta šetnja udvoje ima za Hansa samo polovinu one vrednosti koju ima za njega samog. Ali on je ipak video da se Hans kaje zbog svoje zaboravnosti, i da se trudi da ga odobrovolji i izmiri se s njim. A on je bio daleko od toga da ometa izmirenje...

Stvar je bila u tome što je Tonio voleo Hansa Hanzena, i već mnogo propatio radi njega. Koji najviše voli, taj je pobeđen i mora patiti — njegova četrnaestogodišnja duša već je primila od života tu prostu i oporu pouku; a on je bio takve prirode da je tačno beležio takva iskustva, zapisivao ih, tako reći, u duši, i u izvesnom smislu i uživao u njima, a ipak se sâm lično nije po njima upravljao, niti imao od njih praktičnih koristi. A i to mu je bilo urođeno da je ovakve pouke cenio kao mnogo važnije i interesantnije od onih znanja koja su mu naturalni u školi, štaviše, za vreme časova u učionicama sa gotskim svodovima, on se poglavito time bavio da do dna prooseti ovakva saznanja, i da ih potpuno proveri razmišljanjem. A u ovom zanimanju nalazio je zadovoljstvo sasvim slično onome koje bi ga obuzimalo kad je šetao po svojoj sobi sa svojim čemanetom (jer on je svirao u čemane), i kad je mamio iz njega zvuke što je god mogao mekše, i uplatio ih u žuborenje vodoskoka koji se dole, u vrtu, dizao poigravajući pod granama starog oraha ...

Vodoskok, stari orah, njegovo čemane, a u daljini more, Baltičko more, kraj kojeg se smeo odmarati o raspustu i osluškivati njegove letnje snove, eto, te je stvari on voleo, njima se, u neku ruku, opkoljavao, i među njima se odigravao njegov unutarnji život; stvari sa imenima koja se mogu upotrebiti u stihovima sa lepim efektom, koja su zbilja često i zvonila u stihovima koje je ponekad sastavljao Tonio Kreger.

Njegovom sopstvenom krivicom doznalo se da ima svesku sa stihovima koje je sam napisao, to mu je mnogo naudilo kod drugova i kod nastavnika. Sinu konzula Kregera činilo se s jedne strane glupo i vulgarno što mu to zameraju, i prezirao je zbog toga i drugove i nastavnike; a ovi su ga uz to još i odbijali svojom neuglađenošću, i on je začudo snažno prozirao njihove lične slabosti. No s druge strane je i on sam osećao da je to raspušteno i u stvari neprilično pisati stihove, i u izvesnoj meri morao je davati za pravo svima onima koji to smatraju čudnovatim zanimanjem. Pa ipak ga to nije moglo nagnati da se okani stihova ...

A kako je doma traćio vreme, u školi bio spor i odsutan duhom, i slabo stajao kod nastavnika, stalno je donosio kući najbednije ocene, a njegov otac, dug, brižljivo obučen gospodin zamišljenih modrih očiju, koji je svagda nosio poljski cvet u rupici od kaputa, pokazivao je zbog toga mnogo ljutnje i žalosti. No njegovoj majci, njegovoj lepoj crmokosoj majci koja se zvala Konsuelo i uopšte bila toliko drukčija no ostale gospođe u varoši, jer ju je njegov otac nekada doveo sasvim sa dna zemljopisne karte — njegovoj majci je bilo baš sasvim svedjedno kakve su svedodžbe...

Tonio je voleo svoju crmonanjastu i vatrenu majku koja je tako divno svirala u klavir i u mandolinu, i bilo mu je drago što nju ne tišti njegov sumnjivi položaj među ljudima. Međutim, ipak je osećao da je očeva ljutnja mnogo dostojanstvenija i uvažena dostojnija, i mada ga je ovaj korio, sasvim se s njim slagao u duši, a nalazio da je majčina vedra ravnodušnost pomalo labava. Ponekad je mislio otprilike ovako: Sasvim je dosta što sam takav kakav sam, što ne mogu i neću da se promenim, nehatan, uporan, i što uvek obraćam pažnju na stvari na koje inače niko ne misli. Ali onda je bar u redu da me ozbiljno ukore i kazne, a ne da prelaze preko toga poljupcima i svirkom. Mi tek nismo Cigani u zelenim kolima, mi smo pristojan svet, kuća konzula Kregera, porodica Kregerovih ... A često bi i ovako razmišljao: Zašto li sam tako čudnovat i u sukobu sa svim i svačim, zavađen s profesorima, i tuđ među ostalim dečacima? Pogledaj ih samo, dobre učenike, i solidne osrednje đake. Oni ne nalaze da su nastavnici smešni, ne pišu stihove i misle samo o stvarima o kojima se i misli, i o kojima se može glasno govoriti. Kako se, bez sumnje, osećaju urednima, i u skladu sa svakim i svačim! To mora da prija... A šta li je sa mnom, i kako će se sve ovo završiti?

Ceo taj način u koji je posmatrao sebe i svoj odnos prema životu igrao je važnu ulogu u Tonijevoj ljubavi prema Hansu Hanzenu. Voleo ga je, prvo, što je lep; no zatim najviše stoga što se u svemu činio kao njegova sopstvena protivnost i suprotica. Hans Hanzen je bio odličan đak, a sem toga živahno momče koje je jahalo, izvodilo gimnastičke vežbe, plivalo junački i bilo omiljeno kod svih. Nastavnici osećahu prema njemu skoro nežnu naklonost, zvali ga po imenu i pomagahu ga u svemu; drugovi su težili da mu se umile, a na ulici zaustavljali su ga gospoda i gospođe, hvatali ga za čupu kose plave kao lika koja je bujala ispod danske brodarske kape, i govorili: „Zdravo, Hanse Hanzenu, sa tvojom lepom ćupom! Jesi li još prvi đak? Pozdravi tatu i mamu, krasno moje momče...“

Takav, eto, beše Hans Hanzen, i otkad ga poznavашe Tonio Kreger, osećao je čežnju čim bi ga ugledao, zavidljivu neku čežnju koja mu je ležala na prsima, i gorela. Kad bi čovek imao tako modre oči, mislio je on, i živeo tako uredno i u srećnoj zajednici sa celim svetom, kao ti! Uvek se zanimaš najpristojnijim stvarima, onima koje svako uvažava. Kad svršiš školske zadatke, ideš na čas jahanja ili radiš sa finom pilom, a čak i o raspustu potpuno si zauzet veslanjem, jedrenjem i plivanjem, dok ja ležim u pesku besposleno i izgubljeno, i bez prestanka posmatram tajanstveno promerljive izraze koji klize po liku pučine. No zato su tvoje oči tako jasne. Biti kao ti...

On nije pokušavao da bude kao Hans Hanzen, a možda nije ni shvatao tu želju vrlo ozbiljno. No bolno je žudeo da ga on voli, ovakvog kakav je, i na svoj način se trudio da izazove tu ljubav, sporo i srdačno, sa puno odanosti, patnje i sete, one sete koja dublje sažire i troši no sva nagla strasnost koju je čovek mogao očekivati od njegovog stranog izgleda.

I nije se trudio sasvim uzalud; jer Hans, koji je cenio kod njega izvesnu nadmoć, okretnost u govoru koja je omogućivala Toniju da iskaže i teške stvari, Hans je sasvim dobro razumeo da tu živi jedno za njega neobično snažno i nežno osećanje, te mu je ukazivao zahvalnosti, i često ga usrećavao svojom predusretljivošću — no često mu je zadavao i ljute muke ljubomore, razočarenja i uzaludnog truda da sklopi duhovnu zajednicu. Jer bilo je veoma čudnovato što je Tonio, koji je u stvari zavidio Hansu Hanzenu zbog načina življenja, ipak stalno težio da ga zadobije i privuče svome načinu; no to mu je uspevalo najviše na časak, pa i tada samo prividno.

„Čitao sam nešto čudno, nešto divno...“ Išli su i jeli skupa iz jedne kesice voćne bombone koje su kupili za deset para kod bakalina Iverzena, u Vodeničkoj ulici. „Moraš i ti to pročitati, Hanse, naime, to je „Don Karlos“ od Šilera ... Ja ću ti ga zajmiti, ako hoćeš ...“

„Ah ne“, reče Hans Hanzen, „mani se toga, Tonio, to nije za mene. Znaš, ja ostajem pri svojim knjigama o konjima. Tu ima, veruj, sjajnih slika. Pokazaću ti ih kad jednom dođeš k meni. To su trenutni snimci pa vidiš konje kako kasaju, i trče, i skaču, u svima položajima koje ne možeš ni videti u stvarnosti, jer ide sve odviše brzo...“

„U svima položajima?“ upita Tonio učtivo. „E, to je fina stvar. No što se tiče ‚Don Karlosa‘, to je lepše no što bi se moglo zamisliti. Ima tu mesta, vidičeš, koja su tako lepa da te prodrtaju, da čisto nešto pukne ...“

„Zar pukne?“ upita Hans Hanzen ... „Kako to?“

„Eno, na primer, ono mesto gde je kralj plakao jer ga je markiz prevario ... no markiz ga je prevario samo kraljeviću za ljubav, razumeš li, zbog koga se žrtvuje. Pa onda dolazi iz kabineta vest u predsojblje da je kralj plakao. ‚Plakao?‘ ‚Kralj je plakao?‘ Svi dvorjani su strašno neprijatno iznenađeni, i svega te obuzme jeza, jer to je užasno krut i strog kralj. Ali čovek to dobro razume što je on plakao, i meni ga je u stvari više žao nego i kraljevića i markiza zajedno. Uvek je tako sam i bez ljubavi, pa sada veruje da je našao čoveka, a taj ga izdaje...“

Hans Hanzen pogleda ispod oka Tonijevo lice, i bez sumnje ga je nešto na tome licu zadobilo za predmet, jer on iznenađeno opet provuče ruku pod Tonijevu mišku, i zapita:

„Na koji ga način izdaje, Tonio?“

Tonio se uzbuđi.

„Vidiš, stvar je u tome“, počeo on, „što sva pisma za Flandriju i Brabant...“

„Eto Ervina Jimertala“, reče Hans.

Tonio začuta. Kad bi ga zemlja progutala, pomisli on, toga Jimertala! Što mora da dođe i da nam smeta! Kad samo ne bi pošao s nama, i celog puta govorio o času jahanja ... Jer i Ervin Jimertal je uzimao časove jahanja. Bio je sin direktora banke, i stanovao tu pred gradskom kapijom. Dolazio im je u susret kroz aleju, već bez školskih knjiga, krivonog i kosih očiju.

„Zdravo, Jimertale“, reče Hans. „Ja idem malo s Kregerom.“

„Moram u grad“, reče Jimertal, „nešto da nabavim. No poći ću još malo s vama... To su svakako voćne bombone, to što imate? Hvala, pojeću nekoliko. Sutra imamo opet čas, Hanse“ — Bila je reč o času jahanja.

„Sjajno!“ reče Hans. „Dobiću sada kožne gamašne, znaš, jer sam onomad dobio peticu na pismenom...“

„Ti ne uzimaš časove jahanja, Kregeru?“ upita Jimertal, a oči mu behu samo dva sjajna zarezeta...

„Ne ...“ odgovori Tonio, sa naglaskom sasvim neodlučnim.

„Trebalo bi“, reče Hans Hanzen, „da moliš svoga oca da i ti uzimaš časove, Kregeru.“

„Da ...“ reče Tonio ujedno naglo i ravnodušno. Jednog trenutka mu se steglo grlo što ga je Hans oslovio prezimenom; a Hans kao da je to osetio, jer počeo da objašnjava:

„Ja te zovem Kregerom, jer ti je ime tako šašavo, znaš, izvini, ali ja ga ne marim. Tonio... Pa to uopšte i nije ime. Uostalom, ti za to nisi ništa kriv, bože sačuvaj!“

„Ne, ti se svakako uglavnom zato tako zoveš jer to zvuči tako tuđinski, i jer je nešto naročito...“ reče Jimertal, i pravio se kao da hoće da izgleda stvar.

„Tonijeva usta podrhtavaju. On se savlada i reče:

„Jest, to je budalasto ime, bog zna da bih se radije zvao Hajnrih ili Vilhelm, možete mi verovati. No to je otuda što se brat moje majke, po kome su me krstili, zove Antonio; jer moja majka je iz preka...“

Zatim učuta i pusti onu dvojicu da govore o konjima i kožnom priboru. Hans je uhvatio Jimertala pod mišku, i govorio je sa rečitim učešćem koje se u njemu nikad ne bi moglo probuditi za Don Karlosa ... Ponekad je Tonio osećao gde ga u nosu bocka želja da plače; a jedva je mogao da vlada svojom bradom koja je neprestano podrhtavala...

Hans ne mari njegovo ime — šta se tu može činiti? On sam se zove Hans, a Jimertal se zove Ervin, dobro, to su opštepoznata i pripoznata imena kojima se niko ne čudi. Ali „Tonio“ je nešto tuđinsko i naročito. Jest, u svakom pogledu ima u njemu nečeg naročitog, pa hteo on to ili ne hteo, i on sam je isključen iz društva pristojnih i običnih, mada tek nije Ciganin u zelenim kolima, već sin konzula Kregera, iz porodice Kregerovih ... Pa zašto ga Hans zove Toniom dok su sami, ako ga se odmah počne stideti čim se neko treći primakne? Ponekad mu je blizak i zadovoljen, jest. A na koji ga način izdaje, Tonio? upitao je on i uhvatio ga pod mišku. No kad je došao Jimertal, odmah je odahnuo, ostavio ga, i bez nužde mu prebacio njegovo tuđe ime. Koliko boli kad čovek mora sve to da prozre!.. Hans Hanzen ga u dnu duše pomalo voli kad su sami među sobom, on to zna. No čim im se još neko pridruži, on ga se stidi i žrtvuje ga. I on je opet sam. Mislio je na kralja Filipa. Kralj je plakao...

„Bože, bože“, reče Ervin Jimertal, „ja sada zbija moram u grad! Zbogom, vi, i hvala za bombone!“ Pa skoči na klupu koja je stajala kraj puta, pretrča preko nje svojim krivim nogama i otkasa.

„Jimertal mi je drag!“ reče Hans, i naglasi to. Razmaženo i samosvesno objavljujao je svoje naklonosti i nenaklonosti, nekako ih milostivo razdavao ... Pa zatim nastavi da priča o času jahanja, kad se već u to bio upustio. A nije već ni bilo daleko do kuće Hanzenovih; put po bedemima nije baš tako dug trajao. Oni držahu čvrsto svoje kape, i saginjahu glave pred snažnim, vlažnim vetrom koji je škripao i stenjao u golom granju drveća. A Hans Kanzen je govorio, dok je Tonio samo s vremena na vreme uplitao poneko veštačko Ah i Da, da, i ne radujući se što ga je Hans u žaru razgovora i opet uhvatio pod mišku, jer to je bilo samo prividno približavanje, bez značaja.

Zatim napustiše drvoreda na bedemima nedaleko od stanice, gledahu gde s huktanjem prolazi voz, nezgrapno žustar, pa su brojili, zabave radi, kola, i mahali onom čoveku koji sedi na vrhu poslednjih kola, umotan do nosa u svoje krzno. A zastali su na Trgu lipa, pred vilom veletršca Hanzena, i tu mu je Hans nadugačko pokazivao kako je to zanimljivo kad čovek stane na baštenska vrata, pa se u polugama klata tamo-amo, da sve škripa stoji. No posle toga se oprostio.

„Da, sad moram u kuću“, reče. „Zbogom, Tonio. Idući put ću ja tebe otpratiti, da znaš.“

„Zbogom, Hanse“, reče Tonio, „lepo je bilo u šetnji.“

Njihove ruke, pri stiskanju, behu sasvim mokre i pokrivene rdom sa baštenskih vrata. No kada je Hans pogledao u oči Tonijeve, na njegovom lepuškastom licu se začeo neki izraz kao da se pokajao prisećajući se.

„Uostalom, čitaću uskoro ‚Don Karlosa!‘“ reče on brzo. „Ono sa kraljem u kabinetu bez sumnje je sjajno!“ Pa uze torbu pod mišku i potrča kroz vrt pred vilom. Pre no što uđe u kuću, još jednom pozdravi glavom.

A Tonio krete dalje, sasvim ozaren i gotov da poleti. Vetar ga je nosio s leđa, no on nije samo stoga tako lako odmicao.

Hans će čitati „Don Karlosa“, pa će njih dvojica imati nešto zajedničko, nešto što ih spaja, i o čemu ne može s njima govoriti ni Jimertal niti iko od ostalih! Kako se oni dobro razumeju! Ko zna — možda će ga još i navesti da on piše stihove?... Ne, ne, to on neće! Hans ne treba da postane kao Tonio, već treba da ostane onakav kakav je, tako jasan i snažan kakvog ga vole svi, a najviše Tonio! No ako pročita „Don Karlosa“, to ipak nikako neće škoditi... I Tonio prođe kroza staru zdepastu kapiju, pa idući duž pristaništa, pope se u strmenu, vetrovitu i vlažnu ulicu zabata, ka domu svojih roditelja. Tada je živelo njegovo srce: bilo je u njemu čežnje i setne zavisti i nešto malo preziranja, i čitavo jedno čedno blaženstvo.

*

Plavu Ingu, Ingborgu Holm, ćerku doktora Holma koji je stanovao na trgu, tamo gde se dizao, visok, šiljast i mnogostruk, gotski studenac, nju je voleo Tonio Kreger kad mu je bilo šesnaest godina.

Kako se to zbilo? Vidao ju je hiljadu puta; no jedne večeri video ju je u izvesnom osvetljenju, video kako, u razgovoru sa prijateljicom, nekako obesno zabacuje glavu u stranu smejući se, video je kako na neki izvestan način prinosi šaku potiljku, šaku devojčice, ni mnogo usku, ni mnogo finu, a pri tom joj se smaknuo s lakti rukav od bele gaze, čuo je kako sa nekim izvesnim naglaskom izgovara neku ravnodušnu reč, a pri tom joj je nešto toplo zavonilo u glasu, i ushićenje obuze njegovo srce mnogo jače od onoga koje je ponekad osećao kada je posmatrao Hansa Hanzena, tada kada je još bio mali, glupi dečko.

Te večeri je poneo u sebi njezinu sliku, sa debelom plavom viticom, sa duguljastim očima, modrim i nasmejanim, i sa nežno ocrtanim nizom pega iznad nosa; nije mogao da zaspi jer je čuo kako joj nešto zvonilo u glasu, tiho je pokušavao da podražava naglasak kojim je izgovorila onu ravnodušnu reč, i pri tome je osetio jezu. Iskustvo mu je kazivalo da je to ljubav. No iako je tačno znao da će mu ljubav nužno doneti mnogo bola, nevolje i poniženja, da ona uz to još i razorava mir i ispunjava srce melodijama do presipanja a, međutim, mi ne možemo naći potrebno spokojstvo da neko delo zaoblino i da natenane stvorimo od njega celinu, on ju je ipak primio radosno, sasvim joj se predao i negovao ju je svim silama svoje duše jer je znao da ga to čini bogatim i živim, a on je čežnuo za tim da bude bogat i živ, umesto da spokojno skuje neku celinu ...

Taj događaj, da Tonio Kreger bi obuzet veselom Ingom Holm, zbio se u ispražnjenom salonu konzulke Hustede, na koju je te večeri došao red da priredi čas igranja; jer to je bio privatni kurs na koji su dolazila samo deca iz prvih kuća, i po redu se skupljala po roditeljskim domovima da bi se učila igranju i otmenom ponašanju. A u tu svrhu dolazio je svake nedelje naročito amo iz Hamburga nastavnik baleta Knâk.

Ime mu je bilo Fransoa Knâk, a kakav to samo beše čovek! ‚J'ai l'honneur de me vous représenter‘, rekao bi on, ‚mon nom est Knaak... A to se ne izgovori za vreme klanjanja, nego pošto se čovek već ispravi — tiho a ipak razgovetno. Ne dešava se čoveku svakog dana da se mora prikazati na francuskom, ali ko to zna na tom jeziku korektno i besprekorno, na nemačkom će mu tek biti lako.“ Kako je njegov svičasto crni dugi kaput divno bio priljubljen uz njegova gojazna bedra! U mekim borama spuštale su se njegove pantalone na cipele od laka, ukrašene širokim atlasnim trakama, a njegove zagasite oči pogledale su uokolo kao umorne od sreće zbog sopstvene lepote.

Svak je bio poražen obiljem njegove pouzdanosti i pristojnosti. Koraćao je — a niko nije koraćao kao on, elastično, talasavo, njišući se, kraljevski — prilazio domaćici, klanjao se i čekao da mu ona pruži ruku. Kad bi je dobio, zahvalio bi tihim glasom, kročio unazad gipko, pa bi se okrenuo na levoj nozi, a desnom bi se, i to njenim spuštenim vrhom, otisnuo sa tla, pa bi se udaljio ustreptalih bedara.

Kad čovek odlazi iz društva, povlači se prema vratima unatraske i klanajući se, stolicu ne dovlaci dohvativši je za nogu, niti je vuče po zemlji, već je lako uhvati za naslon, i spusti je bez šuma. Kad čovek stoji, ne skrsti ruke na trbuhu, niti pruži jezik u ugaio usta; a ako bi neko to ipak učinio, gospodin Knâk je to umeo tako da podražava da mu je za ceo život ulio gađenje prema takvom stavu ...

To je bilo otmeno ponašanje. A što se tiče igranja, njime je gospodin Knâk po mogućstvu još odlučnije vladao. U ispražnjenom salonu goreo je plin u velikom lusteru a sveće na kaminu. Pod je bio zasut prahom prozirca, a elévi stajahu nemi u polukrugu. No iza zastora na vratima, u susednoj sobi, sede su majke i tetke na plišanim stolicama, i kroz svoje lomjete posmatrale gospodina Knâka kako se sagao i drži sa po dva prsta ivicu svoga dugog kaputa, a nogama koje trepere od gipkosti prikazuje pojedine delove mazurke. Ali ako mu je bila namera da potpuno zapanji svoju publiku, iznenada i bez očite potrebe otnisno bi se u vis, i u vazduhu bi zbnjivom brzinom obrtao nogu oko noge, gotovo izvodio njima trile, da se najzad vrati na ovu zemlju prigušenim treskom, koji je ipak uzdramao sve do temelja ...

Kakav neshvatljiv majmun, mislio je Tonio Kreger u svome duhu. No on je ipak dobro video da Inga Holm, da vesela Inga često prati pokrete gospodina Knâka sa zanesenim osmehom, i nije mu samo zbog toga ta čudno savladana telesnost mamila iz duše kao neko divljenje. Kako li su smireno i nezbunjivo pogledale oči gospodina Knâka! One nisu gledale unutra u same stvari, do one tačke gde sve postaje složeno i tužno; one ništa nisu znale sem jednoga, da su zagasite i lepe. Stoga mu je držanje tako ponosito! Da, mora čovek biti glup da bi znao tako da korača kao on; i tada te svet voli jer si miokrvan. On je to tako dobro razumeo što Inga, što plava sratka Inga gleda gospodina Knâka tim pogledom. Ali zar njega samog nikad neće tako pogledati nijedna devojka?

O, i to se dešavalo. Bila je tu Magdalena Fermeren, ćerka odvjetnika Fermerena, blagih usta, i velikih, tamnih, sjajnih očiju, punih zbilje i sanjarenja. Ona je često padala pri igranju; no kad biraju dame, ona je prilazila njemu, znala je da on piše stihove, dvaput ga je molila da joj ih pokaže, i često ga je pogledala izdaleka oborene glave. No što će mu to? On, on voli Ingu Holm, plavu veselu Ingu koja ga svakako prezire stoga što piše stvari pesničke... on nju gleda, gleda njene uske modre oči, pune sreće i podsmeha; i u njegove grudi se uselila i žegla ih zavidljiva neka čežnja, bol opor i mučan što je od nje izdvojen i što će joj veći oostati tuđ ...

„Prvi par en avant!” reče gospodin Knâk, i nema reči koje bi opisale kako je to čeljade divno izgovaralo nosni glas. Vežbali su kadril, i Tonio Kreger se duboko uplašio kad je video da se nalazi u istom kareu sa Ingom Holm. On se klonio nje koliko je mogao, a ipak je stalno dospevao u njenu blizinu; branio je svojim očima da joj se približe, a stalno je padao na nju njegov pogled ... Evo je gde mu se bliži sa crvenim Ferdinandom Matisenom, klizeći i trčeci, gde baca kiku unazad i staje prema njemu, odahnuvši; gospodin Hajncelman, pijanista, prinosi dirkama svoje koščate prste, gospodin Knâk komanduje, i započinje kadril.

Ona se kretala pred njim tamo-amo, napred i nazad, koračala je i obrtala se, a ponekad ga je dodirivao miris koji je strujao iz njene kose, ili iz nežnog belog tkanja njene haljine, i njegove su se oči mutile sve više i više. Ja te volim, draga, sratka Inga, govorio je u sebi, i stavljao u te reči sav bol što se ona tako revnosno i veselo predaje igranju i ne obraća pažnje na njega. Padala mu je na um jedna divna pesma od Štorma: „Spavao bih; no ti plesat moraš”. Mučila ga je ponižavajuća protivrečnost koja se krije u tome što čovek mora igrati, a voli...

„Prvi par en avant!” reče gospodin Knâk, jer je dolazila na red nova figura. „Compliment! Moulinet des dames! Tour de mains!” I niko ne može opisati sa kakvom je on gracijom progutao nemo „e” onoga „de”.

„Drugi par en avant!” To je došao red na Tonija Kregera i njegovu damu. „Compliment!” Tonio Kreger se pokloni. „Moulinet des dames!” I Tonio Kreger, oborene glave i nabranih veda, stavi svoju ruku na ruke četiri dame, na ruku Inge Holm, i igraše „moulinet”.

Uokolo nastade kikot i smeh. Gospodin Knâk pade u baletsku pozu koja izražavaše stilizovan užas. „Avaj!” povika on. „Stoj, stoj! Kreger je dospeo među dame! En arrière, gospodine Kreger, natrag, fi donc! Svi su razumeli, samo vi niste. Brzo! Natrag! Povlačite se!” I on izvuče svoj rubac od žute svile, i odagna njime Tonija Kregera na njegovo mesto. Svi su se smejali, dečaci i devojčice i dame iza zastora, jer je gospodin Knâk dao do krajnosti smešan obrt toj sitnoj zgodi, te su se zabavljali kao u pozorištu. Samo je gospodin Hajncelman čekao sa suhoparno poslovnim izrazom znak da svira dalje, jer on je očvrsnuo prema efektima gospodina Knâka.

Zatim nastaviše kadril. Pa onda nastade odmor. Sobarica zazveketa na vratima, noseći na sluzavniku čaše sa ukuvanim sokom od vina, a u stopu za njom išla je kuvarica sa čitavim tovarom kolača s voćem. No Tonio Kroger se iskrade, izade potajno u hodnik i, stavivši ruke na leđa, stade pred jedan prozor na kome beše spuštena žaluzija, i ne pomišljajući da se kroz nju ništa ne vidi, i da je prema tome smešno da čovek tu stoji i da se pretvara kao da gleda van.

No on jo gledao u sebe, onamo gde je bilo toliko žalosti i čežnje. Zašto, zašto je on tu? Što ne sedi u svojoj sobi kraj prozora i ne čita Štormov „Imenzé”, pogledajući s vremena na vreme na večernji vrt gde tromo škripi stari orah? Tamo bi bilo njegovo mesto. Neka drugi igraju, neka sa predaju tome poslu sa svom svežinom i veštinom!... Ne, ne, njegovo je mesto ipak tu gde zna da je u blizini Inginoj, mada stoji tek podalje usamljen, i pokušava da razabere njen glas iz onog brujanja, zveketa i smeha tamo unutra, njen glas u kome zvoni topli život. Duguljaste tvoje modre oči nasmejane, plava Inga! Tako lep i vedar je samo onaj koji ne čita „Imenzé” i nikad ne pokušava da sam tako što napiše; i to je ono što je tužno!...

Ona bi morala doći! Morala bi primetiti da je otišao, morala bi osetiti kako mu jo pri duši, morala bi se iskrasti za njim, ma samo iz boćivosti, pa mu staviti ruku na rame i reći: Hodi k nama unutra, budi radostan, ja te volim! I on je osluškivao i čekao u nerazumnoj napetosti da ona dođe. Ali ona nikako nije dolazila. Takve se stvari ne zbivaju na zemlji.

Je li mu se i ona smejala kao ostali? Jeste, ona je to činila, mada bi on to rado porekao, i nje i sebe radi. A ipak je on igrao „moulinet des dames” samo zato što je bio utonuo u njenu blizinu. Ali šta to mari! Prestaće valjda jednom da se smeju! Nije li nedavno jedan časopis primio njegovu pesmu? Doduše, prestao je zatim da izlazi još pre no što jo pesma mogla biti štampana ... Doći će dan kad će on biti slavan, kad će se štampati sve što on napiše, pa ćemo tada videti da li će to napraviti utisak na Ingu Holm... To *neće* na nju napraviti utisak, u tome i jeste stvar. Dirnulo bi Magdalenu Fermeren koja uvek padn, dâ, bi nju. Ali nikada Ingu Holm, nikada modrooku veselu Ingu. Pa je li, dakle, uzalud? ...

Pri toj se pomisli bolno se zgrčilo srce Tonija Kregera. Osećati kako se u tebi kreću čudesne sile, razigrane i setne, a pri tome znati da oni za kojima čežneš ostaju prema njima u vedroj nepristupačnosti, to mnogo boli. Mada je stajao usamljen, izdvojen i bez nade pred spuštenim žaluzijama, i pretvarao se u svojoj žalosti kao da može da gleda kroz njih, on je ipak bio srećan. Jer tada je živelo njegovo srce. Kucalo je, toplo i tužno, za tebe, Inga Holm, i u blaženom samoodricanju obuhvatala je njegova duša tvoju plavu, svetlu i obesno običnu malu ličnost.

Više no jednom stajao je zažarena lica na usamljenim mestima kuda samo tiho dopiraše svirka, miris cveća i zveket čaša, i trudio se da razabere tvoj glas u udaljenom šumu gozbe, stajao je u tuzi radi tebe, a ipak bio srećan. Više no jednom ga je žalostilo što može da razgovara sa Magdalenom Fermeren koja uvek pada, što ga ona razume, što se s njim smeje i što je s njim ozbiljna, dok mu plava Inga, pa i kad sedi kraj nje, izgleda udaljena i tuđa i začuđena, jer njegov govor nije njezin govor; a ipak je bio srećan. Jer sreća, tako je govorio sam sebi, nije u tome da te vole; to je zadovoljenje za sjetu, pomešano sa gađenjem. Sreća je u tome da voliš, i da možda uloviš neko malo, varljivo primicanje voljenom predmetu. I u sebi je on zapisao tu misao, promislio ju je do kraja i proošetio do dna.

Vernost! mišljaše Tonio Kreger. Hoću da budem veran i da te volim, Ingeborga, dok živim. Toliko je bio dobronameran. Pa ipak šaptaše u njemu neka tiha bojazan i tuga što je posve zaboravio i Hansa Hanzena, mada ga vidi svakodneвно. A bilo je ružno i bedno što je taj pomalo zlobni glas imao pravo, što je vreme prolazilo i što je došao dan kad Tonio Kreger već ne bi bio tako bezuslovno gotov da umre za veselu Ingu kao nekada, jer je u sebi osećao i volje i snage da na svoj način stvori u svetu mnogo znatnoga.

I on je oprezno kružio oko žrtvenika na kome je buktao čisti i čedni plamen njegove ljubavi, klekao je preda nj i podsticao ga i hranio na sve moguće načine jer je hteo da ostane veran. A posle nekog vremena, neprimetno i nečujno, on se ipak ugasio.

Tonio Kreger je stajao još neko vreme pred hladnim oltarom, začuđen veoma i razočaran što je vernost nemogućna na zemlji. Zatim je slegao ramenima i otišao svojim putem.

život u svoj svojoj zavodljivoj banalnosti! Daleko je onaj od umetnika, moja draga, čije je krajnje oduševljenje upućeno onome što je rafinovano, ekscentrično i sotonsko, koji ne zna čežnju za bezazlenim, jednostavnim i živim, za nešto malo prijateljstva, odanosti, svojske iskrenosti i čovečanske sreće — potajnu čežnju koja silno troši, čežnju za slastima običnosti!...

Jedan čovečanski drug! Hoćete li mi verovati da bi me učinilo gordim i srećnim kad bih imao druga među ljudima? Ali do sada sam imao drugova samo među demonima, davalcima, dubokim čudovištima i avertima zanemelim od saznanja, to jest: među literatima.

„Ponekad dospem na neko postolje, nađem se u nekoj dvorani prema ljudima koji su došli da me slušaju. Vidite, tada se desi da posmatram sebe kako se obzirem i ispitujem publiku, da hvatam sama sebe gde motrim na slušaoce, a moje srce pita ko je to došao k meni, ko mi to nudi svoje odobravanje i zahvalnost, s kime mi moja umetnost stvara idealnu vezu... Ja ne nalazim ono što tražim, Lizaveta. Nalazim stado i opštinu koja mi je dobro poznata, gotovo neki skup prvih hrišćana: ljude nevažne tela i fine duše, ljude koji uvek padaju, tako reći, vi me razumete, i koji se poezijom blago svete životu — uvek samo one koji pate i čežnu i koji su siromašni, nikad nikoga od onih drugih, od modrookih, Lizaveta, kojima nije potreban duh!

A ne bi li to, na kraju krajeva, bila bedna nedoslednost, radovati se kad bi bilo drukčije? Protivno je svakome smislu, ako umetnik voli život, da ipak teži svim veštinama da ga privuče na svoju stranu, da ga zadobije za utančanosti i melanholije, za sve bolesno vlasteosvo literature. Carstvo umetnosti raste na zemlji, a carstvo zdravlja i bezazlenosti opada. Što još ostaje od njega, to bi trebalo da se očuva najbrižljivije, i kad neko mnogo radije čita knjige o konjima sa trenutnim snimcima, ne treba ga hteti zavesti i primamiti poeziji!

Jer najzad — zar bi se mogao naći bedniji prizor od onog što ga pruža život koji čini ogleda u umetnosti? Mi umetnici nikoga ne preziremo dublje no diletanta, živoga čoveka koji misli da uz to može još biti i umetnik.

Uveravam vas da ta vrsta preziranja spada u moje lične doživljaje. Nalazim se u društvu u dobroj kući, jede se, pije i čereta, svi se odlično razumeju, a ja sam radostan i zahvalan što mogu, za neko vreme, da se izgubim među bezazlenim i pristojno valjanim ljudima, kao da sam jedan od njih. Iznemada (ja sam to doživio) diže se neki oficir, potporučnik, lep čovek odličnog držanja, od koga se nikad ne bih nadao činu nedostojnom njegove svečane odore, i moli, bez ikakve dvosmislenosti, da mu dopustimo da nam pročita neke stihove koje je sam sačinio. Sa preneraženim osmehom daju mu to dopuštenje, i on izvodi svoju nakanu: sa cedulje koju je dotada držao skrivenu u skutu svoga mundira, čita on svoj rad, nešto o muzici i ljubavi, ukratko, nešto što je isto toliko bogato osećanjem koliko je siromašno efektom. A sada, molim vas lepo: potporučnik! Jedan od onih koji gospodare svetom! On zbilja nije spao na to... ! I došlo je ono što je moralo doći: izdužena lica, ćutanje, nešto izveštavao odobravanja, i svud ukoliko duboka nelagodnost. Prva duševna činjenica koja mi dolazi do svesti jeste ta da sam i ja sam kriv taj neugodnoj zabuni koju je naneo društvu taj nepromišljeni mladi čovek; i nema sumnje: podsmejljivi i otuđeni pogledi padaju i na mene, u čiji se zanat on pačao. Ali druga je u tome što taj čovek, koji mi je do maločas ulivao istinsko poštovanje svojim bićem i životom, što on sada u mojim očima pada, pada, pada... Obuzima me bolećiva blagonaklonost. Ja mu prilazim, kao još nekolicina srčane i dobroćudne gospode, i obraćam mu se. „Moje čestitanje“, velim, „gospodine potporučniče. Kakav lep dar! To je baš bilo krasno!“ I umalo ga nisam potapšao po ramenu. No je li blagonaklonost ono što treba da uliva potporučnik? ... Sam je kriv! Stajao je tako, i u velikoj neprilici ispaštao zabludu da je dopušteno uzabrati listić, samo jedan jedini, sa lovorovog drveta umetnosti, a ne platiti za nj svojim životom. Ne, ja se držim svoga kolege, kriminalnog bankara... Ali zar ne nalazite, Lizaveta, da sam ja danas hamletovski razgovoran?“

„Jeste li sada gotovi, Tonio Kregeru?“

„Nisam. Ali neću više ništa reći.“

„Pa i dovoljno je. — Očekujete li odgovor?“

„Zar ga imate?“

„Biće da ga imam. — Dobro sam vas slušala, Tonio, od početka do kraja, i daću vam odgovor koji prilici svemu što ste danas po podne rekli, a ujedno je rešenje za problem koji vas je toliko uznemiravao. E, dakle! Rešenje je to da ste vi, takav kakav tu sedite preda mnom, sasvim prosto građanin.“

„Jesam li?“ upita on, i čisto se malo smanji...

„Je li, to vas teško pogađa, a tako i treba. A stoga hoću da malo ublažim presudu, jer to ja mogu. Vi ste, dakle, građanin koji luta, Tonio Kregeru — zabludeli građanin.“

Ćutanje. On zatim odlučno ustade, i maši se šešira i štapa.

„Hvala vam, Lizaveta Ivanovna; sad mogu mirno ići kući. *Otaljali ste me.*“

*

Pred jesen reče Tonio Kreger Lizaveti Ivanovnoj: „Zbilja, ja putujem, Lizaveta; moram se provetriti, odlazim, izmičem i bežim.“

„Kako to, bačuška, blagoizvolevate li opet krenuti u Italiju?“

„Bože, prođite se već Italije, Lizaveta! Ravnodušna mi je Italija do preziranja! Davno je to bilo kad sam mislio da mi je tamo mesto. Umetnost, je li? Nebo kao modra kadiva, vatreno vino i slatka čulnost... Ukratkoo, to mi nije u volji. Na čast vam! Sva ta bellezza čini me nervoznim. Ne podnosim ni sve te strašno živahne ljude tamo dole, sa crnim pogledom zverinja. Romanska rasa nema savesti u očima... Ne, ja idem sada malo u Dansku.“

„U Dansku?“

„Da. I nadam se dobru od toga. Slučajno nikad nisam dospao onamo gore, mada sam bio tako blizu granice za vreme cele svoje mladosti, a ipak sam odvajkada poznao i voleo tu zemlju. Bez sumnje mi je ostala od oca ta severna naklonost, jer mojoj majci je u stvari više godila bellezza, ukoliko joj, naime, nije sve bilo svejedno. No uzmete knjige koje pišu tamo gore, te duboke, čiste i humora pune knjige, Lizaveta — ništa mi nije draže, ja ih volim. Uzmete skandinavske obede, te neuporedive obede koje čovek podnosi samo u snažnom slanom vazduhu (ne znam da li ih uopšte još podnosim) i koje i od kuće pomalo poznajem, jer i u mome kraju se tako jede. Pa uzmete samo imena koja tamo gore krase ljude, i koja se i u mome kraju već češće nalaze, uzmete zvuk kao „Ingeborg“, ton harfe, sav besprekorna poezija. Pa onda more — tamo vam je gore Baltičko more!... Jednom rečju, putujem onamo, Lizaveta. Hoću ponovo da vidim Baltičko more, hoću da opet čujem ta imena, da čitam te knjige tamo gde su postale; hoću da stanem na terasu u Kronboreu gde je duh došao Hamletu, i jednom plemenitom mladom čoveku doneo jad i smrt...“

„Kako putujete, Tonio, ako smem pitati? Kojim pravcem idete?“

„Običnim“, reče on i sleže ramenima, a pri tom vidno porumene. „Da, svraćam i u svoj — u svoju polaznu tačku, Lizaveta, posle trinaest godina, a to može ispasti dosta komično.“

Ona se smešila.

„To sam želela da čujem, Tonio Kregeru. Pođite, dakle, s bogom. A nemojte propustiti da mi pišete, čujete li? Ja se nadam pismu punom doživljaja sa vašeg puta u — Dansku ...“

*

I Tonio Kreger krenu put severa. Putovao je sa komfornom (jer je obično govorio da onaj kome je u duši toliko teže nego ostalim ljudima sme s pravom zahtevati malo spoljne udobnosti), i nije počnuo pre nego što su se digli pred njim u sivi vazduh zvonici teskobnoga grada iz koga je ponikao. Tamo je svratio na kratak, čudnovat boravak .

Mutno popodne se već slivalo u veće kanal u uski, nadimljeni, tako čudnovato prišni stanični svod; pod prljavim staklenim krovom para se još uvek skupljala u lopte, i protezala u dugim trakama, kao onda kada je Tonio Kreger otuda krenuo, a srce mu ispunjavao samo podsmeh — On se pobrinu za svoj prtljag, naredi da se odnese u hotel i napusti stanicu.

Eto ih gde stoje u redu, dvoprežni fijakeri grada, nesrazmerno visoki i široki! On ne uze ni jedan od njih, samo ih je gledao, kao što je gledao sve, uske zabate i šiljaste zvonike koji ga pozdravljahu iza obližnjih krovova, ljude plave i nemarno trome koji govore razvučeno a ipak naglo, svud unaokolo, i u grlo mu se poče peti nervozno smejanje, u potaji veoma srodno jecanju. — Išao je pešice, išao polako, a na licu je stalno osećao pritisak vlažnog vetra; prešao je most sa kipovima iz mitologije na ogradi, i išao neko vreme duž pristaništa.

Bože moj, kako se sve to činilo majušno i puno začkoljica! Jesu li se za sve to vreme uske ulice sa zabatima tako smešno strmeno penjale ka gradu? Dimnjaci i katarke brodova tiho se njišu na vetru i u sutonu na mutnoj reci. Da li da pođe uz onu ulicu, onu onde, u kojoj je kuća na koju misli? Ne, sutra. Sada je tako sanjiv. Glava mu je teška od vožnje, njegovim umom se kreću spore, maglene misli.

Ponekad, za ovih trinaest godina, kad bi mu stomak bio pokvaren, sanjao je da je opet doma, u staroj kući punoj odjeka u kosoj ulici, da je i njegov otac opet tu i da ga oštro kori što živi izopačenim životom, a on, kao i uvek, smatra da je taj prekor potpuno na mestu. A, eto, ova sadašnjost se ni u čemu ne razlikuje od tih obmana, spletenih u neraskidno tkivo snova, pred kojima se ponekad pitamo da li su varka ili stvarnost, i pošto smo se, prinuđeni i uvereni, odlučili za ovo drugo, ipak se najzad budimo... Koraćao je prilično pustim ulicama, punim promaje, obarao glavu pred vetrom, i kao u snu se uputio prema hotelu gde je hteo da prenoći, prvom u gradu. Pred njime je hodio krivonog čovek sa kukom na kojoj je goreo plamičak, hodio je gegajući se kao mornari kad idu po suhu, i palio plinske svetiljke.

Šta li ga to obuzima? Šta počinje da tinja tako nejasno i bolno pod pepelom umora, a ne može da se razvije u jasan plamen? Mir, mir, ni reči! Nijedne reči! Rado bi dugo tako išao po vetru sumračnim ulicama, prisnim kao snovi. No sve je tako teskobno i blisko jedno drugome. Odmah se stiže meti.

U gornjem gradu bili su namestili lučne svetiljke i eno se pale. Tu je i hotel, i ona dva crna lava što pred njim leže, i kojih se bojavao kao dete. Još uvek pogledaju jedan drugog sa takvim izrazom kao da hoće da kihnu; no čini se da su se mnogo smanjili, otada. — Tonio Kreger prode između njih.

Budući da je došao peške, nisu ga baš svečano dočekali. Vratar, i jedan veoma uglađeni mali gospodin koji je igrao domaćina i stalno malim prstima gurao manšete u rukave, ispitljivo ga posmatrahu i premeravahu od glave do cipela; videlo se da žele da mu odrede društveni položaj, da ga hijerarhijski i građanski negde uvrste, da nađu za nj mesto u svome poštovanju, ali da nikako ne mogu da dodu do nekog rezultata; stoga se najzad odlučise za umerenu učtivost. Momak, blag neki čovek sa žutim kao hleb zaliscima, u fraku koji se sijao od starosti, i sa rozetama na bešumnim cipelama, odvede ga na drugi sprat, u čistu, starinski nameštenu sobu; kroz prozor se otvaraše sumračan, živopisan i srednjovekovan vidik na dvorišta, zabate i na bizarnu masu crkve, kraj koje je bio

Tonio Kreger mu odgovori.

„A je li to istina?” upita žandarm, ispravi se i raširi iznenada nozdrve koliko je god mogao.

„Potpuno je istina” odvrati Tonio Kreger.

„A šta ste vi?”

Tonio Kreger gutnu, pa zatim čvrstim glasom imenova svoj zanat. — Gospodin Zéháze diže glavu i radoznalo pogleda u njegovo lice.

„Hml!” reče žandarm. „I vi tvrdite da niste istovetni sa nekom individuum, imenom —” on je rekao „sa individiom”, pa je onda iz šarovito ispisane hartije sričući složio neko sasvim zamršeno i romantično ime, pustolovno sastavljeno iz zvukova različitih rasa koje Tonio Kreger zaboravi već u idućem trenutku. „— Kojeja”, nastavi on, „od nepoznatih roditelja i neizvesne nadležnosti, goni minhenska policija zbog raznovrsnih prevara i drugih prestupa, i koji sada bez sumnje pokušava da prebегne u Dansku.”

„Ne samo što to tvrdim”, reče Tonio Kreger, i načini nervozan pokret ramenima. — To izazva izvestan utisak.

„Kako? A da, pa sigurno”, reče žandarm. „Samo što baš ništa nemate da predočite!”

I gospodin Zéháze se umeša pomirljivo.

„Sve je to puka formalnost”, reče on, „ništa drugo! Morate imati na umu da zvaničnik čini samo svoju dužnost. Kad biste se nekako mogli legitimisati... Neka isprava” ...

Svi ćutahu. Da li da okonča stvar otkrivši se, da li da objavi gospodinu Zéháze da on nije varalica neizvesne nadležnosti, da nije, po svome rođenju, Ciganin u zelenim kolima, nego da je sin konzula Kregera, iz porodice Kregerovih? Ne, to mu se nije činilo. A zar ovi ljudi građanskog poretka nisu donekle u pravu? U izvesnom smislu se on slaže s njima... I tako sleže ramenima i ćutaše.

„A šta vam je to?” upita žandarm. „Tu u portfелju?”

„Tu? Ništa. To je korektura”, odgovori Tonio Kreger.

„Korektura? Kako to? Dajte da vidim.”

I Tonio Kreger mu pruži svoj rad. Žandarm ga razvi na polici, i poče da čita. Pride mu i gospodin Zéháze, pa i on uze ude la u čitanju. Tonio Kreger ih pogleda preko ramena, motreći pri kom su mestu. Beše to dobar moment, sa poentom i efektom koji je izvršno razradio. Bio je zadovoljan sobom.

„Vidite!” reče on. Tu je moje ime. Ja sam to pisao i sad će se štampati, razumejte.”

„E, to je dovoljno!” reče gospodin Zéháze odlučno, skupi listove, savi ih i vrati mu ih. „To mora bito dovoljno, Peterzene!” ponovi on kratko, pa kradom sklopi oči i odmahnu glavom. „Ne smemo duže zadržavati gospodina. Kola čekaju. Molim vas, izvinite zbog ovog malog uznemirenja, gospodine. Zvaničnik je vršio samo svoju dužnost, ali ja sam mu odmah rekao da je krenuo pogrešnim pravcem” ...

Tako? mislio je Tonio Kreger.

Žandarm kao da se nije potpuno s time slagao; još je nešto prigovarao i spominjao individu i „predočavanje”. No gospodin Zéháze proveđe gosta kroz trem, izvjavajući se i dalje, pređe s njim između lavova, dovede ga do kola, i sam ih za njim zatvori klanjajući se. Pa se onda smešno visoki i široki fijaker poče kotrljati niza strme ulice ka pristaništu, zapinjući, zvečeći i galameći...

To beše čudnovati boravak Tonija Kregera u njegovu rodnom gradu.

Noć se spustila, i mesec se dizao u rastopljenom srebru kad je brod Tonija Kregera isplovio na otvoreno more. On stajao kraj kosnika, uvijen u ogrtač protiv vetra koji je sve više jačao, i gledaše dole na tamno tumaranje i komešaj valova, njihovih snažnih i glatkih tela koja se, tamo dole, njišu jedno oko drugoga, susreću se sa pljeskanjem, razilaze se u pravcima neočekivanim, i iznenada zabljestaju u peni...

Ispunjavanje ga raspoloženje puno nihanja i tihog ushićenja. Neko vreme je bio malo neveseo što su ga, na domu, hteli da uhapsu kao varalicu, to je istina — mada je smatrao da je to donekle na mestu. Ali kasnije, kad se ukrao, posmatrao je — kao u detinjstvu, uz oca — kako radnici tovaru robu u duboki trbuh broda, sa uzvicima u kojima se mešao danski jezik sa niskonemačkim, posmatrao kako, sem denjkova i sanduka, spuštaju unutra belog medveda i tigra u kavezima sa debelim rešetkama, poslate bez sumnje iz Hamburga u neki danski zverinjak; i to ga je raznodilo. I dok je brod klizio niz reku među ravnim obalama, potpuno je zaboravio saslušanje žandarma Peterzena; i sve što je ranije bilo, njegovi slatki tužni i pokajnički snovi u noći, njegova šetnja, stari orah koji je video, sve je opet ojačalo u njegovoj duši. A kad se pred njim otvorila pučina, video je izdaleka pržinu na kojoj je kao dečko osluškivao letnje snove mora, video žar kule svetilje, i osvetljeni Banjski dom gde je stanovao sa svojim roditeljima... Baličko more! Naslanjao je glavu na snažni vetar, natopljen solju, koji je dolazio slobodno i bez smetnje, obavijao uši i izazivao laku nesvesnicu, blagu zaglušnost, u kojoj tromo i blaženo nestajalo sećanje na sva zla, na patnje i bludnje, na volju i napore. I njemu se činilo da u tom brujanju, i pljuskanju, i stenjanju oko sebe čuje šuštanje i lomljenje staroga oraha, škripu baštenskih vratnica... Mrak se spuštao sve više i više.

„Zvezde, bože moj, ta pogledajte samo zvezde”, začu se odjednom neki glas sa tromim, pevajućim naglaskom, koji kao da dolaze iz badnja. On ga je već poznao. Pripadao je jednom ridem, skromno odevenom čoveku crvenih očnih kapaka, koji je izgledao nekako vlažan i hladan, kao da se taman okupao. Pri večeri i kajiti bio je on sused Tonija Kregera, i sa pokretima nepouzdanim i smernim, pojeo je začudo mnogo omleta sa morskim racima. Sada se kraj njega naslanjao na ogradu i gledao na nebo, uhvativši se za bradu palcem i kažiprstom. Bez sumnje se nalazio u jednom od onih vanrednih raspoloženja svečanog razmišljanja u kojima padaju pregrade među ljudima, u kojima i tudincu otvaramo srce, i u kojima usta izgovaraju reči koje bi inače stidljivo prećutala ...

„Pogledajte samo zvezde, gospodine. Eno ih, stoje i trepću, i bogami, puno ih je nebo. A sad, molim vas lepo, kad čovek pogleda gore i promisli da je mnogo od njih, kako vele, još sto puta veća od naše zemlje, kako mu je tada pri duši? Mi ljudi smo izmislili telegraf i telefon i tolike tekovine novoga doba, uistini, jesmo. Ali kad pogledamo gore, moramo uvideti i razumeti da smo u stvari crvi, bedni crvi, i ništa drugo — imam li pravo ili ne, gospodine? Da, mi smo crvi!” odgovori on sam sebi, pa smerno i skrušeno klimnu glavom put zvezdanog svoda.

Auh... taj nema u sebi literature! pomisli Tonio Kreger. I odmah mu pade na um nešto što je nedavno čitao, članak nekog slavnog francuskog književnika o kosmološkom i psihološkom gledanju na svet; bilo je to veoma fino brbljanje.

Nade kao neki odgovor mladome čoveku na taj duboki doživljaj kojem je dao izraza, a onda su i dalje razgovarali, naslanjajući se na ogradu, i gledali u nemirno osvetljeno, uzrujano veče.

Ispostavilo se da je njegov saputnik mlad trgovac iz Hamburga koji hoće da malo proputuje za svoje uživanje, za vreme odmora...

„Trebalo bi”, reče on, „da se malo proveže steamer-om do Kopenhagena, mislim ja, i eto me tu sam, i do sada je išlo sasvim lepo. Ali ono nije valjalo, gospodine, oni omleti sa jastogom, videćete, jer noć će biti burna, to je rekao sam kapetan, a to neće biti šala, sa tako teškim jelom u stomaku ...”

Tonio Kreger slušao sve te prijazne budalaštine sa toplim i prijateljskim osećanjem.

„Tako je”, reče, „ovde gore se uopšte jedu odveć teška jela. To čini čoveka lenim i setnim.”

„Setnim?” reče mladi čovek, i pogleda ga zapanjeno... „Vi ste bez sumnje stranac, gospodine?”

„Ah da, dolazim iz daljine”, reče Tonio Kreger i odmahnu rukom neodređeno.

„No vi imate pravo”, reče mladi čovek; „imate pravo, bogami, što kažete o setnim! Ja sam skoro uvek setan, a naročito u ovakve večeri, kad zvezde stoje na nebu.” I on opet nasloni bradu na palac i kažiprst.

Svakako piše stihove, mislio je Tonio Kreger, stihove trgovca, sa duboko poštenim osećanjem...

Veče je odmicalo, a vetar je toliko ojačao da je ometao govor. Odlučise da malo prospavaju, i poželeshe jedan drugome laku noć.

Tonio Kreger se ispruži u svome sobičku po uskom odru, ali se ne mogaše smiriti. Čudno ga je uzбудio strogi vetar i njegov opori miloduh, srce mu je bilo nemirno, i bojažljivo očekivalo neku slast. Uz to, kad god bi se brod spuštao niza stmi neki talasni breg, a točak se pri tom okretao van vode kao u grču, nastajao je potres, i izazivao teško sužavanje. On se potpuno obuče i pope se gore na vazduh.

Ispred meseca su jurili oblaci. More je plesalo. Nije bilo oblihl, ravnomernih talasa da prilaze u redu, nego je more bilo nadaleko raskidano, rašibano, razriveno u bleđoj, nemirnoj svetlosti, skakalo je i suktalo u šiljastim džinovskim jezicima, sličnim plamenovima, kraj penušavih provalija bacalo uvis zupčasta, neverovna obličja, i kao da je u pomamnoj igri snagom ogromnih mišica hitalo penu u sve vazdušne prostore. Brod je teško krčio sebi put; prodirao je kroz metež tapkajući, klataći se i stenjući, i ponekad se čulo gde unutra u njegovoj dubini riču beli medved i tigar, kojima je bilo teško u buri. Širokih koraka i održavajući s mukom ravnotežu, išao je gore-dole po palubi čovek u kaputu od uvoštenog platna, sa kapuljačom na glavi i sa fenjerom pričvršćenim uz telo. Tamo pozadi, naginjući se daleko preko ograde, stajao je mladi čovek iz Hamburga, i bilo mu je zlo. „Bože”, reče on potmulim i nepouzdanim glasom kad ugleda Tonija Kregera, „pogledajte samo uzbuđenu elemenata, gospodine!” No tu bi prekinut i naglo se okrete.

Tonio Kreger se držao za neko zategnuto uže, i gledao u tu neobuzdanu obest. U njemu je raslo i uzletalo klicanje, i činilo mu se toliko da može nadjačati oluju i morski bes. U njemu je zvonila pesma moru, oduševljena ljubavlju. O divlji družje moje mladosti, evo nas i opet skupa ... Ali tu se svršavala pesma. Nije bila gotova, nije bila zaobljena, nije bila celina, spokojno izrađena. Njegovo srce je živelo ...

Dugo je tako stajao; zatim se opruži po jednoj klupi kraj kućice na palubi, i gledaše na nebo gde su tinjale zvezde. Čak je i malo zadremao. A kad bi ga po licu poprskala hladna pena, činilo mu se to, u polusnu, kao neko milovanje.

Ukazalo se okomite krečne stene, avetinjaska izgleda u mesečini, i primicahu se sve više; to beše Meen, ostrvo. Zatim ponovo naiđe laki san, prekidan mlazevima slane pene koji su oštro ujedali lice, i kočili crte... Kad se potpuno razbudio, bio je već dan, svetlosiv i svež, a zeleno more se stišavalo. Pri doručku ponovo ugleda mladoga trgovca, koji je žestoko porumeneo, bez sumnje stideći se što

je u mraku izrekao tolike poetične i neprilične stvari; sa svih pet pristiju češljao je naviše svoje ride brčiče, nazvao mu po vojnički kratko dobro jutro, pa ga zatim bojažljivo izbegavao.

I Tonio Kreger se iskrca u Danskoj. Stigao je u Kopenhagen, davao napojnicu svakome ko god se držao kao da ima na nju prava, tri dana je obilazio grad iz svoga hotela, držeći u ruci rasklopljenu putničku knjižicu i sasvim se ponašao kao bolji stranac koji želi da obogati svoje znanje. Divio se Novom kraljevom trgu i „Konju” u sredini, sa puno poštovanja dizao pogled uza stubove Gospiine crkve, dugo stajao pred plemenitim i ljupkim statuama Torvaldzenovim, popeo se na Okruglu kulu, pregledao zankove, i proveo dve šarene večeri u Tivoliju. No on u stvari nije to gledao.

Na kućama koje su često izgledale sasvim kao kuće njegova rodnog grada sa izvijenim, prerezanim zabatima, viđao je imena koja mu behu poznata iz starih dana, imena koja kao da mu označavahu nešto nežno i divno, a u isti mah sadržavahu kao neki prekor, neko žaljenje i čežnju za nečim izgubljenim. I na sve strane, dok je sporo i zamišljeno udisao vlažni morski vazduh, viđao je oči koje behu tako modre, kose koje behu tako plave, lica koja behu sasvim onakva kakva je viđao u čudnovato bolnim i pokajničkim snovima one noći koju je proveo u svom rodnom gradu. Dešavalo se da ga nasred ulice potrese do dna duše jedan pogled, jedna reč koja je zazvonila, jedan smeh ...

Nije mu se više ostajalo u veselom gradu. Gonio ga je neki nemir, sladak i budalast, pola sećanje a pola očekivanje, a u isti mah i želja da leži negde tiho na pržini, ne morajući izigravati turista koji pažljivo razgleda grad i predeo. I tako se on ponovo ukrca, i jednoga mutnog dana (nemirno more se crnilo) otplovi duž obale Zelanda prema severu, ka Helzingeru. Otuda smesta produži put kolima po drumu, i posle tri četvrti časa, uvek malo iznad mora, stiže svojoj zadnjoj i pravoj meti, malom, belom banjском hotelu sa zelenim šalonama koji stoji usred naseobine niskih kućica, i svojim drvenim tornjićem pozdravlja pržinu i švedsku obalu. Tu je odseo, zauzeo je svetlu sobu koju su mu pripremili, ispunio policu i orman onim što je poneo, i spremio se da tu proživi neko vreme.

pesnika, može to ova moja građanska ljubav prema čovečanskom, živom i običnom. Iz nje izvire sva toplina, sva dobrota, sav humor, i čisto mi se čini da je to ona ljubav o kojoj je pisano da neko može govoriti i ljudskim i andeoskim jezicima, a da će bez nje ipak biti samo zvono koje zvoni i praporac koji zveči.

Što sam do sada učinio, to nije ništa, nije mnogo, jedva nešto više no ništa. Ja ću stvoriti bolje stvari, Lizaveta — ovo je obećanje. Dok pišem, more mi šalje svoje šuštanje odozdo, i ja sklapam oči. Gledam u nerodeni svet senki koji želi da ga sredim i uobličim, vidim komešaj prozračnih ljudskih prilika koje mi mašu, pozivajući me da ih začaram i spasem: tragičnih i smešnih, i takvih koje su i jedno i drugo u isti mah — a ovima sam veoma naklonjen. Ali moja najdublja i najtananija ljubav pripada onima koji su plavi i modrooki, svetli i živi, srećni, milokrvni i obični.

Ne korite mi ovu ljubav, Lizaveta; ona je dobra i plodna. U njoj ima čežnje i setne zavisti i malo preziranja i čitavo jedno čedno blaženstvo.”

1903.

GENIJALNO DETE

Ulazi genijalno dete — u sali se sve utišava.

Utišava se, a onda ljudi počinju da pljeskaju, jer je negde postrance neki rođeni vladar i predvodnik krda prvi zatapšao dlanovima. Još ništa nisu čuli, ali pljeskaju u znak priznanja; jer ogromni reklamni aparat je utro put genijalnom detetu, i ljudi su već obrađeni, znali oni to ili ne znali.

Genijalno dete se pojavljuje iza raskošnog paravana koji je sav izvezen vencima u ampir-stilu i fantastičnim cvetovima, hitro se penje uza stepenice na podijum i ukoračuje u aplauz kao u vodu, malčice zebući, omilavano nekom slabom jezom, ali ipak kao u prislan element. Prilazi ivici podijuma, osmehuje se kao da će ga fotografisati, i zahvaljuje slabačkim, bojažljivim i ljupkim damskim pozdravom, iako je dečak.

Celo je odeveno u belu svilu, što u dvorani prouzrokuje izvesnu ganutost. Nosi kaputić od bele svile, fantastičnog kroja, opasan ešarpom, a čak mu je i obuća od bele svile. Ali od njegovih belih svilenih pantalonica oštro odudaraju gole nožice, koje su vrlo tamnopusite; jer dečko je rodom Grk.

Zove se Bibi Sakelafalakas. Eto, takvo mu je ime. Od kojeg krštenog imena „Bibi” predstavlja skraćenicu ili oblik odmila, to ne zna niko osim impresarija, a ovaj to smatra poslovnom tajnom.

Bibi ima glatku, crnu kosu, koja mu visi do ramena, a ipak je razdeljena i začesljana u stranu, i pozadi vezana malom svilenom trakom koja mu prelazi preko uzanog, povijenog, crmpurastog čela. Ima najnevinije dečje lice na svetu, neobičen nosić i bezazlena usta; samo onaj deo lica ispod njegovih mišjih očiju, crnih kao katran, već je malo umoran i jasno ograničen dvema crtama iz kojih izbija karakter. Izgleda kao da mu je devet godina, ali ima tek osam, a izdaju ga za sedmogodišnjaka. Ljudi ni sami ne znaju da li da to zaista poveruju. Možda znaju kako je uistini, a ipak veruju u to, kao što su u toliko prilika navikli da čine. Malčice laži, misle oni, spada u lepotu. Šta bi bilo, misle, sa duševnom okrepom i uzdizanjem posle svakidašnjice, kad čovek sa sobom ne bi doneo nešto malo dobre volje da ovome ili onome progleda kroz prste? I njihovi ljudski mozgovi sasvim su u pravu!

Genijalno dete zahvaljuje, sve dok se prasak aplauza ne slegne; onda prilazi klaviru i ljudi bacaju poslednji pogled na program. Najpre dolazi „Marche solennelle”, zatim „Rêverie”, a onda „Le hibou et les moineaux” — sve od Bibija Sakelafalakasa. Ceo program je od njega, sve su to njegove kompozicije. On, doduše, ne ume da ih zapiše, ali sve ih drži u svojoj maloj neobičnoj glavi, i mora im se priznati umetnički značaj, kao što je ozbiljno i objektivno zabeleženo na plakatima, koje je sastavio impresario. Reklo bi se da je impresario morao da vodi tešku borbu sa svojom kritičkom prirodom dok od nje nije oteo to priznanje.

Genijalno dete seda na stolicu i ispruža nožice ka pedalama, koje se zahvaljujući vešto smišljenom mehanizmu nalaze mnogo više nego obično, da bi ih Bibi mogao dosegnuti. To je njegov sopstven klavir, koji svuda nosi sa sobom. Oslonjen je na drvena postolja, a politura mu je prilično propala od čestog transportovanja; ali sve to čini celu stvar samo još zanimljivijom.

Bibi stavlja na pedale stopala obučena u belu svilu; zatim malo prevlači lice izvesnim domišljatim izrazom, gleda pravo preda se i diže desnu ruku. To je crmpurasta, naivna dečja ručica, ali zglob je snažan i nimalo detinji i pokazuje oštro izvajan čukalj.

Taj svoj izraz lica Bibi podešava zbog ljudi, jer zna da ih mora malo zabavljati. Ali što se njega samoga tiče, on u svemu ovome pritajeno oseća naročito uživanje, uživanje koje nikom ne bi mogao opisati. Uvek, uvek kad ponovo sedne pred otvoren klavir prožmari ga ova sreća od koje sav bridi, ova potajna jeza od miline, — nikad on to neće izgubiti. Opet mu se nudi tastatura, tih sedam crno-belih oktava, između kojih se toliko puta gubio u pustolovine i duboko uzbudljive događaje, a koje ipak ponovo izgledaju čiste i nedodirne kao obrisana pločica za crtanje. Muzika to pred njim leži, celokupna muzika! Leži raširena pred njim kao primamljivo more, i on može da se baci u njega i da blaženo pliva, može biti nošen i odvučen, i može sasvim potonuti u buri, a ipak pri tom držati vlast u rukama, upravljati i naređivati... Drži desnu ruku u vazduhu ...

U dvorani tišina, niko ne diše. Napetost pre prvoga zvuka... Kako će početi? Eto, to je početak. I Bibi kažiprstom iznamljuje prvi zvuk iz klavira, neočekivano snažan ton u srednjem položaju, nalik na jek trube. Drugi tonovi se nadovezuju, uobličava se introdukcija, — ljudi opuštaju mišiće.

Dvorana je raskošna, nalazi se u jednoj pomodnoj gostionici prvog reda; tu su na zidovima slike ružičastih tela, raskošni stubovi, ogleдалa sa vijugavim ramovima, i ogroman broj, pravi svemir električnih sijalica, koje u cvastima, u celim snopovima odasvud niču i prostoriju obiljavu drhtavom svetlošću kudikamo sjajnijom od dana, prozirnima, zlatnom, nebeskom svetlošću... Sve stolice su zauzete, pa čak i u prolazima sa strane i u pozadini stoje ljudi. Napred, gde sedišta staje dvanaest maraka (jer impresario je odan pristalica načela da cena mora ulivati strahopoštovanje), nanizalo se otmeno društvo; u najvišim krugovima vlada živahno interesovanje za genijalno dete. Vide se mnoge uniforme, mnogo probranog ukusa u toaletama... Tu je čak i izvestan broj dece, kojoj noge vise sa stolica na lepo vaspitan način, i koja blistavih očiju posmatraju svoga kolegu u beloj svili, pomazanika višnje milosti...

Napred levo sedi majka genijalnog deteta, izvanredno gojazna dama sa napudrovanim dvostrukim podvaljkom i perom na glavi, a pored nje impresario, gospodin orijentalnog tipa sa krupnom zlatnom dugmadi na veoma isturenim manžetnama. Napred u sredini, međutim, sedi princeza. To je mala, naborana, zbrčkana stara princeza, ali ona potpomaže umetnosti, ukoliko su nežne i utancane. Ona sedi u dubokoj somotskoj fotelji, a pod njenim nogama rašireni su persijski tepisi. Ruke drži sklopljene pod samim grudima na svojoj svilenj haljini sa sivim prugama, nagnje glavu u stranu i pruža sliku otmene spokojstva dok posmatra kako svira genijalno dete. Pored nje sedi njena dvorska dama, koja čak nosi svilenu haljinu sa zelenim prugama. Ali zato je ona ipak samo dvorska dama i ne sme čak ni da se nasloni.

Bibi završava na najvećelepniji način. S kakvom snagom taj švrca vlada klavirom! Da čovek ne veruje svojim ušima. Tema marša, poletna i zanesena melodija, još jednom se probija sa svom harmonijskom punoćom, široko i hvalisavo, a Bibi pri svakom taktu zavaljuje gornji deo tela, kao da likujući maršuje u svečanoj povorci. Zatim snažno završava, povija se, klizi u stranu sa stolice i osmehujući se nestrpljivo žmiri čekajući aplauz.

I aplauz se prolama, jednostavno, ganuto, oduševljeno: Ta gledajte kakve nežne kukove ima taj mali dok izvodi majušni damski naklon! Pljeskajte, pljeskajte! Čekajte, moraću da svučem rukavice. Bravo, mali Sakofilakse ili kako se već zoveš — ! Ama, to je pravi davo od deteta! —

Bibi mora triput izlaziti iza paravana dok se publika ne smiri. Nekoliko novih slušalaca, zakasnelih pridošlica, tiska se otpozadi i s mukom nalazi mesta u prepunoj dvorani. Onda se koncerat nastavlja.

Bibi počinje da svira svoju žuboravu „Rêverie”, koja se cela sastoji od arpeda, nad kojima se ponekad slabim krilima uzdiže komadić melodije; a zatim svira „Le hibou et les moineaux”. Ova kompozicija postiže neodoljiv uspeh, ima zapaljivo dejstvo. To je prava dečja kompozicija i čudesno plastična. Kroz bas vidimo kako sova sedi i namćorasto otvara i zatvara kapke na očima, dok u diskantu istovremeno i drsko i bojažljivo ćufore vrapci koji je zadirkuju. Posle ove pijese Bibija četiri puta izazivaju klicanjem. Jedan hotelski sluga sa sjajnom dugmadi iznosi na podijum tri velika lovorova venca i drži ih pred njim stojeći po strani, dok Bibi pozdravlja i zahvaljuje. Čak i princeza učestvuje u aplauzu, sasvim nežno prinoseći dlanove jedan drugom, što ne proizvodi nikakav šum...

Kako ovaj iskusni mališa ume da otegne to pljeskanje! Stojeći iza paravana, pušta ih da čekaju, zadržava se malo na stepenicama što vode prema podijumu, s detinjiskim zadovoljstvom posmatra šarene atlasne trake na vencima, iako su tu već odavno dosadile, pozdravlja ljupko i oklevajući i daje ljudima vremena da se istutnje, kako se ne bi izgubilo ništa od dragocene lupnjave njihovih ruku. „Le hibou” je moj šlager, misli on; jer taj izraz je naučio od impresarija. Potom dolazi fantazija, koja je, zapravo, mnogo bolja, naročito ono mesto gde se prelazi u cis. Ali vi ste se, eto, zacopali u tu sovu, gospodo i gospođe iz publike, iako je to prvo i najgluplje što sam načinio. I ljupko zahvaljuje.

Zatim svira jednu meditaciju, a za njom jednu etidu; — zaista pravi obiman program. Meditacija veoma liči na „Rêverie”, što ne treba shvatiti kao zamerku, a u etidi Bibi pokazuje sve svoje tehničko umeće, koje, uostalom, malo zaostaje za njegovom invencijom. Ali onda dolazi fantazija. To je njegov omiljen komad. On je svaki put svira malčice drukčije, tretira je slobodno i poneke večeri, kad je raspoložen, i sam sebe iznenadi novim idejama i obrtima.

Sedi i svira, sasvim sličan i blistavo beo pred velikim crnim klavirom, sam i izabran na podijumu iznad rasplinite mase ljudi, koja skupa uzeta ima samo tupu, teško pokretljivu dušu, na koju on treba da deluje svojom pojedinačnom i izdvojenom dušom... Meka, crna kosa pala mu je na čelo, zajedno sa trakom od bele svile, njegovi veoma koščati, istrenirani zglobovi na ruci su u punom zamahu, i vidi se kako mu podrhtavaju mišići na crmpurastim, detinjiskim obrazima.

Ponekad dolaze trenuci zaborava i usamljenosti, kad njegove čudne, umornim crtama oivičene mišje oči kliznu u stranu, skrenu sa publike na obojeni zid dvorane kraj njega, probiju pogledom zid i izgube se u nekoj daljini prepunoj zbivanja, krcatoj nekim nejasnim životom. Ali onda mu iz ugla oka sevine pogled i vrati ga u dvoranu, pa se opet nalazi pred ljudima.

Žalopojka i klicanje, uzlet i dubok sunovrat — „moja fantazija!” misli Bibi sav obuzet nežnošću. „Slušajte, zaboga, sad dolazi ono mesto gde se prelazi u cis!” I on prigušuje tonove dok prelazi u cis. „Hoće li primetiti?” Ah, ne, sačuvaj bože, ne primećuju! I zato on bar lepo koluta očima ka plafonu, kako bi oni ipak imali nešto da vide.

Ljudi sede u dugačkim redovima i posmatraju genijalno dete. Oni takođe premeću svakojake misli po svojim ljudskim mozgovima. Jedan stari gospodin sa sedam bradom, pečatnim prstenom na kažiprstu i sa kvrgastim otokom na čeli, izraslinom, ako hoćete, misli u sebi. „Zapravo, trebalo bi da se čovek stidi. Nikad nisi otišao dalje od „Tri lovca iz Pflačke”, a evo sad tu sediš sed kao ovca i slušaš kako ovo žgpeče izvodi pred tobom prava čuda. Ali treba imati na umu da to dolazi odozgo. Bog različito razdeljuje svoje darove, tu se ništa ne može, i nije sramota biti običan čovek. To je slično kao sa malim Isusom. Čovek se mirno sme pokloniti pred detetom, ne morajući da se stidi. Kako to neobično prija!” On se ne usuđuje da pomisli: Kako je to slatko! — „Slatko”, to bi bilo postidno za ovakvog krepkog, starog gospodina. Ali on to oseća! On to ipak oseća!

„Umetnost... misli poslovni čovek s papagajskim nosom. „Pa, svakako, to unosi malo svetlucanja u život, malo zveke i bele svile. Uostalom, on ne prolazi loše. Prodato je dobrih pedeset mesta po dvanaest maraka: već samo to čini šest stotina maraka, — a gde je ostalo. Kad se oduzmu najamnina za salu, osvetljenje i programi, ostaje brat bratu hiljadu maraka neto. Odlična zarada.”

„No, to što je upravo izveo bio je Šopen!” misli učiteljica klavira, šiljonosa dama u godinama kad nade ležu na počinalak a razum stiče oštrinu. „Smelo bi se reći da nije suviše neposredan. Kasnije ću izjaviti: ‚Nedovoljno je neposredan’. To dobro zvuči. Uostalom, držanje njegovih ruku je potpuno neodgojeno. Morao bi držati talir na sudlanici... Ja bih ga izvežbala pomoću lenjira.”

Jedna mlada devojka, koja sva izgleda kao da je od voska i nalazi se u napetom dobu u kojem čovek vrlo lako može zapasti u delikatna razmišljanja, misli u potaji: „Ali, šta je to? Šta on to svira! Pa to je strast, on svira strast! Međutim, on je ipak dete?! Kad bi me poljubio, to bi bilo kao kad me poljubi moj mali brat, — to uopšte ne bi bio poljubac. Zar postoji neka izdvojena strast, neka strast po sebi i bez zemaljskog predmeta, koja bi bila samo usrdna dečja igra?... Eto, kad bih to naglas rekla, dali bi mi da pijem riblji zejtin. Takav je svet.”

Kraj jednog stuba stoji oficir. Posmatra uspešnog Bibija i misli: „Ti si nešto, i ja sam nešto, svako na svoj način!” Uostalom, on sastavlja pete i odaje genijalnom detetu poštovanje koje odaje svim postojećim silama.

Kritičar, međutim, postariji čovek u ulašćenom, crnom kaputu i zavrnutim, isprskanim nogavicama, sedi na svom besplatnom mestu i misli: „Gledaj ti njega, tog Bibija, tog prcu! Kao pojedinačno biće ima još dobrano da raste, ali kao tip je sasvim dovršen, kao tip umetnika. Ima u sebi uzvišenost umetnika i njegovu nedostojanstvenost, njegovo šarlatanstvo i njegovu svetu iskru, njegov prezir i njegovu potajnu opijenost. Ali to ne smem da napišem; suviše je dobro. Ah, verujte mi, ja bih i sam postao umetnik kad sve to ne bih tako jasno prozirao..

Utom genijalno dete završi, i u dvorani se diže prava bura. Ne znam koliko puta mora da izađe iza paravana. Čovek sa blistavom dugmađi dovlači nove vence, četiri lovorova, jednu liru od ljubičica, jedan buket ruža. Nema dovoljno ruku da pruži genijalnom detetu sve te poklone, pa se impresario lično upućuje na podijum da mu pomogne. Veša jedan lovorov venac oko Bibijevog vrata, nežno ga miluje po crnoj kosi. I iznenada, kao da ga je skolila silina osećanja, saginje se i daje genijalnom detetu poljubac, zvučan poljubac, pravo u usta.

Tada, međutim, bura nabujava u orkan. Taj poljubac zahvata dvoranu kao električni udar, prostrujava gomilu kao kakva nervozna jeza. Ljude neodoljivo povlači luda potreba za galamom. Sa divljim praskom šaka propliću se glasni povici „Živeo!” Nekoliko Bibijevih malih običnih drugova onde dole maše maramicama ... Kritičar, međutim, misli: „Svakako, do ovog impresarijevog poljupca moralo je doći. Stara, efektna šala. Eh, gospode bože moj, kad čovek ne bi sve tako jasno prozirao!”

A onda se koncerat genijalnog deteta završava. U sedam i po je počeo, u osam i po je kraj. Podijum je prepun venaca, a na klaviru, na postolju za svetiljke, nalaze se dve male saksije. Bibi kao poslednju numeru svira svoju „Rhapsodie grecque”, koja na kraju prelazi u grčku himnu, i njegovi prisutni zemljaci bi sad veoma rado zapevali kad ovo ne bi bio otmen koncerat. To oni na završetku nadoknađuju ogromnom bukom, vatrenim urnebesom, pravom nacionalnom demonstracijom. Postariji kritičar misli, međutim: „Naravno, morala je doći himna. Stvar se sa muzike prenosi na drugo područje, ne propuštaju nijedno sredstvo da oduševi publiku. Napisaću da je to neumetnički. Ali možda je to upravo umetnički. Šta je umetnik? Pajac. Kritika je ono što je najuzvišenije. Ali to ne smem napisati.” I on odlazi u svojim isprskanim pantalonama.

Pošto je devet ili deset puta izazvano da se pokloni, zagrejano genijalno dete ne upućuje se ponovo iza paravana, nego silazi dole u dvoranu do svoje mame i do impresarija. Ljudi stoje među pomerenim i izmešanim stolicama i aplaudiraju i guraju se napred da vide Bibija izbliza. Neki žele da vide i princezu: tako se pred podijumom obrazuju dva gusta kruga oko genijalnog deteta i oko princeze, i ne zna se tačno ko je od njih dvoje, zapravo, u središtu pažnje. Ali dvorska dama se po naređenju upućuje ka Bibiju; ona malo čupka i gladi njegov svileni kaputić, da bi prikladno izgledao za visoki prijem, vodi ga za ruku pred princezu i ozbiljno mu naređuje da poljubi ruku njenoj kraljevskoj visosti. „Kako ti to radiš, dete moje?” pita princeza. „Da li ti samo od sebe dolazi na pamet dok sediš?” — „Oui, madame”, odgovara Bibi. Ali u sebi misli: „Oh, ti glupa, matora princezo...!” Zatim se bojažljivo i nevaspitano okreće i ponovo odlazi svojim.

Napolju pred garderobom vlada silna tiska. Dižu brojeve uvis, raširenih ruku primaju bunde, šalove i gumene kaljače preko pultova. Tu negde među poznanicima stoji učiteljica klavira i kritikuje. „Nedovoljno je neposredan”, kaže ona i obazire se ...

Pred velikim zidnim ogledalom dva potporučnika pomažu svojoj sestri, mladoj i otmenoj dami, da obuče večernji ogrtač i obuče cipele od krzna. Ona je prelepa, čeličnoplavih očiju i jasna lica čiste rase, prava mlada plemkinja. Završivši oblačenje, ostala je da čeka braću. „Ne stoji toliko pred ogledalom, Adolfe!” kaže ona tiho i ljutito jednome od njih, koji se ne može odvojiti od posmatranja svog lepuškastog, priprostog lica. No, to je baš krasno! Potporučnik Adolf će valjda smeti da pred ogledalom zakopča svoj ogrtač, uz njenu milostivu dozvolu! — Zatim odlaze, i napolju na ulici, gde lučne svetiljke mutno trepere kroz snežnu izmaglicu, potporučnik Adolf počinje da malo izbacuje noge pri hodu, da sa zadignutim okovratnikom i s rukama u kosim džepovima ogrtača izvodi mali crmački ples po smrznutom snegu, budući da je toliko hladno.

„Dete!” misli nefrizirana devojka koja, slobodno opuštenih ruku, ide za njima u pratnji turbnog mladića. „Ljupko dete! Onde unutra bilo je poštovanja dostojno ...” I snažnim, jednolikim glasom kaže: „Mi smo svi genijalna deca, mi koji stvaramo.”

„Gle!” misli stari gospodin koji nije doterao dalje od „Tri lovca iz Pfalačke” i čija je izraslina sad pokrivena cilindrom, „šta je sad ovo? Nekakva Pitija, čini mi se.”

Ali turbni mladić, koji je razume na pola reči, polako klima glavom.

Zatim čute, i nefrizirana devojka gleda za plemenitom braćom i njihovom sestrom. Prezire ih, ali gleda za njima, sve dok nisu nestali iza ugla.

1903.

STUDIJA

Tiho! Hoćemo da zagledamo u jednu dušu. Tako reći u letu, mimogredom i tek na nekoliko stranica, jer mi smo strahovito zaposleni. Dolazimo iz Firence, iz staroga doba; onde su posredi konačna i teška pitanja. A kad ih savladamo — kuda? Možda na dvor, u neki kraljevski zamak, — ko zna? Čudne stvari, koje se mutno presijavaju, samo što se nisu sklopile u pravi poredak... Ana, jedna mala baronice Ana, nemamo mnogo vremena za tebe!...

Trodelni takt i zveckanje čaša, — buka, dim, brujanje i koraci igrača: ljudi nas znaju, znaju za našu malu slabost. Da li je to stoga što onde bol stiče najdublje, najčežnjivije oči, da li zato toliko volimo da boravimo na mestima gde život proslavlja svoje jednostavne svečanosti?

„Zastavniče!” uzviknu baron Hari, konjički kapetan, uzviknu preko cele dvorane, prestavši da igra. Još je desnu ruku držao obavijenu oko svoje dame, a levom rukom se podbočio. „žoveče, pa to nije valcer nego pogrebna zvonjava! Vi ni trunke takta nemate u krvi; samo večito plivate i lebдите. Neka ponovo svira potporučnik fon Gelbzatel, da se bar čuje neki ritam. Odstupite, zastavniče! Igrajte, ako to umete bolje!”

I zastavnik ustade, lupnu mamuzom o mamuzu i ćutke ustupi podijum potporučniku fon Gelbzatelu, koji odmah svojim velikim i belim, široko razapetim šakama počeo da udara po zvecketavom i čeketavom fortepijanu.

Baron Hari je, naime, imao takt u krvi, takt valcera i marševa, imao je veselost i ponositost, sreću, ritam i pobedničku narav. Husarska dolama sa zlatnim gajtanima divno je pristajala njegovom mladom, zajapurenom licu, na kojem nije bilo nikakvog traga zabrinutosti i razmišljanja. Bilo je crvenkasto preplanulo, kao kod plavokosih ljudi, iako su mu kosa i brkovi bili smeđi, i to je bila prava pikanterija za dame. Crvena brazgotina preko desnog obraza davala je njegovom prostodušnom licu neki divlje odvažan izraz. Nije se znalo da li ona potiče od udarca sabljom ili od pada s konja, — ali u svakom slučaju to je moralo biti nešto divno. Igrao je kao bog.

Zastavnik je, međutim, plivao i lebdeo, ako je dozvoljeno da obrt barona Harija upotrebimo u prenesenom značenju. Očni kapci su mu bili predugački, tako da nikad nije mogao da sasvim otvori oči; osim toga, uniforma mu je donekle aljkavo landarala oko tela i delovala na njemu pomalo neverovatno, i sam bog bi znao otkud da on zapadne u vojnički poziv. Veoma nerado je učestvovao u ovoj zabavi u kasini sa „Lastama”, ali ipak je došao, jer je ionako morao biti na oprezu da ne izazove negodovanje; jer, prvo, bio je građanskog porekla, a drugo, postojala je neka vrsta knjige od njega, niz izmišljenih priča, koje je on sam napisao ili sačinio, kako za to kažu, i koju je svako mogao kupiti u knjižari. Ovo je moralo probuditi izvesno nepoverenje prema zastavniku.

Dvorana oficirske kasine u Hoendamu bila je dugačka i široka, bila je, zapravo, suviše prostrana za tridesetoro gospode i dama koji su se večeras zabavljali u njoj. Zidovi i podijum za muzičare bili su ukrašeni lažnim draperijama od crveno obojenog gipsa, a sa neukusne tavanice visila su dva izviterena svećnjaka, u kojima su gorele naherene sveće s kojih je kapao vosak. Ali patosani pod je celo prepodne ribalo sedam na ovaj posao prekomandovanih husara, i, na kraju krajeva, u ovakvom čumezu, u ovako zabitoj palanci kao što je Hoendam, čak ni gospoda oficiri ne mogu zahtevati neku veću raskoš. Osim toga, onaj sjaj što je, možda, nedostajao svečanosti nadoknađivao se svojevrsnim, prepredeno-vragolastim raspoloženjem koje je celoj večeri davalo obeležje, nadoknađivao se zabranjenim i obesnim osećanjem da će to večer biti provedeno sa „Lastama”. Čak i glupi ordonansi su se potuljeno smejućili dok su stavljali nove flaše šampanjca u sudove s ledom pored belo zastrvenih stočića postavljenih duž triju strana dvorane, obazirali su se i s osmehom obarali pogled, kao sluge koji ćutke i ne preuzimajući odgovornost ukazuju pomoć pri jednom smelom prestupu, — sve to imajući u vidu „Laste”.

Laste, laste? — E, pa, ukoliko, bile su to „Bečke laste”! One su putovale kroz pokrajine kao jato ptica selica, preletale — njih, valjda, trideset na broju — od grada do grada i nastupale u operetskim dvoranama i varijetima petog reda, i opuštenog držanja, klicivim i cvrkutavim glasovima, pevale svoju glavnu blistavu numeru:

*„Kad se laste vrate, vrate,
al' će svi da zinu, zinu!”*

Bila je to dobra pesma, sa lako shvatljivim humorom, i one su je pevale uz aplauz uvidavnog dela publike.

Tako su „Laste” došle u Hoendam i pevale su u Guglflingovoj pivnici. U Hoendamu se nalazio garnizon, ceo puk husara, i stoga su one s pravom mogle očekivati da će kod merodavnih krugova naići na interesovanje. Naišle su na više od toga, dočekalo ih je oduševljenje. Iz večeri u večer sedeli su neoženjeni oficiri pred njihovim nogama, slušali pesmu o lastama i nazdravljali devojkama Guglflingovim žutim pivom; nije prošlo mnogo a počela su dolaziti i oženjena gospoda, i jedno veće pojavio se glavom pukovnik fon Rumler, s napetim zanimanjem je pratio program i najzad je nekolicini prisutnih izjavio bezrezervo priznanje „Lastama”.

Tada je, međutim, među poručnicima i kapetanima sazeo plan da se sa „Lastama” uspostave intimnije veze, da se jedna njihova odabrana grupa, recimo, deset najboljih, pozove u kasinu na veselo večer uz šampanjac i ostali džumbus. Gospoda viša po činu nisu zbog sveta smela ništa znati o tom poduhvatu i morala su se teška srca odreći prisustvovanja; ali ne samo potporučnici momci, nego i oženjeni poručnici i kapetani uzeli su u tome učešća, i to (ovo je bilo najpikantnije, glavna poenta), i to sa svojim damama.

Prepreke i skrupule? Poručnik fon Levcan iznašao je zlatnu reč da za vojnika prepreke i skrupule postoje zato da bi bile savladane i rasturene! Neka se dobri Hoendamci, kad saznaju za to, užasnu što su oficiri doveli svoje dame u društvo „Lasta” — oni, svakako, ne bi smeli da sebi dopuste tako nešto. Ali postoji izvesna užvišena ravan, postoje smela i onostrana područja života na kojima je već ponovo slobodno činiti ono što bi u nižim sferama kaljalo i obeščašćivalo. I zar, možda, časni starosedeci nisu bili navikli da doživljavaju od svojih husara svakojake neobične postupke? Oficiri su usred božjeg belog dana jahali po trotoarima kad bi im to dunulo u glavu: dešavalo se to. Jednom, predveče, na trgu je pucano iz pištolja, a to su isto tako mogli biti samo oficiri: pa zar je ikome i u snu padalo na pamet da gunda zbog toga? Sledeća anegdota je zajemčena s više strana.

Jednog jutra između pet i šest sati kapetan baron Hari se u veselom raspoloženju zajedno s nekoliko drugova vraćao kući sa noćne zabave; tu su bili kapetan fon Hineman, kao i poručnici i potporučnici Lemetr, baron Truhzes, fon Trautenau i fon Lihterlo. Dok su gospoda prelazila preko Starog mosta, sreo ih je neki pekarski šegrt koji je na ramenu nosio veliku kotaricu sa zemičkama i bezbrilno zviždućuci išao svojim putem kroz sveže jutro. „Daj ovamo!” uzviknu baron Hari, zgrabi kotaricu za dršku, tripit je zavila u krug tako spretno da nijedna zemička nije spala, pa je onda u velikom luku, koji je svedeo ču o snazi njegove mišice, zavila daleko u mutne talase. Pekarski šegrt, s početka ukočen od užasa, kad vide kako mu zemičke plivaju i tonu jadikućuci diže ruke uvis i počeo da se ponaša kao očajnik. Ali pošto su gospoda neko vreme uživala u njegovom detinjastom strahu, baron Hari mu dobaci krupan kovan novac, koji je po vrednosti trostruko nadmašivao sadržinu kotarice, posle čega su oficiri smejući se nastavili put. Tada dečak shvati da je imao posla sa plemićima, i ućuta ...

Ova zgoda se brzo raščula, ali da se samo neko usudio da se zbog toga ljutito napući! Osmehujući se ili škripeći zubima — svi su to gutali od barona Harija i njegovih drugova. Oni su bili gospoda! Gospodari Hoendama! I tako su oficirske dame došle u društvo „Lasta”.

Zastavnik se, kanda, ni u igranje nije razumevao bolje od sviranja valcera, jer se, ne pozivajući na igru, poklonio i seo za jedan od stočića, pored male baronice Ane, supruge barona Harija, kojoj je uputio nekoliko bojažljivih reči. Da razgovara s „Lastama”, za to ovaj mladi čovek nije bio sposoban. On je pred njima osećao pravi strah, jer je uobrazio da ga ta vrsta devojaka, ma šta da kaže, gleda s čuđenjem; a to je zastavnika bolelo. Ali pošto ga je, kao što je to slučaj sa mnogim mlitavim i nesposobnim prirodama, čak i najgora muzika prenosila u ćutljivo, prijatno umorno i zamišljeno raspoloženje, a kako je i baronica Ana, koja je prema njemu bila potpuno ravnodušna, uzvraćala tek rasejanim odgovorima, to su oboje uskoro začutili, ograničavajući se na to da sa izvesnim pomalo ukočenim i pomalo izobličnim osmejkom, koji im je, začudo, bio zajednički, posmatraju njihanje i kruženje igrača.

Sveće u svećnjacima su toliko treperile i kapale da su potpuno bile nagršene čvornovitim i upola otvrdlim stearinskim izraštajima, a pod njima su se vrteli i klizili parovi podsticani ritmovima potporučnika fon Gelbzatela. Stopala su povijenih vrhova iskoračivala, elastično se obrtala i ponovo strugala po podu. Dugačke noge gospode su se malo savijale, gibale, pa bi odskočile i vinule se dalje. Suknje su vijorile. Šarene husarske dolame su se vrtele u kovitlac, a dame su podatno povijajući glave predavale strukove rukama igrača.

Baron Hari je držao jednu začudo lepuškastu „lastu” prilično čvrsto priljublenu uza svoje drugi prekrivene gajtanima, privevši lice njenom i netremice joj gledajući u oči. Osmejak baronice Ane pratio je taj par. Onde je dugajlija potporučnik fon Lihterlo obrtao oko sebe jednu malu, punačku, loptastu i neobično dekolitiranu „lastu”. Ali pod jednim svećnjakom je — za celu istinu — gospoda kapetanica fon Hineman, koja je nadasve volela šampanjac, u potpunom samozaboravu igrala i vrtela se u krug sa trećom jednom „lastom”, jednim zgodnim, pegavim stvorenjcem, čije je lice do krajnosti zračilo zbog te neobičajene časti. „Draga baronice”, izjavila je kasnije gospoda fon Hineman gospodi poručnikovici fon Truhzes, „te devojke uopšte nisu neobrazovane, uprste će vam nabrojati sve konjičke garnizone u carstvu.” Igrale su zajedno zato što su dve dame bile prekobrojne, i uopšte nisu opažale da su se svi malo-pomalo odmakli puštajući njih dve da se potpuno same potpuno. Najzad su to ipak primetile, pa su zastale jedna uz drugu usred dvorane, obasute smehom, aplauzom i poklicima „Bravo!” ...

Zatim su svi pili šampanjac, i ordonansi u belim rukavicama su se raščurali od stola do stola da dolivaju. Ali onda su „Laste” morale još jednom da pevaju, morale su, potpuno svejedno da li su se zadihale od igranja ili nisu!

Stale su u jednu vrstu na podijumu, koji je zauzimao kraću stranu dvorane, i zakolotale očima. Ramena i ruke su im bili obnaženi, a haljine su im bile tako načinjene da su predstavljale svetlosive prsluke sa tamnijim lastinjim frakovima odozgo. Uz to su nosile sive čarape sa cviklama i jako izrezane cipele sa strahovito visokim potpeticama. Bilo ih je plavokosih i crnokosih, dobroćudno-debelih i onih zanimljivo mršavih, onih čiji su se obrazi neobično tupo crveneli od karmina, i drugih opet, koje su u licu bile bele kao klovnovi. Ali najlepuškastija među svima ipak je bila ona mala crnomanjasta sa dečjim rukama i bademasto ocrtanim očiju, sa kojom je baron Hari upravo igrao. I baronica Ana je nalazila da je ova najzgodnija, i nastavila je da se osmehuje.

„Laste” zapevane, a potporučnik fon Gelbzatel ih je pratio zavaljenog trupa i glave okrenute ka njima, pri čemu je lupao po dirkama sasvim istegavši ruke. Pevale su u jedan glas kako su one vesele ptice, koje su već proputovale ceo svet, i kako sa sobom ponese sva srca kad odlete. Otpjevale su neku izvanredno melodičnu pesmu, koja je počinjala rečima:

„Vojška, vojska, nego šta,
najviše je volim ja!”

a sasvim slično se i završavala. Ali zatim su na buran zahtev još jednom otpjevale pesmu o lastama, i gospoda, koja su je već isto tako napamet znala kao i one, oduševljeno se pridružile:

„Kad se laste vrate, vrate,
al' će svi da zinu, zinu!”

Dvorana je tutnjala od pesme, od smeha i od zveckanja mamuza i tupkanja peta po taktu.

I baronica Ana se smejala svoj toj razuzdanosti i raskalašnosti; ona se već cele večeri toliko smejala da su je od toga boleli glava i srce, pa bi rado u tišini i mraku sklopila oči, samo da se Hari ovde nije toliko revnosno i svom dušom predao zabavi... „Danas sam vesela”, izjavila je maločas svojoj susedki za stolom, u jednom trenutku kad je i sama u to verovala; ali time je požnjela čutanje i podrugljiv pogled, na šta se trgla i setila da među ljudima nije uobičajeno ovako nešto reći. Kad je čovek veseo, ponaša se tome shodno; to konstatovati i izreći — već je smelo i čudno; ali reći „tužan sam”, to bi bilo prosto nemoguće.

Baronica Ana je odrasla u tolikoj usamljenosti i tišini, na primorskom imanju svoga oca, da je i dan-danji bila previše sklona tome da ne vodi računa o ovakvim istinama, iako je strepela da ne izaziva čuđenje kod ljudi, i žarko želela da bude potpuno ista kao ostali, kako bi je malčice voleli... Imala je blede ruke i pepeljivo plavu kosu, koja je bila preteška u poređenju s njenim uzanim malim licem nežnih kostiju. Između njenih svetlih obrva bila je urezana okomita bora, koja je njenom osmehu pridavala izraz neke ucveljenosti i ranjenosti...

Njena nevolja je bila u tome što je volela svog muža... Neka se niko ne smeje! Ona ga je volela čak i zbog one zgrade sa zemičkama, volela ga kukavički i bedno, iako ju je on varao i svakog dana zlostavljao njeno srce kao kakav deran, patila je od ljubavi prema njemu kao žena koja prezire sopstvenu nežnost i slabost, znajući da su na zemlji snaga i krepka sreća uvek u pravu. Jest, ona se toj ljubavi i patnji zbog nje predavala isto onako kao što se onda, kad joj se on udvarao u kratkom nastupu nežnosti, predala njemu samom: sa žedi i žudnjom usamljenog, zasanjanog stvorenja za životom, strašću i burama osećanja...

Trudeln takt i zveckanje čaša, — buka, dim, brujanje i koraci igrača: to je bio Harijev svet i njegovo carstvo; i to je bilo carstvo njenih snova, jer onde su bili sreća, običnost, ljubav i život.

Sedenje u društvu! Bezazleno, svečano sedenje u društvu, zavodljivi otrove što moždiš i ponižavaš, prepun neplodnih draži, razvrtni neprijatelju misli i spokojstva, ti si nešto strahovito! — Eto, ona je tu sedela, tokom mnogih večeri i noći, mučena oštrom suprotnošću između potpune praznine i ništavnosti svud oko nje i grozničave uzbuđenosti što je pri tom vladala, uzbuđenosti od vina, kafé, čulne muzike i igre, sedela je i gledala kako Hari očarava lepuškaste i vesele žene, ne zato što su ga one naročito usrećavale, nego zato što je njegova sujeta zahtevala da se on s njima pokazuje pred ljudima, kao srećnik koji ima svega za čim žudi, koji ni najmanje nije izopšten, ne zna ni za kakvu čežnju... Koliko ju je bolela ta sujeta, a koliko je ona nju ipak volela! Kako je slatko bilo videti da on izgleda lep, mlad, divan i zanosan! Kako je ljubav drugih prema njemu nagonila njenu da patnički proplamsa! ... A kad bi sve prošlo, kad bi on po završetku neke svetkovine, koju je ona provela u muci i očaju zbog njega, počeo da naivno i egoistično veliča tek provedene sate, nailazili su oni trenuci kad su se njena mržnja i njen prezir izjednačavali s njenom ljubavlju kad ga je u srcu nazivala „fifircem” i „bitangom” i pokušavala da ga kazni čutanjem, smešnim, očajnim čutanjem...

Znamo li mi to kako treba, mala baronice Ana? Kazujemo li sve što se krije iza tvog jadrnog osmeha dok „Laste” pevaju? — I onda dolazi ono bedno i nedostojno stanje u kojem pred jutro, nakon bezazlenog sedenja u društvu, ležiš u svojoj postelji i trošiš sile duha na razmišljanje o šalama, duhovitim rečima, zgodnim odgovorima, koje si morala naći da bi bila ljubazna, a koje nisi našla. Dolaze oni snovi oko praskozorja, o tome kako, potpuno onemoćala od bola, plačeš na njegovom ramenu, kako on gleda da te uteši jednom od svojih praznih, uglađenih, običnih reči, a tebe najednom prožima postidjuća, besmislena protivrečnost, koju vidiš u tome što na njegovom ramenu plačeš zbog sveta...

Kad bi se on razboleo, je li da? Da li tačno nađamo da iz neke njegove male, beznačajne slabosti nastaje za tebe ceo svet snova, u kojima ga vidiš kao svog bolesnog štićenika, u kojima on bespomoćan i skrhan leži pred tobom i najzad, najzad tebi pripada? Ne stidi se! Ne gnušaj se sebe! Od patnje se čovek ponekad malčice prozli, — mi to znamo, mi to vidimo, ah, jedna malena dušo, videli smo mi svašta na svojim putovanjima! Ali ti bi se mogla malo pobrinuti za mladog zastavnika sa predužim očnim kopcima koji sedi pored tebe i voleo bi da svoju samoću udruži s tvojom. Zašto ga zanemaruješ? Zašto ga prezireš? Zato što je on iz tvog sopstvenog sveta, a ne iz onog drugog, gde vladaju veselost i ponos, sreća, ritam i pobjedački duh? Istina, teško je nemati zavičaj u jednom svetu a nemati ga ni u drugom, — mi to znamo! Ali, pomirenja nema ...

Sumni aplauz je propratio završetak sviranja potporučnika fon Gelbzatela, „Laste” su završile pevanje. Ne koristeći se stepenicama, skakale su sa podjuma, nespretno i lepršavo, a gospoda su se tiskala da im se nađu pri ruci. Baron Hari je pomogao onoj maloj, crnomanjastoj sa detinjim rukama, činio je to natenane i značajki. Jednom rukom joj je obuhvatio butine a drugom struk, nije žurio da je spusti, i gotovo ju je odneo do stojića sa šampanjcem, gde joj je napunio čašu tako da se prelića, pa se kucnuo s njom, polako i značajno, gledajući je u oči uz bespredmetan i prodoran osmeh. On je mnogo pio, i na njegovom belom čelu, koje je oštro odudaralo od njegovog opaljenog lica, jarko se crvenela brazgotina; ali bio je raspoložen i neusiljen, potpuno veselo uzrujan i nepomučen strašću.

Taj sto se nalazio naspram stola baronice Ane, na suprotnoj dužoj strani dvorane, i dok je s nekim pored sebe menjala ravnodušne reči, ona je žedno osluškivala smejanje odonud preko, sramno je i kromice vrebala svaki pokret, — u onom neobičnom stanju prepunom bolne napetosti, koje čoveku dopušta da mehanički i čuvajući sve društvene forme održava razgovor s nekom osobom, a da pri tom duhom bude savršeno odsutan, naimre kraj neke druge osobe koju motri...

Jednom ili dvaput joj se učinilo da je pogled male „laste” okrnuzio njen ... Da li ju je poznavala? Da li je znala ko je ona? Kako je lepa! Kako je smelo i nepromišljeno prepuna života i zavodljiv! Kad bi je Hari voleo, sagarao od žudnje za njom, patio zbog nje, ona bi to oprostila, shvatila, saosećala s tim. I najednom je osetila da je njena sopstvena čežnja za malom „lastom” žarča i dublja od Harijeve.

Mala „lasta”? Bože blagi, ona se zvala Emi i bila je prosta do srži. Ali izgledala je divno sa svojim crnim bičevima kose što su joj obuhvatali široko, požudno lice, sa svojim tamno ocrtanim bademastim očima, krupnim ustima iz kojih su bleštali beli zubi i tamnopusim, meko i privlačno oblikovanim rukama; a najlepše na njoj bila su ramena, koja su se pri izvesnim pokretima na neuporedivo povitljiv način valjala u zglobovima... Baron Hari je bio obuzet velikim interesovanjem za ta ramena; nikako nije hteo dozvoliti da ih ona prekrije, nego je započeo bučnu borbu oko šala koji se ona zainatila da prebaci preko pleća, — a pri svem tom niko nije u celom tom krugu, niti baron Hari niti njegova supruga, niti bilo ko drugi, primetio da je ovo malo zapušteno stvorenje, koje je od vina postalo sentimentalno, cele večeri sa čežnjom pogledalo ka mladom zastavniku, koji je maločas zbog nedostatka ritma bio oteran od klavira. Njegove umorne oči i način njegovog sviranja su je omadljali, činio joj se plemenit, poetičan i iz nekog drugog sveta, dok su joj narav i ponašanje barona Harija izgledali suviše poznati i dosadni, i bila je sva nesrećna i obuzeta bolom što joj zastavnik sa svoje strane ne daje ni najmanji ljubavni mig...

Već prilično dogorele sveće mutno su sijale kroz duvanski dim čiji su plavkasti slojevi leljali nad glavama. Kroz dvoranu se vukao miris na kafu. Ustajala i teška atmosfera, isparenja sa zabave, zadah društva, sve se to, zgusnuto i smućujuće usled smelih parfema „lasta”, bilo nataložilo nad belo zastrvene stolove i posude za hlađenje šampanjca, nad neispavane i razuzdane ljude i njihovo brujanje, smeh, kikotanje i flertovanje.

Baronica Ana nije više govorila. Očajanje i ona strahovita združenost čežnje, zavisti, ljubavi i samoprezira, koju zovu ljubomorom i koja ne bi smela postojati ako želimo da svet bude lep, toliko su joj podjarmili srce da više nije imala snage da se pretvara. Neka on vidi kako je s njom, neka se postidi nje, kako bi mu se u grudima ipak našlo bar jedno osećanje koje se nje tiče.

Pogleda onamo... Igra onde preko je otišla malo predaleko, i svi su je posmatrali nasmejano i radozno. Hari je izmislio novu vrstu nežnog rvanja sa malom „lastom”. Ona se sastojala u tome da sa njom izmenja prstenove: opirući kolena o njena, pritiskao ju je uza stolicu, razuzdano i divlje se boreći, hvatao je njenu ruku i trudio se da silom otvori njenu malu, čvrsto stisnutu pesnicu. Najzad je pobedio. I uz bučnu pljeskanje društva polako joj je oteo uzan prsten u obliku zmije i likujući navukao na njen prst sopstvenu burmu.

Na to baronica Ana ustade. Ogorčenje i jad, čežnja da se sa svojom patnjom zbog njegove voljene ništavnosti sakrije u mraku, očajna želja da ga kazni nekim skandalom, da nekako skrene njegovu pažnju na sebe, sve ju je to obrvalo. Odgurnula je svoju stolicu, prebledela, i pošla kroz sred dvorane ka vratima.

Ovo svrati opštu pažnju. Ljudi se zgledaše ozbiljno i otrežnjeno. Nekolicina gospode glasno pozva Harija po imenu. Buka umuče.

I tad se desi nešto sasvim neobično. Naime, „lasta” Emi je najodlučnije stala na stranu baronice Ane. Bilo što je neki opšti ženski instinkt za bol i patničku ljubav odredio njeno ponašanje, bilo što su je sopstveni jadi zbog zastavnika sa umornim očnim kopcima naveli da u baronici Ani vidi drugaricu, — tek, postupila je na opšte čuđenje.

„Vi ste prostak!” rekla je naglas kroz tišinu odgurnuvši zabezknutog barona Harija. Tu jednu rečenicu: „Vi ste prostak!” A onda se najednom stvorila kraj baronice Ane, koja se već beše uhvatila za kvaku.

„Oprostite!” rekla je toliko tiho kao da inače niko unaokolo nije dostojan da to čuje. „Evo prstena”. S tim rečima je tutnula Harijevu burmu u šaku baronice Ane. I iznenada baronica Ana oseti kako se devojično široko, toplo malo lice naginje nad tu njenu šaku i kako je pali mek i strastan poljubac. „Oprostite!” prošaputa mala „lasta” i onda se hitro udalj.

Baronica Ana je, međutim, stajala napolju u mraku, još potpuno ošamućena, i čekala je da ovaj neočekivan događaj dobije u njoj oblik i smisao. I tad, tad od sreće, slatke, vrele i potpune sreće za trenutak zaklopi oči...

Stanimo! Dovoljno je, ni reči više! Ta pogledajte ovu predivnu malu pojedinost! Ona je tu stajala, sasvim ushićena i očarana, zato što je ova budalasta skitnica došla da joj poljubi ruku!

Napuštamo te, baronice Ana, ljubimo te u čelo, zbogom, odlazimo hitajući! Spavaj sad! Cele ćeš noći sanjati o „lasti” koja ti je prišla i bićeš malčice srećna.

Jer sreća, malena jeza i opijenost od sreće dodirne srce kad se zakratko i varljivo sastanu ona dva sveta između kojih čežnja bludi tamo-amo.

KOD PROROKA

Ima neobičnih mesta, neobičnih mozgova, neobičnih predela duha, visokih i siromaških. Na periferiji velikih gradova, onde gde se fenjeri proređuju a žandarmi idu po dvojica, treba ući u kuće i popeti se stepenicama sve do vrha, do mansardi sa kosom tavanicom, gde mladi, bleđi geniji, zločinci sna, prekrštenih ruku mozgaju zureći preda se, do jevtino i značajno ukrašenih ateljea, gde se usamljeni, ogorčeni i iznutra razjedeni umetnici, gladni i ponositi, sred oblaka duvanskog dima rvu sa krajnjim i razbarušenim idealima. Ovde je kraj, ovde led, čistota i ništavilo. Ovde ne važi nikakav ugovor, nikakav ustupak, nikakav obzir, nikakva mera ni vrednost. Ovde je vazduh toliko razređen i nevin da zarazne klice života ne mogu više uspevati. Ovde vladaju prkos, krajnja doslednost, Ja što očajnički stoluje, sloboda, ludilo i smrt...

Bio je Veliki petak, osam sati uveče. Više osoba koje je Danijel pozvao nadoše u isto vreme. Svi su oni dobili pozivnice u kvarto-formatu, na kojima je jedan orao držao u kandžama isukani mač i vitlao njime po vazduhu, i na kojima je, napisan neuobičajenim rukopisom, stajao poziv za Veliki petak uveče, na skupštinu na kojoj će Danijel pročitati svoje proglose; i tako su se oni skupili u određen čas u pustoj i polumračnoj ulici u predgrađu, pred banalnom najamnom zgradom u kojoj se nalazilo prorokovo telesno boravište.

Neki su se poznavali, pa izmenjaše pozdrave. To su bili poljski slikar i mršava devojka koja je živeala sa njim, liričar, jedan dugački, crnobradi semit, sa svojom glomaznom, bleđom suprugom, kojoj su haljine visile niz telo, jedna ličnost što je izgledala u isti mah marcijalno i bolešljivo, spiritista i bivši konjički kapetan, i jedan mladi filozof koji je ličio na kengura. Jedino novelista, jedan gospodin sa krutim šeširom i negovanim brkovima, nije nikoga poznavao. On je dolazio iz jedne druge sfere, pukim slučajem je zalutao ovamo. On je gajio izvestan odnos prema životu, i jednu njegovu knjigu su čitali u građanskim krugovima. Odlučio je da se ponaša krajnje skromno, zahvalno i, uopšte uzet, kao čovek čije prisustvo drugi trpe. Na malom rastojanju krenuo je za ostalima u kuću.

Penjali su se uza stepenice, sa sprata na sprat, pridržavajući se za priruče od livenog gvožđa. Čitali su, jer to su bili ljudi koji su znali vrednost reči i nisu imali običaj da nekorisno govore. Pod mutnom svetlošću malenih petrolejki, koje su u zavojima stepeništa stajale na prozorskim daskama, čitali su u prolazu imena na vratima stanova. Penjali su se pored konačista i brižnih prebivališta jednog činovnika osiguravajućeg zavoda, jedne babice, jedne pralje, jednog „agenta“, jednog pedikera, tiho, bez prezira, ali tuđi. Penjali su se uz uzano stepenište kao uz neki polumračni bunar, sa poverenjem i ne zaustavljajući se; jer odozgo, odande odakle se dalje nije više moglo penjati, domahivao im je u sretanje jedan zrak, nežan i ustreptao sjaj sa najviše visine.

Najzad su se našli na cilju, pod krovom, obasjani svetlošću šest sveća, koje su gorele u različitim svećnjacima na jednom stočiću vrh stepeništa, prekrivenom izbledelim oltarskim zastirkama. Na vratima, koja su već izgledala kao ona koja vode na tavan, nalazio se pričvršćen siv komad kartona, po kojem je latiničkim slovima, crnom kredom, bilo napisano ime „Danijel“. Zazvonili su ...

Otvorio im je jedan glavati dečak ljubazna pogleda, u novom plavom odelu i sa ulaštenim dubokim cipelama; u ruci je držao sveću, i poveo ih je ukoso preko malog i mračnog predsoblja u jednu prostoriju nalik na mansardu, neoblepljenu tapetama, u kojoj se ništa nije nalazilo osim drvenog čiviluka. Bez reči, jednim pokretom praćenim nekim tepavim grlenim glasom, dečak ih pozva da skinu kapute; a kad ga novelista, zahvaćen nekom uopštenom simpatijom, nešto zapita, jasno se pokaza da je dete nemo. Noseći sveću, ono povede goste natrag preko predsoblja do nekih drugih vrata iusti ih unutra. Novelistu uđe poslednji. Nosio je gerok i rukavice, rešen da se ponaša kao u crkvi.

U odaji srednje veličine, u koju su ušli, vladao je neki svečano lehljav i treperav sjaj, koji je proizvodilo dvadeset do dvadeset pet zapaljenih sveća. Jedna mlada devojka sa belim okovratnikom i manžetnama na jednostavnoj haljini, Marija Jozefa, Danijelova sestra, čista i priglupa po izgledu, stajala je kraj samih vrata i svima pružala ruku. Novelistu ju je poznavao. Bio se sreo sa njom na nekoj književnoj čajanci. Onde je sedela uspravno, sa šoljom u ruci, i jasnim i osećajnim glasom govorila o svome bratu. Obožavala je Danijela.

Novelistu ga potraži očima.

„On nije ovde“, reče Marija Jozefa, „otišao je, ne znam kuda. Ali u duhu će biti sa nama, i dok ovde budu čitane proklamacije, on će ih pratiti od reči do reči.“

„Ko će ih čitati?“ upita novelista prigušeno i sa poštovanjem. Činio je to ozbiljno. On je bio dobronameran i u duši skroman čovek, pun strahopoštovanja pred svim pojavama na svetu, spreman da uči i da oda priznanje onom što je bilo nalik na pticu grabljivicu.

„Jedan pristaša moga brata“, odgovori Marija Jozefa, „kojega očekujemo da stigne iz Švajcarske. Još ga nema. Ali pojavice se u pravi trenutak.“

Naspram vrata, na jednom stolu, i gornjom ivicom naslonjen na tavanicu što se koso spuštala, video se pod svetlošću sveća jedan veliki, žustrim potezima urađen crtež kredom, koji je predstavljao Napoleona kako u nezgrapnom i despotskom stavu greje pored kamina noge u visokim konjaničkim čizmama. Desno od ulaza nalazila se škrinja nalik na oltar, a na njoj je između sveća, koje su gorele u srebrnim čiracima, širio ruke jedan obojeni svetiteljski kip, očiju uperenih naviše. Pred škrinjom se nalazila klupica za molitvu, a kad bi se čovek približio, opazio bi, prislomljen uz svečevu nogu, jednu malu amatersku fotografiju koja je prikazivala nekog mladog čoveka, otprilike tridesetih godina, sa veoma visokim, bleđim čelom što se povijalo unatrag, i sa bezbradim, koščatim licem punim usredotočene duhovnosti, licem što je bilo nalik na pticu grabljivicu.

Novelistu se neko vreme zadržao pred Danijelovom slikom; onda se obazrivo usudio da kroči dublje u sobu. Iza velikog okruglog stola — u čiju je žutu uglačanu ploču, uokviren lovorovim vencem, bio nagorevanjem utisnut isti onaj orao sa mačem koji je stajao na pozivnicama — uzdizala se, među niskim drvenim stolicama, jedna stroga, vitka i strma gotska stolica poput nekog prestola i uzvišenoga sedišta. Dugačka, jednostavno sklepana klupa, prekrivena jevtinom tkaninom, protezala se ispred prostrane niše koju su činili zid i krov i u kojoj se nalazio nizak prozor. Prozor je bio otvoren — verovatno zato što se pokazalo da je zdepasta kaljeva peć preterano naložena — i kroz njega se mogao videti delić plave noći, u čijoj su se dubini i prostranstvu neravnomerno raspoređeni gasni fenjeri gubili u sve većim razmacima, poput žučkasto užarenih tačkica.

Ali naspram prozora odaja se sužavala u jedno odeljenje nalik na alkoven, koje je bilo osvetljeno jače nego ostali delovi mansarde i činilo se da služi upola kao radni kabinet, upola kao kapela. U dnu tog odeljenja nalazio se divan prekriven tankom bleđom tkaninom. S desne strane videla se zastrvena polica za knjige, na kojoj su gorele sveće u čiracima i uljane svetiljke oblikovane po antičkom uzoru. S leve strane stajao je sto pokriven belom prostirkom, a na njemu su se nalazili raspeće, sedmokraki svećnjak, jedan pehar napunjen crnim vinom i, na tanjiru, komad kolača sa suvim grožđem. A sasvim napred u tom alkoveni — pri čemu ga je jedan gvozdeni kandelaber još i nadvišavao — uzdizao se na niskom podjumu pozlaćen gipsani stub, čiji je kapitel bio zastrven svilenim oltarskim prekrivačem crvenim kao krv. Odozgo je pak ležala gomila ispisane hartije u folio-formatu: Danijelove proklamacije. Svetle tapete, na kojima su bili odštampani mali ampir-venci, pokrivala su zid i svetle delove tavanice; o zidovima su visile posmrtno maske, venci ruža, jedan veliki zardali mač; a osim one velike Napoleonove slike, po odaji su, raznoliko slikani, bili raspoređeni portreti Lutera, Ničea, Moltkea, Aleksandra Šestog, Robespjera i Savonarole...

„Sve ovo je doživljeno“, reče Marija Jozefa, trudeći se da po licu noveliste, koje je pokazivalo zakopčanost i respekt, dokuči kakvo je dejstvo na njega proizvelo uređenje ovog stana. Ali utom nadoše drugi gosti, tiho i svečano, i svi počеше, dolična držanja, da sedaju na klupe i stolice. Osim onih što su prvi došli, onde su sad još sedeli i jedan fantastični crtač sa staračkim dečjim licem, jedna čopava dama, koju su obično na njenu želju predstavljali kao „eroticarku“, jedna neudata mlada majka plemićkog porekla, odbačena od svoje porodice, ali koja nije imala nikakve duhovne pretenzije i koju su u ovim krugovima primali isključivo na osnovu njenog materinstva, jedna starija spisateljica i jedan grbavi muzičar, — sve skupa jedno dvanaestak osoba. Novelistu se povukao u prozorsku nišu, a Marija Jozefa je sedela tik uz vrata na jednoj stolici, ruku položenih na kolena. I tako su počeli da očekuju pristašu iz Švajcarske, koji je trebalo da se u pravom trenutku pojavi na licu mesta.

Iznenada stiže još i bogata dama, koja je iz amaterizma volela da posećuje takve skupove. Dovezla se iz grada u svojim svilenim kočijama, došla je ovamo iz svoje raskošne kuće sa goblenima i okvirima vrata načinjenim od giallo antico, popela se dovde preko svih stepenika i ušla kroz vrata, lepa, mirisava, luksuzna, u plavoj čojanoj haljini sa žutim vezom, sa pariskim šeširom na ridokestenjastoj kosi, osmehujući se ticijanskim očima. Ona je došla zbog radoznalosti, zbog dosade, zbog uživanja u suprotnostima, zbog naklonosti prema svemu što je malčice izuzetno, zbog ljupke ekstravagancije; pozdravila je Danijelovu sestru i novelistu, koji je dolazio u njenu kuću, i sela na klupu pred prozorskom nišom, između eroticarke i filozofa što je ličio na kengura, kao da tako i treba da bude.

„Zamalo da zakasnim“, tiho je kroz lepe i pokretljive usne rekla novelisti, koji je sedeo iza nje. „Imala sam goste na čajju; pa se otešlo ...“

Novelistu je osećao snažno uzbuđenje i zahvaljivao je bogu što je bio solidno odeven. Kako je lepa! mislio je. Zasluzila je da bude majka onakve kćeri...

„A gospodica Sonja?“ upita on preko njenog ramena. „Niste povel i gospodicu Sonju?“

Sonja je bila kći bogate dame i u očima noveliste predstavljala je stvorenje kakvo se javlja samo zahvaljujući nekom neverovatnom srećnom slučaju, predstavljala je čudo od svestranog obrazovanja, ostvaren kulturni ideal. Dvapat je pomenuo njeno ime, jer mu je pričinjavalo neopisivo uživanje da ga izgovori.

„Sonja je bolesna“, reče bogata dama. „Da, zamislite, boli je noga. Oh, ništa ozbiljno, neka nateklina, nešto kao malo zapaljenje ili zagnojenost. Isekli su to. Možda nije bilo potrebno, ali ona je sama htela.“

„Sama je htela!“ ponovi novelista oduševljeno šapućući. „To i liči na nju! Ali kako bi joj čovek, zaboga, mogao izraziti svoje saučestvovanje?“ „No, pa pozdraviću je“, reče bogata dama. I dodade, pošto on na to ništa ne reče: „Zar vam to nije dovoljno?“

„Ne, to mi nije dovoljno“, reče on sasvim tiho, a ona, pošto je cenila njegove knjige, odvrati, osmehujući se:

„Onda joj pošaljite koji cvetić.“

„Hvala!“ reče on. „Hvala! Hoću!“ A u sebi je mislio: „Cvetić? Buket! Čitavu rukovet! Neću sutra ni doručkovati nego ću se odmah odvesti fijakerom od cvećare — !“ I osećao je da gajio izvestan odnos prema životu.

Utom se spolja začu neki kratak šum, vrata se otvoriše i zatvoriše s naglim trzajem, i pred gostima se obasjan svećama obrepe neki zdepast i krupan mladi čovek u tamnom lovačkom odelu: pristaša

iz Švajcarske. On pretećim pogledom prelete po odaji, žustrim koracima priđe gipsanom stubu pred alkovenom, stade na niski podijum iza stuba, i to tako žestoko kao da je hteo da se onde ukopa, ščepa onaj tabak rukopisa što je ležao prvi odozgo i smesta poče da čita.

On je mogao imati dvadeset osam godina, bio je kratkovrat i ružan. Kratko ošišana kosa mu je pod ostrim uglom neobično duboko natkriljavala ionako nisko i naborano čelo. Na njegovom licu, golobradom, mrgodnom i nezgrapnom, padali su u oči nos kao u doge, grube jagodice, upali obrazi i debele isturene usne, koje kao da su teško, protiv volje i tako reći s nekim mlitavim besom oblikovale reči. To lice bilo je sirovo a ipak bledo. On je čitao divljim i preterano jakim glasom, no koji je ipak u osnovi svojoj podrhtavao, kolebao se i borio sa sipljivošću. Ruka u kojoj je držao ispisani tabak bila je široka i crvena, a ipak je drhtala. On je predstavljao neku neprijatnu mešavinu brutalnosti i slabosti, a ono što je čitao na neobičan način se slagalo sa tim.

Bile su to propovedi, parabole, teze, zakoni, vizije, proročanstva i proklamacije nalik na dnevne zapovesti, i sve je to u šarolikom i nedoglednom nizu smenjivalo jedno drugo, u nekoj stilskoj smesi od psaltirskog i proročanskog tona i od vojno-strategijskih kao i filozofsko-kritičkih stručnih izraza. Neko grozničavo i stravično razdraženo Ja propinjalo se u samotnom ludilu veličine i pretilo svetu bujicom krupnih reči. Njegovo ime bilo je Christus imperator maximus, i on je vrbovao na smrt spremne čete radi potčinjavanja zemaljskog šara, objavljivao je poslanice, postavljao svoje neumoljive uslove, iziskivao siromaštvo i nevinost, i u toj beskonačnoj prevratničkoj uzrujanosti, sa nekom vrstom protivprirodnog sladostrašća, neprestano je ponavljao zapovest o bezuslovnoj poslušnosti. Buda, Aleksandar, Napoleon i Isus nazivani su njegovim skromnim pretečama, nedostojni da duhovnom caru odreše uzice na cipelama ...

Danijelov apostol je čitao pun sat; onda je, drhteći, popio gutljaj crna vina iz pehara i mašio se novih proklamacija. Po njegovom niskom čelu iskakale su graške znoja, njegove debele usne su podrhtavale, a između reči je, kratko frkćući, stalno izbacivao vazduh kroz nos, iscrpen i razrikan. Usamljeno Ja je pevalo, besnelo i komandovalo. Gubilo se u sumanutim slikama, utapalo se u kovitlacu nelogičnosti i iznenada grozno isplivalo na sasvim neočekivanom mestu. Bogohuljenja i hvalospevi — tamjan i krvava isparenja, sve se to mešalo. Gromki bojevi su osvajali i izbavljali svet...

Teško bi bilo utvrditi dejstvo Danijelovih proklamacija na slušaoce. Neki su, duboko zavaljene glave, utrnulih očiju gledali ka tavanici; drugi su, duboko nagnuti nad kolena, držali lica zarivena u šake. Erotičarkine oči bi se neobično zakoprenile kad god bi se začula reč „nevinost“, a filozof što je ličio na kengura digao bi s vremena na vreme svoj dugački i iskrivljeni kažiprst i njime pisao nešto neodređeno po vazduhu. Novelist se već poduže uzalud trudio da pronade neki povoljan položaj za leđa koja su ga bolela. U deset sati javi mu se vizija jedne zemičke sa šunkom, ali on je muževno odagna od sebe.

Oko deset i po opaziše da pristaša u crvenoj i drhtavoj desnoj ruci drži poslednji list. Bio je pri kraju. „Vojnici!“ zaključio je, na krajnjoj ivici snage, gromovitim glasom što ga je izdavao, „prepuštam vam na pljačkanje — svet“. Onda je sišao sa podijuma, sve prisutne pogledao pretećim pogledom i sa žestinom, kao što je i došao, izašao kroz vrata.

Slušaoци su još ceo minut ostali nepomično u položaju u kojem su se na kraju zatekli. Zatim su ustali kao po opštem dogovoru i bez oklevanja počeli izlaziti, pri čemu je svako uz nekoliko tihih reči stisnuo ruku Mariji Jozefi, koja je opet sa svojim belim okovratnikom, tiha i čista, stajala kraj samih vrata.

Nemi dečak bio je napolju na svome mestu. Prisvetlio je gostima do odaje za garderobu, pomogao im je pri oblačenju kaputa, i poveo ih je niz usko stepenište — do kojeg je iz najviše visine, iz Danijelovog carstva, dopirala uznemirena svetlost sveća — sve do kućne kapije, koju je otključao. Gosti jedan za drugim izadoše na pustu ulicu u predgrađu.

Koćije bogate dame čekale su pred kućom; videlo se kako kočijaš na svom sedištu, između dva sjajna fenjera, prinosi šeširu ruku u kojoj je držao bič. Novelist otprati bogatu damu do vrata kočija.

„Kako se osećate?“ upita je on.

„Ne volim da dajem mišljenje o tako nečem“, odgovori ona. „Možda je on zaista genije, ili bar nešto slično ...“

„Da, šta je genije?“ reče on zamišljeno. „U slučaju ovog Danijela postoje svi preduslovi: usamljenost, sloboda, duhovna strast, veličanstven način gledanja, vera u sebe, čak i blizina zločina i ludila. Šta nedostaje? Možda ono što je ljudsko? Malo osećanja, čežnje, ljubavi? Ali to je potpuno improvizovana hipoteza ...“

„Pozdravite Sonju“, reče on kad mu ona, smestivši se već, pruži ruku za rastanak; a pri tom je napeto čitao u njenom licu da vidi kako će ona primiti to što je rekao jednostavno „Sonju“, a ne „gospodicu Sonju“ ili „gospodicu kćer“.

Ona je cenila njegove knjige, i zato je s osmehom prešla preko toga.

„Preneću pozdrav.“

„Hvala!“ reče on i oseti kako ga nada opija i udara mu u glavu. „A sad ću da navalim na večeru kao vuk!“

Gajio je izvestan odnos prema životu.

1904.

svet onoga drugog, koji stvari, suncem obasjane, naziva po imenu, izravno i ustima božanskim.

Pa ipak, i onome uprkos: Ko je umetnik, pesnik ravan njemu, njemu istome? Ko stvara, kao on, ni iz čega, iz samih svojih grudi? Ne rađa li se pesma u njegovoj duši kao muzika, kao čisti pralik bića, daleko pre no što će uzeti primer i ruho iz sveta pojava! Istorija, mudrost sveta, strast: sredstva i povodi, ne više za nešto što malo šta ima s njima zajedničko, čemu je zavičaj u orfičkim dubinama. Reči, pojmovi: samo dirke u koje udara njegova umetnost da bi izmamila zvuke muzike s nekih skrivenih žica... Zna li se to? Veoma ga hvale, ljudi čestiti i valjani, zbog snage ideje s kojom je udario ovu ili onu dirku. I njegova omiljena reč, njegov poslednji patos, veliko zvono kojim je silnoglasno pozvao na najviše svetkovine duše, ona je privukla mnoge ... Sloboda... Više i manje, doista, podrazumeva on kad je kaže, nego oni kada oduševljeno kliču. Sloboda — šta znači to? Možete li u snu sniti šta je sve duh kadar da pomisli kad kaže tu reč? Sloboda od čega? Od čega još najzad? Možda čak još od sreće, od sreće ljudske, tih svilenih okova, te meke i ljupke obaveze...

Od sreće... Usne mu se stadoše trzati, učini se kao da mu se pogled obrće unutra, i on lagano klonu licem u šake... Nalazi se u pokrajnjoj sobi. Plavičasta svetlost dolazila je od kandila, a zavesa sa izatkanim cvetovima zaklanjaše prozor mimim naborima. Stojao je pokraj kreveta, nagnu se nad slatku glavu na jastuku... Jedna crna vitica kovrdžala se po obrazu koji dolazaše bled bledilom bisera, a detinje usnice behu otvorene u snu... Ženo moja! Ljubljena! Jesi li ti pošla za mojom čežnjom i prišla mi za to da budeš moja sreća? Ti to jesi, ne govori! I spavaj! Ne otvaraj sada te slatke, senovite trepavice, da bi me pogledala pogledom tako krupnim i tamnim, kao što umeš, kao da pitaš i tražiš mene! Tako mi boga, ja te veoma volim! Samo što ponekada ne mogu da nađem svoje osećanje, jer sam često trudan od muke i teškog nošenja sa onim zadatkom koji mi moje biće zadaje. I ne da mi se da budem tvoj isuviše, da ikako budem sasvim srećan u tebi, svoje misije radi...

Poljubi je, odvoji se od mile toplote njena sna, osvrte se, vrati se. Zvuk zvona opomenu ga koliko je noć poodmakla, ali i kao da mu dobrodušno navešćuje kraj jednoga teškog časa. Odahnu, usne mu se čvrsto sklopiše; pode, uze u ruke pero... Ne prepuštati se mislima! Bio je isuviše duboko da bi smeo misliti! Ne spuštati se u dubinu haosa, ne zadržavati se bar u njojzi! Nego iz haosa, koji je obilje, iznositi na svetlost ono što je kadro i zrelo da zadobije oblik. Ne prepuštati se mislima: raditi! Povlačiti jasne granice, lučiti, oblikovati, završiti...

I bi gotovo ono, delo patnje. Možda ne bi dobro, ali bi gotovo. I kad bi gotovo, gle, bi i dobro. A iz njegove duše, iz muzike i ideje stadoše se otimati i izvirati nova dela, tvorevine zvučne i svetlosne koje svetim oblikom čudesno otvarahu slutnje beskonačnoga zavičaja, kao što u školjki šumi more iz kojega je izvadena.

1905.

Pošto je bilo sedam do dvanaest, Vendelin je ušao u predvorje na prvom spratu i udario u tam-tam. Raskrččen, u dokolenicama boje ljubičica, stajao je na molitvenom ćilimu izbledelom od starosti i mlatio palicom po metalu. Buka od bronze, divlja, kanibalska i preterana za svoju svrhu, prodirala je svuda: u salone s desne i leve strane, u salu za bilijar, biblioteku, zimsku baštu, dole i gore kroz celu kuću, čija je ravnomerno zagrejana atmosfera bila jako prožeta nekim slatkim i egzotičnim parfemom. Najzad se jeka stišala, i Vendelin je još sedam minuta obavljao druge poslove, dok je Florijan u trepezariji vršio poslednje pripreme oko stola za ručak. Ali tačno u dvanaest ratnička opomena odjeknu po drugi put. Na to se svi pojaviliše.

Gospodin Arenhold je sitno koračajući došao iz biblioteke, gde se zanimao svojim starijim štampanim knjigama. On je stalno nabavljao književne starine, prva izdanja na svim jezicima, skupocene i memljive kupusare. Lako taručli dlanove, upitao je na svoj prigušen i pomalo patnički način: „Zar Bekerat još nije stigao?”

„Ne, doći će. Kako bi ne došao? Bude uštedeo ručak u restoranu”, odgovori gospođa Arenhold, nečujno silazeći po debeloj stazi niza stepenište, na čijem su se odmorštu nalazile male, prastare crkvene orgulje.

Gospodin Arenhold zažmiri. Njegova žena je bila nemoguća. Bila je sitna, ružna, rano ostarela i kao sasušena pod nekim stranim, vreljim suncem. Preko njenih upalih grudi visio je briljantski lanac. Njena seda kosa je, uz mnogo zavijutaka i ispusta, bila skupljena u komplikovanu i visoku frizuru, na kojoj je, negde postrance, bila pričvršćena velika, šarena i blistava briljantska agrafa, i sama ukrašena belom kićankom od perja. Gospodin Arenhold i deca su joj više no jedanput zgodno odabranim rečima zamerali što tako nosi kosu. Ali gospođa Arenhold je žilavo ostajala pri svom ukusu.

Dodoše i deca. To su bili Kunc i Marita, Zigmund i Ziglinda. Kunc je bio u uniformi sa širitima, lep, smed čovek sa napućenim usnama i brazgotinom od nekog opasnog udarca. Nalazio se na šestonedeljnoj vežbi u svom husarskom puku. Marita se pojavila u haljini bez steznika. Bila je pepeljavo plava, stroga devojka od dvadeset osam godina, sa kukastim nosom, krupnim očima ptice grabljivice i ogorčenim ustima. Studirala je prava i sa izrazom prezira kretala se isključivo sopstvenim putem.

Zigmund i Ziglinda došli su poslednji, držeći se za ruke, sa drugog sprata. Bili su blizanci i najmlađi: tankovijasti kao šibljike i detinjska stasa za svojih devetnaest godina. Ona je nosila bordocrvenu somotsku haljinu, koja je bila preteška za njenu priliku, a po kroju se približavala firentinskoj modi oko hiljadu petstote. On je nosio odelo sa žaketom, kravatu od sirove svile boje maline, lakovane cipele na uskim stopalima i dugmad za manžetne optočenu sitnim briljantima. Snažne, crne dlake njegove brade bile su izbrjane, tako da je i njegovom mršavo i bledo lice sa crnim sraslim obrvama sačuvalo efébški izgled njegove prilike. Glava mu je bila pokrivena gustim, crnim, na silu u stranu začešljanim uvojcima, koji su mu rasli do samih slepoočnica. Na njenoj tamnosmedoj kosi, glatko razdeljenoj i spuštenoj preko ušiju, nalazila se zlatna dijadema, u kojoj je visio biser padajući joj na čelo, — poklon od njega. Oko jednog njegovog dečakčkog zgloba na ruci bio je obavljen težak zlatan lanac, — poklon od nje. Bili su vrlo slični jedno drugome. Imali su isti pomalo ulubljen nos, iste pune usne što su meko nalegale jedna na drugu, istaknute jagodice, crne i sjajne oči. Ali najviše su ličile njihove duge i uzane šake, — i to toliko da njegove nisu imale muževniji oblik od njenih, nego samo crvenkastiju boju. I neprestano su se držali za ruke, pri čemu im nije smetalo što su oboma šake bile sklone znojenju ...

Stajali su neko vreme na tepisima u predvorju i nisu gotovo ni govorili. Najzad stiže fon Bekerat, Ziglindin verenik. Vendelin mu je otvorio kućna vrata, i on uđe unutra u crnom kaputu s peševima, na sve se strane izvinjavajući što je zakasnio. Bio je vladin činovnik i iz dobre porodice, — sitan, žut kao kanarinac, šiljobrad i revnosno učtiv. Pre no što bi započeo neku rečenicu, brzo bi uvukao vazduh kroz otvorena usta, pritiskujući bradu na grudi. Poljubio je Ziglindi ruku i rekao:

„Da, izvinite i vi, Ziglinda! Put od ministarstva do Tirtgartena je tako dugačak. Još nije smeo da joj se obraća sa „ti”; nije to volela. Ona bez oklevanja odgovori:

„Veoma dugačak. A kako bi, uostalom, bilo kad biste s obzirom na ovaj put malo ranije izlazili iz svog ministarstva?”

Zigmund dodade, a crne oči su mu se suzile u proreze koji su sevali:

„To bi imalo izazivati podsticajno dejstvo na tok stvari u našem domaćinstvu.”

„Da, bože moj ... poslovi...”, reče fon Bekerat umorno. Bilo mu je trideset pet godina.

Brat i sestra su bili brzi na odgovoru i oštra jezika, prividno kao da napadaju, a ipak, možda, samo iz urođene potrebe da se brane, vređajući, a verovatno ipak samo zato što su uživali u zgodnoj reči, tako da bi bilo pedantski uzimati im to za zlo. Prihvatili su njegov bedan odgovor, kao da nalaze da mu priliči i da se od njega, takvog kakav je, nije potrebno braniti duhovitošću. Pošli su za sto, napred gospodin Arenhold, koji je želeo da gospođinu fon Bekeratu pokaže kako je gladan.

Seli su, razvili krute salвете. Porodični sto za sedam osoba izgledao je mali u ogromnoj trepezariji, zastrvenoj tepisima i svud unaokolo obloženoj drvenim pločama iz osamnaestog veka, dok su sa tavanice visila tri električna luster. Sto je bio primaknut velikom prozoru što je sezao do poda, a pod kojim je, iza niske rešetkaste ograde, poigravao tanan mlaz vodoskoka; kroz prozor se pružao prostran pogled na baštu još zimskog izgleda. Gobleni sa pastirskim idilama, koji su kao i drvene obloge nekada krasili neki francuski zamak, pokrivali su gornji deo zidova. Sedeli su nisko za stolom, na stolicama čije su široke i meke postave bile prevučene goblenima. Na blistavo belom i pažljivo izglaćanom stolnjaku od jakog damasta nalazila se uz svaki pribor po šiljata čaša sa dve orhideje. Gospodin Arenhold mršavom i opreznom rukom pričvrsti cviker na pola nosa i sa podozrivim izrazom lica počeo čitati jelovnik, koji je u tri primerka ležao na stolu. On je patio od slabosti solarnog pleksusa, onog spleta živaca koji se nalazi ispod želuca i može postati izvor teških smetnji. Zato je bio dužan da ispita šta uzima za jelo.

Spremljeni su bili čorba od mesa sa govedom srži, list u belom vinu, fazan i ananas. Ništa drugo. Bio je to porodični ručak. Ali gospodin Arenhold je bio zadovoljan: sve dobra i ukusna jela. Došla je čorba. Dizalica koja se završavala otvorom u bifeu snela ju je nečujno iz kuhinje, i sluge su je sad posluživale oko stola, povivši se, usredsređena izraza, sa nekom grozničavom strašću da poslužuju. Čorba je servirana u sićušnim šoljicama od najtanjeg prozirnog porculana. Beličaste grudvice srži plivale su po vrelom, zlatnožutom soku.

Gospodin Arenhold se zagreja i to ga podstae da propusti kroz grlo malo vazduha. Prineo je salvetu ustima obazrivo je držeći prstima, i potražio mogućnost da izrazi ono što mu je obuzimalo duh. „Uzmite još jednu šolju, Bekerate”, rekao je. „To je hranljivo. Ko radi ima pravo da neguje sebe, i to sa uživanjem... Uostalom, volite li vi da jedete? Jedete li sa zadovoljstvom? Ako to ne činite, utoliko gore po vas. Meni je svaki obed mala svetkovina. Neko je kazao da je život ipak lep, pošto je udešen tako da se svakog dana može četiri puta jesti. Taj mi je to iz duše rekao. Ali da bismo mogli po zasluži oceniti ovu instituciju, potrebno je imati izvesno mladaštvo i zalhalnost, koje svako ne ume da očuva u sebi... Čovek stari, lepo, tu ništa ne možemo izmeniti. Ali bitno je da za čoveka stvari ostanu nove i da se, zapravo, ni na šta ne priviknemo ... Evo”, nastavio je, nabacujući malo govede srži na komadić zemičke i posipajući to solju, „vaše domaće prilike će se uskoro izmeniti; nivo vašeg života će se povisiti, i to nimalo nebitno.” (Fon Bekerat se osmehnu). „Ako želite da uživate u svom životu, zaista da uživate, svesno, umetnički, onda se nikad ne priviknete na nove okolnosti. Navika je smrt. Ona predstavlja tupost. Nemojte da se opustite i prilagodite, ne dozvolite da vam išta postane razumljivo samo po sebi, sačuvajte detinjski ukus za slasti blagostanja. Vidite... Ja sam, evo, već nekoliko godina u položaju da sebi poklanjam izvesne prijetnosti koje život pruža” (fon Bekerat se osmehnu). „a ipak vas veravam da još i danas, svakog jutra koje mi Bog pokloni, prilikom buđenja osećam kako mi srce malo zalupa zato što mi je pokrivač od svile. To je mladaštvo ... Ja, svakako, znam kako sam to stvorio; pa ipak, mogu gledati oko sebe kao kakav začarani princ ...”

Deca izmenjaše poglede, svako sa svakim i toliko bezobzirno da gospodin Arenhold nije mogao a da to ne opazi, pa se primetno zbunio. Znao je da su oni jednodušno protiv njega i da ga preziru: zbog njegovog porekla, zbog krvi koja je u njemu tekla i koju su nasledili od njega, zbog načina na koji je stekao svoje bogatstvo, zbog njegovih ljubavnih pustolovina, koje mu u njihovim očima nisu priličile, zbog njegove brige o svom telu, na koju isto tako ne bi trebalo da ima pravo, zbog njegove meke i pesničke brbljivosti, kojoj su nedostajale kočnice ukusa... Znao je to i donekle im je davao za pravo; on pred njima nije bio bez svesti o krivici. Ali on je, najzad, morao potvrđivati svoju ličnost, morao je voditi svoj život i smeti da o tome govori, naročito ovo. Imao je pravo na to, dokazao je da je vredan razmatranja. On je bio crv, vaška, svakako; ali upravo sposobnost da to oseća toliko strasno, sa toliko preziranja samog sebe, postala je uzrok onog žilavog i nikad zadovoljnog upinjanja koje ga je načinilo velikim... Gospodin Arenhold je bio rođen na Istoku u jednom zabačenom mestu, oženio se ćerkom nekog imućnog trgovca, i pomoću jednog smelog i pametnog poduhvata, pomoću veličanstvenih mahinacija, koje su za predmet imale jedan rudnik, otvaranje nalazišta uglja, skrenuo je u svoju kasu ogromnu i nepresušnu reku zlata ...

Spustili su jelo s ribom. Sluge pohitaše s njime od bifea kroz prostranu dvoranu. Uz to su služili sos nalik na krem i natočili rajnskog vina, koje je lako peckalo po jeziku. Razgovaralo se o Ziglindinoj i Bekeratovoj svadbi.

Ona je bila blizu, trebalo je da se održi kroz nedelju dana. Spominjali su miraz, skicirali pravac svadbenog puta u Španiju. Zapravo, gospodin Arenhold je sam pretresao ove predmete, podržavan učtivim potčinjavanjem od strane fon Bekerata. Gospođa Arenhold je oblaporno jela i odgovarala, po svojoj navici, isključivo protivpitajnicima, koja nisu predstavljala neki veliki doprinos. Njen govor je bio prošaran neobičnim rečima sa puno grlenih glasova, izrazima iz dijalekta njenog detinjstva. Marita je bila puna ćutljivog otpora prema crkvenom venčanju, kakvo je bilo predviđeno, jer je vredalo njena potpuno prosvetljena ubeđenja. Uostalom, i gospodin Arenhold je prema tom venčanju imao hladan stav, pošto je fon Bekerat bio protestant. Protestantsko venčanje je po svojoj lepoti bezvredno. Druga bi stvar bila kad bi fon Bekerat pripadao katoličkoj veroispovesti. — Kunc je ćutao, jer se u prisustvu fon Bekerata ljutio zbog majke. A ni Zigmund ni Ziglinda nisu ispoljavali neko zanimanje za razgovor. Oni su između stolica držali jedno drugo za uzane i vlažne šake. Ponekad bi im se pogledi sreli, stopili, dolazili do saglasnosti ka kojoj spolja nije bilo puta ni pristupa. Fon Bekerat je sedeo sa druge strane pored Ziglinda.

„Pedeset sati”, reče gospodin Arenhold, „i bićete u Madridu, ako hoćete. Stalno se postiže napredak, meni je najkraćim putem trebalo šezdeset... Pretpostavljam da ćete kopnenom putu dati preimućstvo nad pomorskim putem iz Roterdama?”

Fon Bekerat hitro dade preimućstvo kopnenom putu.

„Ali Pariz svakako nećete ostaviti po strani. Imate mogućnost da putujete direktno preko Liona... Ziglinda poznaje Pariz. Ali vi ne bi trebalo da dozvolite da vam promakne ta prilika... Ostavljam vam na volju da odlučite hoćete li se prethodno negde zadržavati. Pravo je da vam lažno bude prepušten izbor mesta u kojem će vam početi medeni mesec...”

Ziglinda okrete glavu, okrete je prvi put ka svome vereniku: otvoreno i slobodno, nimalo zabrinuta da li neko na to obraća pažnju. Gledala je u ućiv izraz lica pored sebe, gledala je krupnim crnim očima, ispitivački, s očekivanjem, upitno, blistavo ozbiljnim pogledom, koji je tokom ove tri sekunde bez reči govorio kao pogled životinje. Ali između stolica je držala uzanu šaku svoga blizanca, čije su srasle obrve kraj korena nosa obrazovale dve crne bore ...

Razgovor je skliznuo na druge predmete, neko vreme je nestalo i peckavo tumarao tamo-amo, dodirnuo jednu pošiljku svežih cigara koje su, u zatvorenoj cinkanoj kutiji, stigle iz Havane posebno za gospodina Arenholda, i zatim počeo da kruži oko jedne tačke, oko jednog pitanja čisto logičke prirode, koje je Kunc uzgred potakao: naime, oko toga da li, ako je *a* neophodan i dovoljan uslov za *b* i *b* mora biti neophodan i dovoljan uslov za *a*. Ovo su osporavali, oštroumno raščlanjivali, navodili primere, zalazili u hiljadu sitnica, gložili se primenjujući čeličnu i apstraktnu dijalektiku i ne malo padali u vatru. Marita je u debatu uvela jedno filozofsko razlikovanje, naime, razliku između realnog i kauzalnog razloga. Kunc je, obraćajući joj se uzdignute glave, izjavio da je „kauzalni razlog” pleonazam. Marita je razdraženim rečima nastojala na pravu da upotrebljava sopstvenu terminologiju. Gospodin Arenhold se promeškoltio, palcem i kažiprstom uzeo komadić hleba i digao ga uvis, i ponudio se da sve to objasni. Pretrepo je potpun fjasako. Deca ga ismejaše. Čak ga je i gospođa Arenhold prekorila: „Što govoriš?” rekla je. „Jesi li to učio? Malo ti si učio!” A kad je fon Bekerat pritisnuo bradu na grudi i uvukao vazduh kroz usta da izjavi svoje mišljenje, već su bili prešli na nešto drugo.

Govorio je Zigmund. Ironično ganutim tonom je pričao o tome koliko obezoružavaju bezazlenost i naivna prirodnost jednog poznanika, jer taj je uspeo da sebe sačuva u neznanju u pogledu pitanja koji se odevni predmet označava kao žaket a koji kao smoking. Taj Parsifal priča o kariranom smokingu... Kunc je znao za jedan još uzbudljiviji slučaj neiskvarenosti. Posredi je bio neko ko je na five o'clock tea došao u smokingu.

„Popodne u smokingu?” reče Ziglinda i iskrivi usnice ... „Pa to inače čine samo životinje.”

Fon Bekerat se revnosno nasmeja, pogotovo što ga je savest opominjala da je i sam već na popodnevne čajevе odlazio u smokingu... Tako su, uz fazana, od pitanja opšte kulturne prirode prešli na umetnost: na likovnu umetnost, u kojoj je fon Bekerat bio znalac i ljubitelj, na književnost i pozorište, prema kojima su u domu Arenholdovih bili pretežno skloni, iako se Zigmund bavio slikarstvom.

Razgovor je postao živahan i opšti, deca su u njemu uzimala presudno učešće, govorila su dobro, pokreti su im bili nervozni i arogantni. Ona su koračala na čelu ukusa i zahtevala su ono što je najviše. Prelazila su preko onoga što je ostalo samo namera, težnja, san i rvanje volje, milosrdno su insistirala na umeću, postignuću, uspehu i svirepoj utakmici snaga, i ono što su pozdravljala — bez divljenja ali sa priznanjem — bilo je pobeonosno umetničko delo. Sam gospodin Arenhold je rekao fon Bekeratu:

„Vi ste veoma dobroćudni, dragi moj, vi uzimate u zaštitu dobru volju. *Rezultati*, prijatelju moj! Vi kažete: Doduše, ono što on stvara nije dobro, ali bio je samo seljak pre nego što se posvetio umetnosti; pa zato već i ovo zadivljuje. Ni govora. Postignuće je apsolutno. Nema olakšavajućih okolnosti. Neka on stvori što je prvoga reda, ili nek razvozi balegu. Dokle bih ja dogurao uz vaše zahvalno nastojanje? Mogao sam sebi reći: ti počinješ kao puki bednik; biće dirljivo ako se uzineš od sopstvene male trgovačke kancelarije. U tom slučaju ne bih sedeo gde sedim. Ja sam morao prinuditi svet da me prizna, — e pa, želim da i mene prinude da odam priznanje. Ovde je Rodos; budite dobri pa izvolite zaigrati!”

Deca se nasmejaše. Za trenutak ga nisu prezirala. Sedela su meko zavaljena za stolom u dvorani, opuštenog držanja, sa čudljivo razmaženim izrazima lica, sedela su u izobilju i bezbednosti, ali reči su im bile oštre kao i onde gde je to bilo neophodno, onde gde život iziskuje promućurnost, surovost i nužnu odbranu i budnu pamet. Njihova pohvala je bilo uzdržano saglašavanje, njihova pokuda, hitra, okretna i lišena respekta, obezoružavala je za tili čas, potkresala krila oduševljenju, činila ga glupim i nemim. Nazivali su „vrlo dobrim” delo koje se zahvaljujući nimalo sanjarskoj intelektualnosti činilo obezbedeno od svakog prigovora, a ismevali su promašaje strasti. Fon Bekerat, sklon neratobornom idealizmu, bio je u teškom položaju, pogotovo što je bio stariji. Stalno se smanjivao na svojoj stolici, pritiskao bradu na grudi i disao smeteno na otvorena usta, sateran u tesnac njihovom veselom nadmoćnošću. Oni su protivrećili u svakom slučaju, kao da im se činilo nemoguće, bedno, sramno da ne protivreće, protivrećili su izvrsno, a pri tom su im se oči sužavale u proreze koji su sevali. Nasrnuli bi na neku reč, jednu jedinu koju bi on upotrebio, čerupali je, odbacivali i isticali neku drugu, neku smrtonosno karakterističnu, koja bi zazujala, pogodila i treperila tačno u središtu mete... Fon Bekeratu su oči bile crvene i izgledao je sav razbucan dok se ručak primicao kraju.

Najednom — posipali su šećer preko reznjeva ananasa — Zigmund reče, po navici u govoru kriveći lice kao da ga zaslepljuje sunce:

„Ah, slušajte, Bekerate, još nešto, dok nismo zaboravili... Ziglinda i ja vam pristupamo sa molbenim stavom ... Danas se u operi daje ‚Valkira’... Hteli bismo, Ziglinda i ja, da je još jednom zajedno čujemo... smemo li? To, naravno, zavisi od vaše velikodušnosti i milosti...”

„Veoma razborito!” reče gospodin Arenhold.

Kunc je dobiova po stolnjaku u ritmu Hundingovog motiva.

Fon Bekerat, zapanjen što se za bilo šta traži njegova dozvola, odgovori revnosno:

„Ali, Zigmunde, svakako ... i vi, Ziglinda... smatram da je to veoma pametno... idite bezuslovno... ja sam slobodan i priključicu se... Danas je odlična postava...”

Arenholdovi se nasmejani nagoše nad tanjire. Fon Bekerat, isključen iz toga, trepući i boreći se da nađe orijentaciju, pokušavao je da se uključi u njihovu veselost.

Zigmund reče, kao prvo:

„Ah, zamislite, a ja smatram da je postava loša. Uostalom, budite uvereni u puni obim naše zahvalnosti; ali, vi ste nas pogrešno razumeli, Ziglinda i ja vas molimo da pre svadbe smemo još jednom *sami* slušati ‚Valkiru’. Ne znam da li vi sad...”

„Ali, naravno ... Potpuno razumem. To je dražesno. Morate bezuslovno poći...”

„Hvala. Veoma vam zahvaljujemo. — Dakle, onda ću narediti da nam upregnu Persija i Lajermana.”

„Dozvoliću sebi napomenu”, reče gospodin Arenhold, „da se tvoja majka i ja vozimo na večeru kod Erlangerovih, i to sa Persijem i Lajermanom. Vas dvoje ćete morati da se snishodite i zadovoljite se Balom i Campom, kao i da uzmete smeđi kupa.”

„A mesta?” upita Kunc ...

„Imam ih odavno”, reče Zigmund i zabaci glavu.

Nasmejaše se, pogledavši mladoženji u oči.

Gospodin Arenhold šiljatim prstima razavi omot sa beladonom u prahu, pa to pažljivo sasu u usta. Potom je zapalio debelu cigaretu, koja je odmah počela da oko sebe širi izvrstan miris. Sluge priskočiše da izmaknu stolice njemu i gospođi Arenhold. Pade naređenje da kafu posluže u zimskoj bašti. Kunc je oštrim glasom zatražio svoj jednopreg da se odveze u kasamu.

Zigmund se spremao za operu, i to već ceo sat. Njemu je bila svojstvena izvanredna i neprekidna potreba za čistoćom, tako da je znatan deo dana provodio pred univaonikom. Sad je stajao pred svojim velikim ampirskim ogledalom sa belim okvirom, umakao puflu u kutiju od kovanog metala i pudrovao podbradak i obraze, koji su bili sveže izbjriani; jer brada mu je bila toliko jaka da je, kad je uveče izlazio, morao da je i po drugi put uklanja.

Stajao je onde prilično šaroliko odeven: u ružičastom svilenom donjem rublju i čarapama, u crvenim papučama od safijana i u vataranom domaćem kaputu sa tamnim šarama i reverima postavljenim svetlosivim krznom. A oko njega se nalazila velika spavaća soba, sva ispunjena belim lakovanim i otmeno praktičnim stvarima, dok su se iza prozora videle gole i maglom obavijene krošnje Tirtgartena.

Pošto se već prilično smrklo, on zapali svetiljke, koje su, poredane u velikom krugu na belom plafonu, ispunile sobu mlečnom svetlinom, i navuče somotske zavese na okna što su tamnela. Svetlost prihvatise vodenoprozirne zrcalne dubine ormana, univaonika, toaleta; ona je odsevala sa brušenih bočica što su stajale na ispustima obloženim kaljevim pločicama. Zigmund je nastavio da se doteruje.

Pokatkad, pri nekoj misli, njegove srasle obrve su iznad korena nosa obrazovale dve crne bore.

Dan mu je prošao kao što su mu dani obično prolazili: prazno i brzo. Pošto je predstava počinjala u šest i po, a on je već u četiri i po počeo da se presvlači, za njega gotovo i nije bilo popodneva.

Nakon što se od dva do tri odmarao u šežlongu, popio je čaj i zatim je, ispružen u dubokoj kožnoj fotelji u radnoj sobi, koju je delio sa bratom Kuncom, onaj preostali sat iskoristio za to da iz nekoliko nedavno objavljenih romana pročita po nekoliko strana. Našao je da su svi ti umetnički naponi žalosno slabi, ali je ipak nekoliko njih poslao knjigovescu da mu ih ovaj umetnički ukoriči za njegovu biblioteku.

Uostalom, pre podne je radio. Jutarnji čas od deset do jedanaest proveo je u ateljeu svog profesora. Taj profesor, umetnik evropskog glasa, obrazovao je Zigmundov talenat u crtanju i slikanju i za to je od gospodina Arenholda dobio dve hiljade maraka mesečno. Ipak, pred onim što je Zigmund slikao čovek se mogao samo osmehnuti. On je to i sam znao i nije mu bilo ni na kraj pameti da na svoje umetništvo troši neka vatrena očekivanja. Bio je suviše oštrouman da ne bi shvatio kako uslovi njegovog života nisu baš najpovoljniji za razvitak oblikovačkog dara.

Oprema života bila je toliko bogata, toliko raznolika, toliko pretrpana, da za sam život gotovo nije ostajalo mesta. Svaki deo ove opreme bio je toliko skupocen i lep da se pretenciozno uzdizao iznad svoje svrhe da služi, zbudnjivao je, trošio pažnju. Zigmund je već rođenjem ušao u izobilje, bio je nesumnjivo navikao na njega. A ipak je postojala činjenica da to izobilje nikad nije prestajalo da ga zanima i uzbuđuje, da ga nadražuje neprestanim sladostrašćem. Hteo on to ili ne, s njim se tu dešavalo isto ono što i gospođinu Arenholdu, koji se vežbao u veštini da se, zapravo, ni na šta ne privikne ...

Voleo je da čita, težio je za rečju i duhom kao za kakvim priborom ka kojem ga je upućivao dubok nagon. Ali nikada se nije predavao nekoj knjizi i sav tonuo u nju, kao što se to dešava kad čovek tu jednu knjigu smatra najvažnijom, jednom, malim svetom preko čijih granica ne gleda, u koji se zatvara i uranja u njega da bi i iz poslednjeg sloga crpao hrane za sebe. Knjige i časopisi su hrpimice dolazili, mogao je sve da ih kupi, gomilali su se oko njega, i dok je hteo da čita, uzemiravalo ga je mnoštvo onoga što još valja pročitati. Ali knjige su povezivane. U koži sa zlatotiskom, snabdevene lepim žigom Zigmunda Arenholda, one su stajale raskošne i dovoljne same sebi, i opterećivale su njegov život kao posed koji nije uspevao da potčini.

ogled u daljinu, uzvišena namera. Sve je bilo epsko posvećenje. Brunhilda je zaspala; bog je otišao preko stena. Debeljuškasti plamenovi, ustremljujući se uvis i razvejavajući se, buktali su oko daščanog postolja. Usred varnica i crvena dima, okružena poigravanjem i palacanjem plamičaka, opčarana zanosnim zvuketom i uspravkom vatre, ležala je pod oklopom i štitom Valkira ispružena na ležaju od mahovine. Ali u krilu žene koju je imala vremena da spase — žilavo je i dalje kljalo omrznuto pleme što drugima uskraćuje poštovanje, bogom izabrano pleme iz kojeg dvoje blizanaca spaja svoju nevolju i svoju patnju u tako slobodnu milinu...

Kad su Zigmund i Ziglinda izašli iz lože, naplju je stajao Vendelin, gorostasani u svom žutom ogrtaču, i pripravnio držao njihove kapute. Iza ta dva graciozna i topla uvijena, tamna, neobična stvorenja silazila je niz stepenice rob koji sve nadmašuje rastom.

Kola su spremno čekala. Dva konja, visoka, otmena i potpuno jednaka, mirno su i presijavajući se stajala u magli zimske noći i samo su pokatkad ponosito zabacivala glave. Mali, zagrejani, svilom postavljeni prostor objumi blizance. Iza njih se zatvorile vrata. Za trenutak, za kratak sekund još dvosed je stajao, lako potresen vičnim skokom kojim se Vendelin vinuo pored kočijaša. Zatim meko i brzo klizanje napred, i pozorišna zgrada ostade iza njih.

I opet ono nečujno brzo kotrljanje uz jednoliko hitro lupkanje potkovic, blago gibanje što ih je nosilo preko neravnog tla, ona nežna očuvanost pred drečavim životom unaokolo. Čitali su, odvojeni od svakodnevice, sasvim kao da su još u somotskim foteljama naspram pozornice i tako reći još u istoj atmosferi. Nije im se moglo približiti ništa što bi ih otrgnulo od divljačnog, uspaljenog i prekomernog sveta što je činima delovao na njih, privlačio ih sebi i u sebe ... Nisu odmah shvatili zašto su kola stala; pomislili su da je na putu iskrsla neka prepreka. Ali već su stajali pred roditeljskim domom, i Vendelin se pojavio na vratima.

Nastojnik beše došao iz svog stana da im otvori kapiju.

„Da li su se gospodin i gospođa Arenhold već vratili?“ upita ga Zigmund, gledajući preko nastojnikove glave i kriveći lice kao neko koga zaslepljuje sunce ...

Još se nisu bili vratili sa večere kod Erlangerovih. Ni Kunc nije bio kod kuće. Što se Marite tiče, takode je bila odsutna; niko nije znao gde je, jer ona se kretala isključivo sopstvenim putevima.

U predvorju u prizemlju dali su da im skinu kapute, pa su pošli uza stepenice, kroz predsoblje prvoga sprata i zatim u trpezariju. Ona je, ogromna, ležala u raskošnom polumraku. Samo je nad suprotnom stranom postavljenog stola goreo luster, i onde je čekao Florijan. Brzo i nečujno su koračali preko celog tog prostranstva zastrtog tepisima. Florijan gurnu stolice pod njih dok su sedali. Zatim mu Zigmund dade znak da nije više potreban.

Na stolu su se nalazili plitica sa sendvičima, činija s voćem i boca crnog vina. Na ogromnom srebrnom poslužavniku, opkoljen priborom, zujao je električni čajnik.

Zigmund pojedje sendvič s kavijarom i naglim gutljajem se napi vina, koje se tamno žarilo u tananoj čaši. Zatim se razdraženim glasom požalio kako je antikulturno sastavljati kavijar i crno vino.

Kratkim pokretima je izvadio cigaretu iz srebrne tabakere i počeo da puši, zavaljen, s rukama u džepovima pantalona, iskrivljena lica prevallujući cigaretu iz jednog ugla usta u drugi. Njegovi obrazi, ispod istaknutih jagodica, opet su počinjali da tamne od naraslih dlačica. Obrve su mu kraj korena nosa obrazovale dve crne bore.

Ziglinda je sebi spremila čaj i dodala mu za prst burgundskog vina. Usne su joj, pune i meke, obuhvatale tanku ivicu šolje, a dok je pila, njene krupne i vlažne crne oči gledale su ka Zigmundu.

Spustila je šolju i naslonila tammu, milu, egzotičnu glavu na uzanu i rumenu šaku. Oči su joj ostale uperene u njega, tako izražajne, pune tako prodorne i tečne rečitosti, da se ono što je stvarno rekla, u poređenju s tim, činilo kao manje nego ništa.

„Zar nećeš ništa više da jedeš, Gigi?“

„Pošto pušim“, odgovori on, „po svoj prilici se ne može pretpostaviti kako gajim nameru da još bilo šta pojedem.“

„Ali, posle popodnevnog čaja nisi ništa uzeo, osim bombona. Bar jednu breskvu ...“

On sleže ramenima, valjajući ih pod frakom tamo-amo kao kakvo čudljivo dete.

„No, to je dosadno. Idem gore. Laku noć.“ Popio je ostatak crnog vina, odbacio salvetu, ustao i, sa cigaretom u ustima, s rukama u džepovima pantalona, zlovoljno se vukući nestao u polumraku odaje.

Otišao je u svoju spavaću sobu i upalio svetlost, — ne jaku, pustio je da zasijaju samo dve-tri svetiljke, koje su na tavanici obrazovale širok krug, a onda je zastao, obuzet nedoumicom šta da radi. Rastanak sa Ziglindom nije bio konačan. Tako oni jedno drugom obično nisu želeli laku noć. Ona će još doći, to je sigurno. Skinuo je frak, navukao krznom opervažen domaći kaput i uzeo novu cigaretu. Zatim se ispružio na šezlongu, pridigao se, pokušao da leži na boku, sa obrazom na svilenom jastuku, ponovo se prebacio na leđa i tako je, sa šakama pod glavom, neko vreme ostao da leži.

Tanan i opor miris duvana preplitao se s mirisom kozmetike, sapuna, mirišljavih vodica. Zigmund je udisao sve te prijatne mirise što su plivali po mlako zagrejanom vazduhu sobe; bio ih je svestan i nalazio je da su sladi nego inače. Sklopivši oči, predavao im se kao neko ko bolno uživa u malčice miline i nežne sreće čula usred strogosti i izuzetnosti svoje sudbine ...

Najednom se digao, bacio cigaretu i stao pred beli orman, čija su tri dela bila prekrivena ogromnim ogledalima. Stao je pred srednje krilo, sasvim mu se približio, oči u oči sa samim sobom, i posmatrao svoje lice. Briljivo i radoznalo je ispitivao svaku crtu, otvorio druga dva krila ormara pa se, stojeći između tri ogledala, posmatrao i u profilu. Dugo je stajao i ispitivao obeležja svog porekla, malo spljošten nos, usne što pune i meke počivaju jedna na drugoj, istaknute jagodice, gustu, crnu i kovrčavu kosu, koja je bila silom očešljana na razdeljak sa strane, a rasla mu duboko do slepoočnica, kao i same svoje oči pod snažnim, sraslim obrvama, — te krupne, crne i vlažno-sjajne oči, kojima je gledao žalostivo i sa umornim bolom.

Iza sebe je u ogledalu opazio medveđe krzno, koje je pružalo šape pred krevetom. Okrenuo se, prešao onamo tragično vukući korake, i pošto je za trenutak oklevao, ispružio se po krznu koliko je dug, položivši glavu na mišicu.

Neko vreme je ležao sasvim mirno; onda se opro o lakat, oslonio obraz na uzanu i rumenu šaku i ostao tako, utonuo u posmatranje svog odraza onde preko u ormanu. Neko zakuca. On se trže, po crvene, htede da ustane. Ali tad klonu, ponovo spustivši glavu na ispruženu mišicu, i ne odazva se.

Uđe Ziglinda. Očima ga je tražila po sobi, ali ga nije odmah ugledala. Najzad ga je opazila na medveđem krznu i zgranula se.

„Gigi... šta to radiš?... Da nisi bolestan?“ Pritčala je k njemu, nagla se nad njega i ponovila, milujući mu rukom čelo i kosu: „Nisi valjda bolestan?“

On zavrtje glavom i pogleda je, odozdo, ležeći na mišici, dok ga je ona milovala.

On je, upola opremljena za spavanje, došla u papučicama iz svoje spavaće sobe, koja se nalazila u hodniku naspram njegove. Raspletena kosa joj je padala na otvoreni, beli toaletni ogrtač. Pod čipkama njenog steznika Zigmund joj je video male grudi, čija je boja bila kao u morske pene potamnele od dima.

„Bio si tako nevaljao“, reče ona, „tako si ružno otišao. Uopšte više nisam htela da dođem. Ali, evo, ipak sam došla, jer ono laku noć, malopre, ni na šta nije ličilo ...“

„Čekao sam te“, reče on.

I dalje stojeći pognuta, ona od bola iskrivi lice, usled čega su se izvanredno istakle fiziognomičke osobenosti njenog soja.

„Što nimalo ne sprečava“, reče ona uobičajenim tonom, „da mi moj sadašnji stav prouzrokuje priličnog pomena vrednu nelagodnost u ledima.“

On sa protivljenjem počeo da se valja levo-desno.

„Ostavi to, ostavi to... Nemoj tako, nemoj tako ... Tako ne treba, Ziglinda, razumeš li...“ Govorio je čudno, i sam je to čuo. Glavu mu je obuzela suva jara, a udovi su mu bili vlažni i hladni. Ona tad kleče pored njega na krzno, sa šakom na njegovoj kosi. Upola se pridigavši, on obavi ruku oko njenog vrata, pa ju je gledao, posmatrao je, kao što je maločas posmatrao sebe, njene oči i slepoočnice, čelo i obraze ...

„Ti si ista kao i ja“, reče odzetim usnama, pa proguta pljuvačku, jer mu se grlo bilo sasušilo... „Sve je... kao sa mnom... a za ono... sa doživljajem... kod mene, to je kod tebe ono sa Bekeratom... to je jedno s drugim u ravnoteži... Ziglinda... a u celini je... isto, naročito što se toga tiče... osvetiti se, Ziglinda ...“

To što je govorio trudilo se da se zadone u logiku, a ipak je naviralo smelo i čudnovato, kao iz nekog smušenoga sna.

Njoj to nije zvučalo strano, niti neobično. Nije se stidela što ga sluša kako govori tako neizbrušeno, tako mutno i zbrkano. Njegove reči su se spuštale kao magla oko njene svesti, vukle je naniže, onamo odakle su došle, u neko duboko carstvo u koje još nikad nije dospela, ali do čijih granica su je ponekad, otkako se verila, odnosili snovi puni očekivanja.

Poljubila ga je u sklopljene oči; on nju poljubi u vrat, pod čipke steznika. Ljubili su jedno drugom ruke. Sa slatkom čulnošću su se uzajamno voleli zbog svoje razmažene i odabrane odnegovanosti i zbog svog prijatnog mirisa. Udisali su taj miris sa strasnim i nehajnim predavanjem, lečili se njime kao egoistični bolesnici, opijali se kao očajnici, gubili se u milovanjima, koja su se ukrštala i prešla u žustro gušanje i najzad se pretvorila u puko granje...

Ona je još sedela na krznu, otvorenih usnica, poduprta jednom rukom, i sklanjala kosu sa očiju.

On je, s rukama na ledima, bio naslonjen na belu komodu, ljuljao se u bokovima i gledao u vazduh.

„Ali, Bekerat...“ reče ona, pokušavajući da sredi misli. „Bekerat, Gigi... šta će sad biti s njim?...“

„No“, reče on, i za trenutak mu se obeležja njegovog soja veoma oštro istakose na licu, „treba da nam bude zahvalan. Vodiće, odsad, manje trivijalan život.“

1906.

mašina, izgrađena kod Mafeija u Minhenu, sva se polomila. Cena sedamdeset hiljada maraka. A u prednjim vagonima, koji su gotovo ležali na boku, klupe su delimično bile zalepljene jedna za drugu. Ne, ljudskih žrtava, hvala bogu, verovatno nije bilo. Govorilo se o nekoj starici koja je „izvučena”, ali nju niko nije video. Svakako, ljudi su leteli jedni na druge, deca su ležala zatrpana koferima, i užas je bio veliki. Kola za prtljag su bila smrskana. Šta, šta se to desilo s kolima za prtljag? Bila su smrskana.

Ja se ukočih ...

Neki činovnik trči golglav duž voza — to je šef stanice — i umezvereno i plaćevno izdaje naredbe putnicima, kako bi im naturio disciplinu i oterao ih sa koloseka u vagone. Ali niko ga ne sluša, jer nema ni kape ni ponašanja. Jadan čovek! Svakako, odgovornost pogađa njega. Možda je njegova karijera okončana, život mu uništen. Ne bi bilo taktično pitati ga za krupan prtljag.

Dolazi jedan drugi činovnik, — *dočopava*, i ja ga prepoznajem po naredničkim brkovima. To je kondukt, osorno budni kondukt od sinoć, država, roditelj naš. Čopka pogrbljen, jednom šakom oslonjen o koleno, i ne vodi računa ni o čem drugom do o tom svom kolenu. „Ah, ah!” kaže on. „Ah!” — „No, no, šta je bilo?” — „Ah, gospodine, bio sam uklešten, pritisnulo mi grudi, umakao sam preko krova, ah, ah!” — Ovo „umakao preko krova” mirisalo je na novinski izveštaj, taj čovek po pravilu nije upotrebljavao reč „umaci”, on nije toliko doživeo svoju nesreću koliko novinski izveštaj o svojoj nesreći, ali šta je meni sve to vredelo?

On nije bio u stanju u kojem bi mogao da mi pruži obaveštenje o mom rukopisu. Pa pitam nekog mladog čoveka, koji bodro, važno i uzbuđeno pristize odonud iz onog krša, šta je sa krupnim prtljagom.

„Eh, gospodine si ga moj, niko vam to ne znade kako onamo izgleda!” A njegov ton mi je kazivao da treba da budem srećan što sam se izvukao živ i zdrav. „Onde je sve tumb. Ženske cipele...” rekao je, praveći divljačan pokret što je nagoveštavao uništenje i nabirajući nos. „To moraju pokazati radovi na raščišćavanju. Ženske cipele ...”

Ja sam stajao ukočen. Sasvim sam sam stajao usred noći između tračnica i slušao šta mi kazuje srce. Radovi na raščišćavanju. Moj rukopis treba da bude podvrgnut radovima na raščišćavanju. Razoren, dakle, verovatno iscepan, smlavljen. Moja košnica, umetnička pređa moja, moja smišljena lisičja jazbina, moj ponos i moja muka, najbolji deo mene. Sta ću raditi ako je to tačno? Nisam imao prepis onoga što je već postojalo, već bilo gotovo, uklopljeno i sakovano, već živelo i brujalo, — a da i ne pominjem svoje beleške i izučavanja, svu svoju građu koju sam godinama sakupljao kao hrčak svoje blago, koju sam sticao trudom, oslušujući, kradom, pateći. Šta ću, dakle, raditi? Pažljivo sam ispitao sebe i uvideo da ću početi ispočetka. Da, sa životinjskim strpljenjem, sa žilavošću primitivnog živog bića kojem su razorili čudno i komplikovano delo njegovog sićušnog oštroumlja i marljivosti, ja ću posle prvog trenutka pometenosti i nedoumice sve početi opet ispočetka, i možda će ovog puta nešto lakše polaziti za rukom...

Ali u međuvremenu behu stigli vatrogasci, sa buktinjama što su bacale crvenu svetlost na onaj krš, i kad podoh napred da pogledam šta je sa kolima za prtljag — pokaza se da su ona gotovo neoštećena i da se koferima ništa nije desilo. Stvari i roba što su onde rasuto ležali poticali su iz teretnog voza, naročito bezbrojna količina klubadi kanapa, more klubadi kanapa što je nadaleko prekrivalo tle.

Meni se svali teret sa srca, pa se umešah među ljude, koji su stajali i brbljali i sklapali prijateljstva zahvaljujući svojoj nezgodi i razmetali se i pravili se važni. Izvesno je bilo ovo: vozovođa se hrabro poneo i otklonio veliku nesreću povukavši pomoćnu kočnicu u poslednjem trenutku. Inače bi se, govorili su, neizostavno sve zgužvalo poput harmonike, a i voz bi se verovatno survao niz prilično veliku kosinu s leve strane. Hvale vredni vozovođa! On se nije pokazivao, niko ga nije video. Ali njegova slava se širila duž celog voza, i svi smo ga hvalili u odsutnosti. „Taj čovek”, reče jedan gospodin i ispruženom rukom pokaza nekuda u noć, „taj čovek nas je sve spasio.” I svako na to klimnu glavom.

Međutim, naš voz je stajao na koloseku koji nije bio određen za njega, pa je stoga trebalo obezbediti mu začelje da neki drugi ne naleti na njega otpozadi. Zato su vatrogasci sa buktinjama od smole stali kraj poslednjih kola, a i onaj uzrujani mladi čovek, koji me je toliko zaplašio svojim ženskim cipelama, dohvatio je jednu buktinju i mahao njome dajući signal, mada se ni u najvećoj daljini nije video neki voz.

I sve više je u ceo ovaj događaj dolazilo nešto nalik na poredak, i država, roditelj naš, ponovo je sticala držanje i ugled. Telegrafisali su i preduzeli sve korake, voz za raščišćavanje iz Regenzburga je dimeći se oprezno ušao u stanicu, i oko mesta nesreće su postavljene velike gasne svetiljke s reflektorima. Mi putnici smo sad udaljeni iz voza i upućeni da u staničnoj zgradici čekamo do daljeg transportovanja. Natovareni ručnim prtljagom, i delimično povezanih glava, prošli smo kroz špalir radoznalih domorodaca u majušnu čekaonicu, gde smo se stisnuli kako smo znali i umeli. I posle još jednog sata svi smo bili nasumce potrpani u jedan izvanredni voz.

Ja sam imao kartu prve klase (pošto su mi plaćali put), ali to mi baš ništa nije vredelo, jer svako je davao preimućstvo prvoj klasi, i ti kupei su bili još puniji od ostalih. Ali, taman kad sam pronašao mestašće da sednem, koga to vidim ukoso naspram sebe, stisnutog u čošku? Gospodina sa kamašnjama i konjaničkim izrazima, mog heroja. Psetance nije s njim, oduzeli su mu ga, i ono, suprotno svim gospodarskim pravima, sedi u jednom mračnom pregratku odmah iza lokomotive i zavija. Gospodin takode ima žutu vožnu kartu, koja mu ništa ne koristi, i on gunda i pokušava da se buni na komunizam, na veliko izjednačavanje pred veličanstvom nesreće. Ali jedan čovek mu odgovara dobroćudnim glasom: „Bu'te vi srećni što sedite!” I gospodin se, sa kiselim smeškanjem, prepušta ovom svom nemogućem položaju.

Ko to ulazi, oslanjajući se na dva vatrogasca? Jedna sićušna starica, bakica u prosenjenom mantilu, ista ona koja se u Minhenu zamalo nije popela u drugi razred. „Je li ovo prva klasa?” pita ona svaki čas. „A je li izistinski prva klasa?” I kad joj to potvrđuju i nalaze joj mesto, ona se uzviknuvši „Hvala bogu!” spušta na plišano sedište, kao da je tek sad spasena.

U Hof smo stigli u pet sati, kad se razdanilo. Onde sam doručkovao, i onde me je prihvatio brzi voz, koji je mene i sve moje sa tročasovnim zakašnjenjem doveo u Drezden.

Eto, to je bila železnička nesreća koju sam doživeo. Jedanput je svakako moralo doći do nje. I, mada logičari stavljaju prigovore, ja verujem kako sad ipak imam dobre šanse da mi se ovako nešto uskoro opet ne dogodi.

1909.

mene herojski utisak. Ali Jape uopšte nije zapao u očajanje nego se jednostavno okretao na potpetici zajedno s njim i nanosio mu dosta teških udaraca dok se levom rukom branio od Do Eskobarovih napada, koji su ličili na slabo začikavanje. Međutim, Do Eskobarovu sudbinu je zapečatila ta okolnost što su mu se pantalone neprestano smicale, pa mu se iz njih izvlačila i zadizala majica od trikoa i otkrivala njegovo žućkasto telo, zbog čega su se neki smejali. Zašto je skinuo i naramenice! Trebalo je da izostavi obzire prema svom lepom izgledu. Jer sad su mu pantalone smetale, smetale su mu tokom cele borbe. Neprestano se trudio da ih povuče i da ugura majicu, jer uprkos lošem stanju u kojem se nalazio nije podnosio osećanje da izgleda neuredno i smešno. I tako se, najzad, dogodilo to da ga je Jape, dok se on borio samo jednom rukom trudeći se da drugom popravi toaletu, pogodio po nosu takvim udarcem da ni dan-danji ne shvatam kako se nije sav smrskao.

Ali krv je jurmala, i Do Eskobar se okrenuo i udaljio od Japea, pokušavajući da desnom rukom zaustavi krvavljenje, dok je levom rukom značajno mahao iza leđa. Jape je još stajao, raskrečenih iks-nogu, uvučenih laktova i upola oborenih pesnica, čekajući da se Do Eskobar vrati. Ali Do Eskobar nije više hteo da učestvuje u tome. Ako sam ga dobro shvatio, on je time hteo da stavi na znanje kako je uljudeniji od njih dvojice, te smatra da je krajnje vreme da se sve ovo okonča. Jape bi bez sumnje i raskravljenog nosa nastavio da se bori; ali gotovo isto tako izvesno je bilo da bi Do Eskobar i u tom slučaju uskratilo svoje dalje učešće, a utoliko odlučnije je to činio sada, kad je on sam krvavio. Naterali su mu krv da line iz nosa, do đavola, dotle po njegovom shvatanju nikad nije smelo doći. Krv mu je curila kroz prste na odeću, umrljala njegove svetle pantalone i kapala mu na žute cipele. To je svinjarija, ništa drugo, i pod tim okolnostima on je kao nečovečno odbijao da se i dalje tuče.

Uostalom, njegovo gledište bilo je i gledište većine. Gospodin Knak uđe u krug i izjavi da je borba završena. „Časti je udovoljeno”, rekao je. „Obojica su se izvršno držala.” Videlo se na njemu koliko se olakšan osećao što je cela stvar prošla bez težih posledica. „Ali, niko nije pao”, reče Džoni začuđeno i razočarano. Međutim, i Jape je bio potpuno saglasan da slučaj smatra okončanim, pa je odahnuvši prišao svojoj odeći. Svi su prihvatili izvanredno nežnu fikciju gospodina Knaka da je dvoboj ostao nerešen. Japeu su samo krišom čestitali; drugi su pozajmljivali maramice Do Eskobaru, jer je njegova sopstvena ubrzo bila natopljena krvlju. „Dalje!” počeli su zatim vikati. „Neka se sad tuku drugi.”

To kao da je bilo rečeno iz duše celoga skupa. Japeova i Do Eskobarova kavga je trajala vrlo kratko, tek kojih deset minuta, jedva duže. Bili su već tu, imali su vremena, morali su, zaboga, nešto preduzeti! Druga dvojica, dakle, i neka kroči u arenu onaj ko isto tako želi da pokaže kako zaslužuje da ga zovu momčinom!

Niko se nije javio. Ali zašto je na taj poziv moje srce počelo da lupa kao kakav mali doboš? Došlo je do onog čega sam se bojao: izazovi su se preneli i na gledaoce. Ali zašto sam se sad osećao gotovo tako kao da sam celo vreme i sa strahom i sa radošću očekivao ovaj trenutak, i zašto sam, čim je on došao, bio bačen u kovitlac oprečnih osećanja? Pogledao sam Džonija: potpuno opušten i nezainteresovan sedeo je pored mene, valjajući po ustima svoju vlat i s otvorenim, radoznalim izrazom lica ogledao se po krugu da vidi neće li se naći još nekoliko snažnih klipana koji bi hteli da radi njegovog privatnog uživanja porazbijaju noseve jedan drugom. Zašto sam se ja lično morao osećati pogođen i izazvan — sa strahovitim uzbuđenjem se osećati obavezan prema samom sebi da uz ogroman napor, kao u snu, suzbijem svoju plašljivost i skrenem svačiju pažnju na sebe ulazeći kao junak na poprište? Zaista, bilo iz sujete bilo iz prevelike bojažljivosti, ja sam taman hteo da dignem ruku i javim se za borbu, kad se odnekud iz kruga začu neki drugi glas:

„Sad neka se gospodin Knak malo bije!”

Sve se oči oštro uperiše na gospodina Knaka. Zar nisam rekao da je on stupio na klizavicu, da se izložio opasnosti najpodrobnijeg ispita? Ali on odgovori:

„Hvala, ja sam u mladosti dobio dovoljno batina.”

Spasao se. Poput jegulje se izmigoljio iz omče, ukazao je do znanja kako ranije uopšte nije izvrđavao da se časno macklja, a pri tom se čak nije ni hvalisao, nego je svojim rečima umeo da da obeležje istine time što je, simpatično se podsmevajući samom sebi, priznavao da je bivao premlaćen. Okani še ga se. Uvideli su da je teško, ako ne i nemoguće, njega navesti da se spotakne.

„Neka se onda neko porve!” zatraži jedan. Taj predlog nije naišao na veliko odobravanje. Ali usred dogovaranja o tome Do Eskobar (a nikad neću zaboraviti mučan utisak koji je to ostavilo) pomoli glavu iza krvave maramice i izusti svojim promuklim španskim glasom: „Rvanje je za kukavice. Nemci se rvu!” — Nečuveno odsustvo takta s njegove strane, koje je, međutim, odmah naišlo na doličan utuk. Jer to je bio trenutak kad ga je gospodin Knak poklopio izvršnim odgovorom:

„Može biti. Ali reklo bi se i da Nemci Špancima ponekad daju dobre batine.” Za to je bio nagrađen smehom punim odobravanja; posle tog odgovora njegov položaj je bio veoma učvršćen, a Do Eskobar je za danas bio konačno otpisan.

Međutim, ipak je preovladavalo mišljenje da je rvanje manje-više dosadno, pa su zato, da bi prekratili vreme, prešli na različite telesne zanimacije:

skakali su jedan drugom preko leđa, dubili na glavi, išli na rukama i slično. — „Hajdete, polazimo”, reče Džoni Bratstremu i meni i ustade. U tome je bio ceo Džoni Bišop. Došao je ovamo zato što je trebalo da vidi nešto stvarno, sa krvavim ishodom. Pošto se cela stvar rasplnila u neobaveznu igru, on je krenuo.

On mi je pružio prve utiske o svojevrstnoj superiornosti engleskog nacionalnog karaktera, kojem sam kasnije naučio da se toliko divim.

1911.

Umoran pa ipak duhovno podstaknut, on se za vreme dugotrajnog obeda zanimao apstraktnim, čak transcendentnim stvarima, razmišljao je o tajanstvenom spajanju zakonitoga sa individualnim koje se moralo izvršiti da bi nastala ljudska lepota, otuda je došao na opšte probleme oblika i umetnosti, i uvideo najzad da njegove misli i nalasci liče na ona prividno srećna nadahnuća u snu, koja nam se na trezvenoj javi otkriju kao prazna i neupotrebljiva. Posle obeda zadržao se u parku punom večernjih mirisa, pušio, sedeo i šetao, a zatim je rano otišao da spava, i proveo noć u snu koji je doduše bio neprekidan i dubok, ali raznoliko ožvljen snovidenjima.

Vreme ni idućeg dana nije bilo pogodnije. Vetar je duvao sa kopna. Pod bledo zastrtim nebom more je ležalo u tupom miru, kao da se zbeglo, sa bliskim horizontom bez tajne, i toliko uzmaklo od obale da su se videli redovi dugih peščanih prudova. Kad je Ašenbah otvorio prozor, učinilo mu se da oseća truli miris lagune.

Neraspoloženje ovlada njime. Već u tome trenutku pomišljao je da oputuje. Jednom, pre mnogo godina, posle vedrih prolećnih nedelja, snašlo ga je tu ovakvo vreme, i toliko je oštetilo njegovo zdravlje da je morao napustiti Veneciju kao begunac. Nije li se već opet pokazivala tadaanja grozničava nevoljnost, pritisak na slepoočnicama, teški kapci? Bilo bi nesnosno još jednom menjati boravište; ali ako se vetar ne promeni, nije mu bilo ostanka. Radi svake sigurnosti nije povadio sve stvari. U devet sati je doručkovao, u za to određenoj bifetskoj sobi, između hola i trpezarije.

U sobi je vladala svečana tišina, kako to zahteva častoljublje velikih hotela. Posluga je koračala nečujno. Sve što se čulo, bio je zveket posuda za čaj, reč poluprošaptana. U jednom uglu, koso prema vratima i za dva stola dalje od njegovog, primeti Ašenbah poljske devojke sa njihovom vaspitačicom. One su sedele vrlo uspravno, sa plavom kosom, bez sjaja, ponovo zagladenom, i zacrvenelim očima, u haljinama od krutog modrog platna, sa belim malim okovratnicama i manšetama; pružale su jedna drugoj staklo sa ukuvanim voćem. Završavale su već doručak. Dečka nije bilo.

Ašenbah se nasmeši. Gle malog Feaka! pomislio je. Izgleda da imaš i tu povlasticu da smeš spavati koliko voliš. I iznenada razvedren, recitovao je u sebi stih:

„Često menjani nakit, i tople banje, i odmor.”

Doručkovaio je ne hitajući, primio od vratara, koji je ušao skinuvši kapu sa rojtom, poštu koju su poslali za njim, i pušeći cigaretu, otvorio je nekoliko pisma.

I tako se dogodilo da je prisustvovao ulasku spavača koga su tamo preko iščekivali.

On je ušao kroz staklena vrata, i u tišini prošao koso kroz sobu do stola svojih sestara. Njegov hod je bio vanredno ljubak, kako po držanju gornjeg dela tela tako i po kretanjima kolena i stupanju stopala u beloj cipeli, bio je lak, ujedno nežan i ponosit, i ulepšan detinjskom sramežljivošću sa kojom je dvaput, okrećući glavu prema dvorani, otvarao i obarao oči. Sa osmehom i poluglasnom rečju u svome meko slivenom jeziku, on sede na svoje mesto, i sada pogotovo, kako je okrenuo gledaocu potpuni profil, začudio se ovaj, čak se uplašio videći zaista božansku lepotu toga ljudskog bića.

Dečko je toga dana imao lako odelo sa bluzom od tkanine za pranje sa modrim i belim prugama; na prstima mu je bila crvena traka, a oko vrata jednostavan beo okovratnik. Ali na tom okovratniku, koji baš i nije bio naročito elegantno podešen prema odelu, počivao je cvet glave sa nesavrnjivo umilnom čari — glava Erosa, sa žućkastim prelivanjenjima parskog mramora, sa finim i ozbiljnim vedama, a po slepoočnicama i ušima tamno i meko osenčena uvojcima kose koji su padali u pravom uglu.

Dobro je, dobro! mislio je Ašenbah sa stručnjački hladnim priznanjem, kojim umetnici ponekad zaodevaju svoje ushićenje, svoj zanos pred nekim remek-delom. I mislio je dalje: Uistini, da me ne očekuje more i pržina, ostao bih ovde dokle ti ostaješ. Ovako pak je pošao, prošao je holom praćen pažnjom posluge, i sišao velikom terasom i pravo preko daščanog mostića na odvojenu obalu hotelskih gostiju. Bosonogi starac u platnenim pantalonama, mormarskoj bluzi i slamnom šeširu, koji je, kako se videlo, vodio tamo dole nadzor nad kupalištem, pokaza mu iznajmljenu banjku kolibu; on naredi da mu iznesu sto i stolicu na peskovitu daščanu platformu, i udobno se smesti u naslonjači koju je izvukao dalje ka moru, u pržinu žutu kao vosak.

Kao nikada, zanimala ga je i radovala slika obale, prizor kulture koja bezbrižno i čulno uživa na rubu elementa. Sivo i ravno more već su ožvljavala deca koja su gazila po vodi, plivači, šarene prilike koje su ležale na prudovima sa rukama pod glavom. Drugi su veslali u malim čunovima bez kljuna, obojenim crveno i modro, i sa smehom bi se nasukali. Pred izduženim nizom kabina, sa platformama na kojima se sedelo kao na verandama, bilo je igre i pokreta i tromo opruženog odmora, poseta i čavrljanja, brižljive jutarnje elegancije pored nagote koja je smelo i udobno uživala u pruženoj slobodi. Sasvim dole, po vlažnom i čvrstom pesku, šetali su pojedinci u belim kupaćim ogrtačima, u prostranim kaftanima jakih boja. Zdesna su deca podigla razgranatu peščanu tvrđavu, i okitila je zastavama svih zemalja. Prodavci školjki, kolača i voća klečeći su razastirali svoju robu. Levo, pred jednom od koliba nameštenih koso prema ostalima i prema moru, logorovala je jedna ruska porodica: ljudi sa bradama i velikim zubima, žene meke i trome, jedna baltička gospodica koja je sedela kraj nogara za slikanje i sa uzvicima očajanja slikala more, dva dobrodušno ružna deteta, stara služavka sa povežačom i nežno potčinjenim ponašanjem robinje. Oni su tu živeli u zahvalnom uživanju, neprestano dozivali po imenu decu koja su neposlušno tumarala tamo-amo, pomoću nešto malo italijanskih reči dugo se šalili sa humorističnim starcem od koga su kupovali slatkša, ljubili jedno drugo u obraz, i baš nimalo nisu marili da li ko posmatra njihovu ljudsku zajednicu.

vanredan ugled kod najhrabrijih naroda, i čak je, kako se veli, zajedno sa hrabrošću cvetao u njihovim gradovima? Njegov jaram su dobrovoljno poneli mnogi junački ratnici prolosti, jer je bez značaja bilo poniženje koje je bog nalagao, i dela koja bi značila kukavičluk, da su činjena u druge svrhe: padanje na kolena, zakletve, preklinjanja i ropsko ponašanje, sve to nije služilo na sramotu zaljubljenome, nego su ga zato još i hvallili.

U tom pravcu su bile upućene misli zaludenoga, tako je pokušavao da nađe oslonca, da očuva svoje dostojanstvo. A u isti mah obraćao je budnu i jogunastu pažnju na nečista zbivanja u unutrašnjosti Venecije, na onaj doživljaj spoljnog sveta koji se tamno stapao sa doživljajem njegovog srca, i hranio njegovu strast neodređenim, obezakonjenim nadama. Silno mu je bilo stalo do toga da dozna nove i pouzdane podatke o stanju i napredovanju bolesti, pa je preturao domaće listove po gradskim kafanama, jer su već od pre nekoliko dana nestali sa stola hotelskog hola. Tu je naizmenice nailazio na tvrdnje i na pobijanje. Tvrđilo se da je bilo oboljenja i smrtnih slučajeva na dvadeset, na trideset, na sto i više, a odmah zatim, ako se i nije potpuno poricala svaka pojava zaraze, svodila se bar na sasvim usamljene slučajeve, unesene spolja. A ovde-onde su se nalazile opomene, sumnje, protesti protiv opasne igre italijanskih vlasti. Ništa pouzdano nije se moglo doznati.

Ipak je usamljeni smatrao da ima naročito pravo da učestvuje u tajni, te je, pri svem tom što je isključen, nalazio neko bizarno zadovoljstvo u tome da posvećenima postavlja tugaljiva pitanja, i da njih, koji su sklopili savez da čute, primora na izrično laganje. Jednoga dana, pri doručku u velikoj trepezariji, uzeo je tako na odgovornost poslovođu, onoga malog čoveka koji je tiho stupao u svom francuskom dugom kaputu, a tada se kretao među stolovima, pozdravljajući i vodeći nadzor, pa je zastao i kod Ašenbahova stočića da progovori koju reč. Zbog čega samo, pitao je gost nehatno i uzgred, zbog čega, zaboga, dezinfikuju Veneciju od nekoga doba? — „Radi se“, odgovori šunjal, „o jednoj meri policije kojoj je svrha da savesno i za vremena spreči razne pojave koje bi mogle oštetiti ili omesti opšte zdravstveno stanje, a lako bi mogle nastati pri ovom zagušljivoj i iznimno toplom vremenu.“ „Policija zaslužuje pohvalu“, odgovori Ašenbah; i pošto su izmenjali neke meteorološke opaske, menadžer se preporučio.

Još istoga dana, uveče, posle dinea, desilo se da je nekoliko uličnih pevača iz varoši došlo u vrt pred hotelom i tu zapevalo. Stajali su oko gvozdenog stuba jedne lučne sijalice, svega dva čoveka i dve žene, i okretali svoja lica, osvetljena belom svetlošću, gore ka velikoj terasi gde je banjско društvo, uz kafu i pića koja osvežavaju, pristajalo da sluša njihovu narodsku večtinu. Na vratima za hol stajalo je slušajući osoblje hotela, dečaci pri liftu, momci, službenici u ofisu. Ruska porodica, revnosa i tačna pri uživanju, naredila je da joj iznesu u vrt tršćane stolice, da bude bliže pevačima, i tamo je zahvalno sedela u polukrugu. Za svojom gospodom, u marami sličnoj turbanu, stajala je stara robinja.

Mandolina, gitara, harmonika i čenane koje je cilkalo, sve je to zvučalo u rukama prosjakâ -veštakâ. A naizmenice posle muzičkih tačaka dolazilo je pevanje; mlađa žena, glasa oštra i cvičeća, sklappala je neki ljubavni duet pun žudi sa tenorom, koji je pevao sladunjavim falsetom. Ali kao stvarni talent i voda grupe pokazivao se onaj drugi čovek, posednik gitare, po svome karakteru neka vrsta bariton-bufa, pri tom skoro bez glasa, ali obdaren za mimiku i sa znatnom komičnom energijom. Češće se odvajao od grupe skupa sa svojim velikim instrumentom, i prodirao glumeći do balustrade, gde su slušaoci smeohom hrabрили i nagrađivali njegove šale i preklapanja. Naročito su Rusi u svome parteru bili ushićem tolikom južnjačkom pokretljivošću, i podsticali ga odobravanjem i uzvicima da izlazi iz sebe sve smelije i pouzdanije.

Ašenbah je sedeo kraj balustrade i s vremena na vreme osvežavao usne mešavinom narovog soka sa sodom, koja je pred njim u čaši blistala kao rubin. Njegovi živci su pohlepno prihvatili ta razvučena guđenja, te vulgarnе i čeznutljive melodije, jer u strasti malaksava naš duh odabiranja, ona se sasvim ozbiljno bavi čarima koje bi trezvenost samo šaljivo primila ili ljutito odbila. Prema skokovima lakrdijaševim crte su mu se izobličile u osmeh ukočen i već bolan. Sedeo je nemarno, no krajnja pažnja naprezala mu je dušu; jer šest koraka od njega, naslanjao se Tađo na kamenitu ogradu.

Tamo je on stajao u svome belom odelu s pojasom, koje je ponekad oblaćio za glavni obed, sa neizbežnom i zajedno sa njime stvorenom gracijom; levu ruku je stavio na ogradu, desnu na kuk na koji se naslanjao, noge je ukrstio, i gledao je dole na ulične pevače sa izrazom koji je jedva bio osmeh. samo daleka radoznalost i ljubazna predusretljivost. Ponekad bi se uspravio, nadimljući grudi, i lepim pokretom povukao bi obema rukama belu bluzu kroz kožni pojas. A ponekad je — čovek koji je stario opažao je to sa trijumfom, sa vrtoglavicom svoga razuma, a i sa užasom — ponekad je oprezno i sa oklevanjem, pa onda opet brzo i nenadno kao da smeru prepad, okretao glavu preko levog ramena ka mestu svoga zaljubljenika. Nije nalazio njegove oči, jer je stidna zabrinutost nagonila zalutaloga da bojažljivo obuzdava svoje poglede. U pozadini terase sedele su žene koje su čuvalе Tađu, i bilo je došlo dotle da se zaljubljeni morao bojati da nije možda počeo padati u oči i postajati podozriv. Štaviše, uz neku vrstu obamiranja, primetio je on na pržini, u hotelskom holu, i na Trgu svetog Marka kako odazivlju Tađu iz njegove blizine, kako se trude da ga od njega udalje — i razumeo je da je u tome strašna uvreda, pod njom se njegov ponos uvijao u nepoznatim mukama, a ipak mu savest nije dopuštala da je od sebe odbije.

Medutim je gitarist započeo solo, prateći pri tom sam sebe, neku uličnu pesmu koja se baš tada pevala širom Italije; u refren je svaki put upadalo celo društvo pevanjem i svima instrumentima, a on je umeo da je prikaže plastično-dramatskim načinom. Bio je sitna rasta, u licu mršav i iznuren; stajao je izdvojen od svojih, zaturivši pohabani šešir, tako da je ispod oboda izvirala gužva njegove ride kose; imao je, tamo na šljunku, drsku bravuru u svome držanju, i tako dobacivao na terasu svoje šale u živom recitativu uz kotrljanje žica, a od napora produkcije iskočile su mu žile na čelu. Činilo se da nije venecijanskog soja, već pre od rase napuljskih komičara, polupodvodač, polulakrdijaš, surov i drzovit, opasan i zanimljiv. Njegova pesma, samo glupa u rečima, dobijala je u njegovim ustima nešto dvosmisleno, neodređeno sablažnjivo njegovom mimikom, njegovim pokretima, kako je namigivao nagoveštavajući, kako mu se jezik klizavo micao po uglovima usana. Iz meke ogrlice sportske košulje koju je obukao uz odelo inače varoškoga kroja pružao se njegov mršavi vrat na kojem je odskakala jabučica, krupna i nekako naročito naga. Njegovo blede lice zatubasta nosa, golobrado i neodređene starosti, bilo je kao uzorano grimasama i porocima, a uz keženje pokretnih usta čudno su dolikovale dve bore koje su se pružale između njegovih ridih obrva, jogunaste, uporne, skoro divlje. Svoju duboku pažnju obratio je usamljeni na nj stoga što je primetio da ta sumnjiva pojava nosi sobom, kako se činilo, i svoju sumnjivu atmosferu. Svaki put, naime, kad je dolazio na red refren, pevač je obilazio uokrug oko terase, kriveći se i pozdravljajući rukom, pa tom prilikom dolazio i neposredno pod Ašenbahovo mesto, i svaki put kad bi se to desilo, veđao je sa njegovog odeva, sa njegovoga tela gore ka terasi oblak jakog karbolnog mirisa.

glavu, kao kad uzgred doznajemo nešto što nas se i ne tiče, i još je upitao: „Kada?“ Odgovor je bio „Posle lanča“. On klimnu glavom i pođe ka moru.

Tu je bilo pusto. Preko prostrane ravne vode koja je delila pržinu od prvog opruženog pruda prelazili su kružni drhtaji spreda unazad. Na ovom mestu za uživanje, punom negda tako šarovitog života a sada skoro napuštenom, ležalo je jesenje raspoloženje i preživlost. Jedan fotografski aparat, na izgled bez sopstvenika, stajao je na tronogom stativu na ivici mora, a u hladnijem vetru lepršala je glasno crna marama, prebačena preko njega.

Pred kolibom svojih, zdesna, kretao se Tađo sa dva ili tri drugara koji mu behu ostali, i Ašenbah ga je još jednom posmatrao, ležeći u stolici za odmaranje, sa pokrivačem preko kolena, negde u sredini između koliba i mora. Igra na koju sada niko nije motrio, jer su žene bez sumnje bile zauzete pripremama oko putovanja, bila je bez pravila i izopačila se. Onaj temeljiti dečko u odelu sa pojasom i crne napomadene kose, koga su zvali „Jašu“, razdražen i zasenjen peskom koji su mu bacili u lice, prisililo je Tađu na rvanje, a ovo se brzo svršilo padom lepoga, koji je bio slabiji. Ali kao da se u času oproštaja osećanje službe u nižega premetnulo u svirepu surovost, kao da se hteo osvetiti za dugo robovanje, i pobednik nije ni tada ostavljao pobedenoga, već je klečeći mu na leđima, tako istrajno pritiskivao njegovo lice u pesak da je pretila opasnost da će se Tađo, zadihani i inače u borbi, tu ugušiti. Grčevito je samo pokušavao da stese onoga koji ga je teretio, ponekad se nije više ni micao ili se samo trzao. Užasnut, Ašenbah je hteo da mu prikoči u pomoć, ali tada je nasilnik jedva jednom oslobodio svoju žrtvu. Tađo, vrlo bleđ, upola se izdigao, i sedeo je tako nekoliko minuta, nepomičan i oslonjen o jednu ruku, zamršene kose i očiju koje su se mračile. Zatim je potpuno ustao i polako se udaljio. Zvali su ga, prvo veselo, zatim uznemireno i molećivo; on nije slušao. Onaj crnomanjasti, koji se bez sumnje odmah bio pokajao zbog svoga istupa, sustiže ga i trudaše se da ga odobrovolji. Odbio ga je jedan pokret ramena. Tađo siđe koso dole prema vodi. Bio je bosonogi i imao na sebi prugasto platneno odelo sa crvenom trakom.

Na ivici mora zastade, oborene glave, crtajući vrhom noge po vlažnom pesku, zatim uđe u plitko predmorje, koje mu ni onde gde je bilo najdublje nije vlažilo kolena prođe kroza nj, izmičući nemamo, i stiže do peščanog pruda. Tamo je zastao za časak, okrenuvši lice prostranstvu, a zatim počeo da korača polako dugim i uskim komadom obnaženog tla. Širokom vodom odeljen od kopna, rastavljen od drugova gordom čudi, hodio je on, pojava potpuno izdvojena i lišena svih veza, a kosa mu je lepršala tamo napolju, u moru, u vetru, pred maglenom beskonačnošću. Ponovo je zastao da motri. I odjednom, kao podstaknut nekom uspomenom, nekim impulsom, lepim obrtom on pomače gornji deo tela iz osnovnog položaja, držeći ruku na kuku, i pogleda preko ramena prema obali. A onaj tamo sedeo je gledajući, kao što je sedeo negda kada je prvi put, poslat kao odgovor sa onoga praga, taj sutonski sivi pogled susreo njegov.

Na naslonu stolice, njegova je glava polako pratila pokrete onoga koji je tamo napolju koračao; sada se podiže, kao u susret pogledu, pa klonu na grudi, tako da su mu oči videle odozdo, dok mu je lice pokazivalo malaksali, potpuno utonuli izraz dubokog sna. Ali njemu se činilo kao da se smeši onaj bleđi umilni psihagog tamo napolju, kao da mu maše rukom; i odvajajući ruku od kuka, da ukazuje u daljinu, da lebdi pred njim u bezmernost punu obećanja. I kao toliko puta, krenuo je da ga prati.

Minuti su prolazili dok ne stigoše da mu pomognu, jer je bio klonuo na stranu sa stolice. Odnesoše ga u njegovu sobu. I još istoga dana, svet, potresen uz puno poštovanja, primio je vest o njegovoj smrti.

1911.

PREVOD:

Razočarenje (preveo Nikola B. Jovanović, redaktor prevoda Boško Petrović)
Mali gospodin Frideman (preveo Nikola B. Jovanović, redaktor prevoda Boško Petrović)
Bajaco (preveo Nikola B. Jovanović, redaktor prevoda Boško Petrović)
Tovija Mindemikel (preveo Nikola B. Jovanović, redaktor prevoda Boško Petrović)
Orman (preveo Boško Petrović)
Luishen (preveo Nikola B. Jovanović, redaktor prevoda Boško Petrović)
Put groblja (preveo dr Miloš Djordjević)
Gladus dei (preveo Branimir Živojinović)
Tristan (prevela Anica Savić-Rebac)
Gladni ljudi (preveo Branimir Živojinović)
Tonio Kreger (prevela Anica Savić-Rebac)
Genijalno dete (preveo Branimir Živojinović)
Sreća (preveo Branimir Živojinović)
Kod proroka (preveo Branimir Živojinović)
Težak čas (preveo Boško Petrović)
Soj Velzunga (preveo Branimir Živojinović)
Železnička nesreća (preveo Branimir Živojinović)
Kako su se tukli Jape i Do Eskobar (preveo Branimir Živojinović)
Smrt u Veneciji (prevela Anica Savić-Rebac)

ODABRANA DELA TOMASA MANA

PRIPOVETKE, I

Glavni urednik *Boško Petrović*

Lektor *Milica Bujas*

Oprema *Ivan Boldžar*

Tehnički urednici *Marija Kostić Mirjana Jovanović*

Korektor *Dušanka Vidaković*

Izdavačko preduzeće Matice srpske Novi Sad